

تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَالزَّانَا وَاللَّوَاطِئِ
وَالْمَعَازِفِ وَالْعِشْقِ

طُبِعَ فِي الْمَطْبَعِ الشَّامِيَّةِ بِبَغْدَادِ
فِي يَلَدَةِ يَهُوْيَا الْحَمِيدَةِ
فِي سَنَةِ

بِإِذْنِ دَارِ السَّامِعِيَّةِ كَرَامَةُ اللَّهِ سُلَيْمَهُ اللَّهُ وَعَافَاهُ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد لله الذي هدانا لهذا ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله والصلوة والسلام على رسول الله وآله وصحبه
 ومن يعقبه أما بعد یہ رسالہ ہے بیان میں تحريم شراب و زنا و لواط
 و عازف و عشق کی ہر چند گناہ کبیرہ جو متعلق اعضا ہوتے ہیں چار سو
 ایک ہیں لیکن یہ پانچ گناہ اس طرح کے ہیں کہ ایک زبان کا حدیث گو یا یہی
 اعمال شہیرے ہیں گزقاری مسلمانوں کی مرد و ہون یا عورت بختیار نہیں
 کہا زمین ہی اور لوگ ان کا ہون کی کرنے کو کچھ عیب نہیں جانتے بلکہ ان
 گناہوں کو لکھا سمجھ کر اپنی مجلسوں میں خنجر کرتے ہیں اور جو مال حلال یا حرام
 ہوتا آتا ہی وہ انہیں ماسی میں خنجر ہوتا رہتا ہی حالانکہ انجام انکا بعد تو

کی قبر میں پھر شریفین بہت برا ہے اور چار سہا سیر دنیا میں سب سے خاتمہ
کا ہوتا ہے عیاذ باللہ اس لیے ہر مسلمان پر واجب ہے کہ ان گناہوں
سے بچے یا بربادی آخرت پر راضی ہو ہر اسی قدر فرض ہی کہ جو کچھ
شرع شریف میں اس بابت آیا ہی ہم اوسکو سب کی کان میں ڈالیں
ماننا نہ ماننا اوسکا کام ہے

فصل بیان میں شرابخواری کے

حدیث ابو ہریرہ میں فرمایا ہے کہ شرابی وقت شراب پینے کی ہون
نہیں رہتا ہے رواد الشیخان و اهل السنن یعنی اوس وقت ایمان اوس
الک ہو جاتا ہے وہ بی ایمان رہ جاتا ہے نسائی کا لفظ یہ ہے کہ جس نے
یہ کام کیا اوس نے پتہ اسلام کا اپنی گلے سے نکال دیا ہاں اگر توبہ کر لیا
تو اللہ متبول فرما نیوالا ہی ابن عمر فرماتے ہیں اللہ نے لعنت کی ہے
شراب پر اور پیٹے والی اور پلانے والی اور خرید کرنے والی اور بیچنے والی
اور چور نے والی اور بٹائیوالی اور اوٹھانے والی پر اور شرب کے پاس
اوسہا کر لیجائیں رواد ابن داود ابن ماجہ میں ذکر اکمل شمس کا یہی کیا ہے
یعنی جو کوئی اوس کی قیمت کما ہی اوس پر ہی لعنت ہے یہ سب شخص ہو جو
زبان خدا رسول پر ملعون ہیں انس بن مالک کی حدیث میں ہی ان میں شخصوں پر لعنت
ہے رواد ابن ماجہ ترمذی نو کہا یہ حدیث غریب حافظ نے کہا اسکے سبب دی ثقہ میں

ترمذی نے کہا یہ حدیث غریب ہی حافظی کہا اس کی سب راہ
 ثقہ بن منیرہ بن شبیر فہماکتے ہیں جو شخص شراب پیے اور کو جائے
 کہ سو رہی کہا ہی ہوا ہاں داود خطابی نے کہا یہ اس لیے کہ گناہین
 یہ دونوں امر برابر ہیں جیسے شراب پیجا ویسی ہی سو کر کہا ابن عباس
 کی حدیث میں فرمایا ہے میرے پاس جبریل نے آکر کہا اسی عمر اس نے
 امانت کی ہے خمر پر اور خمر کے بنائی والی اور صاف کرنے والی اور پینے والی
 پر اور حسرت کے پاس اور کو لجا میں اور ضرر دہا اور فروشنہ و سافی و
 سستی یہ یعنی جو پلائی اور جسے لی دواہ احمد باسناد صحیحہ و ابن حبان حاکم
 نے کہا ہی کہ حدیث صحیح الاثنائو ہے حدیث ابوامامہ میں فرمایا ہے کیا
 قوم اس امت کی رات کو کہانی پئے ابو وکب میں بسر کی صبح کو بیدار
 و سو بجا یگی اور کو خوف و قذت ہو چکا لوگ چرچا کر نیگے کہ حج کی رات
 غلام خاندان میں یا قفلان گھر میں خوف ہو ہی پیرا و پیر آسمان سے
 پتھر برسین کی جس طرح کہ قوم لوط علیہ السلام پر پڑے تھے اور ان کے
 گھروں پر قذف ہو گا اور با و قسیم کی جس طرح کہ قوم عاد و طی تھی اور
 وہ ہلاک ہو گئے تھے اور ان کے گھروں پر زمین شراب پی جاتی تھی
 اور ضرر پہنا جاتا تھا اور گائے و البان ہوتی تھیں اندھی آئینی دواہ احمد
 و ابن ابی الدنیا و البیہقی یہا و تہ اسل است میں کسی بار ہو چکا ہے اور توارکا

اللہ تعالیٰ ہمیشہ جبکہ اپنا عذاب ظاہر کر کے لوگوں کو ہرستیار کر دیتا ہے
 مگر جن کی کبھی بین یہ افعال پڑے ہیں ان کی آنکھیں ہرگز نہیں کھلتیں
 اور وہ خواب غفلت سے جاگتی ہیں اور نجا جاگنا جب ہی ہوگا کلافیر ہی
 یہی بلا اور تیگی یا مگر قبر میں جانیں گے تب کہیں ان کو یقین اپنے اس
 انجام ناک کام کا ہوگا انا سر علی بن ابی طالب فی رضا کہا ہے کہ جب میری
 است پندرہ کام کر گئی تب اونیر بلا اور تیگی پوچھا وہ کیا کام ہیں کہا
 حب غفیت کو مال اور امانت کو غفیت اور زکوٰۃ کو ماوان جانیں گے
 اور ضرور و کامطیع ہوگا اور شان کا نافرمان یا تر سے سلوک کر گیا اور آب
 سے بجا اور شجہ و ن میں غل و شور ہوگا اور قوم کا سرور اکیٹہ ہوگا اور می
 کی عزت در سے او کی بدی کے کیچائیگی شراب خواری ہوگی حیرت نیا جا
 گا نیوالیان اور باجی ظاہر ہوں گے چھپی است اگلی است پرست کر گئی
 اس وقت میں تم ایک لال آنری یا خف یا مخ کی منتظر ہو رواہ الترمذی
 وقال حدیث غریب اب ہرخص معلوم کر سکتا ہی کہ یہ سب چیزیں اس است
 میں مروج ہیں یا نہیں ہو جبکہ مروج ہیں تو اب بلا کے آنے کا شکوہ حق
 ہے اسی کو غفیت جانا چاہیے کہ اب تک خف و مخ نہیں ہوا اگرچہ بعد
 موت کی اس خواب غفلت سے جاگ اونہیں گے اس انجام کا یقین
 کر لیا ضرور ہے خواہ بیان ہو یا دلان بلکہ نظر بصیرت میں نزو کیل بل معرفت

کی یہی حالت وجود ہو سلیں میں واقع ہو چکا ہے اور سورت
منج نہیں ہوئی ہے تو دل تو خروار ہو چکے ہیں اے اے اللہ تعالیٰ
اے اکثر حکیم یا کیا فاعل پروردگار اولیٰ لا یتبارک من ابوابہ

میں فرمایا ہی جسے نہ کیا یا شراب کی اللہ نے اوس سے ایمان
چھین لیا جس طرح کہ کوئی شخص اپنے سر سے پیرا ہن اواز لیتا ہے
رواہ الحاکم ابن عباس کا لفظ رفایہ ہی جو شخص ایمان رکھتا ہو اللہ اور
دن آخرت پر وہ شراب نہ پئے اور نہ مجلس شراب میں بیٹھے نہ وہ اللہ کی
معلوم ہو اگر کسی شراب کا پیانا ہے نہ لے ہی مجلس شراب میں حاضر ہونا
حجاب بن اربت کہتے ہیں حضرت نے فرمایا ہے تو دور وہ شراب سے کہ
یہ کناہ ایجاد کرتی ہے جس طرح کہ درخت شاخیں نکالتا ہے رواہ ابن ماجہ
بیر حدیث ابن عمر میں فرمایا ہے کہ ہر شے شراب ہے اور ہر شے حرام ہے
اور جو ہمیشہ دنیا میں شراب پیکار وہ آخرت میں نہ پئے گا رواہ الشیخان
اصل السنن مسلم کا لفظ یہی کہ وہ آخرت میں محروم ہو گا خطابی و تنبیہی نے
کہا فرمادیے ہی کہ وہ جنت میں نہ جائیگا یعنی اگر بے توبہ مر گیا ہے ابو موسیٰ کا
لفظ رفایہ ہے کہ وہ ہم انحر و اعلیٰ بہشت ہو گا اللہ اور سکون غوطہ میں سے
پایا گیا یوحنا نہ غوطہ کیا ہے فرمایا ایک نہر ہے جو حرا کا عورتوں کی سرگاہ
سے ہے کی دوزخ کو براون کے اندام کی تسلیگی رواہ احمد و ابوداؤد و ابن حبان

والحاکم وصحیحہ حدیث ابو ہریرہ میں فرمایا ہے چار شخص ہیں اللہ پر واجب ہے کہ ان کو جنت میں داخل کرے اور نہ وہ ان کے آرام کا فرقہ چکھائی ایک دائم الخمر و سراسر و خوار تیسرا مال تیمم کا کھانے والا چوتھا مال باپ کا حاق رواہ الحاکم انس کا لفظ مرفوع یوں ہے کہ نہ کسی گا دیوار قدس یعنی جنت میں دائم الخمر اور عاق اور دیگر احسان رکھنے والا رواہ احمد مراد اس سے بہشت ہے یعنی یہ تین قسم کے لوگ جن ان فردوس میں نہ جائیں گے ابن عباس کی حدیث میں فرمایا ہے دائم الخمر اگر مر جائیگا تو اللہ سے مثل بت پرست کی نایکا رواہ احمد و رجالہ رجال الصبیحہ دوسرا لفظ انکار فعا یوں ہے جو طم اللہ سے اور وہ شراب پیا کرتا تھا تو مثل بت پرست کے نایکا رواہ ابن حبان ابو موسیٰ نے کہا مجھ کو کچھ پوچھو انہیں ہے کہ میں شراب پیوں یا اللہ کو چھوڑ کر اس ستون کو بچوں رواہ النسائی یعنی شراب پینا اور بت کا پوجنا برابر ہے حدیث ابن عمر میں فرمایا ہے تین شخص ہیں کہ حرام کیا ہے اللہ نے ان کو جنت کو ایک دائم الخمر و سراسر عاق تیسرا دیوث جو اپنی جور و کوشش پر برقرار کرتا ہے رواہ احمد واللفظ والنساء والبزار والحاکم وقال صحیحہ الاسناد مرقات میں کہا ہے کہ مراد لفظ جنت سے زنا و مقدمات زنا اور سائر ماصی ہیں جیسے شرب خمر و ترک غسل جنابت و نحو ہا ابو ہریرہ یہ فرما سکتے ہیں کہ جنت کی ہوا پانچ سو برس کی راہ سے آتی ہے

بیر و بیاض

تین شخص اوسکو نہ پائیں گے ایک دیکر نہ رکست والا دوسرا افاق تیرا
 دائم انحر رواہ الطبرانی فی الصغیر عمار بن یاسر کا لفظ مرفوع یہ ہے کہ تین آدمی
 ہر گز نہ ہوں نہ جانیگے دیوت اور زین مروانہ اور دائم انحر کہا ای رسول خدا
 دائم انحر کو تو ہم پہچانتے ہیں دیوت کون ہوتا ہے فرمایا الذی لا یسالی من
 دخل علی اہلہ یعنی وہ شخص جو کہ گھیر واپس نہ لکے کہ اس کے گھر والوں کے
 پاس کون آتا ہے کہ زین مروانہ کون ہوتی ہے فرمایا جو مشابہ مردوں
 کے بنے رواہ الطبرانی و رواہ الاصل فی شرح واحد کثیرہ یعنی جو
 ہو کر مروانہ جو اپنے یا ٹوپی لگا سی یا انکر کہ نہ یا جامہ پہنے یا تیر کمان رکست
 یا کوڑے پر سوار ہو یا مردکی سی بات چیت کرے حدیث ابن عباس میں
 فرمایا ہی تم جو شراب سے کہ یہ کنجی ہے ہر بدی کی رواہ الحاکم وقال صحیح
 الاسناد خذیفہ کا لفظ یہی کہ تخر جاح گناہ ہے اور عورتیں جال میں پھنسنا
 کی اور محبت دنیا کی سر ہے ہر گناہ کا رواہ درین آدمی نے جب شراب
 پی تو اب اوس سے ہر گناہ ہو گا تا بہی کر گیا ناچ گانے بجانے میں ہی
 رہ گیا موندے سے گالی ہی بکریا ہے شرمی کے کام کر گیا اپنے گناہوں کا سیا
 کر گیا اپنے عیب کو نہ چہا گیا لاجل و لاف چہا نہی اکثر شراب خواروں کا یہی
 حال دیکھا گیا ہے حکایت ابن سعد ورفا کہتے ہیں ایک بادشاہ نے
 اسے اسار نہ کرنا کہ شہزادہ کا کہ شہزادہ کا کہ شہزادہ کا کہ شہزادہ کا کہ

قتل کر یا زنا کر یا سر کا گوشت کھا ور تہ بیکو قتل کر دیا جائیگا اوسنے کہا اچھا
 میں شراب پی لوں گا اوسنے جب شراب پی تو یہ ساری کام کیے حضرت نے
 فرمایا جو کوئی ایک بار شراب پیتا ہے چالیس دن اوسکی نماز قبول نہیں
 ہوتی اور جو شخص مر اور اوس کے پیٹ میں کوئی قطرہ شراب کا تھا تو جنت باہر
 حرام ہوتی ہے اور اگر اندر چالیس رات کے مر گیا تو اوسکی موت جاہلیت
 کی سی ہوتی ہے رواہ الطبرانی باسناد صحیح والحاکم وقال صحیح علی شرط مسلم
 جو شخص ایسی دو اکھائی حسین کوئی چیز شراب کا ہے پر مر جائی تو وہ بھی
 اس حکم میں داخل ہی حکایت عثمان بن عفان نے حضرت کو سنا
 فرماتے تھے تم جو ام انجائٹ سے تم سے پہلے ایک شخص تھا وہ عبادت
 کرتا تھا گو کون سے الگ رہتا تھا ایک عورت او کو چاہنے لگی اوس کے
 پاس ایک خدنگا پہنچکر بلایا اور کہا تم کو ایک گواہی کے لیے بلاتی ہوں
 جب وہ آیا تو عورت نے ایک ایک دروازہ حسین وہ داخل ہوتا جاتا تھا
 بند کرنا شروع کیا بیان تک کہ جب وہ خلوت گاہ تک پہنچا تو ایک حکمتی عورت
 بیٹھی ہوئی او کو ملی اوس کے پاس ایک لڑکا اور ایک مشکا شراب کا رکھا
 تھا اوسنے کہائے تجھے گواہی کے لیے نہیں بلایا ہے بلکہ اس لیے بلایا ہے
 کہ تو اس لڑکے کو مار ڈال یا مجھے صحبت کر یا ایک پیالہ شراب کا پی اگر تو
 انکار کرے گا تو میں چیخ مار کر تھکوں سو اگر فہمی اوس نے جب یہ دیکھا کہ طحی سح

میرا چکار نہیں ہوتا ہے تو کیا خیر ایک پیالہ شراب کا مجھے پلاوی جب
 ایک سا خریا تو کہا اور دی بیان تک کہ میرا اس عورت سے دنیا کی
 اور اس لڑکی کو بار ڈالا سو تم شراب سے بچو والدرا بیان اور اویان عمر کا
 کسی شخص کے سینے میں گرج ج نہیں ہوتا ہے دونوں میں ایک ضرور
 ہی خارج ہو جاتا ہے رواہ ابن حبان والبیہقی بقاء و قضا لمرات مروت
 کا قصہ قرآن میں آیا ہے اذ کو رہو نے شراب پلا کر زنا و قتل میں گرفتار
 کر دیا تھا اور انہوں نے ہوش میں آکر عذاب دنیا کو عذاب آخرت پر اختیار
 کیا رواہ احمد و ابن حبان بطولہ ابن عباس کہتے ہیں جب شراب طم
 ہوئی تو اصحاب ایک دوسرے کے پاس جا کر کہنے لگے کہ حرام ہوئی
 اور برابر شرک کے ٹہری رواہ الطبرانی و رجالہ رجال الصغیر ابو ہریرہ کا
 لفظ رفعایہ کہ جو کوئی شراب پیگا اس کو آب گرم نیم پلا بیگا رواہ اللزاد
 حدیث جابر میں فرمایا ہے ہر شے حرام ہی اور اس کے پاس اس بات کا
 ہے کہ جو کوئی نشہ پیگا او سکوطیۃ الخمال پلا بیگا یوحیا کیا چیز ہے فرمایا بیٹیا
 اور خپوڑ ہے و زخیون کا رواہ مسلم والنسائی ست کے پاس فرشتے نہیں
 آتے اسکو بزار نے ابن عباس سے بھی روایت کیا ہے اسی طرح
 جس عورت سے خاوند ناخوش ہوتا ہے یا کوئی ست ہوتا ہے تو اس کو
 نماز قبول نہیں کرتا نہ ان تک کہ خاوند راضی ہو و ست ہوش میں آئے

رواۃ الطبرانی وابن خزيمة وابن حبان والبيهقي حديث ابو امامه
 میں فرمایا ہے میرے رب نے اپنی عزت کی قسم کہا میں کہ نہ
 پیچھے گا کوئی بندہ میرے بندوں میں سے ایک گھونٹ شراب
 کا لکن پلاؤن گا میں اوس کو آب گرم بنم یہ خواہ عذاب کروں یا
 بخشن اور نہ پلائیگا وہ کسی چوٹے بچے کو کوئی گھونٹ اوس کا لکن
 پلاؤن گا میں اوس کو حیم جنم خواہ وہ مغذ ہو یا مغفور ترک نہیں
 کرتا اوس کو کوئی بندہ میرے بندوں میں میرے ڈر سے لکن پلاؤگا
 میں اوس کو خطیرۃ القدس سے رواۃ احمد یعنی اگر شہابی بخشا
 بھی گیا تب بھی اوس کو عوض باوہ توشی کے پہلے عذاب ہو لگا
 تب مغفرت ہوگی اور تارک خمر شراب پلوں پیے گا و بعد احمد و است
 حکامیت شہید اشاعر متوفی سنہ ۳۸۰ نے جب یہ مطلع کہا سچیت
 دانی بادۃ گلگون مصفا جوہری پس رپرور و کاری عشق را بنمیرے
 اور شاہجہان بادشاہ کے کان تک پہنچا تو وہ نہایت غضب میں آئی
 اور کہا اس نے ام انجائش کا وصف نازیب کیا ہے پھر اوس کو
 اپنے ملک محروسہ سے اخراج کر دیا اسی طرح عالمگیر بادشاہ نے
 رواج دیوان حافظ کا اپنے ملک محروسہ میں بند کر دیا تھا کہ لوگ
 اوس کے مطالعہ کرنے سے عاشق عاشق بنتے ہیں فی الواقع شان ملک

اسلام کی ایسی ہی ہوتی تھی حرام اللہ منہ علیہ انہ رفقاً کہتے ہیں جسے
 ترک کیا حرم کو اور وہ قادر ہے اوپر تو پلاؤ نگاہیں اور خلیفۃ القدس
 اور جسے چوڑ دیا پینا حرم کا اور وہ پین سکتا تھا تو پیناؤ نگاہیں اوکو
 خلیفۃ القدس سے رواہ الدارما سند حسن ابن عباس کا لفظ مرفوع ہے
 ہے جسے پایا ایک گھونٹ خمر کا قبول نہیں کرتا اس سے تین دن
 تک فرض و نفل اور جسے ایک پیالہ پایا اوکی نماز چالیس صبح تک پیرا
 نہیں ہوتی اور دائم الخمر کا یہ حال ہے کہ اس پر حق ہے کہ اوکو ہر خیال
 سے پلائے پوچھا وہ کیا ہے فرمایا پیپ و زخیون کی رواہ الطبرانی ابن
 رفقاً کہتے ہیں جو مرا میری امت میں سے اور وہ شراب پیتا تھا حرام کر دیا
 ہے اسد اوپر شراب جنت کو اور جو مرا اور سوتا پینتا تھا حرام کر دیا ہے
 اوپر لباس جنت کو رواہ احمد و الطبرانی و رواہ احمد ثقاف بعض احادیث
 میں حکم قتل کرنے شرابی کا بار چارم میں آیا ہے لکن حکم باقی نہیں رہا سوخ
 ہو چکا ہے گرض اب آخرت بدستور باقی ہے حدیث ابن عمر میں آیا ہے کہ اگر
 بار چارم میں ہی توبہ نہ کی تو اسد اوپر خمر شرب کرتا ہے اور نہ خیال یعنی صدمہ
 اہل نار پلائیگا رواہ الذمذی اطلقہ وحسہ و الحاکم و صحیح نسائی کا لفظ ثقیف
 یہ ہے کہ جسے شراب پی اور نشہ نہوا اوکی نماز قبول نہیں ہے جب تک
 کہ پیٹ اور درگون میں کویہ باقی ہے اور اگر مر گیا تو کافر مرا اور اگر نشہ ہو تو پھر

چالیس دن تک کی نماز نامقبول ہے اور اگر مر گیا تو کافر مراد کسی
 روایت میں یوں ہے کہ اگر مر گیا تو داخل نار ہو امان اگر توبہ کر لیا تو اس
 مقبول کر نیوالا ہے مگر بار چارم میں پھر وہی عصا رکھ اہل نار پیشے کو
 لایگا رواہ ابن جابر والحا کہ و نحوه فی ابی داود و عند احمد باسناد حسن
 و کذا عند البزار والطبرانی حدیث انس بن مالک میں فرمایا ہے جسے چھو
 دنیا کو اور وہ ست ہوتا تو قبر میں ہی ست جائیگا اور ست ہی قبر سے
 اٹھائیگا اور اس کے لیے حکم آگ کا ہوگا اور وہ سکران ہوگا و فرنج میں
 ایک چشمہ ہے جس سے پیپ اور خون بہتا ہے وہ اسکا طعام و شراب
 بہیر گایا جب تک کہ آسمان و زمین میں رواہ الاصبہانی بسند ضعیف
 سکلف مختار نے جب نشہ کی چیز پی تو اب امام اسکو چالیس یا کم یا زیادہ
 کوڑے مارے یا جوتے لگائی ابو بکر رضی اللہ عنہ نے چالیس کوڑے
 مارے تھے اور عمر رضی اللہ عنہ نے اسی کوڑے اور زمانہ حضرت صلی اللہ
 علیہ وآلہ وسلم میں کبھی ہاتھ اور کپڑے اور جوتوں سے ہی مارتا ایک
 بار کے اقرار یا دو گواہ عدل یا تین سے ثبوت شرب مسکر کا ہو کر حد لازم
 آتی ہے اور قتل کرنا شرابی کا بار چارم میں منون ہے

فصل بیان میں زنا کے

حدیث ابو ہریرہ میں آیا ہے کہ زانی وقت زنا کے مومن نہیں رہتا

رواء الشیطان و اهل السن بزار نے آنا اور زیادہ کیا ہے کہ لا ینا
 علی احد من ذلک الشیخی ایمان کی عورت نزدیک اللہ کے اس سے زیادہ
 کہ اس وقت وہ اوس کے پاس ہے آہن مسعود فرماتے ہیں حلال ہے
 خون کسی مسلمان کا اگر میں شخص کا ایک بیابا ہوا زالی و دوسری جان حرم
 جان کے قیسرے تارک دین مغاری جماعت رواء الشیطان و اهل السن
 عبد اللہ بن زید نے حضرت کو شافریاتے تھے اسی کیسے عرب کی ہیکو بڑا
 تیرنا اور چپی شہوت کا ہے رواء الطبرانی باسناد صحیح مراد حرام کا رواد
 آشنائی سے عثمان بن ابی العاص فرماتے ہیں نعمت شب کو رواء
 آسان کے کہل جاتے ہیں ساوی نہ اکر تا ہے کہ کوئی داعی جسکی دے
 قبول کیا جی ہے کوئی سائل جسکا سوال پورا کیا جاسے کہ کوئی عمر
 جسکا ہم دور کیا جاسی پھر جو مسلمان اوس دم دعا کرتا ہے وہ قبول ہوتی
 کہ دعا زانیہ کی جو اپنی شرگاہ کو لیے ہوئے دوڑتی پھرتی ہے اور عشار کا
 جو سائرات کا محصول اوکھا آیا لیتا ہے رواء احمد حدیث عبد اللہ بن مسعود
 فرمایا ہے حرام کاروں کے مونہ آگ سے بھر کیجئے رواء الطبرانی بسند صحیح
 ابن عمر کا لفظ یہ ہے کہ داموٹ فقر ہے رواء البیہقی اکثر حرام کا رآخر کو محبت
 ہوجاتے ہیں مرد ہوں یا عورت سرہ بن جذب کہتے ہیں کہ حضرت عائشہ فرما
 میں آج کی رات ایک چیز تنور کی طرح دیکھی جسکا مونہ تنگ اور پیٹ کشادہ

اوسکے نیچے آگ بہک رہی تھی جب وہ اونچی ہوئی تو وہ لوگ بھی اونچے
 ہو جاتے اور جب وہ دب جاتی تو وہ بھی اوسین گرجاتے اور عورت
 تھے دوسری روایت میں آنا زیادہ آیا ہے کہ وہ اوس کے اندر شور و غل
 مچاتے چنیتے چلاتے تھے جہانک کر دیکھا تو ننگے مرد و عورت تھے اونکے
 نیچے سے لپٹ آگ کی آتی جب وہ لپٹ اونکو لگتی تو چلاتے تیسری روایت
 میں ہے کہ وہ ننگے مرد و عورت حرام کار مرد و عورت تھے دواہ البخاری بطل
 حدیث طویل ابو امامہ میں فرمایا ہے کہ مجھے خواب میں دو مرد اکریک پہاؤ پر
 لگئے تھے ایک قوم و مکی کہ افکو ورم ساچہ لہتا اور بہت بد بو وارتی گویا اونکی
 بد بو پانخانہ کی سی تھی مینے کہا یہ کون ہیں کہا زانی مرد و عورت اللہ حدیث روا
 ابن خزیمہ ابو ہریرہ نے رفا کہا ہے آدمی جب زنا کرتا ہے ایمان اوس کے
 اندر سے نکل جیتی کی طرح ہو جاتا ہے جب وہ باز آتا ہے تب پھر رجوع کرا تا
 رواہ ابو داؤد واللفظ لہ والترمذی والبیہقی والحاکم بیہقی کالفظ یہ ہے کہ ایمان
 ایک سربال ہے اسکو چاہتا ہے پہناتا ہے جب آدمی نے زنا کیا وہ سربال
 اوس سے چین لیا گیا اگر توبہ کی تو واپس ملا یعنی والا فلا اسد نے زنا کو پہلا
 شرک کے ذکر کیا ہے حکایت حدیث ابو ذر میں آیا ہے کہ ایک عابد بنے
 اسرائیل نے ساٹھ برس اپنے صومعہ میں عبادت کی تھی ایک دن وہ اپنی
 عبادت گاہ سے باہر نکلا ایک عورت ملی اوس سے باتیں کرنے لگا یہاں تک کہ

انہوں سے جانچ کیا پھر مر گیا اور علی عبادت کو اور علی بن ابی طالب سے تولا تو فرمایا
 حکم اس حدیث رواہ ابن حبان حدیث ابو ہریرہ میں فرمایا ہے میں نے شخص کو جس
 دن قیامت کے اندرون سے بات کر گیا اور وہ اذیہ کیا کہ گناہ گنہگار
 سے اور نہ اذیہ طرف گناہ کر گیا بلکہ ان کے لیے عذاب الیم ہو گا ایک
 زانی و دوسرا بادشاہ دروغگو تیسرا عیال دار شکیر و دواہ و اللہ اعلم
 کا لفظ یہی کہ خطر کر گیا اس دن قیامت کے طرف بڑھ رہے زانی اور ترسا
 زانیہ کے دوسری روایت ابو ہریرہ میں یوں آیا ہے کہ اللہ شیخ زانی
 دشمن رکھتا ہے دواہ ابن حبان اسی طرح بڑھیا زانیہ کو حدیث سلمان میں
 فرمایا ہے داخل ہو گا جنت میں یوریا حرا کار دواہ اللہ اعلم
 حکم بڑھیا حرا کار کا ہے ابو ہریرہ نے فرمایا کہ اللہ دشمن رکھتا ہے شیخ
 زانی کو دواہ ابو داؤد و الترمذی و ابن حبان و الحاکم و قال صحیح الاسناد
 ابن عمر فرماتے ہیں اللہ نظر نہیں کرتا ہے طرف آئینہ زانی کے دواہ
 اللہ اعلم آئینہ و مہرے حیکال کچھ سیاہ کچھ سفید ہوں یعنی ماہر عمر کا حرا کار
 حدیث نافع میں فرمایا ہے جنت میں یوریا حرا کار کا دواہ اللہ اعلم
 لفظ رفعا یہ ہے جنت کی ہوا ایک ہزار برس کی راہ سے آئی ہے گریخ حرا
 او سکونہ پایگا دواہ اللہ اعلم یہی حکم عاق اور قاطع حرم کا ہے حدیث بڑھ
 میں فرمایا ہے ساتون آسمان و زمین امت کرتے ہیں یوریا حرا کار

زانیوں کی شرک گاہ کی دوزخیوں کو لٹیا دیکھی رواہ البزار علی مرتضیٰ نے رفعاً
 کہا ہے کہ لوگوں پر دن قیامت کے ایک بد بو دار ہوا چلیکی اوس سے
 ہر نیک و بد بانی اپنا رنگا جب وہ ہر کسی کو پہنچ جائیگی تو ایک منادی ندا کرے گا
 کہ تم جانتے ہو کہ یہ بد بو کیا ہے وہ کہیں گے ہم نہیں جانتے مگر یہ بات ہے کہ
 یہ ہر جگہ پہنچ گئے کہا جائیگا یہ بیچ ہے فروج زنا کے کی جو اللہ سے اپنا زنا
 لیکر ملی اور توبہ نہ کی رواہ ابن ابی الدنیا اور حدیث نہر غوطہ کی فصل اول
 میں گذر چکی کہ وہ فروج موسسات یعنی زانیات سے جاری ہوگی اور اہل
 دوزخ کو اپنی بد بو سے اپنا پہنچائیگی و لا شہد بن سعد نے رفعاً کہا ہے
 کہ جب میں اوپر چڑھا تو مینے کچھ لوگ دیکھے جن کی کمال آگ کی فتنہ چھوٹنے سے
 کتری جاتی تھی مینے کہا اسی جبریل یہ کون ہیں کہا یہ وہ لوگ ہیں جو زنا کے
 لیے بنے سنو تھے ہیں پیر میرا گذر ایک چاہہ بد بو دار پر ہوا اوس میں سخت آواز
 آئی تھیں مینے پوچھا یہ کون ہیں کہا یہ تمہاری عورتیں ہیں جو حرام کئے گوتی
 سنو تھی ہیں اور جو کام حلال نہیں ہیں وہ کرتی ہیں رواہ ابی یوسف انس
 بن مالک کی حدیث میں رفعاً آیا ہے کہ تقیم زنا پر مثل بت پرست کے ہے
 رواہ الشیخا طحی اور یہ حدیث پہلے گذر چکی ہے کہ وائم انحر اللہ سے بعد موت کے
 مثل عابد و شہن کے ملیگا مندری رح نے کہا امین شک نہیں ہے کہ زنا شہد
 و اعظم تر ہے نزدیک خدا کے شرپ خمر سے و اعلم علم حدیث ابن عمر میں آیا ہے

کہ حضرت کی سنتے حضرت نے واسطہ سے متصلہ و متصلہ سے تہذیب و ادب ۱۱۱
 حدیث ابن مسعود میں ذکر متہضات و تعلجات کا بھی آیا ہے رواہ السنۃ و حلیہ ۱۱
 وہ ہے جو بال میں بال جوڑی سے متصلہ وہ ہے جسکے بال میں بال لگائے
 باوین و اشد وہ ہے جو ہاتھ ہونہ کو سولی سے گود کر سر یا سیاہی بہرے
 سے ہونہ وہ ہے جسکے ہاتھ یہ کام کیا جائی متہضہ وہ ہے جسکی ہونہ باوین
 بالی جائی ناخصہ وہ ہے جو ہونہ کو باریک کرے تنہا وہ ہے جو وائت
 ریت کر باریک کرے واسطے جو بیورتی کے اور اندکی خلقت کو بدلتے یہاں
 شیار و اہل ہین آرایش و پیرایش میں حضرت نے لئے منع کیا ہے اور
 ایسی عورتوں پر لعنت فرمائی ہے زنا کار عورتیں اس طہنج کے بہت کام
 کرتی ہیں حدیث ابن عباس میں رفا آیا ہے ایک قوم ہوگی زمانہ آخرین
 جو سیاہ خناب کر گئی جیسے جوہر کہوڑا کا و جنت کے ہوا نہ پایگی سیاہ
 ابو داؤد والنسائی وابن حبان وقال صحیحہ الامام نووی نے اس حدیث
 کو حق میں مرد و عورت دونوں کے قائم رکھا ہے یہ اسی لیے ہوگا کہ اس
 جوان بنانا ہے اور انبا عیب چہا ناما اند کو فریب پسند نہیں آتا حدیث میں
 آیا ہے کہ حضرت نے زور سے منع کیا ہے رواہ الشیخان اکااصل جو ریت
 کسی بری نیت و عمل کے لیے کیجاتی ہے وہ گناہ کبیرہ ہوتی ہے خصوصاً
 کا خوب سامنا ستور زنا عطر لگانا مچل میں آراستہ ہو کر سب کے سامنے بیٹنا

یہ سب مقدمات بہین زنا کے اور افعال بہین قرقہ موسات کے مکر خاوند
 کے لیے خاص زینت جائز کرنا منع نہیں ہے بلکہ دلیل ہے محبت و موت
 پر مگر جو اس حالت کا بہت کیا ہوتا ہے الا ما اشارہ اللہ تعالیٰ
 میمونہ نے کہانی حضرت کو سافر مارتے تھے ہمیشہ ریگی است میرے
 خیریت سے جب تک اونہین رواج و ولد الزنا کا نہوگا جب اونہین جہام کی
 اولاد ہوگی تو لگتا ہے کہ اللہ تعالیٰ عذاب عام بھیجے رواہ احمد و اسناد
 حسن میں کتابہوں یہ بلا خاندان ملوک و سلاطین و امرا و روسا میں ایک
 درازے عام ہو گئی ہے اسی وجہ سے عذاب سلیمین بھی عام ہو گیا ہے
 ابو یعلیٰ کا لفظ یہ ہے ہمیشہ کام اس است کا درست رہیگا جب تک کہ حرامی پہلے
 اونہین ظاہر نہوں گے پھر فرمایا کہ جب زنا ظاہر ہوگا تو محتاجی و تہیدی آگیزی
 و رواہ البزار ابن عمر مرفوعا کہتے ہیں داخل نہوگا جنت میں عاق اور ولد الزنا
 اور میں خمر رواہ الدارمی مراد ولد الزنا سے وہ ہے جو زنا پر جا رہے یا زانی
 باپ کی طرح کے بد کام کرے ابن عباس نے مرفوعا کہا ہے جب کسی
 قوم میں زنا اور سود پھیل جاتا ہے تو وہ لوگ اللہ کے عذاب کو اپنے لیے
 حلال کر لیتے ہیں رواہ الحاکم و قال صحیح الاسناد اسکو ابو یعلیٰ نے بہی بن سعد
 سے باسناد جدید زعمار روایت کیا ہے حدیث ابو ہریرہ میں فرمایا ہے جو
 عورت داخل کرتی ہے کسی قوم میں اوس بچے کو جو اوس قوم کا نہیں ہے وہ

فکر ولد الزنا

فکر عاق

نزدیک اسید کے کچھ چیز نہیں ہے اور نہ وہ نیت میں جائیگی رواہ ابن داؤد
والنسائی و ابی جہل زنا کا عورتیں حرام کا بچہ بنکر خاوند کے گلے لگا دیتی
ہیں حالانکہ وہ دوس کے نسلے کا نہیں ہوتا ہے انکی چیز مقرر ہوئی کہ نیت
سے محروم رہیں جو کوئی اپنے نسب کو بدل ڈالتا ہے حدیث میں وہی پلنت
سخت آئی ہے اس گناہ میں اکثر مرد بھی مبتلا ہو جاتے ہیں کوئی یہ نجاست
اور کوئی اور کچھ یہ سب دغا و فریب دنیا کے لیے ہوتا ہے چندین شکل برا
اکل غف حدیث ابن مسعود میں کہا ہے بڑا گناہ نزدیک سدر کے یہ ہے کہ تو
زنا کرے ساتھ زن ہمایہ کے رواہ التیحاں قرآن میں فرمایا ہے کہ جو کوئی
زنا کرے گا اسکو دھندلایا ہوگا اور وہ ذلیل و خوار ہو کر دوزخ میں جائیگا
حدیث مقداد بن اسود میں آیا ہے کہ حضرت نے فرمایا تم زنا میں کیا کہتے ہو
کہا اللہ و رسول نے زنا کو حرام کیا ہے وہ قیامت تک حرام ہو چکا ہے فرمایا
اگر آدمی دس عورتوں سے زنا کرے یہ سہل ہے اوپر بہ نسبت اسکے کہ زن
ہمایہ سے زنا کرے رواہ احمد و رواہ تقات و الطبرانی حدیث ابن عمر میں
فرمایا ہے جو زن ہمایہ سے زنا کرتا ہے اللہ دن قیامت کے اسکی طرف
نزدیک لے گا اور نہ اسکو گناہ سے پاک کرے گا اور فرمایا گناہ حل الناصع الداحلین
رواہ ابی الدین یعنی داخل ہو آگ میں ہمراہ داخل ہونے والوں کے جو عورت
انہی اپنے گھر میں ہو تو اس سے زنا کرنا بالاولیٰ بدتر ہو گا غف ابو قتادہ

زنا ہمایہ

زنا بکفر

کا لفظ رفاعیہ ہے جو شخص بیٹھا بستر پر زن غیبیہ کے مقرر کر گیا اللہ اوس کے
 لیے ایک ازوہا دن قیامت کے رواہ الطبرانی غیبیہ وہ عورت ہے جس کا
 خاوند غائب ہو اب جن اثر رفاعیہ کہتے ہیں مثال اوس شخص کی جو بستر زن غیبیہ پر
 بیٹھا ہے ایسی ہے جیسی کہ کسی شخص کو کوئی کالا سانپ قیامت کے سانپوں
 میں سے کاٹے رواہ الطبرانی ورواہ ثقات حدیث بریدہ میں فرمایا ہے
 جو کسی شخص کے پیچھے اوسکی عورت میں خیانت کر گیا تو قیامت کے دن
 اوسکو کھڑا کر کے ساری نیکیاں اوسکی اوس عورت کے خاوند کو دلائے جائیں گے
 بیان تک کہ وہ راضی ہو رواہ مسند عبد اللہ کا ہیکو کوئی نیکی جو بزرگ حدیث
 ابو ہریرہ میں آیا ہے کہ قیامت کے دن سات آدمیوں کو عرش کے نیچے
 سایہ ملیگا او میں ایک وہ شخص بھی ہو گا جسکو کسی عورت صاحب منصب و
 جمال نے بلایا اور اوس نے کہا کہ میں اللہ سے ڈرتا ہوں رواہ الشیخ ابن کمال
 ابن عمر نے حضرت سے یہ قصہ بار بار سنا کہ کفل ایک شخص تھا بنی اسرائیل
 میں وہ کسی گناہ کرنے سے نہ چوکتا اوس کے پاس ایک عورت آئی اس نے
 اوسکو ساٹھ دینار دیے تاکہ اوس سے صحبت کرے جب رادہ کیا تو وہ عورت
 رزق کے کانپنے لگی اور رزق وی کہا تو کیوں روتی ہے اوس نے کہا کہ میں یہ
 کام کہی نہیں کیا حاجت نے مجھ کو اس کام پر لگایا کفل نے کہا تو اللہ سے
 ڈرے اور میں نہ ڈرون چاہیہ مال لیا و اللہ اب میں کہی اللہ کی نافرمانی کرو گا

پھر اسی رات وہ میری مسجد کو اوس کے دروازے پر پہنچا ہوا پایا کہ ابند
 نے کفل کو بند کیا کوک تعجب میں رہ گئے رواہ الترمذی وحسنہ واسنحان
 والحاکم وقال صحیح الاسناد حدیث ابن عمر بن قصبہ اون تین شخصوں کا آیا
 جو اندر ایک نازکے ناگمان بند ہو گئے تھے اور پھر ایک نے اپنے عمل نیک
 کو یاد کر کے دعا کی تھی اون میں ایک وہ شخص بھی تھا جو اپنے چچا کی بیٹی پر فریفتہ تھا
 ایک بار بعد سالہا سال کے اوسکو ایک سو بیس دینار دیے کہ اوس سے
 خلوت کریں جب اوپر تھوڑے روزاتواورنے کہا تم کو بولال نہیں ہے کہ تو اس
 مہر کو توڑے مگر حق سے وہ باز آیا اور ملے وہ پتھر سرخار سے سر کا دیا رواہ
 التیہان وسدھ صاف حدیث ابن عباس میں فرمایا ہے اسی جو انان
 قریش تم اپنی شرگاہ کو گاہ رکھو نہ ناکرو جو اپنی فرق کو محفوظ رکھو اوس کے
 لیے جنت ہے رواہ الحاکم وقال صحیح علی تہمط صاف بیقہ کا لفظ یہ ہے اسے
 جو انان قریش نہ ناکرو جبکی جوانی سلامت رہے وہ جنت میں جائیگا
 ابوہریرہ نے رفا کہا ہے عورت نے جب نماز چکانہ پڑھی اور شرگاہ کی حالت
 کی اور خاوند کی اطاعت بجالائی اب وہ جن دروازے سے جنت کے
 چاہے جنت میں جائی رواہ ابن حبان حدیث ام سلمہ میں رفا آیا ہے جو عورت
 مرے اور اوکا خاوند اوس سے راضی ہے اوس کے لیے جنت واجب ہوئی
 رواہ ابن ماحہ والترمذی وحسنہ وقال الحاکم صحیح الاسناد عاکثہ نے حضرت

سے پوچھا تھا کہ سب سے زیادہ بڑا حق عورت پر کس کا ہے فرمایا خاوند کا چاہیہ
 مرز پر کس کا حق بڑھ کر ہے کہا مان کا رواہ البزار والحاکم واسناد الحسن
 حصین بن محسن کی عمدہ سے کہا تھا کہ تیرا خاوند تیری بہشت و دوزخ ہے
 رواہ احمد والنسائی باسنادین جیدین والحاکم وقال صحیح الاسناد یہ سب
 حدیثیں دلیل ہیں وجوب عفت و عصمت پر اور انہیں ترغیب عظیم دی ہے
 حفظ شرکاء پر حرام و زنا سے اس لیے کہ زانی بہشت سے روکا جاتا ہے
 اور او کو دوزخ میں عذاب نار ہوگا اللہم احفظنا حدیث سہل بن سعد میں فرمایا
 ہے جو کوئی ضامن ہو میرے لیے زبان اور شرکاء کا میں ضامن ہوتا ہوں
 واسطے اوس کے خیرت کا رواہ البخاری واللفظ لہ والترمذی مراد یہ ہے کہ جو گناہ
 زبان و شرکاء سے علاقہ رکھتے ہیں اونے بچے جیسے زنا و اوطاساقت ابو
 ہریرہ کا لفظ یہ ہے کہ حضرت نے فرمایا جو کچھ گیا شر زبان و فرج سے وہ بہشت
 میں جا بیگا رواہ الترمذی وقال حسن یہ حدیث کسی طریق اور کسی الفاظ سے
 آئی ہے حضرت نے ضمانت دخول جنت کی حفظ زبان و فرج پر قبول
 فرمائی ہے و لہذا محمد ابو موسیٰ رفا کہتے ہیں ہر گناہ زانیہ ہوتی ہے عورت جب
 عطر لگا کر مجلس میں آئی تو وہ حرام کار ہے رواہ ابن خاوند والترمذی وقال حسن
 صحیح نسائی وابن خزیمہ وابن جبان کا لفظ یہ ہے جس عورت نے عطر لگایا ہوا
 گذر کسی قوم پر ہوا تو وہ زانیہ ہے اور یہ آئینہ زنا کرتی ہے و رواہ الحاکم وقال

صحیح الاسناد اور جو مرد عورت باہم محبت کر کے انتشار راز کر تے ہیں اولاً کہ
 حدیث ابو سعید میں بدترین مرد مفرمایا ہے دواہ اسلم و ابی حادہ و سائر الفاظ یہ
 ہے کہ فخر کرنا ساتھ جماع کے حرام ہے دواہ اسلم و ابی حادہ و ابی حادہ و ابی حادہ
 زانی اگر کبہ و انرا وہ ہے تو اس کی حد سو کوڑے ہیں پھر بعد اس کے ایک سال
 کے لیے شہر بدر کر دیا جائی اور اگر شیب ہے تو سو کوڑے مار کر رجم کیا جائے
 بیان تک کہ مر جائے ایک بار کا اقرار کرنا کافی ہے مگر چار گواہوں کا بیعت
 ہے اقرار کو اجابت میں یہ تصریح ضرور ہو کہ ایلا ج فرج کا فرق میں ہوا اوشیبات
 تملیہ سے اور رجوع کرنے سے بعد اقرار کے بعد ساقط ہو جاتی ہے یا عورت
 بدستور کواری ہو یا اس کے بدن میں نہی ہو یا مرد موجب یا نامرد و ہر حالہ
 کو رجم کرینگے جب تک کہ وہ بچا بنے اور حالت مرض میں ہی مارنا کوڑوں کا
 جائز ہے اگرچہ عثمالی سے ہو یعنی ایسی لکڑی سے جس میں ہوشائین
 ہوں ابن عباس کہتے ہیں ایک مرد بنی بکر بن لیش کا پاس حضرت کے آیا
 اور کہا کہ میں نے ایک عورت سے زنا کیا ہے چار بار حضرت نے اس کو سو
 کوڑے ماری اس لیے کہ وہ بکرتا اللہ ب دواہ ابی حادہ اور زنا بکبر میں
 عورت سے حد ساقط ہے اور مرد بکرتا بیت کنیز اگر نہ لکڑی تو اس کا پتہ مارے
 اگر دوبارہ سبارہ کری تو تیسری بار میں فروخت کر دے اگرچہ بیعت ایک سے کیا
 کے ہو متفق علیہ معلوم ہوا کہ ہر ایک کے زنا پر حار و جب تک کہ ہے اور ملک کی حد

نصف حد آزاد ہو کر سورے مارنے میں حدیث زید بن خالد میں آیا ہے
نہمت النبی صلی اللہ علیہ وسلم یا مرفین زنی ولہ یحصن جلد مائتہ و تقرب عام رواہ البخاری

فصل بیان میں لواط کی

حدیث جابر میں فرمایا ہی بڑا ڈر محکمو اپنی امت پر عمل قوم لوط کا ہے رواہ ابن
ماجہ والترمذی وقال حدیث حسن غریب والحاکم وقال صحیح الاسناد
عمل قوم لوط سے اعلام کرنا ہے لڑکوں سے حدیث بریدہ میں فرمایا ہے
ظاہر نہو افاحشہ کسی قوم میں مگر مسلط کرتا ہے السداو غیر موت کو رواہ الحاکم
وقال صحیح علی شرط مسلم رواہ افاحشہ سے اس جگہ لواطت ہے زنا اور اظہام
دو ٹون کی وجہ سے دیا آتی ہے ابن ماجہ کا لفظ یہ ہے کہ ظاہر نہو افاحشہ قوم
لوط میں مگر پیل گیا طاحون جابر کا لفظ رفایہ ہے جب زنا کثرت سے ہوتا ہے
تو گرفتاری بھی بہت ہوتی ہے اور جب لوطیت کثرت سے ہوتی ہے تو لہر
اپنا ہاتھ خلق کے اوپر سے اونٹا لیتا ہے کچھ پروانہ میں کرتا کہ کس نجل میں
وہ ہلاک ہوئی رواہ الطبرانی حدیث ابو ہریرہ میں آیا ہے کہ حضرت نے فرمایا
اللہ نے سات شخصوں پر سات آسمانوں کے اوپر سے لعنت کی ہے انہیں
سے تین شخصوں پر تین بار مکر لعنت فرمائی ہے اور ایسی لعنت کی کہ وہ انکو
کفایت کر جائیگی پھر تین بار فرمایا ملعون ہے وہ جو قوم لوط کا سماعل کرے اور
جوان باب کا عاق ہو اور جو کہ جو رواہ کی بیٹی کو بیچ کرے اس حدیث

رواء الطبرانی در حالہ حال الصبیح ہی منقول حدیث ابن عباس رضی اللہ عنہ
 نزدیک ابن جان بوبیتی و نسائی کے آیا ہے کہ لوطی پر تین بار لعنت کی ہے
 حدیث ابوہریرہ میں فرمایا ہے چار شخص ہیں جو اللہ کے غضب و عتاب میں ہیں
 و شام کرتے ہیں ایک مرد زمانہ وضع دوسری زن مردانہ وضع تیسرا
 کرنیوالا بھیسے چوتھا مردوں سے اعلام کرنے والا رواء الطبرانی و
 ابن عباس نے رفعا کہا ہے جو قوم لوط کا سا کام کریں او سکوا و رافعول
 قتل کردار و رواء اعلی السلاسل السانی و سری روایت میں فرمایا ہے جو ایک
 بھیسے کے آئی او سکوا و بھیسے کو قتل کر دالو فکر کہ لفظ یہ ہے کہ قتل کر دالو
 و رافعول و بھیسے کے پاس آئیو ایک دالو الیہی اعلام سے بدتر ملت شیخ
 ہے جبکہ مرض اینہ کہتے ہیں اسکا حکم بھی وہی ہے جو لوطی کا ہے و رافعہ مالہ
 من حسب اللہ و بھیسے بنویج نے کہا ہے حد لوطی میں علما کا اختلاف ہے
 ایک قوم نے کہا اسکی حد وہی دنیا کی حد ہے کہ اگر محسن ہے یا نکاح والا تو
 جہم کیا جائی اور بے نکاح کو کوڑے مارین معین بن سب و عطا و قار
 و شعی کا یہی مذہب ہے امام شافعی ہی اسی کے قائل ہیں ابو یوسف و
 بن حسن سے ہی ہی ملکی ہے اور رافعول کو اسی قول کی بنیاد پر کوڑے
 مار کر ایک سال کے لیے شہر بدر کردین مرد و عورت اور لعین کے نزد
 محسن ہو یا غیر محسن جہم ہی ستین ہے ابن عباس رضی اللہ عنہ اسی طرح

یہی قول زہری و امام مالک و امام احمد و اسحق کا ہے نخی نے کہا اگر کسی کو
 دو بار رجم کیا جاتا تو طہی کو کیا جاتا دوسرا قول امام شافعی کا یہ ہے کہ فاضل
 و مفعول کو قتل کر دالین مندری نے کہا چار خلفائے طہی کو آگ میں جلا دیا
 تھا ابو بکر و علی و ابن زبیر و شام بن عبدالملک ابو بکر صلیق رضی اللہ عنہ نے
 یہ کام اتفاق راسی صحابہ کیا تھا انتہے میں کہتا ہوں قتل کرنا دونوں کا جو یہ
 حدیث کافی ہے آگ کا غلاب کرنا موجب حدیث منوع ہے شاید یہ حدیث
 اوس وقت مشہور ہوئی ہو کہانی رح نے کہا ہے جسے لواط کی ساتھ ذکر
 کے وہ مقتول ہو گا اگرچہ بکیر ہو اسی طرح مفعول بھی قتل کیا جائیگا جبکہ
 مختار ہو گا اور جسے ہمیشہ سے یہ کام کیا اوسکو تعزیر کی جائیگی و حدیث
 ابو ہریرہ میں فرمایا ہے تین شخصوں کی گو اہی قبول نہیں ہے راکب و
 مرکوب و راکب و مرکوب و امام جائز رواہ الطبرانی مراد اعلام و مسامحت ہے
 ابن عباس رفعہما کہتے ہیں نظر نہیں کرتا اللہ طرف اوس مرد کے جو پاس
 مرد کے یا عورت کی دبر میں جاتا ہے رواہ الترمذی والنسائی وابن حبان
 حدیث ابن عمرو میں فرمایا ہے لو طیت صغریٰ یہ ہے کہ مرد عورت کی دبر میں
 جاسی رواہ احمد والبخاری و رجال الصبیح عمر کا لفظ مرفوع یہ ہے کہ
 اللہ شرم نہیں کرتا حتیٰ سے تم عورتوں کے دبر میں نجاؤ رواہ ابو یعلیٰ باسن
 جید ہی مضمون حدیث خزمیہ بن ثابت میں رفعہما نزدیک ہوا ماجہ و نسائی

فوطی فی الدبر

کے یا سنا وحید آیا ہے جاہر بر فدا کہتے ہیں نہی فرمائی ہے محاش ناسرے
 رواہ الطبرانی و رواہ ثقات اسل نہی میں تحریم ہوتی ہے وار قطنی کا لفظ یہ ہے
 تم شراب و خمر اسی خدا نہیں شرابا حق کہنے سے حلال نہیں ہے مگر آنا خوش
 ناسرین حدیث عقبہ بن عامر میں فرمایا ہے لعنت کری السدا و سپر جو مال
 ناسرین آتے ہیں رواہ الطبرانی مراد محاش و جوشوش سے ویر ہے ابو ہریرہ
 کا لفظ رفعا یہ ہے جو آیا اعجاز ناسرین وہ کا فر ہوا رواہ الطبرانی و رواہ ثقات
 اعجاز کنایہ ہے ویرے ابن ماجہ و بیہقی کا لفظ ابو ہریرہ سے رفعا یہ ہے
 منظر نہیں کرتا اسد طرف اوں فرد کے جو عورت کی ویر میں آتا ہے دوسرا
 لفظ یہ ہے کہ وہ ملعون ہے رواہ ابن داود و احمد تیس لفظ یہ ہے کہ حیض و ویر
 میں آئیہ الامکا قرآن ہے علی بن طلحہ نے مرفوعا کہا ہے ست آو پاکس
 جو برکون کے اون کے استاد میں اسد حق سے شرم نہیں کرتا رواہ احمد و
 الزمذی و قال حدیث حسن و البشائی و ابن حبان بمعناہ مراد اساتہ سے
 جای برا ہے اکاصل گناہ شرک گناہ کے کہی ہیں ایک زنا و دوسرے
 لواطت تیسرے ساحت چوستے یہ فعل ساتھ ہیہ کے کر اسو لواطت میں علت
 ابنہ و خل ہے اور ساحت میں آلہ سے یا اندام سے حرکت کرنا شامل ہے
 ہیہ میں فاعل یا مفعول ہونا شریک ہے اور یہ سب کبار عظمیٰ ہیں بعض
 میں حد آئی ہے اور بعض میں تغیر اور لغت ہو ملعون کا گھر فرق ہی و تارک کا گھر

فصل بیان میں گائی سچائی کی

حدیث ابو امامہ میں فرمایا ہے ایک قوم اس امت کی کباب شراب
 لہو و لعب میں رات بسر کر لگی صبح کو بند رسو رہنا لگی جو لوگ گائیو الیا
 اختیار کریں گے اونپر قوم حاوی کی طرح ریح عقیقہ آئیگی اور ہلاک کر دیگی احدث
 رواہ احمد مروا لہو و لعب سے کیل کو دیکھا گانا بجانا ہنسا ٹٹے مارنا
 سخر اپن کرنا اور ماندا اسکے سے علی مرتضیٰ نے رفعا کہا ہے جب یہ امت
 گانا بجانا اختیار کر لگی قینات و معازف لیگی تو انپر بلا او تر لگی یا خف یا
 سخ ہو گا رواہ الترمذی وقال غریب ابو امامہ کہتے ہیں حضرت نے فرمایا
 اللہ تعالیٰ نے مجھ کو حست و ہریت عالم کر کے بھیجا ہے اور مجھ کو حکم دیا ہے
 کہ میں مزا میر و کبارت یعنی برا بھلا و معازف و اوثان کو جو جاہلیت میں
 پوجے جاتے تھے مٹا دوں رواہ احمد بطولہ برابط کہتے ہیں عفو و کو معازف
 سے مراد باجے ہیں کوئی سا باجہ بھی ہو طبکہ ساز لگی ڈھول چنگ وغیرہ
 ان چیزوں کا ذکر ہمراہ بت پرستی کے کیا ہے یہ سخت وعید ہے عبادہ بن
 صامت کا لفظ زفعا یہ ہے قسم ہے او کی جسکے ہاتھ میں میری جان ہے شب
 بسر کریں گے کچھ لوگ میری امت کے اشتر و بطرو لہو و لعب پر پہنچ کر وہ
 بند رسو ہو جائیں گے یہ اس لیے کہ وہ اللہ کی حرام چیزوں کو روا کر میں گے
 اور گانے والیاں اختیار کریں گے اور شراب پین گے اور رشتی کثیر ہنسن گے

اور اس کو کہا میں کے زمانہ الامام عبداللہ بن الامام احمد مراد اشرف و مہر
 اختیار کرنا اور باطل کا ہے میں کتابوں میں یسب آمین اس دست میں تہرق
 طور پر اور کسی جگہ بطور اجتماع کے مروج ہو گئی ہیں اور اس دست تیز و جبر
 جبری میں ایسے کو کون کے اندر نسخ و صف بھی بعض شہزادوں میں ہو چکا
 عالمی ذکر اور کتاخیوار لکھا ہی تہ حضرت کا معجزہ ہے کہ جیسا فرمایا تھا ویسا ہی
 ہوا پھر جو گناہ چنے گاتے بجائی باد و خزاں و دنیا کاری و کیل تاتے و
 لباس ریشمی پہننے میں رہتے ہیں اور کتا خدا ہی حافظ ہے اگر اس کا جیغ
 و نسخ سب کے ہیں تو قبر و قیامت میں وبال سے ان کتابوں کی کس طرح
 بچ سکیں گے وہ تو سیر جنم کی مدت و از انک جسکی نہایت اللہ ہی کو معلوم ہے ضرر
 کرین گے اگر دایان پر مرے ہیں ورنہ خیر کتا ابوابکات اشرفی نے حضرت
 کو سنا فرماتے تھے کہ یہ لوگ میری امت کے شراب پین کے اور کتا کہ یہ اور
 نام رکھیں گے اور ان کے سروں پر باجا بچ گیا گاتے و الیان کا نیکی اللہ کو
 زمین میں دسا دیکھا اور کچھ لوگوں کو بندہ رو و رو بنا دیکھا و ان مایعہ و ان
 حیات مدت سے لطف زندگانی و عیش و کامرانی کا انہیں حرکات میں لگ گیا ہے
 کتا نے بجانے کا خرابے و درناغہ شراب بہا کس کو پسند آتا ہے شاعر نے کتا
 بجلسی کہ در و جام می نیگردد سر و مطرب شور بابی بہت
 اذ کو خرابی اس رنگ و بہا کی آنکہ کے بندہ تہ سے ہی نظر نہ لگے عریان جن حسیں

رفعا کہتے ہیں اس راست میں خف و سنج و قنوت ہوگا ایک مسلمان شخص نے کہا
 اسی رسول خدا ایک بھوکا فرمایا جبکہ گانے والیاں اور طرح طرح کے باجے
 ظاہر ہونگے اور شراب پی جائیگی دواۃ الترمذی و استغفر بہ خف کہتے ہیں
 زمین میں دس جانے کو سنج کہتے ہیں صورت بدل جانے کو قنوت کہتے ہیں پہرے
 کو عیقا بل س راست میں بعض شہروں کے اندر جو چکا ہے اللھم احفظنا مگر ایہ
 کی آنکہ نہیں کہلتی کانون میں تل ڈالکر بیٹھ رہے ہیں پشانی پر پل نہیں آتا
 بدن پر جون تک نہیں رنگیستی معنادار دعویٰ سلامی اور ایسا نذاری کار کہتے ہیں
 کیونکہ انہوں نے یہ سن لیا ہی کہ اللہ غفور و رحیم ہے اور یہ نہیں سنا ہے کہ
 شدید العقاب سریع الحساب بھی ہے حارث بن زبیرؓ آیا ہی کہ حضرت کا
 گذر ایک قوم پر ہوا وہ ہنس رہے تھے فرمایا تم سنتے ہو اور نکر خبت و دوزخ
 کا تمہاری درمیان میں ہوتا ہے پھر انہیں کسی شخص کو مرتے دم تک سنتے
 نہ دیکھا انہیں کے حق میں یہ آیت اور تری نبی عبادی انی انا العفو الرحیم وان
 عذابی هو العذاب لا یدر دواۃ البزار اسکی سند حسن ہے ابن عمر کہتے ہیں حضرت نے
 ایک دن خطیبہ پڑھا اور فرمایا راست ہو لو تم دو بڑی چیزوں کو خبت و دوزخ پہر
 آنا روئے کہ دوزخ طرف کی ڈاڑھی بیگ لگی پہر کہا قسم ہے اوکسی جس کے آپ
 میں سے جان میری اگر معلوم کر لو تم جو میں جانتا ہوں حال آخرت کا تو حل دو تم
 طرف جنگل کے اور بڑا تو تم اپنے سر پر خاک دواۃ ابو یعلیٰ الفرض جو سزا جزا جس

گناہ کی اللہ تعالیٰ یا رسول اللہ نے بیان فرمادی ہے وہ ضرور ملنی والی ہے پھر
 کیا وجہ ہے کہ آیات و احادیث خوف سے تو خوف نہیں آتا ہے اور آیات
 و احادیث رجا پر بہرہ و سا کیا جاتا ہے یہ بھی تو جان رکھو کہ ایمان و ایمان امید
 و بیم کے ہوتا ہے نرمی امید و سب فرقہ مرجیہ کا ہے اور فرار خوف طریقہ خارجہ کا
 اہل سنت کا ایمان درمیان خوف و رجا کے ہوتا ہے جو نرا امید و اسے اور
 گناہ کیے جاتا ہے اور کون نفس و شیطان نے وہو کا ویکر راہ آخرت سے گمراہ
 کر دیا ہے اور جو نرا نافع ہے اور رجا نہیں رکھتا وہ اللہ کی رحمت سے نا امید
 ہے یہ ناامیدی بھی کفر ہوتی ہے اسی لیے خوارج و مرجیہ کو فرقہ زہاری میں ذکر
 کیا ہے انس رضی اللہ عنہ کہتے ہیں حضرت نے فرمایا ہے جب میری امت پنج
 چیزوں کو اپنے لیے روا کر لے گی تو اوں پر ناک آئیگا ایک لعنت کرنا آپس میں دوسرے
 پینا شراب کا تیسرے پیننا ریشمی کپڑے کا چوتھا اختیار کرنا کانٹے والیوں کا پانچواں
 الکفار نامردوں کا مردوں کے ساتھ اور جو رتوں کا عورتوں کے ساتھ دوا
 الیہی اس زمانے میں یہ پانچوں عیب شرعی اکثر حکمہ موجود ہیں مرد افلام کرتی ہیں
 عورتیں مساحت کرتی ہیں رنڈیوں کا بیڑہ ہر حکمہ موجود ہے میرٹھنیں گھر گھر
 آتے جاتے ہیں ہڈیوں کا طویل جس شرمین دیکھو طیارہ خانگیوں کا ہر محلے میں
 ہجوم ہے کہانا پینا سب ل حرام سے ہوتا ہے یہی لوگ اکثر خلق کو اپنے علوم
 ہوتے ہیں انہیں کی صحبت پسند آتی ہے زمانہ بدل گیا ہے نہ تو یہاں کھانا ہے

نہ استخفار کا آداب نہ شرم کا نشان نہ اسلام کا نام نہ ایمان کا ذکر نہ موت کی یاد
نہ آخرت کی فکر اسی شکم و شرنگاہ کا رات دن و نہداس ہے انا للہ وانا الیہ راجعون

اب چودھویں صدی ہجرت کا آغاز ہے غربت اسلام نہایت کو پہنچ گئی
مسلمانی نام کی رگہنی قیامت کا سایہ پر آگیا مگر اللہ و رسول سے نہ کسی کو حیا
آتی ہے اور نہ قبر و حشر کا کچھ خوف ہے حالانکہ موت ہر دم اپنا منہ دکھا رہی ہے
سوی سفید از ابل آرد پیام پشت خم از مرگ بگوید سلام

فصل میان مین عشق کے

اس مرض کو ساتھ شراب و زنا کو دخل غنا کے ایک مناسبت خاص ہے
یہ مرض شہوت فحش سے پیدا ہوتا ہے جس کی فراج پر شہوت غالب آجاتی ہے
تو یہ بیماری اوس شہوت پرست کو کبڑ لیتی ہے جب وصال معشوق کا محال ہوتا
ہے یا سیر نہیں آتا تو عاشق سے حرکات بی عقلی ظاہر ہونے لگتے ہیں ولسا
کتاب دین مین نازت عشق کی آئی ہے اور انجام اوسکا شرک بھیڑایا ہے تو ان
وحدیث مین کسی جگہ استعمال اس لفظ منحوس کا نہیں ہوا قصہ زلیخا مین افراط
محبت کو بلفظ شغف تعبیر کیا ہے یہ حرکت زلیخا سے حالت کفر مین صادر ہوئی
تھی نہ وہ مین ہی نلور عشق کا طرف سے عورتوں کے ہوتا ہے بخلاف عرب کہ وہاں
مرد عشاق زن ہوتے ہیں جس طرح کہ قلیں لیلی پر فریقہ تھا اس سے بدرجہ عشق اہل
فرس کا ہے کہ وہ ام و پر شیفہ ہوتے ہیں یہ ایک قسم لواط و اعلام کی ہے جس طرح

کہ طوطی شوق کا طرف سے عورت کی ایک مقدس زبان کا ہے جو کوئی اس مرض کا شریک
ہوتا ہے وہ شرابی زانی ہو جاتا ہے ایدہ تعالیٰ نے فرمایا ہے کہ گناہ و خمر کا اوّل
تلف سے بڑھ کر ہے اسی طرح فساد و شوق کا اوّل کی صلاح سے زیادہ ہے اہل علم
نے لکھا ہے کہ شوق بندی کو توحید خدا سے روک کر گرفتار شرک و بت پرستی
کر دیتا ہے اس لیے کہ عاشق معشوق کا بندہ بن جاتا ہے اور کسی رضا مندی کو خواہش
کی رضا مندی پر مقدم رکھتا ہے یہی اوّل کی منہم پرستی ہے

ہر کجا سلطان عشق آسند نامد قوت بازوی تقویٰ را غسل

کتاب اخلاص اللہ خان و کتاب الدوار الکافی اور رسالہ اللیقا والستی میں آفات
و معاصب عشق کو تفصیل وار لکھا ہے اسد تعالیٰ ہر مسلمان کو اس شرک شیریں و
کفر نکین سے بچا کر اپنی محبت بخشے اور مجاز سے طرف حقیقت کے لائی فٹ
لفت میں معنی لفظ عشق کے افراد محبت کے ہیں شخص شیر عشق کو عشیقہ بولتے
ہیں اور تجلّف عشق کرنے کو عشق بولتے ہیں یہ مرض ہمراہ پارسائی کے نہیں ہوتا
ہے یا بہت کم ہوتا ہے اور ہمراہ عشق و منجور کے کثرت سے ہوتا ہے انسان محبت
منجوب میں اندر بہرہ ہو جاتا ہے سو معشوق کے کچھ اور سکون میں سو جہا حدیث میں
فرمایا ہے سبک النسی یعنی دل سے معنی محبت کسی چیز کی جھکواند یا بہرہ ناپا دی ہے
قاموس میں لکھا ہے کہ یہ ایک مرض و سلسلہ ہے جب خوبی کنسی شے کی فکر پر مسلط
ہو جاتی ہے تو نفس عاشق ہو جاتا ہے کتاب سدیدی میں لکھا ہے کہ یہ مرض مشائخ

مالیخو لیا ہی مروی زن اور اہل بھالت اور خطہ لوگوں کو لگ جاتا ہے اس سے حراق
خون کا اور استحالہ سودا کا اور التهاب صفرا کا ہوتا ہے پینہ جاتی رہتی ہے قسق کی
شدت ہوتی ہے اضطراب بڑھ جاتا ہے طغیان سودا سی فاسد بڑھ جاتی ہے فساد
فکر سے مذمت و کم عقلی آتی ہے آرزوی نامتام کرنے لگتا ہے یہاں تک کہ موت
جنون کی ہو جاتی ہے پھر کبھی اپنی جان ہلاک کر دیتا ہے اور کبھی غم میں گہل گہل کر
فنا ہو جاتا ہے ۵

پیشہ عشق کا حاصل تو بتاؤ توفیق کوئی مجنون کوئی فریاد ہی یا لہ عفو
ہونا شہوت جماع کا ہر اہ عشق کے شاف و نادر ہے ورنہ علاج اسکا یہی وصال عشق
ہے اگر بطریق شرعی میسر نہ ہو سکے تو بڑی عورتوں کو عاشق پر مسلط کرے وہ اس کے
سانسے معشوق کی جھو و مذمت کیا کریں اور اس کی برائی بیان کریں اور تدبیر
مالیخو لیا ہی کی جائے یا اس کو شغل شکار اور علوم عقلیہ میں مشغول کر دیں بھلی
سیمانے ہی اسی کے لگ بھگ قانون میں لکھا ہے آسٹون نے کہا ہے کہ عشق
میں جس اور اک عیوب محبوب سے نامنیا ہو جاتا ہے آدمی بہت بجاتا ہے
سرنگون و لاغرا نام ہو کر گرفتار آہ و زاری و دولت و خاکساری رہتا ہے ۵
عشق میں کیا جو ہو کوئی ملنا آواز آہ ہے نالہ ہی فریاد ہے بالہ عفو
کبھی دشواری بخشش تو کبھی شغل شکار روز ایک تازہ تر افتاد ہے بالہ عفو
اکہ دل میں کہ ہی خنکو و غم حاصل اک ہمارا دل ناشاد ہی یا لہ عفو

حیثی غمخیز اور کم بہت عورتوں اور بیکار روفاغ ابال لگوں میں اور ان میں جو
 رات دن عورتوں سے محادثہ کرتے رہتے ہیں زیادہ ہو کر اسے خشکی دماغ
 کا علاج کری اور ایسے شغل میں لگای جس سے وہ معشوق کو بھول جائے یا جمل
 کی کثرت کری کہ اس سے بھی شغ نر اہل ہو جاتا ہے اس مرض کے ۴۴ نام میں
 یہ وہ بلا ہی ہے صدمہ باکھرویران کر دینے ہزاروں کا ایمان لیلیا کفر یا کھانا
 زدن کو چین زشب کو قرار ہی ہکو یہ عشق کا ہیکو تیر کوئی بلا تیری
 رہی وہ محبت جو دریاں شوہر و زوجہ کے ہوتی ہے خود نہ موم نہیں ہے بلکہ
 شہر و عرفا مطلوب ہو حدیث ابن عباس میں فرمایا ہے کہ توفیق الدین مثل النکاح
 رواہ ابن ماجہ یعنی نکاح کی سی الفت کسی اور دوستی میں نہیں ہوتی ہے
 ولہذا انس نے رضا کو باہی جب بندی نے نکاح کر لیا تو اب آدمایان اسکا کامل
 ہو گیا اب وہ نصف باقی میں اندھے ٹوری رواہ البیہقی اس مرض کا علیہ اہل
 و امارت میں نسبت اور لوگوں کے زیادہ ہوتا ہے اس لیے کہ یہ لوگ مالدار
 فرصت و فراغت ہوتے ہیں انکو کوئی شغل بجز فرقی و مجبور و انہو و لعب کے نہیں ہوتا
 خاندان خالی راویومی گیر و مولانا روم نے فرمایا ہے

عشق نبود اینکہ در مردم بود این فساد خوردن گندم بود
 جسکو یہ بیماری لگ جاتی ہے وہ مرتے دم تک صحت یاب نہیں ہوتا جوانی کا
 روک بڑا ہے تک رہتا ہے ہاں اگر کسی وقت کوئی آفت و بلا آگاہی بسبب

ان گناہوں کے سیر آجاتی ہے تو اس وقت عشق کو بہو لجاتا ہے ۵
 چنانچہ خط سالی شد اندر و شوق کہ یاران فراموش کردند عشق
 ایک طریق تحریر ایک عشق کا یہی ہے کہ ثبوت پرست لوگ داستان عشق کی گناہیں
 سنتے پڑتے ہیں جیسے فائدہ عجیب و بستان خیال و شنوی میر حسن و شنوی
 سیر تقی و خواہاؤن مضامین کا اثر دل میں پڑتا ہے فسق کا جوش تہ خاطر سے اٹھتا
 قرآن پاک میں نام اکھلا الحدیث رکھا ہی اور انجام اس کا خلافت و گمراہی تباہ
 ہے اگلی امتوں میں جس کی است پر اسد کا عذاب آیا ہے وہ وہی حالتوں میں
 آیا ہی ایک وقت شغل ہو و لعب کی دوسرے وقت خواب کے حالت غفلت میں
 یہ ذکر بھی قرآن میں موجود ہے عیش و شوق جو کہ حدین فسق ہوتا ہے اور ایک طرح کی بت
 پرستی و شرک ہی اسی وجہ سے اکثر عشاق و فساق کا خاتمہ بالآخر نہیں ہوتا جنت الفردوس
 کا عیش دائمی اور وہان کے مستحقان بی مثل کو چہر ذکر اور اس دار فانی کے حضور
 حسنہ بی بقائیں مبتلا ہونا پھر غالباً آتش فراق میں جلنا اور اتفاقاً وصال محبوب
 فانی سے لذت ناپا انداز و ہٹانا اور اسد کی آتش قہر و غضب کو ہٹکانا اور اپنی
 آبر و عزت و شرافت و مال و ایمان و دین کو خاک میں ملانا بجز بدبختی و کم مائی
 و سیاہ قسمی و سو خاتمہ کے اور کیا ہے ۵

آگ سے ابتدا ہی عشق میں ہم اب ہو ہی خاک انتہا ہے یہ
 یفن عشق بازی اگر کوئی حل حسنہ ہوتا تو میر سجاد مند و مقلند و شریف اسی فعل کو اختیار کرتا

حالانکہ اکثر اختیار کرنے والی اس کے بوجب لب وشرع کے وہ لوگ
 ہوتے ہیں جو بے عقل غنث طبع کم سمیت ناکام نامراد ہیں اور نظر سے اہل عقل
 شرف و دین کے گرجاتے ہیں ہر شخص اور کو بنظر حقارت و خفت و ذلت
 ہے اور شہوت پرست سگ طیفیت خوک سرپرست جانتا ہو گو وہ بیباں بی
 و دیوانگی کے کچھ نہ سمجھیں اور دین کو جو ضلہ شکم و فرج کے برابر دیکھیں
 رو سیاہ و ارین ہوں دولت مند و مین جو کوئی پیشہ و عشق بازی کرتا ہے لوگ
 اس کے منہ پر برائی اس کی نہیں کرتے لکن دل میں اور اس کے پیچھے
 اس کے حرکات پر مینہ ہیں اور غریب آدمی ہر غفل کا قتل اور شیطان کا
 ہو جاتا ہے عشق کی خاصیت اصلی یہ ہے کہ ایک مشوق ہوتا ہے اور جس کے
 بہت سے مشوق ہوں اور ایک کو چوڑے اور دوسرے کو پائے تو ہرگز عشق
 نہیں ہے شوق زنا اور عیاشی ہے حدیث میں آیا ہے لعن اللہ لواقف و
 اللہ لاقات یعنی لعنت کری اللہ اون مروون اور عورتوں پر جو فراموشی پر تھے
 ہیں اور حدیث ابو ہریرہ میں فرمایا ہے آنکہ کا زنا دیکھنا ہے اور کان کا زنا
 اور زبان کا زنا بات کرنا اور راہ تہ کا زنا پکڑنا اور باون کا زنا چلنا اور دل کا زنا
 اور تنہا کرنا ہے شہر گاہ چاہے سچا کرے یا چوڑا منہ علیہ اور یہی فرمایا ہے
 ان اللغات من المنافکات یعنی جو عورتیں خلق کرتی ہیں وہ منافق ہوتی ہیں
 اور جو عورت بی سب طلاق لینا چاہتی ہے وہ جنت کی ہوا بھی نہ پا سکی دولت

عن ثوبان رفعاً ووسراً لفظ یہی جس عورت نے اپنے خاوند سے سوال طلاق
 کیا کیا بی سبب تو بہشت اور پھر حرام ہے رواہ ابن داؤد والترمذی وحسنہ و
 ابن ماجہ وابن حبان ہر حدیث متعدد نکاح کرنا جائز ہے لکن جو عورتین خاوند کو
 چھوڑ کر دوسرا تیسرا چوتھا یا چوان نکاح کرتی ہیں حقیقت میں فائزہ گیر ہیں انکا
 نکاح حقیقت میں حکم زنا کا رکھتا ہے اگرچہ ظاہر میں صورت شرعی ہوتی ہے
 نکاح شرعی یہ ہے کہ خاوند نے طلاق دیدی ہو یا مر گیا ہو اور عورت واسطے
 پارسائی اور ضرورت نان نفقہ کے دوسرا نکاح کر لے اس کے سوا جو صورت
 ہے وہ دوسرے پر وہ زنا ہے اور زنا کا حکم پہلے مذکور ہو چکا ہے اللہ تعالیٰ صورت
 و اعمال کو نہیں دیکھتا ہی ولون اور عیتوں کو دیکھتا کرتا ہے ظمانے لکھا ہے کہ
 سب سے پہلے جس سے زنا و عشق و خیانت و شرک نکلا کر وہ عورتوں کا ہے
 اسی جگہ سے صاحب شرع نے عورتوں کو ناقص العقل و ناقص الدین فرمایا ہے
 اور کہا ہے کہ سب سے زیادہ وزن میں ہی عورتیں ہونگی اس لیے کہ وہ ان
 عیبوں سے ہرگز خالی نہیں ہوتیں مگر جبکہ اللہ بچا ہی یا تو بوضوح نصیب کری
 اور انکی ذات بی وفا ہوتی ہے انکے ساتھ کیسا ہی اچھا برتاؤ کرو ایک انکی امر
 پر جو خلاف ان کے مزاج کے ہوتا ہے بدل جاتے ہیں اور خاوند سے
 کہتے ہیں کہ توفی ہمارے ساتھ کوئی سلوک نہیں کیا یہ سخن دروغ و فریب آمیز ہے
 غرض رستی ہیں اور سخن راست سے ناراض ہوتی ہیں انکی خوشی و ناخوشی انکی

شرمگاہ میں ہوتی ہے ولہذا حدیث میں آیا ہے کہ مرد و عورت میں توبہ کا حال
 ہوئے مگر عورتوں میں چار ہی عورتیں کامل ہوئیں مراد اعلیٰ درجے کا کمال
 ہے ورنہ اس است اسلام میں کچھ تعالیٰ ہزاروں لاکھوں عورتیں صالحات
 گذری ہیں اور ان کا حال کتابوں میں لکھا ہی اور شرفا کی مستورات ہمیشہ
 افعال شریفہ پر قائم رہتی ہیں اور سوا خاوندوں کے کسی طرف آنکھ اوٹھا کر
 نہیں دیکھتیں اگر ایسا نہوتا تو ساری مسلمان عورتیں فاسقات ہوتیں اور
 ساری اولاد حرام کی ہوتی ولہذا کمال ڈھونڈ ہے نہ ملتا پہرہ جو مرد کسی عورت
 کو تاکتا ہو یا کوئی عورت کسی مرد کو جاکتتی ہے تو یہ ایک دوسرا فن گناہ کبیرہ کا
 ہے قرآن شریف میں ذکر چہی آشنائی کا آیا ہے ایسی عورتوں کو جو خطا ہر ظہور
 مثل کبیرین کے جہاں نہیں کرتی ہیں اور پردہ زنا کرتی ہیں خانگی کہتے ہیں
 بعض حکایتیں عشق کی جو کتابوں میں لکھی ہیں وہ پارسا لوگوں کی ہیں ابست
 و عیاشی کا نام عشق بازی رکھا گیا ہے اگلے زمانے میں عشاق تباہ حال ہوتے
 اور خستہ و سرگردان رہتے تھے اس نمانی میں عشاق و اعلیٰ وصال معشوق کے
 طرح طرح کی آرائش پیرائش کرتے ہیں یہی دلیل واسطے فتن ہونے عشق کے
 کفایت کرتی ہے اگر شہوت پرست نہوتے تو ہرگز یہ نہا نہ چایا نہ جاتا اور کسی
 ایک ہی مشوق پر کفایت کرتے ہر جاہلی نہوتے شیطان و نفس انسان کا دشمن
 قوی ہے وہ ہرگز راہ حق و عفت پر فراق کو چلنے نہیں دیتا ہر طرح سے لذات و

شہوات دنیا میں سپانس کرو ورنہ زمین لیجانا چاہتا ہے حدیث ابو ہریرہ میں
 فرمایا ہے حفت النابا الثہمات وحفت الجنة بالمکارہ متفق علیہ یعنی دوزخ
 شہوتوں سے چھپائی گئی ہے انجام شہوت پرستی کا دوزخ ہے اور بہشت
 مکروہات سے چھپائی گئی ہے انجام تحمل مکروہات کا بہشت ہے ولہذا دوسرے
 حدیث ابو ہریرہ میں رفعا آیا ہے کہ دنیا ملعونہ ہے اور جو کچھ دنیا میں ہے وہ
 بھی ملعون ہے مگر ان کو اس کا اور جو کام اللہ سے نزدیک کرو اور عالم اور تعلم واہ
 الذمذی وابن ماجہ دنیا کی مثال عورت سے دی جو جس طرح عورت بی وفا
 ہوتی ہے اسی طرح دنیا بھی بی وفا ہے ۵

امین مشور عشوہ دنیا کہ این عجز مکارہ می نشیند و تمنا لہ سرود
 اسی جگہ سے سلف مسلمین نے دنیا کو طلاق بائن دیدی تھی اور دل کو محبت سے
 اس دارنا پائدار کی اوٹھا کر آخرت کو اختیار کیا تھا
 دل برین منزل فانی چہ نہی رخت بر بند کہ انا للہ

دنیا کا سارا عیش و فرا اور بیان کی ساری لذت و شہوت مثل خواب و سراب
 کے ہے اور آخرت کا عیش دائم اور وہاں کی نعمت قائم رہنے والی ہے
 اللہ تعالیٰ ہر مسلمان کو اپنی محبت اور رسول کی محبت اور نیک بندوں کی محبت
 اور اعمال صالحہ کی محبت دے کہ اس محبت کا نتیجہ لذت و خلوات جاودان اور
 بقیم مقیم جنان ہے اور محبت غیر حلال اور افعال فسق سے بچا ہی کہ ہر شخص کا شتر

اوی کے ساتھ ہوگا جسکو وہ دنیا میں دوست رکھتا تھا اگر فراقِ نجار اویس کے
 دوستدار ہیں اور محبتِ بد ہے تو وہ سارا حلیہ جنم میں جائیگا اور اگر مرد کو بی بی
 سے یا بی بی کو خاوند سے محبت ہے اور دونوں نیک بھی ہیں تو وہ ان ہی کی جانی
 نصیب ہوگی اور اگر سببِ تفاوتِ اعمال کے جگہ ہر ایک کی دوسری شے کی
 توالدِ تعالیٰ نعم البدل عطا کر گیا حدیثِ معاذ بن جبل میں فرمایا ہے جب کوئی
 بی بی اپنے شوہر کو دنیا میں ستاتی ہے تو اویس کی زوجہ جو عین کہتی ہے تو
 اسکو ایذا نہ دی اللہ تمہکو قتل کرے یہ تو تیرے پاس ذلیل ہے غفیر یہ تمہکو
 چوڑ کر سیرے پاس آجائیگا رواہ ابن ماجہ والترمذی وقال حدیث حسن مراد
 ذلیل سے مہمان پرستہ ہے بیانِ حقوقِ زوجین کا رسا کہ صلاحِ ذاتِ البین میں
 کیسا ہے بہر حال فتنہ اس عشق و شوق کا سارے اعمالِ بد سے بہرہ اٹنے یا وہ
 ہے اگر خلق کو انجامِ اپنا معلوم ہو جائی تو ہنسا بھول جائیں اور سوارونے کے
 کچھ کام انکو نہ ہو لیکن اہلسن کب یہ چاہتا ہے کہ وہ تہنا و منج میں جائے
 اوسکا مطلب تو یہی ہے کہ ایک لشکرِ عشاق فراق کو بھی ہمراہ اپنے سیرِ سفر کی
 کرائی عافا ماللہ وایاکم عی جمع للمعاصی والافاق یہ رسالہ آج روزِ شنبہ

۱۲ جمادی الآخرہ ۱۳۸۰ ہجری کو تمام ہوا

واللہ الذی بہتہتم الصالحات

عَرَفُ الْجَادِي مِنْ

جِنَانِ هَذِهِ الْجَادِي

طُبِعَ فِي الْمَطْبَعِ الصِّدِّيقِيِّ الْكَلْبِ

فِي بُهْوَ بَالِ الْحَمِيَّةِ

الْمَحْمُودِيَّةِ الْقَدِيمَةِ

١٣٠١

٢

فهرس مطالب کتاب عرف ايجادی من جنان بوی المادی

صفحه	مطلب	صفحه	مطلب
۲	خطبه کتاب در حمد و ثناء و ذکر	۲۲	باب در بیان اذان
	بحث اجماع	۲۵	باب در بیان صفت نماز
۹	کتاب الطهاره باب در بیان آب	۲۹	باب در بیان سازاذاکار نماز
	وجوب آن	۳۱	باب در بیان سجده سهو و تکرات و شکر
۴	باب در بیان آوردن	۳۳	باب در بیان نماز قنوک
۱۰	باب در بیان ازاله نجاست	۳۴	باب در بیان قضاء و قضاوت
۱۱	باب در بیان آداب قضای نجاست	۳۵	باب در بیان نماز جماعت است
۱۲	باب در بیان وضو	۳۹	باب در بیان نماز ساق و مرفیق
۱۳	باب در بیان نوازش وضو	۴۱	باب در بیان نماز حجه
۱۴	باب در بیان غسل و حکم جنب	۴۳	فصل در بیان نماز و سطی
۱۵	باب در بیان تیمم	۴۴	باب در بیان نماز خوف
۱۶	باب در بیان حیض و نفاس	۴۵	باب در بیان نماز عیدین
۱۷	کتاب النسله	۴۷	باب در بیان نماز کسوف و خسوف
۱۸	باب در بیان مواعیت صلوة	۴۸	باب در بیان نماز استسقاء
۱۹	باب در بیان اوقات اضطرار	۴۹	باب در بیان لباس
۲۰	باب در بیان استقبال قبله	۵۲	کتاب اکمال نماز
۲۱	باب در بیان اماکن نماز	۵۸	فصل در بیان هر از تعدادی از برکات
۲۲	باب در بیان لباس خلی غیره		بیار و فی سلیست تفویض و طیکه در اسلام
۲۳	باب در بیان ستره		و ایمان و نجات معتبر باشد
۲۴	باب در بیان حشمت و خیرت و نماز		

صفحه	مطلب	صفحه	مطلب
۴۰	فصل در بیان عدم جواز رفع قبور انبیاء	۴۹	فصل در بیان فقیه و غنی
	وصلی و ائمه	۵۰	فصل در بیان مصرف زکوة
۴۱	کتاب الزکوة	۵۱	فصل در بیان عدم حل سوال مگر از برای سه کس
۴۲	فصل در بیان فرضیت صدقه و احوال	۵۱	فصل در بیان عدم حل صدقه از برای
۴۳	فصل در بیان فرضیت صدقه در شتر	۵۱	آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم
۴۴	فصل در صدقه و غنم سیاه	۵۱	فصل در بیان صرف زکوة بقایق
۴۵	فصل در بیان صدقه گاو و غنیمت	۵۱	فصل در بیان دادن مال کثیر و انقباض
۴۶	فصل در بیان شتر زین و زکوة حلی	۵۱	کثیر نفیق
۴۷	فصل در بیان زکوة مال تجارت	۵۱	فصل در بیان مشارکت بنی المطلب
۴۸	فصل در بیان رکاز	۵۱	سینه هاشم و ستم ذوی القربی و در تحريم
۴۹	فصل در بیان آنکه یک باب مال بیایند	۵۱	زکوة غیره من عدا ای ایشان
۵۰	غلو منی عنه است	۵۱	فصل در بیان زفتن حبیه سلطان
۵۱	فصل در بیان زکوة عمل	۵۱	فصل در بیان تفصیل مصرف زکوة در ذوی الایمان
۵۲	فصل در بیان زکوة ترده	۵۲	فصل در بیان وجوب مطالبه زکوة بر
۵۳	فصل در بیان آنکه حق وجوب زکوة از عین است	۵۳	ائمه و سلاطین و دادن زکوة بر رعایا
۵۴	فصل در بیان زکوة دور و محقر و غیره	۵۳	فصل در بیان امر اعدا غلبه است
۵۵	فصل در بیان اخذ جزیه از اهل ذمه	۵۴	باب در بیان صدقه فطر
۵۶	فصل اموال اهل حرب بر اصل	۵۴	باب در بیان صدقه تقوی
۵۷	اباحت است	۵۵	کتاب در بیان خمس
۵۸	فصل در بیان تقدیر یا خور از اهل ذمه		
۵۹	باب در بیان قسم ضدقات		

صفحه	مطلب	صفحه	مطلب
۷۶	کتاب در بیان صیام	۹۱	باب در بیان صفات حج و دخول
۷۸	فصل در بیان نیت صوم		که مکرمه حررها اند قتالی
۷۹	فصل در بیان تعلیل افطار	۹۵	باب در بیان نوات و احصار
۸۰	فصل در بیان صوم سفر	۹۶	فصل در بیان وجوب قضاء و قبال
۸۰	فصل در بیان کفار و صوم		اقوال و بی حلی الله علیه و آله و سلم
۸۱	باب در بیان صوم قطع و میامین		در نشاء سک
۸۲	باب در بیان اغشاکات	۹۷	فصل در بیان آنکه مراد با لایح نیست
۸۳	باب در بیان قیام و نشان	۹۸	فصل در بیان غسل احرام
۸۴	باب در بیان شب قدر	۹۹	فصل در بیان جوار و استمرار محرم بر طبع
۸۵	باب در بیان ستر و محال		بدن در حالت احرام
۸۶	کتاب در بیان حج و عمره	۱۰۰	فصل در بیان عدم شریعت نیست انتقال
۸۷	باب در بیان فرضیت حج		از برای دخول و محرم و وند قبل از طواف
۸۷	فصل در بیان وجوب احرام و وقت	۱۰۱	فصل در بیان آنکه تمام روز در وقت و وقت
	آن	۱۰۲	فصل در بیان وجوب ذکر نذر و شتر حرام
۸۸	فصل در بیان حج آنحضرت صلعم	۱۰۳	فصل در بیان قطع تلذیه و در بیان حج و عقبه
۸۹	فصل در بیان حج مجبیه	۱۰۴	فصل در بیان فنیست نماز و وجوب کعبه
۹۰	باب در بیان مواجبت	۱۰۵	فصل در بیان بیعت منی
۹۱	فصل در بیان میقات عمره	۱۰۶	فصل در بیان طواف زیارت در
۹۲	باب در بیان احرام و آنچه متعلق		یوم نحر
	با دست	۱۰۷	فصل در بیان محبت آیت الله حاضرین حرم

صفحه	مطلب	صفحه	مطلب
۹۹	فصل در بیان اولویت قطع تلبیه زود	۱۰۶	فصل در بیان اعلان نکاح
"	استلام حجر	۱۰۷	فصل در بیان نثار
"	فصل در بیان وجوب یک طواف	۱۰۸	فصل در بیان نکاح شیبی بکر
"	یک سعه برقارن	"	فصل در بیان تحریم سقه
۱۰۰	فصل در بیان سننیت اشعار بدنه	۱۰۹	فصل در بیان محلل و محلل له
"	فصل در بیان جبر مناسک بدم	۱۱۰	فصل در بیان آنکه مطلقه مغنله
۱۰۱	فصل در بیان وقوع شک در اشتراط طواف		برای زوج اول حلال نکردن آنکه پنج
"	فصل در بیان صحاح قبل از توقف بقره	"	ثانی بعد دخول طلاقش ندهد
"	فصل در بیان آنکه بدنه و بقره در تمتع	"	باب در بیان کفایت و خیار
"	ساوی است	۱۱۲	فصل در بیان رد زینب دختر و سوس
۱۰۲	فصل در بیان جزای صید		صلی الله علیه و آله و سلم بر ابوالعاص بعد
"	فصل در بیان آنکه بر حضرت قصاص است		شش سال بنکاح اول
"	فصل در بیان نفوذ وصیت بیست از	"	فصل در بیان صدق بر صا و جثو
	اجرت حج	"	و محب و موه
"	فصل در بیان زیارت قبر مطهر مقدس	۱۱۳	فصل در بیان عشرت با زمان
"	نبوی صلی الله علیه و آله و سلم	۱۱۴	باب در بیان ولیمه
۱۰۳	کتاب النکاح	۱۱۵	فصل در بیان وجوب اجابت
"	باب در حکم نکاح و صفت منکوحه		دعوت ولیمه
۱۰۵	فصل در بیان تقبیل مهر	"	فصل در بیان کلام بحالت جماع
		۱۱۶	فصل در بیان کار و بار کردن در غنا

صفحه	مطلب	صفحه	مطلب
۱۱۶	باب در بیان قسم	۱۳۲	فصل در بیان اختلافات اتفاق در دنیا
۱۱۷	باب در بیان خلع		اختلافات از منته و اکت
۱۱۸	باب در بیان طلاق	۱۳۳	فصل در بیان نفقه اقرار
۱۱۹	فصل در بیان آنکه سه طلاق در	۱۳۴	فصل در بیان نفقه عاوم
	حکم واحد است	۱۳۴	فصل در بیان عاوم نفقه
۱۲۱	فصل در بیان آنکه در الف و ع و ی	۱۳۵	باب در بیان جنسیت
	طلاق ناکر برست از منته مقنود	۱۳۶	کتاب البیوع
۱۲۲	فصل در بیان آنکه چیز که جش	۱۳۷	باب در بیان شروط طهر و بیع و بیعت
	جد و زلش جاست	۱۳۸	فصل در بیان بعضی اقسام بیع
۱۲۳	باب در بیان رجعت	۱۳۹	فصل در بیان بیع تسبیح و غیره
۱۲۴	فصل در بیان طلاق مشروط	۱۴۰	فصل در بیان بیع کالی بکالی
۱۲۵	فصل در بیان خلوت	۱۴۱	فصل در بیان بعضی اقسام بیع
۱۲۶	باب در بیان ایلاء	۱۴۲	باب در بیان خیار
۱۲۷	باب در بیان عداوت و کفار و آن	۱۴۳	باب در بیان ربا
۱۲۸	باب در بیان زن در فقر و دوام	۱۴۴	فصل در بیان جواز ائمه مال مرئی با
۱۲۹	فصل در بیان شب گدازیدن و غیره	۱۴۵	فصل در بیان مصارفت
۱۳۰	باب در بیان رهن	۱۴۶	فصل در بیان منته از بیع انبار و غیره
۱۳۱	باب در بیان نفقات		

صفحه	مطلب	صفحه	مطلب
۱۴۳	باب در بیان عاریت	۱۴۹	کلیل کبیل سیم معلوم نیست
۱۴۴	باب در بیان غصب	۱۵۰	فصل در بیان بی بیع حیوان بخوان
۱۴۵	باب در بیان شفعه	۱۵۱	بطریق نسبه
۱۴۶	باب در بیان قراض	۱۵۲	فصل در بیان بیع سفارش
۱۴۷	باب در بیان ساقات واجار	۱۵۳	فصل در بیان بیع یک حیوان بدو حیوان
۱۴۸	فصل در بیان اجرت حجام و غیره	۱۵۴	باب در بیان رخصت در ایام بیع محول و غیره
۱۴۹	فصل در بیان اجاره	۱۵۵	باب در بیان سلم
۱۵۰	باب در بیان ایام و مواعیت	۱۵۶	فصل در بیان قرض
۱۵۱	فصل در بیان اقطاع	۱۵۷	فصل در بیان رهن
۱۵۲	باب در بیان وقف	۱۵۸	باب در بیان تفسیق حجر
۱۵۳	باب در بیان هبه	۱۵۹	فصل در بیان عدم جواز تصرف
۱۵۴	فصل در بیان عود و ترسیب	۱۶۰	کسی که پانزده ساله نیست
۱۵۵	فصل در بیان هبه و قبول و رد و غیره	۱۶۱	فصل در بیان آنکه سوال حال نیست یکی با آن
۱۵۶	مکافات بران	۱۶۲	باب در بیان صلح
۱۵۷	فصل در بیان خریدن صدقه	۱۶۳	فصل در بیان حق جبار
۱۵۸	باب در بیان عمری و رقبه	۱۶۴	باب در بیان حواله و ضمان
۱۵۹	باب در بیان لقطه و ضاله	۱۶۵	فصل مظلوم را تناول مال بقصد
۱۶۰	باب در بیان دولیت	۱۶۶	حق خود را بطلب اجازت نیست
۱۶۱	باب در بیان خسر الض	۱۶۷	باب در بیان شرکت
۱۶۲	فصل در بیان میراث جد و پدر و غیره	۱۶۸	فصل در بیان وکالت
		۱۶۹	باب در بیان اقرار

صفحه	مطلب	صفحه	مطلب
۱۷۹	فصل در بیان سیرت نزوی الایمان	۲۰۱	فصل در بیان حد و قتل سب
۱۸۰	فصل در بیان سیرت قاتل و غیره	۲۰۲	کتاب اجداد و نو
۱۸۱	فصل در بیان سیرت عبد و کاتب	۲۰۳	باب در بیان حد زانی
۱۸۲	باب در بیان حمل	۲۰۴	فصل در بیان حد زانی که نزد مالک
۱۸۳	فصل در بیان رد	۲۰۵	و آقا است حد بزرگ بار در بیان حد ضعیف
۱۸۴	باب در بیان غش	۲۰۶	فصل در بیان حد عمل قوم لوط
۱۸۵	فصل در بیان سیرت مجوس	۲۰۷	فصل در بیان حد فحش
۱۸۶	فصل در بیان اجرت قسام	۲۰۸	فصل در بیان حد زانی مکروه
۱۸۷	باب در بیان وصایا	۲۰۹	باب در بیان حد قذف
۱۸۸	فصل در بیان وصیت و ارث	۲۱۰	فصل در بیان حد لعان
۱۸۹	کتاب انجمنیات	۲۱۱	باب در بیان حد سرقت
۱۹۰	فصل در بیان جهائی که در قتل یکی شرکت کنند	۲۱۲	فصل در بیان حد شفاعت در حد
۱۹۱	فصل در بیان عدم جهاد قتل کسی که بپلن	۲۱۳	باب در بیان حد شارب
۱۹۲	مرد دیگر زندانی کند	۲۱۴	فصل در بیان آقا است حد و دور
۱۹۳	باب در بیان دیات	۲۱۵	مساجد و در حرم کعبه
۱۹۴	فصل در بیان جنابت حیوان	۲۱۶	باب در بیان حد کفر
۱۹۵	باب در بیان دعوی خون و قسامت	۲۱۷	باب در بیان حد و حکم صائل
۱۹۶	باب در بیان قتل اهل بخت	۲۱۸	کتاب الامت
۱۹۷	فصل در بیان فائده نصب امام	۲۱۹	فصل در بیان بودن امام از قرابت
۱۹۸	باب در بیان قتل جانی و مرتد	۲۲۰	فصل در بیان طاعت و محبت
۲۰۱	فصل در بیان تحريم ختم رسول الله صلی	۲۲۱	کتاب انجمن
		۲۲۲	باب در بیان جزیه و دهن

صفحہ	مطلب	صفحہ	مطلب
۲۳۰	باب در بیان قیمت اموال مشترکہ	۲۷۴	کتاب الجاحم
۲۳۲	باب در بیان سبق وری	۷	باب در بیان ادب
۲۳۴	کتاب الاطعمہ	۲۷۶	باب در بیان ہر و صلا
۲۳۷	فصل در بیان کیر و بودن شرب نم	۲۷۸	باب در بیان زہر و دیر
	و نہودن و لیل برنجاست آن	۲۸۰	باب در بیان ترہیب و مساوے
۷	باب در بیان صید و ذباخ		اخلاق
۲۴۰	فصل در بیان نئے از خرف	۲۸۳	باب در ترغیب بکارم اخلاق
۲۴۱	باب در بیان اخلاص	۲۸۶	باب در بیان ذکر و دعا
۲۴۲	فصل در بیان نگارستان چشم و گوش	۲۹۱	خاتمہ اطیب از مولوی حکیم محمد حسن
	جمعہ		صاحب مستم دار الشفا
۲۴۴	باب در بیان عقیقہ		
۲۴۵	فصل در بیان ختان		
۷	کتاب الایمان		
۲۴۷	کتاب التذویر		
۲۵۱	کتاب التقیاء		
۲۵۵	فصل در بیان نخی از حکم و حالات خشم		
۲۶۱	باب در بیان شہادات		
۲۶۶	باب در بیان دعاوی و بیانات		
۲۷۱	کتاب التوق		
۲۷۲	باب در بیان مدبر و مکاتب و ام ولد		

انشای دلپسند و املای ارجمند امام اکرمین مبانی و معانی ابوالمختار محمد عبده الرشید الشویبانی رحمه الله تعالی

کف خاک دستایش قدوس بسج قطره آب دنیایش رب الملائکه والروح
الهدا کبر این سرود آن سودا است همان اسرار آن برگزیده این شکست یا حدای بی همتا را
بطاعت ماچه نیاز و بجزیه شرمند را بر پاس گزازی خود چه نازد

ای غنی ذات توازن سرافراز انکارا بی نیاز از اموال و از سیدانی و اطمینان را
فی باریت همی مانی عزانت نیستی ای بهار ربی فطریق انزل و از غبار

پیغمبر روشن روزان و توحید آموز را خاک آستانه شوم که رنگ محبت ماسوی اسرار دل را
زود و در مسلمات پیچیده بکار از روزی ایاک نعبد و ایاک نستعین تعلیم فرموده
محمد عبده بی کابر دی بر دوسره است کسبیکه خاک و درش نیست خاک بر سر او

اللهم صل و سلو علیه و علی آله و اصحابه و حل حرمه و اجابه اما بعد
سیرشان نیست کتاب و سنت رانته و اگر سکان جهان بر لب ریا کوفه احدیت را

خوان نمیشد و آنچه خوانان و بستان تقلید را آموزگار و حسن بهر هفت کرده تحقیق را
عازم خساری که درین روزگار سرت آمار نقاب کتاب عرفان ایجاد می

من جهان بودی الهامی چنینش نیم طبع از رو بر افتاد و گمن داغهای تن
انوار صواب که سر اسیر باغ انتساب آرا خراش پذیر بود و حل حکایت شکایت عائد آن آ

ست ح ای گیتی آرا نیست که درین بهنگام و اینین بازوی مردی را از او
مرجان نمی و غار اش بهنگام گریسته از زانی داشت چه در هر فقیه و فقیه فقیه اکرم

آویندن و بگای تشنه کامان تقلید ابا رسته رسته نصوص کتاب و سنت رکنین کاین
نیست در بهت هرگز گفتار با آنکه کشور هند از دیر یا زود بفرع تالیف منشاء و کلام خدا

بوده و پیش در انشانی و گریاشی ایشان ابرو بهار چشم بر پشت پاد خسته اما فرسنگان
 نیک و زشت نیک دانند که این سرستان طرف انجمن نوایسے جگر خراش جمع آراء
 رجال زمزمه خوشدلی انگاشته و خامه را در نگارش و لائل شریعات پیرو ابد پایان
 تقلید مذہب معین پنداشته اند و این نگارنده افسون روشن روانی و ستوده آیینے
 سخن از ان وادی را ندک شاه سرست بی پروا غرام سنت مطهره را انداز جلوه گسری
 بزمانه خیر القرون بوده خرد و ستوری ندهد که پس ازین روزگار سعادتمندے کلید گنجینه
 ایشا حق بر خلق کشف آورده گوشه دستار حق پرستان را همچو گلهای رنگارنگ جانبد
 و شسته بر جان راه روان شاه راه سنت که سر گریبان خمول برده اند بر بند آری اگر این
 طائر گم کرده آشیان بظهور نور مہدی موعود بکاشانه خود را در دشت گشت نباشد و کالبد
 اسلام اگر تازه روانی در و میدہ آید عجیب نہ و پیش ازین نفس در سینہ گدختنی و شمع
 بر مزار این آرزوی خاک شده افر و ختنے ست نواب محمد احمد خان فرزند ارجمند
 امیر مہابت خان بہادر را خدایش خرسندی روزی کناد که درین غربت اسلام
 محو سرگرمی اتباع سنت و دنبالہ روی این فرو میدہ کاہ و ان اہل حدیث مقصود
 زور بازوی ہمت او خدای خلوص سپند بندش شیرازہ کتاب و سنت بدست حق پیش
 بنشاند ہمین عزیز ست کہ نہال نشانی و آب باری و پیوندگرے این حدیقہ میسر
 نور احسن جان ابو انخیر پو حضرت امیر کبیر ناصر اللہ و السلبین نواب سید
 محمد صدیق حسن خان بہادر را آشنای رضوان جنان کرد تا آنکہ کلار فلق احمد شاہ
 کہ از مرقی دراز از دست خزان تقلید پرستان برگ و بار فرو ریختہ بود بہنگام کشایش
 نو بہار فرزا آورد و این گنج شائگان پس از کشودن در انطباع دست بردنیغای شہر ص
 عام کردہ شد یا رب این ناصطرت ابراہیمی را بنبرگاہ خلوص قبول راہ باز کشا و تار و پود
 انفاشش کجہ و سدا ی بردیانی ایمان یانے فرما فقط

ترجمہ مولف سلسلہ نقالی و عافہ

ولادت باسعادت قس بست و کیم باد حبيب بنت ابی جری جسیدم پیش از طلوع مہر و بلبلہ
 محلیہ ہوپال اتفاق افتاد و دروز چار شنبہ ہستی اغرآمد و فی الحال بیت و خلقی العالی
 فی الادرعہ و این روز موافق روز ولادت حضرت اقدس بن ائمہ علیہ السلام و فتح
 نزول اعزاب ست یا کہ تم تحتہ تاج تولد است کہ علامہ بلاغت اساس مولوی
 علی عباس جریا کوئی نزیل حال یہ آباد و کن برآمد اندا فرزندش را روز ہفتم ہر کہ
 نسک یعنی حقیقہ کرد ۱۰۵۰ - ۱۰۵۱ - ۱۰۵۲ شوال ۱۰۵۲ قلیہ یعنی غنہ بجا آورد شد
 ۱۰۳ - ذی الحجہ سال مذکور و تبعہ وقت اشراق برادران فواب سکندر کیم مرحومہ علیہ ہوپال
 تقریب بکتب بینی بخشود اعیان دولت دارکان و اخوان ریاست صورت گرفت
 و اقدام بکتب تمامہ جردرس علم و مطالعہ کتب شغل دیگر برد و سیرہ گشت با کتاب و
 سنت از ازل مناسبہ طبعی ہمراہ آورده باز علوم بیگانہ همچو منطق و فلسفہ و فہرست
 دار و نحوہ ابقضات رسم و نامہ بعد از کتاب علوم آلیہ از مولوی انور علی و مولوی محمد اوی
 بعض مختصرات فن منطق و تفسیر و از مولوی الکی بخش کتاب نموده و بعض کتب معقول
 و حکمت را از خدمت مولوی محمد بشیر الدین قزوینی قاضی بانی ریاست ہوپال فراگرفته
 و سندہ و اوین سنت مطہرہ را شیخ محدث ربانی قاضی حسین بن محسن سالی و شیخ محمد بن
 عبدالعزیز قاضی ہوپال برست آورده و علوم تفسیر و فقہ را بر مولوی محمد بشیر سہوانی
 عرض نموده و کتب شاذہ و فاقد معلوم ادبیہ را از پدر عالی قدر استفادہ کردہ و باز از
 فرست وقت بدان اشتغال نموده و نزد رسد این کار و بار مشغول فرمای تحصیل علوم و
 فنون ست و بعد از برگرفتن انواع کتب علوم و ندیہ و جمیع و تالیف رسائل آلیہ و شخصیہ
 مقرون و از جانب جناب علیہ مغلہ ہوپال ابیدشت ست یہ یعنی تیرہ است پنج ہزار و سی

و خطاب خانی و جزآن لمخوط و جمعیت خاطر و لفظ غریب بالبعونه بجان مخوط باحضرت مر و حد
والد ماجد سفر کرده و بسینه و کلکته و عظیم آباد و بنارس و کانپور و لکنؤ و آگره و دهلی و غیره
را دیده و در فارس و ریخته تذکره بانگاشته و بیان همسالان عالم استیاز برافراشته و
باوجه حدیث سن و در فهم سخن و سخن بنی در اقزان و امانت ممتاز برآمده و آذین را الشعرار
حافظ خانمید خان شیر طر سخن بنی آموخته و نکات این فن نیکو اندوخته درین نیازج حصا
اولاد دست و ختری و سپری وار و الله بهادک فیها و فیها این کتاب عرف ایجاد می گاه
شانی ست که از خاطره حق نگارش ساده و پرکار نقش پذیرفته چنانکه هیچ مقبول نقش اول
که از کتاب گهر سلکش صورت تالیف فر گرفته و هر دو از نظر اسماں پدید و الا گهرش گذشته
اعتبار تصحیح و ابیت و تفتیح درایت بهم رسانیده و آنکه در بعض مسائل این هر دو نوشته جاده و فلا
کیه با دیکر سبب و در تخریر و دگر پیرداشته و جوش غیر ازین نیست که جمعی از محققین اهل علم
کتاب و حدیث و انجاء و قول گزیده اند و اختلاف انظار را در میزان اعتبار بنجیده و هر
قول بجای خود مستندی از اوله دارد و بر قوت خویش در نفس الامر شایسته از هیچ نیرمی آرد
چون این تهم مواضع مسئله چند بیش نیست ناظر غیر مناظر در هیچ مقام آنچه اتومی بیند و آموزش
یابید بان عامل گردد و طالب صادق که خواهان مغز پر بصیرت است او را ناگزیر باشد از آنکه
در امتثال این اماکن رجوع بؤلکات جناب والد ماجدش همچو دلیل الطالب علی
ارجح المطالب و بدو را الهام من ربط السائل بالاوله فرماید و آذین تالیفات علامه ربانے
امام الشیخ ایرانی مجتهد مطلق بیانی قاضی القضاة محمد بن علی شوکانی رضی الله عنه
بشرح منتق و فتح ربانے و جزآن استفتاء نمایر فان فیها ما یشفی العلیل
و یقی العلیل و یریه القاد من قال و تبیل لیس علیهم سامن دلیل فلیکن
ذلك علی ذکر منک و بالله التوفیق و هو یدعی الی سواء السبیل -
حرر دابر الحسن و الفقار احمد الفتوی البهوی اعلی عفا الله تعالی عنه -

عبارة حرمها على هذا الكتاب الشيخ العلامة زينة اهل

الاستقامة القاضي الرباني مؤيدنا الشيخ حسين الباني

يا من خص عريكة كل فرد من افراد الناس بخاصة لا تفقد اديها
وجعل لها رغبة عن هذه فيسأى عنها ولها رغبة في هذه فيصطفى
صل وسام على نبيك الذي شرفت بانارة المشاركة كثر من البقاء وعطش
سنة المطهرة الاكرم والعام وعلى الله وصحبه وحيلة على مه وتقله سنته
ماد حاشه داع ويعلم فيمن الله وقام عن به وحسن تقيعه وكما له منه وصلة
قد تم طبع هذه الرسالة الجميلة المقدرة والمقالة الصحيحة الانظار التي
يطلع كل من طالعها على الحكماء السنة السنية ويصير ناظرها ناظر في معرفة
المائل المحققة العلمية فتاهايك بكتاب بلع من جمع فقه الحديث العناية
وانبسطت به النفوس التي تبصها نفع الرأي بلا حجة ودراية آت به مرتجلا
السيد الامام مقدام الكرام فاشحة احياء حاو من الدين سخامة النبلاء اثنين
صنعوا اهل البيت المبراعن كساو ذبت الشريف الطيب ابو الخويابر
نور الحسن خبان متع الله المسلمين بطول بقائه ودوام ايامه وعطش
الاكن ان من ذكره الشريف بسك ختامه الذي حين اذن من مؤذنه الصباح
وصاح داعيه على الفلاح سماء عرف الجادى من جنبان
هدى الهادى لكونه بهدى الناس الى طريق الحق والصواب
مجنهم عن الوقوع في محادى الردى والتباب قد احتقن في تحربه يجمع
بليغ الرام الى ربل الغمار وجاد بشقاء الاوامر من ادلة الاحكام بعساة

صل الآله على خير الرابدين متاصلون مدى الأيام رضيه
 وكان ذلك التأليف والطبع في بلد تونس بالجمعية على عهد دولة حمزة
 مليكتها وحامتها حرة حليقتها من ذكرها بين ظهراني الناس تأييد
 النعم ونضائها في زمرة الرؤساء استهم من نار حيل عليم تاج الهند الرئيس
 البطل الأعظم حضر تتأني أب شأجهم أن بيكم لا زالت ظلال
 جودها على مفارق الأيام مودة الرواق وبدور سعادتها وسيدتها
 استمد من الأفل والحيات

ولا برحت نداد عزها ورافعة منصفها العالي صدور الخيال
 وما احسن التصدير الجليل اذا كان مع الطبع الجميل فمما كالدين والدين
 اذا اجتمعما وكالحب والحبيب اذا كانا معا فاعتنى بتصحيحه وبدل جمده
 في تنقيح السبد العلامة معدن الفضيلة والكلامه فارس ميدان العلم
 فارس اغصان الفهوم السيل والفقار أحمل النقى البو والى
 طابت له الأيام والليالي بشركة الحبر الذي لا يجارى في قوة التحرير
 نقلا لتقرير الجامع للعلم الكبر والفصل الغزير معدن الفخار والادب
 الشيخ العلامة عبد الحق الكاظمي عافاه الله تعالى هذا ونسأل الله
 تعالى عن اطع رحمته الفاضلة وستكره باللسان والجنان في الادب والادب

عرف الجادي من

جنان هذه الجادي

طبع في المطبع الصدقي

الكائن في بولاق

استطاعت

تم

بسم الله الرحمن الرحيم

احمد من ارسلنا الى شعواء الاولاد وبل غمام الاسلام فاشكر من هدانا الى
 برء سقام الاولاد هم مراهم بلوغ المرام من ادلة الاحكام والصلوة والسلام على سيد
 محمد نبيه الكرام ولسنة الفاء وعلى اله خيرة الخيرة من الانام وخصمه الفحول
 الاسلام زمان به که از تخریر مختصر سنی بالنتیج التقبول من شرائع الرسول که بر مومات سائل
 در رهبر از یاد است احکام شامل و اموات نه سنت مطهر و ابر و وجه صحیح حاصل است حضرت
 دست بهم و او در بن کتاب که لاشباب که عرف الجاوی من جنان بهی الامار
 نام او سنت اعظم مقصود بایراد و احکام و بل النمام ما اول بلوغ المرام ارشاد و سابق اتباع
 و جانی سنت به وجوب حداب و موطن عسیتی و به بایست تلخیص و خفی تلویح است ما اهل انبیاء را
 که تشنه کلم سبیل سل السلام اسلام و او در یافت حج احکام اندام نام از یال سنت مطهر
 خیر الانام طوح به گرد و و تجا و ز مضیبه کبود رای و تعلید بعضی فوجند بنصوص صحیح و در آورده عباد
 و معاملات دست بهم و در و متابل دل و دست نبوت باونی قوه فواد بغایت مرام خود نال و تبارک

بست و کثرت مسائل بی کادش خاصه بسوی ایشان حق بر خلق آمل گردد و ولند و در تحریر این تقریر
 اقتضای بر اخصر عبارت و اوجز اشارت رفت و تطویل و یزید کلام و استیفاء خلاف واقع
 را در هر مسئله از مسائل اسلام مؤلفات ائمه اعلام و مطولات فحول اسلام محل حل و ابرام باشد
 و لهذا صنعت فی ذلک ما یصنعه المذاکر و ینتجون الاحکام الشرعیة من دون کشف
 عن الدلیل و لا رد للفتیحه الی الاصل الا حیل تمیز کرون ما یشرع بعد از الحزم
 و لا ید کرون ما یقضى لهم بالحکم تمیزیاتی من بعد هم فید و ن تلك الاحکام المقضی
 بما لیس علیه آثاره من علم و لاهی فی قبیل و لا یدیر من الشرع المبین و قد یهتاف هذا
 الکتاب علی جملة من ذلک الباب اذ اوقف علیها من بقى فیہ بقية من انصاف و
 حیاء من الله و رسوله الموصوف باحسن الاوصاف انقاد لها احسن الانقیاد و اذ
 لها اذ عان المرید للمراد و اما من جیل یدنه و بین معروفه الحق و الحقیقة و طبع
 علی قلبه و علی بصره بصیرت غشاة من حجاب الرسم و خشية الخلیقة فلا ینیده
 ذلک الا بعد اعان الصواب و قها فتا علی ما یفرض به الی التباب و از اینجا که درین
 رساله سلامه و مناقله علامه قطع نظرست از احتیاج بمسائل اجماعیه مصطلحه اهل خلاف پس
 ضرورت شد که پرده از روی اجماع که هبیت و خشیت آن در دلهای خاصه و عامه بسیار
 براندازیم و آنچه در کمن بطونست بر نهضه شود جلوه گر سازیم و بعد از آنکه اجماع خیر نیست
 قیاس مصطلح که آنرا دلیل رابع قرار داده اند خود کفای المنة شده و نمائند مگر آنکه ادله دین اسلام
 و ملت حقه خیر الا انما منحصر در دو چیزست یکی کتاب عزیز و دیگر سنت مطهره و ماورای این
 هر دو کدام حجت نیره و برهان قاطع نیست و برین گذشته اند خیر القرون مشهود لهم بانحیز اصحابه
 زنا بعین و تتبع ایشان باحسان و تهرکه او را حجت ثابت شده و روایتش مقبول محمول بهست
 و رسول خدا صلعم تعدیلش کرده بیکه عصای اهل حدیث نیز معتدل بتعدیل مبولیست الی یوم القیام
 و حدیثش بیچل هذا العلم من کل خلف عدوله انهم نص صریحست درین مقام تا بصحابة

رسول خدا صلوات الله علیه و آله و انوار حضرت وی و ملازم بارگاه عالیجش بود و در هیچ رسداری
سخن اگر هست در قبول رای ایشان است نه رد وایت و خلائی که در ایشان واقع شده
اگر چه بحق در آن با دله معلوم است لکن مخالف منجمله کسانی است که مرتبه صحبت شامل حال
اوست و اندر آنش بجزیر عموم اوله اقدس و ارفع خطای واقع از وی است و کلاسیا ایشان را
تا دیلات و محال است که معیر بسوی آن متعین و تعظیم و احترام بعلو شان و ارتفاع درجه
این حضرات با ساقی و برکات از سایر قرون شیعه و مسلم عظم شریعت و نبوت است و
استقلال بتناوب و معائب ایشان و چنین بطاعن ایند و مجتهدین چهلیدار بعد و خیر غیلا
کنند با و بهمان آیه که هر چند دل محروم از خلاوت ایمان و پشاست اسلام باشد و قلا کب است
حکایت اجماع از مشاخرین اهل علم آنست که عالمی را علم بر وقوع خلافت و مسئله که در آن
حکایت اجماع کرده اند حاصل نیست و نه آنکه دوسه استقرا و اتوال از انفا و در حال کرده است
تا آنکه این اجماع نزد او پایا نبوت رسید و چه این نبوت به انانکه اسلام و اقطار از حق
منتشر گردید و عمر با نبرای آن و فائیکه گو است قرار طویل و تلاش بسیار باش فلیف که بسیار
باشد که اهل بلا و احاطه بعرفت علمای مانتن و اسعنی تواند که در آن یک یک غریب است چه رسد
و علی کل حال ممکن نیست که در قریب و طلب اجماع عمیط چیز سه که نزد علی یک برینا از آن است
و مسئله از مسائل می تواند شد مگر بعد از ایام طویل و عمر و دانه و گاه باشد که با وجود استقرار
بالغ این احاطه دست بهم نید بازیر که بر بعض اهل علم غلبه قبول اضطرار یا اختیار می باشد
با آنکه وی از ان کسان است که اعتد او قبول شان میرود و پس هر که علی اجماع اهل حق خود را
نمای سلین بر مسئله از مسائل دین است و دعای او بنایت مکان باشد و در علم قیامش
نهی قبول است و اسکان اجماع منبوست بر تقدیر تسلیم اسکان نفس با اتفاق بدون نظر آنکه هر
یا مردم عارف چیزی که نزد هر واحد از ان اهل علم است باشند پس حق بین است که جسماء
منبر است زیرا که اتفاق جمیع علمای اصناف بر مسئله از مسائل با وجود اختلاف مذکور

و احوال و تمایز اقسام و زمانی قرآن و محبت تناقض و الفت خلاف متعدد است و این مقتضیست
 که عالم حاکی اجماع اهل عصر خود باشد و اگر حاکی اجماع اهل عصری از اهل عصر درست که
 مدتش نیست و این عصر بعد از عصر صحابه هستند پس این امر داخل در امتناع باشد چه غالب
 مستندش غیر ازین نباشد که در کتب بعضی مصنفین حکایت آن اجماع یافتند و از آن کتاب
 حکایتش نموده و درین هنگام جهان کلام اول در ایراد بر حاکی اولی حالتی گرد و تم که لک
 و لک مستند حکایت این حاکی اجماع اطلاع بر کوفات اهل عصر سے از عصر خود و وجودش
 مستحق بر امری از امور است پس امکانش متوجه باشد زیرا که اطلاع بر جمیع کوفات اهل عصر
 ممکن نیست بوجهی که گذشت و باین وجه که بعضی مصنفین راجحه و شهرت باشد و کوفاتش
 امتناعی پذیرد و بعضی را بهره از شهرت نمی باشد و تا این فاش منتشر نمی گردد و مهند از شهرت
 که هر عالم که ملکه اجتهاد حاصل دارد مشتغل بتالیف شود بلکه اکثر اهل علم اشتغال بتالیف
 میکنند چنانکه این معنی معلوم هر واحد است بشاید بعضی اهل عصر خود و نقل ثقات از غیبه
 اهل عصر خویش و از اینجا ظاهر شد که این اجماعات که حکایتش در مصنفات می کنند باعتبار
 جهان حال است که ذکرش گذشت یعنی حاکی را علم بوقوع خلاف در سلسله حاصل نشده
 و عدم علم بوقوع مستلزم عدم تبیین غایبانه الباب آنست که ظن باجماع حاصل
 گشته و غیر وطن فردی از افراد صلح آن نیست که مستند اجماع باشد و تطبیق از طرق است
 و هر که قائل است بحجیت اجماع قائل بحجیت این ظن نیست پس این مجرد ظن فردی از افراد
 است باشد و او تعالی احد سے را از خلق خود مثل این ظن متعبد بآنکه اگر عالمی مطلع گردد
 که درین سلسله دلیلی از سنت یا دلیلی از قرآن پیدا اتم هیچ عاقل نگردد که این قولی بحجیت
 تا با علم چه رسد و بعد ازین تقریر بر طالب حق نز و سماع حکایت اجماع خطیبین امر است
 شود و شکاش بکشد زیرا که این اجماع نه آن اجماع است که است و تحجیت و عدم حجیتش اختلاف
 کرده است بآنکه جهو اهل اصول بآن رفته اند که در اجماع اختلاف آحاد مقبول نیست چنانکه

قاضی در تقریب و غزالی در کتب خود بیان قبیح کرده اند با آنکه ملا با اینها مخالفت و در پیش
 مقابل مدد و تواتر است و درین صورت اگر قاضی بگوید که آنچه نزد طایفه معسر و مستور
 جمیع اقطار اسلامیه در مسئله از مسائل است قرار کردم و چنانکه را بر قول را متفق
 یا قسم داین قاضی یک کس یا دو کس یا سه کس باشند پس خبر ایشان قبول نباشد
 و نه بقل و او شربت اجماع نزد ایشان میتواند شد تا بیک حکایت اجماع باستناد بسو
 عدم علم بوقوع خلاف یا بسوی مجرذ ظن که جز عدم علم مستندی ندارد می کند چنانکه میتوان
 کرد و اگر این قسم اجماع بر عباد عبت باشد باید که حجت بشل این دعا و س که هیچ کس در
 اشالش بجز از آن نمی گراید قائم گردد و حال آنکه قیام حجت به چو امور عقلا و نقلاً هر دو باطل است
 و هر که تقسیم اجماع بسوی قطعی و ظنی کرده قطعه را منقول بتواتر و ظنی را منقول باحاد
 بر صفت متقدم نشان می دهد و اجماعی که در آن فردی از افراد استناد بسوی خبر و حصول
 ظن خود کرده است و اهل درسیح کی ازین هر دو قسم نیست و چون معلوم شد که اجماعات
 محلیه ازین قبیل از اجماع در ردی و صدوری نیست پس معلوم توان کرد که اجماع یعنی که
 اهل اصول غیر هم ذکر کرده اند اگر ناقلش یکست پس در آن همان امتناع است که گذشت
 و همچنین اگر ناقلش یک جامعه باشد چه این جامعه یا کمتر از حد و تواتر است یا مقدار حد و تواتر
 زیرا که مفروض مباشرت هر واحد از ایشان از برای استقراء و مشافهت مبر عالم از
 علمای دنیا است و این از هر فرد فرد این جامعه منع است چنانکه نزدیک ناقل بودن واحد
 منع بود و لاسلف حاصل آنکه در او بر اجماع شروعات اند اول منع امکانش دوم منع و تواتر
 سوم منع امکان نقل آن چهارم منع وقوع نقل و تواتر هر منع ازین منع طائفه از اهل علم
 واقف شده چنانکه ایله اصول حکایتش کرده اند و آری اجماع را باید که نزد احتجاج باجماع در هر
 منع ازین منع اصنان نظر کند حتی جهاد و بجا آورد و بکثرت اقوال متر شود و از برای جالب
 مهابت نماید که شان مجتهد در هر موطن از موطن علمای آن است و اما یکیزه نزدش بهر چه

نافق و جفتش بر سر دوع رانج و هر مخالف پیش او مقبول است و می از اجتهاد نه و را مد است
 و نه در فتن بلکه مرقوح دل خود بامانی و طمع خاطر خویش با را حیف است که از مناج شریعت
 و شرع اسلام بمرحل و در باشد و لا سیما چون کسیکه اراده اجتهاد دارد و قصد بد نظر
 و راهات مسائل و تدبیر و مرامات احکام که بران بناسه قنایر سیر و دچو این سله
 اجماع که در صد و بیستم و پنجمه از دیگر مسائل اصول ناما با دست می کند پس این مسائل احوج
 باشد بیدل و سح از غیر آنها چینه در غالب و قات احتیاج مجتهد بسوی آنهاست و
 ناظر بکینه و وضعی ازین سنوع اربعه واقف است و می هرگز را می نقل اجماع را بیکی ازین
 سنوع جواب نه بگوید و میگردان موجب انتقال آورد و اگر فرضا آورد و ارامی رسد که نزد
 منع خیم و قوت کند و آن حجیت اوست مثلاً بعد از تسلیم هر چهار موطن می تو انیم گفت که
 اجماع عینک و قوع و نقلش ممکن شده تسلیم نمی کنیم که حجت شرعی است پس اگر مناظر دلیلی شرعی
 که وال باشد بر حجیت اجماع شرعاً بیار و شک نیست که میان هیچ یک و میان حق عداو
 نیست و کن و آئی که *الذات و ش من شکاک یعبد* و اگر چنین دلیل که وال است بر حجت
 شرعی بودن اجماع نیاورد و جب بر اجماع توقف باشد چو احدی را قول با ثبات دلیل
 شرعی بلا دلیل شرعی و عقلی حلال نیست و ما را نا ایندم و قوت بر حجت عقیده یا شد عی که
 موجب انتقال از موافقت منع بسوی موافقت تسلیم باشد با وجود اعطاسه حق نظر در سه
 آنچه از براسه احتیاج بر حجیت اجماع در مختصرات و مطولات وارد کرده اند و بران آگاه
 دست بهم داده حاصل نشده و هرگز حاصل شده و یا شاید پس مقام موطن افتاده و استفاده
 و حکایات اجماع از غیر خود که درین کتاب یا در دیگر کتب کرده ایم یا آیند و کنیم مقصود بدان
 نه احتیاج با جماعات است بلکه غرض از ان مجر و الزام قائل حجیت اجماع با جماع است فلیعلم
 ذلک و تمام حج و حج اوله قائلین اجماع با اجویا شافیه در کتاب ارشاد الفحول فی تحقیق الحق
 من علم الاصول و فتح ربانی من فتاوی الشوکانه رضی الله عنه مذکور است راجی از تلاش

خاطر بدان رجوع فرمایا مریم بر آنکه چون هر دو اسلام را منکران نام نهاد و قدرت
 بر استنباط قرار داد و در کفر و ماوراء عمل بحدیث و اتباع سنت مطهره چکار کند پس کتاب
 که عامه سلف است در پنجو ساطن استفقار مسائل از اهل علم کتاب و سنت یکروزه
 دمی گفتند که ما را از حکم شامخ و رین حادثه مطلع سازید و این ملت که عبارت از قرون
 لها باخیر است که اوست آیه یا روایت حدیث پیش ایشان بجوابه سوال آنها می کرد و در
 همین فتوی روان داشت پس آنچه رعیل اول را گنجایش کرد همان آخر است را برآورد
 اگر و مایل بود یکس از علای سنت موجود است در علوم مارک و سوسو صاحب دینی و علوم
 دین و ثنوق حاصل از وی سوال بقتضای کتاب عزیزی سنت مطهره باید کرد و هر چه
 آن عالم عارف بقرآن و حدیث بجواب این هر دو حجت تیره نشان و چشم بسته بران عمل
 می باید نمود و از احدی خواه مجرب باشد یا مبتدیان باید آید و اگر این چنین دانستند که
 از کتاب و سنت چنانکه باید و شاید تمییز می تواند شد در اهل بلد تنبیه نگردد و چار و کار
 در آن روزگار راست که بکتاب نقد سنت بیا و نیز و بد و اوین حدیث لایسته است
 مخصوص با حادیت احکام است مثل بلوغ المهرم و تحقیق الانبار و شهر فوج این اسفار و رکت
 آثار اعتقاد نماید و بے اندیشه خلافت زید و عمر و کار قمر و فرمانروا باشد زیرا که درین
 کتب و اشباه و نظائرش همچو نیل و سیل در وضو نمید و مسک احتیاج و دلیل التمام
 و شرح عمده و بل السلام آنچه نوشته و تحقیق کرده و مانند همه اشش منطوق مخصوص و مدلول
 صمیمی آئینش رای دانش پرستان پیشین و بی آلاش با جهاد فقیه نشان سپین است
 و کل ذلک و علی نور و من لم یعمل الله له قوما فاسألهم من تور و هدی

ادان الشروع فی المقصود و باسالت التوفیق

و هو المستعان و نحن العابدون و

هو سیدنا و المعبود

کتاب الطهارة

باب در بیان آب و جزآن

آب باران و دریا و چاه ظاهر و مظهر است پلیدی اگر دو مکر نجاست که بویا مزه یا رنگ او را برگرداند و حدیث قلنتین که در سه صحیحین نیست تا اول است و راجع عدم فرقی است در قلیل و کثیر و متعل و غیر متعل و این راجع ندایست در نظر تحقیق و از غسل جنابت و بول در آب استناد و که روان نیست نهی آمده و احادیث سنه از اغتسال زن آب فاضل از غسل مرد و محمول بر آب ساقط از اعضاست و احادیث جواز تحمل بر آب باقی در آوندست یا نهی تنزیهی است و آوندی که سگ در آن آب خورد و طهارتش شستن آن خلاف است هفت بار خستین بنجاک شود پیر آب و اگر پلیدیست که آب بر آن انداختن او نجس گردد و زمین نجس بر نجستن دلوسه از آب پاک می گردد و ما سه و بلخ و جگر و سیر و حلال اند و آب که در آن گس افتاده گس را در آن غوطه دهد و بیندازد و آب را بکار برد و نجس طعام را که در آن گس بیفتد و پاره بریده از چار پاینده زنده و مرده است خوردنش حلال نیست و آب نمید پاک است

باب در بیان آوند

حرام است نوشیدن و خوردن و آوند با سه زر و سیم و نحاس ساراست نماز است بدان نام تمام است و دوحوی اجماع بصحت نرسیده و اکثر عدم احاقی و اقامت و جز آن از احجار نفیسه بزر و سیم است بلکه همه باقی است بر سهل اباحت و چرم بدبو نجس پاک است و آب و برگ و رخت مسلم مظهر است و خوردن و آوند با سه اهل کتاب نیز و نیافتن آوند دیگر بقیه از مشمتن آن جانور است آنحضرت صلی الله علیه و آله از مشک زن شرک و وضو کرد و ساغر و کاس شکسته را بنابر سیم استوار کردن و در آن آشامیدن و خوردن نامشروع نیست

باب در بیان ازاله نجاست

سرکه مافتن نمزمار و دست و اگر از خود سرکه گردد و با نر باشد و گوشت خزان غلغله
 حرام است نباید خورد و گوشت اسب حلال است و آب و سن ناقه پاک است و سینه
 هر چند پاک است از غسل و فرک و حست آن از شایع علیه الصلوة والسلام ثابت
 شد و در بول چار فیصل و در بول غلام رش آمده و خون حین ایا پاک است و در
 آن لازم در بقای اثرش در جامه بعد از غسل مختبر نیست و ثبوت نجاست بول و غلظ
 آدمی بضرورت و ندیده است و در ماعدای این برود که از آدمی بیرون آید خلالت است
 و چنین در غایت از حیوانات و حق حقیق بقبول حکم نجاست چیز نیست که پلید بودنش
 بضرورت دینیّه ثابت شده و در ماده اسے آن حاجت بود و دلیل دال بر نجاست
 مثل روئید که حکم نجاستش واجب است بدون احقاق و در آنچه دلیل نیامده بر آن
 اصلیه و نفی ثبوت نجاست بودن آن کافیست چه اصل و در همه اشیا بر طهارت است
 و حکم نجاستش حکم تکلیفی عام البلی است این حکم درست نیست مگر بعد از قیام محبت
 و حکم برنجس یا نجس بودن کدام شیء بجز خیال و وسوسه و درست از شریعت حقه
 و راجع در حکم نجاست شیء و حقیقت تظہیر آن تضر بر نور دست و تحویل شمع مقرر
 با قول ملا سے است خواه آن قول منسوب بسوی جمیع ایشان باشد یا بسوی
 بعض میل است و دین بین پس دعوی نجس عین بودن سگ و خنزیر و پلید بودن
 خرد و مسفوح و میوان مردار تا تمام است آری اکل لحم اینها و آشامیدن خمر حرام
 و نیست ملازمت میان حرمت و نجاست آری هر نجس حرام است نه هر حرام نجس و
 اکل شیء ماکول نجیب از ارض کفار حرام نیست آنحضرت صلی الله علیه و آله اذیلا و نصارا
 آمده بود و خورد و دارنیا رخان بیرون نیخیز تا اول کرد و همچنین ذبائح جمیع مسلمین با وجود
 احتمالات ملل و نحل و تباین طرائق و ادیان و ذبائح اهل کتاب و دیگر کفار نزد وجود

فوج بر بسند یا نزد اکل آن حلال است حرام نخس نیست مادامیکه آن فوج از بر آن
غیر خدای عز و جل نباشد و رفته و بچید مسلم که از بر آن سید احمد کبیر و شیخ سعد و وزیر خان
و جز ایشان باشد نیز حرام است گوئی فوج تسبیح بر آرنند یا وقت اکل نام خدا بر زبان
گذرانند و مهارت با پوش آلوده نجاست همین سودش بزمین است و پس و در آن
نماز گزاردن و مسجد درآمدن رواست و لیکن شیطان لعین و ابلیس رجیم از بر آن
عصاة متسکین و دشمن مستترین شکوک و خیالات بی سرو پا را دام شکار خود ساخته
و چون دید که نفوس این قوم طوح بسوی شرب خمور و ارتکاب فجور می کند لاجرم این
خفیة را بشکست که گرفتاری ایشان گردانید اللهم اعذنا من نزغات الشیطان
و اجردنا من خزی الدنیا و عذاب الآخرة

پای و در بیان آداب قضای حاجت

در خلافت شتری را که بران نام خدا یا رسول و نحو آن باشد با خود و نزدیکان
آبخانه این کلمات بگوید اللهم انی اعوذ بک من الخبث و الخبائث و برودن آفتاب
و مانند آن از بر آن استنجای ثابت است و همچنین پنهان شدن از چشم مردم نزدیکان
و از تنگی در راه و زیر سایه و خسته میوه دار و کرانه نهر روان و در حدیث ضعیف نهی آمده
و همچنین منع است سخن کردن در حالت تنگی و سودن تره و حالت بول و مسح خلا و بپوشیدن
راست و تنفس در آوند و آسید و استقبال و استدبار قبله نزدیکان و شاشیدن و استنجای
بین و بکتر از سه کلوخ و بستر گین و استخوان و چون از خلا بدر آید غفرانک گوید و عاتقه
خدا ب قبر از عدم نراهت از بول باشد و استاده شاشیدن کرده است و فعل این کرده
از حضرت جلالم از بر آن بیان حکم شرع جائز باشد پوشستن و خلا بر پا سپردن
استاده کردن پای راست بسند ضعیف ثابت شده و سه بار نشان دادن ذکر نزد بول نیز ثابت
حدیث ضعیف است و جمع میان ننگ و آب حسن و آب تنها فضل از تنها سنگست و الله اعلم

باب در بیان وضو

وضو از اظم شروط نماز است و تقدیم سواک بر آن مستحب هر دو کف و دست را سوار
 شود بر آب و در بین کردن و انداختن بر روی دست راست و چپ است و بینی را پیشانی
 سپس روی بشوید و دست راست و چپ را تا آماش با آب مسح است با غسل درجه
 اگر چه نه بجهت عدم دخول غایت در نیاماست و لیکن در حدیث و اقرظی از عثمان آمده
 فضل یدیه الی المرفقین حتی مسح اطراف العضد قال الحافظ انسناد حسن
 و در حدیث ثعلب بن عبد الرحمن ابی مرفوعاً آمده که غسل در مراعیه حتی یسبل الی الماء
 علی مرفعیه اخبرجه البزار و الطبرانی سپس مسح سر بکند و آیه کریمه تحمل سبع کل
 و مسح بعضی بر اس هر دو دست و نیت مطهره بین او است از آن حضرت صلوات الله علیه
 و مسح ثابت شده و برین هیئت اتمرا فرموده و مسح بر پیشانی و بر دست و بر بطن
 رسیده و این دلیل است بر افضلیت هیئت ستمزد و اجزای هیئات دیگر و بعضی احوال
 و احادیث فعل تحلیل بحیثی الی از متقال نیست و اما از تحلیل پس خود واحدی بجا نباشد
 تصحیحش زفته و یک با مسح ظاهر و باطن هر دو گوش کردن و بدو این هر دو جمله مشرب است
 است و لیکن واجب نیست سپس در پایی آماشتن انگ باشتانک بشوید و آماشتن انگ
 نام استخوان روینده میان مفصل ساق و قدم است و دشک نیست که ترا و نشت
 و جرد آیه کریمه افاده جواز غسل و مسح هر دوئی کند و بر آیه هر یک قائلین تصحیح است
 کرده اند و در دل کتاب عزیز مشروعت هر واحد از غسل مسح علی الاطلاق است جمیع
 بیان هر دو در قول قائل جمیع بغایت ناقص است زیرا که جمیع بیان این هر دو هرگز از
 شریعت مطهره ثابت نشده در اعضای متقد برین غشود و برلی است که در وجه فقط
 غسل و همچنین غسل در برین شمس فرموده و در مسقط مسح آمده و لیکن در رسول خدا صلوات

بیان فرموده که فرض بر است غسل سنت نه سجده و احادیث این سنه از صحابه در
 حکایت وضو نبوی بعد تو اتر رسیده و وجه صریح بغسل است و در هیچ حدیث ضعیف
 صحیحه نیامده مگر در تحقیق پس واجب غسل هر دو پای است بنا بر بیان ترمذی و جمیع عمری و سلم
 بلکه سنت آمرست غسل و تجزیه آن احادیث تحلیل اصالح است و این مستلزم غم شایسته
 چه در سجده تحلیل نیست بل یحیی با اصحاب و یحیی علی ما الخطاء و ترتیب در وضو واجب است
 و کافی است سجده سر یک بار و در آوردن هر دو سیاه و در گوش و مسح آن هر دو با بهام در
 حدیث آمده و آب گوش جز آب سر یا بد چنانکه آب سر جز آب هر دو دست شاید و آرد
 خواب بر خاسته دست در آوردن آب فرو نبرد تا آنکه سینه بار بشوید و این سنت است
 و در حالت صوم میانه در استنشاق نمی باید کرد و وضو بدو ثلث مجزوی است و در کمال
 اعضای وضو جائز باشد نه واجب و احکامات غره و تحلیل سنج است چنانکه تین در تنقل
 و ظهور و جمله شیون سنت و در جوب بنسبیه در وضو بر ذاکر است نه بر ناسه و فصل و وصل هر دو
 در مضامنه و استنشاق ثابت شده و خشک ماندن برابر یک ناخن موجب احادیث و در
 مسح اعلای تحقیق نه آغل آن ثابت است یا در استوا تر و مدت آن یک روز و شب است
 از برای تقیم دهر روز و شب است از برای مسافر و آذکار وضو جز این دعا که در سلم
 از عمر رضی الله عنه مرفوعه روایت شده **أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ**
رَسُولُهُ ثَابِتٌ نَشَدَهُ دُونَ تَرْكِهِ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي
مِنَ الْمُتَّقِينَ هم ریا ده کرده لیکن در سندش اضطراب است و در حدیث ابی سعید
 نزد ابن السنی و حاکم و غیره زیادت **سَبَّحْتَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ**
إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ نیز موقوفه دار و گشته و رفع آن ضعیف است و در
 شریعت مسح رقبه فی الجمله رواایاتی که صحیح تنسک می تواند شد آمده اگر چه نزدیک است
 که اهل اندا هب اجماع کنند بر آنکه بدعت است

باب پنجم در نقض و تشو

شکسته و وضو خواب مرد در است نه نشسته اگر چه غلبه کند و رختند و حدیثی بهیچت نزدیک
 آنست گفته فحاکما نقض صلوة سبانه وضو در جمیع الزوا که گفته رجاله رجال الصبیح و حسن ذکر
 و خوردن گوشت شتر و حدث و صوت و بوی و تشو ناقض وضوست اگر در نماز بگوید وضو
 دیگر کند و اعاده نماز نماید و نمی شکند از بر آمدن خون و تفتی و تبوت نقض وضو بگوید اشیا
 جز بیل نمی تواند شد اهل غرض و رین امر و وسیع نمودند و غالبش سب و دلیل است و
 حق آنست که وجوب در چهار حال بقا بر اصل است چه وجوب تعدی با حکام شده عین
 با یجاب خدا و رسول نیست و در شرع نباشد اللهم و بصیرا یا اصاب و اجعل لی ذلک
 و دین العصبیة من لطمک امانع حجاب و تحون استخاضه رنگی از رنگ است حیث نیست
 برای هر نماز یک وضو میکند غسل همچنین در دیگری وضو است پس غسل ذکر و قطع بیچ سب
 باشد حاجت به غسل بنیابت نیست و نمی شکند وضو از بوسه چنانکه مرور به هم نمی شکند
 و حال سیت را وضو کردن نمی رسد چنانکه فاسل مرده را غسل می باید نمود و حدیث
 لا یمس القرآن الا طاهر مملکت

باب در بیان غسل و حکم جنب

و بر غسل بخروج منی از شورت است اگر چه بتفک باشد و بلافاصله هر دو وقتان اگر چه
 انزال نشود و در امتلاام و جو دلیل قیامت خواهد آن محکم مز باشد یا زن و خبر خواب
 چیزی نیست و سبب است غسل از برای جماعت و برای مجبه واجب است و برای نوسلم
 مستحب و همچنین بیان در جماع و آن غریبه و متعلق و لا للصلوة روایت کرده اند
 و این انقضاست از برای سوئی اهل و جنب اگر چه وضو پیش رو است و در غسل اهل

هر دو دست بشو پس آب از دست راست بر دست چپ بریز و فرج را بشو بعد
 وضو کند پیر آب بر سر ریزد و انگشتان را در پنجهای موی سرد را رود و دست بار برسد
 بر ساجده آب روان سازد سپس هر دو پا بشوید این است غسل شرعی و حیثیت هم جا
 شرط است بچه وضو و غسل و افضل ایشان زن بدست است نه چیدن آب بدن
 بر و مال و زنان را در غسل جنابت و غسل حیض ریختن آب بر سه سه بار که با جدول
 را اس برسد کافی است حاجت نقض موی سر و ضرر و نیست و جنب و حامل نفس را
 در آمدن بسجد و خواندن قرآن حرام است نه حلال اگر چه محدث در اس صحف جائز
 باشد و غسل بر آوردن مرد و زن از یک آلوده بنا بر جنابت درست است و چون زیر
 هر موی که بر تن آدمی است جنبه بوده است می باید که در شستن موی و پاکی اندام
 اتمام کند تا بنیقین از عمده غسل بر آید اگر چه حدیث دارد و درین باب ضعیف است و آنچه
 از شستن و بول و جز آن بعد از غسل بر آید موجب اعاده غسل نیست و ناقض شستن آن
 از برای غسل جنون است و نفون و دوباره حمامات روایندا آمده و غالمش ضعیف است
 و بعضی حسن و حاصل اوله ترجمه دخول حمام بر زنان است مطلقا و بر رجال مگر در تاز

باب در بیان تهیم

این عبادت از خصائص این است که زمین را از برای ایشان طوطی ساخته اند
 نه و عدم وجدان آب پس هرگز نه در آمدن وقت که دام نماز آب که بدان وضو غسل
 می تواند کرد در منزل و مسجد و جاسه قریب آن نیابد و می تمیم کند و معتبر در آن علم یا ظن
 بعید وجود است و بحث و کشف و احقار سوال و طلب مخصوص درجات اربع در یک
 میل یا انتظار تا آخر وقت آن نماز معتبر نیست آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در حدیث تهیم بجا آورده
 بدون سوال و طلب و انتظار تخصیص جمیع مراتب ممنوع است چه اهل لغت تصریح

تقریب کرده اند و باید معنی تراب در روی زمین هر دو دست و تیمم بیدار و دلیل است بر
عدم اختصاص ولیکن راجع قصر تیمم بر تراب است شده تا چند نماز بیک تیمم است
و حدیث تیمم برای هر نماز ضعیف است بحکم بدان فائز نیست و تیمم یک نماز است بر
زمین باسح شمال برین موضع روی و حدیث این بهیئت و صحیحین است و احادیث
ووضو بر وضو نیست و معذرت وقت است و قصد وضو سلم است گوئیم که سال
باش ولیکن اقتضای تیمم بعد از آب یافتن خوب نیست و چون نماز تیمم گزار و بعد
آب یافت اعاده نماز نکند و صاحب جرح است و بشور را اگر در غسل خوف مرگ باشد
تیمم نماید و مسح بر جبهه و غسل باقی اعنای وضو جایز است اگر چه پیش و آبها ضعیف است

باب در بیان حیض

خون حیض سیاه می باشد و زمان آن زمانی شناخته نماز درین هنگام عفو است و
استحاضه را حکم حیض نیست و می وضو کند و نماز بگذارد و قاشقه گویند پاک رت و حیض
را بعد از طهر بلکه بعد از غسل چیزی نمی شماریم و با حیض بلکه کار را فوق از روست
که جماع و هر که دن خود را در حیض بیاید یک دینار یا نیم دینار صدقه دهد و حیض پنج روز
نگیرد و طواف بیت نکند تا آنکه پاک گردد و حیض مدت برای اقل و اکثر حیض و اکثر
نقاس چهل روز است و نماز درین حالت عفو است و چون انقطاع حیض حیض زنان
در چهل یا پنجاه سال می شود و حیض را بعد از پنجاه پس مرجع آن قوت تنیه و طبیعت
وضیف و رت شکیه باشد و اختلاف طبایع و افزای مؤثر است درین امر پس تقیید
وقت ایاس بحد محدود و مجازت بیش نیست زیرا که حکم شرعی است بدون عقل و نقل
و استقرای تمام و عادات منقبضه و معتبر در عادت ایام حیض رجوع بسوی صفات دم
و عادات ناس است و در شرع و دلیلی ادبای اقل و اکثر طهر و حیض نیامده و نزد
القباس و عدم انقباض عادات اولی و قوت است بر عدد و یک شایع نام آن برده و

آن شمش یا هفت روز است چه تنفیص برین مقدارند بر اعدادی آل زاعداد
شمر آنست که غالب هین باشد و رجوع بسوی غالب نزد التباس قوی لا اساس
ست در اکثر قواعد شریعت و اهل فروع که رسائل طویل درین مسائل نگاشته اند
و صاحب او طویل شده خرافات محض است و نظر در لون و دم مقدم سنت بر رجوع بسو
عادت نزد التباس در خون جنین و استحاضه

کتاب الصلوة

تأذی کی از اہم ارکان دین و اتم فرائض شرع بین ست ہر کہ آنرا بعد از وجوب ترک
کند کہ او بہان ست کہ در احادیث صحیحہ آمدہ اموت ان اقاتل الناس حتی
يقول لا اله الا الله و يقفوا الصلوة و يؤتوا الزکوة و یسجدوا للبیعت و یصوموا
رمضان پس ہر کہ این افعال بجا آر د خون و مال او معصوم باشد الا بحد اسلام
ہر کہ بجانیا ر خون و مال او را عصمت نیست بلکہ ما ماموریم بقاتل و چنانکہ رسول خدا عالم
بدان مامور شدہ ولیکن توبہ مقبول ست پس اگر تارک نماز توبہ گراید و رجوع نماید بر ما
و اسبب ست کہ تخلیہ بسبیل و کنیم فان تابوا و اقاموا الصلوة و اتوا الزکوة فخلوا
سبیلہم و ہر کہ را دانییم کہ وی نمازی را از پنج نماز ترک کرد و ایدان او توبہ بر ما واجب
باشد اگر توبہ کرو فیہا ورنہ او را بکشییم حکم خدا و من احسن من الله حکما و اما اطلاق
اسم کفر بروی پس در احادیث صحیحہ ثابت شدہ و او تعالی تاویلین احادیث
بر ما واجب نہ است و نہ ما را بدان اذن دادہ و از غرائب فقہاست تردود و اطلاق اسم
فسق بر تارک صلوٰۃ تا آنکہ بعضی گفته اند کہ جز بزرگ ہر پنج نماز تنفیضش جائز نیست
و بعضی بر ترک پنج نماز ہم اطلاق فسق روا نہ استہ اند تخیل آنکہ تفسیق جز بربیل
قطع نمی تواند شد با آنکہ مخالف خود را در او نے معتقدات خویش کہ او تعالی بدان
اعتقاد اذن دادہ تا بکفیر معتقدش چہ رسد نمی بکفر می کنند و این ہشتین آئینہ است

که در اسلام شکست و اسلامه است

باب در بیان موافقت جلوه

در کتاب سوره ابراهیم طریقی نماز است و وقت خاص از برای هر نماز و بودن آن به حکم مخصوصه
 باشد و در خصوصه بنیت مسطره ثابت شده و آیه را بر آن دلالت نیست نه بطلان وقت و
 تنقیص بدنه بالتزام و آنحضرت صلی الله علیه و آله اوقات صلوات سلامات حسیده گردانیده
 که هر یک از نمازی و آنکه در فجر طلوع نور را که از او آید اجزای نماز است و هر واحد آن با
 می شناسد نشان داده و در ظهر زوال شمس و در عصر بلند و پاک و سفید و صاف و وزنده
 بودن آفتاب و در غروب آن گفته و در مغرب اقبال لیل و او بار خمار را از آنجا و
 از بخامیان کرده و در غروب آفتاب لیل را شب سوم ماه و گم گشتن شفق سرخ و گشتن
 شب نشان داده و این علامات بر آنکه هم ملقب نمی تواند شد و تعداد و نجوم و تقدیر
 متداول که بعضی گفته اند جزو انبیا نبین طایفه زیر آن نیست و مساو آنست که چیزی از
 شریعت همه محتاج بسوی علم نجوم مصطلح و معرفت سامات محدثه و درج عجیب و جبرانات
 باشد بلکه در شیخ ازین علم نمی آمده و اعتبار آنرا اصطلاحاً فکر گردانید و اما اعتبارش
 در فصل عبادات چه رسد و تحجب است تا غیر عشا و مکرده است بفقن پیش امان و نماز
 صبح را در غلظ باید گزارد و در مغرب تعجیل باید کرد و در اشتداد و خمر تیره و نهان آمده و در
 طول فجر از غلظ تا اسفار جمع میان روایات است و اول اولی

باب در بیان اوقات اضطرار

هر که یک رکعت از پنج پیش از برآمدن مهر دریافت و بی نماز با مراد دریافت و هر که
 یک رکعت از عصر قبل از فرو رفتن آفتاب ادراک کرد و سه رکعت عصر شد و نیست
 نماز بعد از پنج تا آنکه مهر بر آید و هر که یک رکعت سنت صبح و نه بعد از عصر تا آنکه غایب گردد
 و هر که یک رکعت طواف بلکه این نماز طواف و هر ساعت از روز و شب جایز است و حدیث

وارد درین باب نزدیکی و این جان فقیه کرده اند و گزاردن نماز و وفن کردن مرده
 در سه هنگام منعی عند سبت بین طلوع و حین زوال و حین غروب مگر در جمعه که نماز جمعه
 در حین زوال مکروه نیست و هر که استاده نماز نمی تواند گزارد وی نشست بگذارد پس
 اگر نشست هم تواند برپهلو گذارد و رنمه مستلحق و رنکار با شارت گزارد و سجود را خفض از
 رکوع گرداند چون بر مضاعف صفتی از صفات نماز علیل متعذر گردد بر صفت وارده بطریق
 دیگر بجا آورد و آنچه تواند بکند قَاتِلُ اللَّهِ مَا اسْتَطَاعَ وَ إِذَا أُوْصِلْتُمْ بِأَمْرٍ فَآتُوا
 صِنَّةَ مَا اسْتَطَعْتُمْ و بر وجوب تاخیر نماز بر ناقص الصلوة و انقضای الطهارة دلیل اول کتاب
 و سنت نیامده بلکه مشروع است تیمم نزد عدم ماسوقت حضور و زمان نماز پنجمین صاحب
 علت که قدرت بر استیفاء طهارت یا نماز ندارد و اگر از اذن آن نزد حضور وقت نماز
 کیفا امکان جائز است و مطلوب هم از وی همین قدرت است و اگر این تاخیر بر دو سه واجب
 میبود لامحاله شایع بیانش می کرد زیرا که از احکام عام البلوی است و درین حکم حاجی زوال
 علت در آخر وقت و آریس از زوال علت در حین وقت هر دو برابرند و در جمعه و در وجوب
 تاخیر نمازی از نماز با بر فردی از افراد عباد و جز بدلیل مقبول نباشد و دلیل علی ذلک
 و افضل اعمال گزاردن نماز است در اول وقت و آن رضوان الهی است و اوسط رحمت
 خداست و آخر عفو است و حدیث ابن عباس در جمع صلواتین بعدینه منوره و محمول بر جمع
 صورت است و هر احوالی یعنی نماز نخستین را در آخر وقت و نماز دیگر را در اول وقت آن بگذارد
 و این هر دو گویا در صورت جموع اندند و در حقیقت و هر که تجوز مطلق جمع از برای غیر مسافر
 و در یقین بدست بدستش و دلیلی نیست و تسبیح جمع از برای اشتغال بمباح مقرر است چه
 اشتغال بمباح نه عذر شرعی است و نه لغوی و نه عرفی فَقَبِّحَ اللَّهُ هَذَا الْعَذْلَ وَ ابْجَدَ
 كَأَجْبَةٍ و چون آنحضرت صلی الله علیه و آله این ام مکتوم اعمی را که جامع بود میان عمی و عدم نماز
 و بعد منزل نزد سید ندا نمودند و شد آن و دیگر که ام است که اشتغال بمباحات از برای او

عذر باشد در جمیع افضل عبادات و اعظم واجبات و اولاد ارکان اسلام و آب و آسمان
مثل این توسیعات سعد و دور تقصیر بشان این عبادت غلطی است آری هر کس خطای
نشیج دارد و مقتدا این جمع است و لکن هر که باین منزلت بود حتی خطا ب نیست
ما حسن ما قال الشوكاني رحمه الله

توسیع الاقدام فی عصرنا   متخصصان فی بدع بتدع
عداوة السنة والتلب للاصلاح   الجمع و ترك الجمع

باب در بیان استقبال قبله

روی کردن بسوی قبله یکی از ضروریات دین است هر که تحقیقا ازان متکثر باشد
بر روی واجب است مثل کسیکه حول کعبه قاطن و در که ساکن و مشاهد اوست بدون قطع
مسافت و تبشیم شقت و هر که چنین نیست فرض است استقبال جهت است و مرا و باین
جهت نه جهت کعبه علی الهضوض است بلکه قبله ما بین مشرق و مغرب است هر که در جهت
ایمن باشد و جهت مشرق و مغرب می شناسد وی توجیه بیان هر دو جهت بکند و
همین جهت قبله اوست و همچنین هر که در جهت مشام باشد روی بیان این هر دو جهت کند
بدون انتساب نفس در تقدیر جهات زیرا که شرح شریف باین تبشیم نیامده و عباد را بدان
سکلف نکرده اند و جاریب منصوبه در ساجد و مشاهد مسموره در بلا و سلیم که غایتی با مردمین
دارند منشی ازین تلف است و همچنین اخبار عدول بر زمین کافی است و عرض لبس
و بعضی اراطن بر بعضی افراد بنا بر عدم ظهور چیزی که بدان سمت قبله شناسند و ظن است
لیل با میلوت خیال عالیه در ارض غیر معدوم یا تلون طرق مسلو که او باشد و فرض
چنین کس با معان نظر و تعرف جهت است و نزد عوام و اشکال قبله هر سوئی که
خواهد روی کند و این در انفس است و در نوافل شاخ تخفیف کرده و نامیده آن بر ظن
را حله بسوی جهت قبله و غیر جهت آن جایز و آشنه بلکه ماویة فریضه را در ارض ندیده

را حله مسوخ کرده و برین قیاس است حکم نماز فراتر از در عجله بخالی و این خلاصه چیز بیست
که در امر قبله بدان متعبد بوده ایم و آن منتهی است از تفریعات طولیه و تنویلات حیلانه مذکور
در کتب فقهیه

باب در بیان اماکن نماز

در حدیث امر شایعینا و مساجد و در بعضی محلات آمده و حکم بتطیّف و تغلیّب آنها
دارد شده پس افضل صلوة مرد و رجس باشد و افضل اکنه از براس نماز سجده بود و نماز
در سجده حرام برابر صد هزار نماز است و در سجده بنیم برابر هزار نماز و سیت مباح سفر کردن
و بار بستن مگر بسوی این دو سجده و سجده ایلا و این هر سه سجده افضل مساجد و دی زین است
و بعد ازینها تفخیل هر مسجد جماعت را باشد و هر مسجد که جماعت آنجا بیشتر است بهتر از مسجد
تخیل آنجا قهست و در گزاردن نماز به مساجد بیده ثبوت اجور و در نقل و رفتن اقدام است
تکلیف آنها که شاید درست و همچنین مسجد که در جوار منحل است افضل از خانه است اگر چه
حدیث لا صلوة الا فی آراء المسجدين ضعیف است ولیکن طریقی است بسیار و این است بسیار
تفخیل بعض مساجد بر بعضی نه ماعدا می آن و قصر برین مضافه در فرائض باشد و در
شرعیت فوائد بفضل آنها و برپوت احادیث بسیار و اگر گشتند و بخانه و وطن تصافت
نواب صلوة ارض فلاة است و تطلق بصاق در مسجد خطبه باشد و حکم بعد از اجزای
صلوة در موطنی از موطن ارض که در آن نمونا اذن نماز بوده است و همچنین حکم بکراهت
نماز در آن جزیه لیل پذیرا نیست و مجروحان و قیل و خر و تسبیح نباشد و هکذا در مکان
نماز واجب است نه شرط احت نماز و برتخذین مساجد بر قبول کنند آمده و در آمدن شرک
بمسجد منع نیست و انشاء اشعار که خالی از سنکرات باشد رواست و جوینده گم شده را
در مسجد لا دها الله علیه باید گفت و تحریر و فروخت کنند و راو عاے لا ابلغ الله
تجاره نیک باید و او آتماست حد و وقف خاص در مساجد نمی آمده و برای سعد بن معاذ

نیمه در سجده زود و حبشه در آن بایست پر و خستند و گزیر سیاه خیمه خود و زجده و پشت و برها
در سجده از انحراف قیاس است و تشدید و زخمت مساجد منوع است و انگندن قفله
از سجده اجزادار و از نشستن و سجده زود و آرن برودن و در رکعت نخست نهی و در این سینه

باب در بیان لباس مصلی و غیره

مجموع ادله وارده درین باب دال اند بر وجوب لبس ثیاب طاهر و مستحضر است و آنچه
مفید است طلیت باشد و آن بوجوب نیست و حدیث عدم قبول نماز با نعلین مگر بخار اگر
باشد برای استئصال بر شیطیت خاص بود و زن و کچ عدش مستلزم عدم مسلوله
باشد آن شده لیاکن است و وجب و آن بر نماز نیست باشد که بر که چیزی از عورتش
و نماز نمایان شد یا در جامه ناپاک نماز گزار و نمازش صحیح است و تراجم بطلان نش
مسلب دلیل بوجوب او امر است بر تأخیر نافع از نیست زیرا که غایت اقامه اش وجوب است
و جائز است التماس بجامه کشاده با مخالفت بیان هر دو طرف آن و اگر تنگ باشد
انزار کا نیست و یک جامه که چیزی از آن رودش نباشد نماز نباید کرد بنا بر عدم
این امر کشف صورت و جائز است نماز زن در روسای که منطی ظهور هر دو قدم او باشد
و آن نماز در مقبره و حمام و معاطن ابل و قارعه الطرین و بالاسه پشت کعبه و مزبله و
مجزه و نهی آمده و حرام است نماز گزاردن بسوی قبور و نشستن بر آنها هر که بسجده را بد نظر
بنظر خود کند اگر در آن اذی یا قصد برین مسیح فعل کند و در آن نماز بگذارد و ظهور اذی درین
تراب است و در نیست سخن کردن عمد و در نماز بلکه در آن تسبیح و تکیه و قرائت قرآن می باید
و از برای مردان تسبیح و از برای زنان تصنیف در نماز زود و سوامام جائز است و اگر بپوش
مشروع اگر چه با و از باشد و متخلف بلبط بجا اب سلام و دل و وضع انفال خود
در سجده و قیام و حالت امامت و قتل و در کبر و عمل کثیر نیست و احادیث وارده درین اعمال
در نماز نیست رسیده و طریق معرفت فعل کثیر زود است که متکلم درین امر در افعال صادر

از آنحضرت صلواتم نظر کند مثل حل امامه بنت ابی العاص و طلوع و نزول و از نبرد و حالت
نماز و نحو آن از آنجمله نماز برائے اصلاح نماز بوقوع آمد پس آن را در حکم غیر کثیر دارد
بمغنی هر چه در قوتش بقصد اصلاح نماز بوده است بچو خلق فعل و اذن بمقامه حیه و غیره
و نحوها آنهم بالاولی کثیر نیست و هر چه خارج ازین افعال و افعیه و اقوال مسوغه است
کردن آن ناشد موع باشد و مرجع و رشد یا غیر مفید بودن آن از برای دلیل است اگر
دلائل کند بر یکے از دو طرف عمل بران باشد و اگر کند پس اهل صحت است و فساد خلاف
اهل است صیر بسوی آن جز نزد قیام دلیل و ال بر فساد نمی تواند شد و لکن چون مصلی
کار سے بکند که مجرب و عیث است و بدان از عیث مؤدی این عبادت بیرون آید مثل اشتغال
بمسئله از اعمال که مغلی در نماز ندارد و در اصلاح آن مثل حل ائصال و خیاطت و نسخ و نحو
آن پس بے شبهه این کس مصلی نیست و قول بفساد نماز شن بحیثیت آنست که کار کے
منافی نماز بجا آورده و اعجب من فعل العامة الجهلة و اغرب سکوت العلماء
و ائمة الدین عن الانکار علی من جعل المعروف منکرا و المنکر معصدا و فاولا لعب
بالدین و بسنة سید المرسلین و کلام ساهی مفید صلوٰۃ نیست

باب در بیان ستره

گذشتن از پیش مصلی گناه سخت است اگر اند چهل سال استاده ماند مگر از پیش و سے
نگذر و و کافی است ستره بمقدار چوب سپین پالان شتر و این جاتی است که نماز بر
صحرا یا گذرگاه مردم بگذارد و فرقی میان ستره و مصلی بقدر جای سجده پس است و تا
ستره حجب است اگر چه یک تیر باشد و بهتر آنست که ستره بر زمین یا شمال بودن و بر
چشم درواست مثلاً یا که کسیان ستره و مصلی بگذرد و حدیث خط کشیدن نزد بودن
ستره حسن است

باب در بیان حش بر خشوع در نماز

دست نهادن بر تکیه در نماز جایز است فعلی بود باشد و بجایست و در علمام
قبل از نماز نزد و پیش هر دو ثابت است بلکه بدان امر و حق شده قیاسی ثابت است زیرا که
مصلحت را در وقت روبرو است و التقات و نماز اقل س شیطان است از نماز بنده و
اگر باید باشد پس در قطع بود و بصاق انگن اگر روا باشد در قدم و جانب شمال
نه و بر دو جانب راست و چپ تر است که سر و نقوش روبروی چشم مصلحت نبود که گاهی است
و مظهر کردن بسوی آسمان در نماز منعی نیست و نیست نماز و حالات علیه التبتین و استیجاب
از شیطان است تا امکان نداشت که کلمه کند و دهان بریند

باب در بیان آذان

آنحضرت مسلم بن عبد الله بن زید امرت علیه السلام که ایمن از آذان بلال فرمود پس محبت بود و چون
امر بپایست که رو بایست مرئیه او و چشم است باین امر تقریر و سه صلوات بر علی است
از برای مومنین در هر روز پنج بار و جایز است تا دین محدث اگر چه با طهارت و غسل
و حدیث لایق آن الا مقتضای ضیف است و بلال هر یک شست سه بار و از آن در هر
می نهاد و در هر پنج الصلوات حدیثی الام می افزود و شیعہ در اثبات سی سل حدیث
المصل بعد بسیار دارند تا آنکه این تثنیه را از عظم ستارگ روانید و از قافی آن ایستاد
در تبیع آن ۱۰ دروازده شده حدیث می انکار و با آنکه در اینجا امر عین بر خطیب میسر است
چه مسلمانی و یثنی است بر هیچ یکی از منکر و ثابت نمیکند نسبت آنصاف است که اگر از
وجه صحیح مرفوع ثابت شود واجب القبول باشد زیرا که قبول زیادت غیر منافی و در
احول مقرر شده و اگر قاصر ازین درجه است منتفع نیست و من الضعف عن حد
و بعد حد الا نظر و لا تعدیل و لا تشیع و لا تشیع و از آن تشیع و یثنی
در تبیع همه ثابت است و چنانکه اول بابنا را قاست آمد و چنان تشیع آن نیز وارسته
که تنبیل و در آخر یک باب نیز نیست و در روایتی استثنای قد قامت الصلوات

آمده و متقدم از متأخر معلوم نیست پس جمع میان هر دو متوجه شود و عمل زیادت واروده
از وجه صحیح ثابت است پس برین تقدیر اقامت شنی نشئه باید جزئیل در آخر هذ
هی الذی ینبغی القول به علی ما یقتضیه الاصول و گردن چیدن نزدی علی الصلوة
و حی علی الفلاح بسوی چپ و راست بدون استندارت از بلال ثابت شده و این
اذان و اقامت در نماز عیدین نباشد و از برای قانت و منیه مشروع بلکه مرغیست
و در جمیع صلواتین یک اذان و دو اقامت مجزئست و یک اقامت هم از آنحضرت صلعم
در مزدلفه و در نماز مغرب و عشا آمده و سماع ندای ماست بآنکه آنچه مؤذن گوید و
نیز همان کلمات بگوید هر چه جعلتین که آنجا الاحوال و لاقاة الاله گوید و مؤذن چنان
باید که اجرت نگیرد و تسبیح ست ترسل در اذان و تعیل در اقامت و فاصلمیان هر دو
بقدر تساوی طغام باشد و اقامت گفتن حق مؤذن ست و مؤذن الملک ست باذان
چنانکه امام الملک باقامت ست و دعاییکه میان اذان و اقامت کند مرد و نبیست و
هر که نزد شنیدن بانگ نماز این دعا بخواند اللهم رب هذه الدعویة الثامنة والصلوة
القائمة ان یحیی الکی الوسیلة والفضیلة وابعثه مقاماً محمداً الذی وعدته و غیر
شفاعت آنحضرت صلعم باشد و زیقا ست

باب در بیان صفت نماز

و بیکاراده نماز کند اسبغ وضو نماید و در بجانب قبله کند و تکبیر تحریم بر آورد و لفظ آن باشد اکبر
و نزد این تکبیر هر دو دست خود را هر دو گوش یادش بردارد و الکل سنة و احادیث
هذا الرفع منوا ترة و دست راست بر دست چپ بر بند و خواه بر سینه نهد یا زیر ناف یا میان
هر دو و احادیث واروده درین باب قریب است حدیث ست و احدی از اهل علم و ان قبح
نکرده و آنکارش شک نیست که از علامات آخر زمان و دلائل حضور قیامت و قریب است
و هر دو پارا برابر کند و نظر را بر جای سجده کوتاه سازد و اطراف بدن را جمع کند و دعای

استقام بخواند و درین و حاجتینها بصحت رسیده و همه خیریت و احیاء اهل
 و قوت بران از نظر در مختصری از مختصرات ثمن حدیث شریف ممکن و لکن
 و نیز ما فاعله المداهم باها بعد و قنود خواند و در قنود هم حسینها آمد و ا
 احیاء است نزد ما حدیث سپس بسبب گوید و در سبب خلافت است از چند جهت و اهل
 دران سازغات کثیره است و حق آن است که بسبب قرآن است و ایتی است از هر سوره
 نماز هر چه یکبار در سه بسبب نماز خواند بجا سوره فاطمه بخواند اگر چه در سبب امام باقر علیه السلام
 بی فاطمه نماز صحیح است و نه ادراک رکعت مستحب و همراه فاطمه سوره از سوره قرآن ختم نماز
 و قرات قرآن به ترتیل و بعد حروف و در وقف بر فو اهل آیات بکند و در ظهر و عصر و غایت
 خواند و در عصر و در رکعت مغرب و در رکعت عشا بخواند و چون امام جعفر کند ماسوم فاطمه
 مانده بشنود و جز فاطمه هیچ خواند و خواندن فاطمه در رکعات امام باید ختم قرات فاطمه
 از امام چیزی نیست از سه ماسوم فاطمه برنجی خواند که موجب تشویش امام نکند و امام
 امام آمین گوید و از آنحضرت صلوات و سکنه آمده یکے بامین تکبیر و قرات دیگر بیان فاطمه
 سوره و در نماز صحیح شخصت آید بخواند و عشا سجده ام و الیل و مانند آن و قبول است
 ظهر بر فجر و عصر بر عشا در بعضی آیات و ظهر بر عشا و عصر بر مغرب در بعضی دیگر و در مغرب
 فضا مفصل خواند و چون هر کس در دو دست خود تا هر دو گوش یا هر دو گوش را در
 و همچنین دیگر خود از رکوع بر وارد در رفع بدین بجا آورد و در سجود در رفع بدین نیست و در
 قیام بر رکعت سوم هم رفع بدین بکند و این اذان هدایت است که باری آنحضرت صلوات
 کرد و باری نکرد پس فاعل آن شاب باشد و تبارک آن خیر ملام که آنکه انکار کند از
 نسبت آن عبده در خیر فضل و در رفع تکبیر گویان در دو و بر خیزد و از هدایت رکوع است
 که هر دو کف دست خود بر هر دو کعبه خود بگنارد و انگشتان را زیر تر از کعبه ندارد
 همچو قایض و برود از آنج خود از شکم کنار گیر و چون بایستد سمع الله لمن حمده

گویم و ظاهر آنست که امام و متفرد جمیع کنند میان سجد و سجده و چنین گویند سمع الله لمن
 حمد الله بعد من ابدا لك الحمد جدا کثیرا اطمینا صبار کافیه و در وقت اگر چه حال است
 انصواب جمیع میان هر دو دست و دست را برابر پشت دارد و در وجوب طاعت در حال
 رکوع و سجود و هر چه خلاف نیست آنرا در حال اعتدال از رکوع و میان هر دو سجده
 خلاف است و حق آنست که این اعتدال درین هر دو وطن از آنکه فرائض نماز است و
 اطلاق مشروع و باجماع اهل اطمینان در رکوع و سجود و اعتدال رکعتی از ارکان نماز است
 تمام نمی شود نماز بدون آن و طول لبث زیاده بر طاعت از سنن مؤکده است نماز
 واجبات زیرا که در حدیثی مذکور نیست چه مرجع جمله واجبات صلوة همین حدیث
 میسیتی است هر چه را آنحضرت صلوات الله علیه در آن حدیث ذکر کرده واجب است و آنچه ذکر
 نکرده واجب نیست لیکن روایات این حدیث تشعب آمده و در بعض چیزهای ثابت
 شده که در بعض دیگر ثابت نگشته مرید تحقیق حق را واجب است که بعد از جمیع جماعات
 صحیح حکم بوجوب یا شرطیت یا کفایت چیزی بکند که حدیثی شش تنی بر دست بحسب اقتضا
 دلیل و هر چه از آن خارج باشد خارج از اینهاست شیخ الشیوخ ما رحمه الله تعالى
 در شیخ منتقی همه طریقها را یک جا گرد آورده و از اینهاست سجود این است که هر دو رکبه
 پیش از هر دو دست بر زمین نهد و هر دو دست را چندان دور دارد که سفیدی بغل ظاهر
 گردد و سر انگشتان هر دو پای بجانب قیله گردانند و چون سجد از سجده بر آرد و هر دو دست
 پیش از رکبه بر آرد و نهاده ان بینه با پیشانی در سجده اکمل و اتم است و از اینهاست
 باین است که بر پای چپ نشیند و پاهای راست بپای چپ بیاورد و هر دو
 کف دست بر هر دو زانوئی خود بگذارد و ذکر رکوع و سجود سبحان ربی العظیم و سبحان
 ربی الاعلی است و غیر آن و در تفصیل بعد و مخصوص و لیلی وارد نشده بلکه تقدیر لبث نبوی
 که از صحابه در باره رکوع و سجود آمده مختلف است و تطویل در نماز یک از سنن ثابت است

ما دام که صلی امام نباشد و اگر امام است نه در رنگ سبکترین ایشان بگذار و اگر است
 صلوات آری بایات قدح است که بر پای چپ بنشینند و پای راست استاده کند و تقیم پای
 چپ و نصب پای راست و جلوس بر عقدیم مروی شده و با تامل هر صفت که بنشیند از
 ترتیب و قورک و انقلاش جائز باشد و اختلاف است در نسبت است و اشبه آن حی تمایز
 که مؤوی بر صفت مرویه هر صفت که باشد مؤوی سنت است سپس عقد چپا و سه
 بر بند و سجد اشارت کند و این اشارت سنت ثابته صحیح است و قبض و واصل حلقه
 باقی نیز آمده و الکل سنت در تشهد صیغاد آورده و صحیح آن تشهد این سود است پس
 تشهد ابن عباس و عمر و در حدیث از امام دین حاکمه فعل نوی صلوات ترک تشهد بیک
 ثابت شد لیکن این تشهد نیست و خوب آن نیست اگر چه بیان محل واجب باشد و
 حدیث صلوات اکما را یقیناً اصلی بدان مخم گرد و چه اقتضای در حدیث سبی بر بعض
 افعال درون بین شمرند و خوب شش غیر مذکور در آن است و احادیث صحیح تشهد
 که در آن لفظ تلو آمده هر چند که اصل امر از برای واجب است مکن این امر بحدیث سبی
 از قیست خویش و نیز از در بعض تشهد از برای تسلیم کیفیات است و تعلیم کیفیات اگر چه
 بلفظ امر باشد و ال بر وجه نیست و ظاهر او بیله داده و تشهد شامل هر دو تشهد است
 مگر آنکه تشهد او وسط تخفیف خوب است چنانکه دلیل بیان دارد گشته و اقل بقول در آن تشهد
 ابن سود است با التمام صلوة بر آن حضرت صلوات با خضر لفظ و این سالی تخفیف شروع نیست
 و این تشهدات چهار حرف قرآن شریف هما شانه و کافی است و همچنین الفاظ صلوة
 بر آن حضرت صلوات که از وجه متبر دار گشته همایش بجز نیست و تخصیص بعضی دون بعضی
 بعضی فقاکنه و قدر بابع و حکم محض است آری اختیار صرح از الفاظ تشهدات و بعضی صلوات
 و تاثیرش با اقرار باجرای غیر آن از واد که اختیار فاضل از متفاضلات و از صحنه هر
 بطل استدلال داده بوده است قرآن تسلیم این حال جمیع ما و دست بکلمات قول بکلام

که در آن هزارا کفر اوله بدون مقتضی است و اما آنکه این تسلیم در جب یا غیره واجب است پس
مجمع همان حدیث سیسی است و هر چه در آن ذکر نیافت غیره واجب است مگر آنکه ایجابش
بعد از تالیخ حدیث سیسی بوجهی ثابت گردد که صرفش ممکن نباشد و توجیه قبل از تکلیف اجماع
ثابت نشده و در رکعت سوم مغرب و دو رکعت آخر ظهر و عصر و عشا صرف قرات فاخته
در هر رکعت ثابت است و حاصل اوله در بارگاه قوت آنست که در نوازل شروع است
و بعد از آن تا شروع بدو ن فرقی در میان نماز صبح و جز آن و این در فرائض است
و اما در غیر آن پس در نماز و تر حدیث حسن سبط رضی الله عنه وارد گشته و ظاهرش
آنست که آن دعا آنجا واجب نماز است که درین محل بخند و هر یک را می باید گفت و اگر
در حدیث مذکور مقال است لکن نه چنان که از حدیث اعتبارش بیگند غیر این حدیث
معارض این حدیث نیست و هر که از نماز حدیث عارض شود و او باید که بدان نماز ثابت است
نکند بلکه باستینافش پر و از وزیر که اثر و نظر هر دو بران دلالت دارند و حدیث لیبن
علی صلی الله علیه و آله ضعیف است بحجت رافضیه و حدیث ولید الصلی الله علیه و آله که نزول سنن است
ابن جان تضعیف کرده

باب در بیان سائر اذکار نماز

و دعای نهمت و جمعی للذی اتم را مسلم از عائش بن ابی طالب بعد از تکبیر احرار و دعای
روایت نموده و گفته که در نماز شب بود اما از شافعی و ابن خزمیه آمده که در نماز فرض بود
و در حدیث شافعی علیه ابی هریره اللهم باعد بینی و بین خطایای اتم آمده و و یحاکمک
اللهم اتم نزول سلم بنذ منقطع و نزد ارقطی پسند و حصول مرویت لیکن موقوف بر عمر
بن خطاب است و در حدیث ابی سعید مروی بعد از تکبیر أعوذ بالله السميع العليم من
الشیطان الرجیم من همز و تقطع و تقطع آمده و این حدیث نزد احمد و ابی و ارد
و نسائی و ابن ماجه و ترمذی همگان است و آثار و خفض و رفع آمین هر دو وارد شده

وضعت رسیده و زمانی اولی ترست از اول و غیره در این روایت آن کس که سبحان الله
 و الحمد لله و الا اله الا الله و اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمداً رسول الله
 و قد بیئت دار و بین باب حج است و در ظهر عصر در رکعت اولی سلام آید اینجا نماز
 طول رکعت نخستین جائز باشد و تقدیر قیام در دو رکعت اولین ظهر عصر مختلف آمده
 بقدر سه سوره سجده در ظهر بقدر غنیه آن در عصر دارد شده و بهم اطاعت ظهر و تحفیف عصر
 آمده و در مغرب بعد از آن قصار فصل و در صبح و اوقات طوال از آن گذشته و در مغرب خواندن
 سوره طور مردی شده و در نماز با ملا و در سجده سوره سجده و سوره هود و هر خواندن با او است
 بران ثوابت گشته و تجارت سرست سوال و قنوت نزد آیه رحمت و آیه خدای ربنا زد خواندن
 قرآن در رکوع و سجود منوع است و جمله از کار این هر دو دست سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّ
 الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَارْحَمْنِي وَارْحَمْنِي وَارْحَمْنِي وَارْحَمْنِي وَارْحَمْنِي
 از آن کار رکوع است دعا سه مرتبه اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُكَ بِمَدْرَسَةِ عَفْوِیْ اَبَدِیْ
 چه با الف و میرین در کتبین و اطراف تدوین و این نیز متفق علییه است و میان هر دو سجده
 این دعا اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ وَارْحَمْنِيْ وَارْحَمْنِيْ وَارْحَمْنِيْ وَارْحَمْنِيْ وَارْحَمْنِيْ وَارْحَمْنِيْ
 استراحت ملت است و بسنت صحیح ثابت گشته و وضع رکبتین در سجده قبل از این است
 و در سجده دست راست بر رکبتین و دست چپ بر رکبتین و بعد از آن و بعد از آن
 و صلوة دعای خوش آید و ترخواندن خواه تا نور باشد یا غیر تا نور ثابت شده و بخود
 تا نور است صبیح چیز فرو گذار است نشده است که حاجت بفرمانده و عاویز شده است
 بتو از اینجا چیز بعد از تشهد اخیر و در پیش تنقیح علیه و فقط آن نیست اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُكَ
 مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ مِنْ عَذَابِ الْقَدْرِ مِنْ قَنْدَرِ الْجَنَّةِ وَالْمَكَانِ مِنْ شَرِّ عَذَابِ
 الْمَسْجِدِ الَّذِیْ جَالٍ وَاسْمُهُ صَلَاحُ ابْرَہِیْمَ رَضِیَ اللهُ عَنْهُ را خواندن این دعا در
 نماز آخرت اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ ظَلَمْتُ نَفْسِیْ ظَلَمًا کَثِیْرًا اَوْ لَا تَعْلَمُ اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُكَ

و پیش از این بدون سلام و آیت سوره که خوانی سوره آنحضرت صلوات باشد پس از آن پنج
 موافقت نموده است و ایقان سجود در جای مسجد آنحضرت صلوات با موافقت و سهو و این
 موافقت نموده است و مستثقل بعلم سنت مطهره شما ساسی آنماست و شک نیست
 که حق با مکرر سجده است نزد مکرر سجود این دو سجده باشد از برای یک سجود و در شک
 در رکعات که گذارد یا چهار مرتبه شک و بنا بر یقین نماید و تحریر موافقت کند و سجده
 بجای آورد و هر یک یک است با ستاد اگر راست شده است نشین و اگر راست نشده است
 بنشین و حالت اولی سجده کند و درین حالت سجده نیست و بر بوم خود هیچ سهو نیست
 آید و هرگز گوید یا آنحضرت صلوات و سوره افرا سجده کرده ایم و این
 سجده مساوی از هر یک است و در این روایات آمده که در آن آنحضرت صلوات نکردن
 سجده در سجده و سوره فم آمده و قال ابن مسعود ان گفته سوره حج را تمیضت و سجده باشد
 و هر یک خطاب گفته با بر سجده می گذریم پس هر کجا نشما سجده کرد و خوب کرد و هر که نکرد
 گناه نیست و گفت ان الله له یحیی السجود الا ان یساء و به سجده تلاوت در نماز
 و خارج از نماز هر دو است و در حدیث ابن عمر فتنی سجده تلاوت از آنحضرت صلوات
 نماز آمده و تم از فعل غلغای راستین و من بعد تم ثابت گشته که این سجده واجب نیست
 و بعد از آن پیش از ترک آن هر دو آمده و این خاتمه نموده است ابی بکره گوید چون آنحضرت
 صلوات امری خوش گفته می آمد و سجده می افتاد بنا بر شکر خداوند و حدیث عبد الرحمن بن
 عوف آنحضرت است باین معنی حیث قال ان جبریل آتانی فتنی فی مسجدتاه فکلم
 رواه احمد و صحیح البخاری که چون علی مرتضیٰ خبر اسلام مردم بین آنحضرت صلوات
 رسانید سجده شکر بجای آورد و بنما سجده بدون رکعات خود یک عبادت مستقلة است
 اعنی علی نفسك بکثرة البیوی و اشمال آن نفس است بران و آید و حافظ این حدیث
 را در نماز تطبیق نه از باب ساعت فقه است بلکه از اوادی تفسیر در نظر است

باب در بیان نماز قطوع

در ادله این باب صور مختلفه آمده و در رکعت پیش از ظهر و دو بعد ازان و دو بعد از مغرب
در خانه و دو بعد از عشاء در خانه و دو قبل از صبح و در حدیث متفق علیه از ابن عمر مرفوع آمده و هم
در رکعت بعد از جمعه در خانه و صحیحین ثبوت شده و از عاقله در بخاری چار رکعت پیش از
ظهر مروی شده و حدیث ثواب بر دو رکعت قبل از فجر ثبوت گشته تا آنکه در حدیث خیر
من الدنیا و صافیها وارد شده و بر گزاردن دو از ده رکعت قطوع در یک روز و شب
بنام بیت در حجت آمده و آن چهار رکعت پیش از ظهر است و الباقی که مقتضای دور است
بعد از ظهر نیز چار رکعت وارد شده و بر آن وحده تحریم او بر نار فرشته و چهار گزارنده را
قبل از عصر و عاصی رحمت فرموده و دو رکعت را پیش از مغرب بر شیت مصلی گذارنده
و در دو رکعت پیش از صبح تخفیف شدید مروی گشته تا آنکه عاقله گفته اقدأ اصل الکتاب
تعلقی که او درین هر دو رکعت قرات سوره کافرون و قل هو الله آمده و بعد ازین هر دو طایع
بر شق امین سنت است و بدان امر وارد گشته و نماز شب هم دو گان دو گان و هم چهار گان
آمده و تر و خوف صبح یک رکعت و تر گزاردن بس است و بعد از فرضه نماز شب افضل نماز است
و تر و حق سبک هر مسلم لیکن واجب نیست معذراقتضای آن ثبوت است و وقتش بیان
نماز عشا تا طلوع فجر باشد و در باره آن هلی خید لکم من حمد النعم آمده و در رمضان و غیر
آن زیاده بر یازده رکعت بشیوه تر سیده و یا دو سنت صبح سیزده رکعت می شود و در
روایتی سیزده آمده مگر با پنج رکعت متصل و تر و نیست و دو تر در یک شب باین طریق
که یک در اول شب و دیگر در آخر شب بگذارد و هر که صبح دریافت و دو تر بگذارد از برای او
و تر نباشد و اقتضای تر و تر و صبح یا نزد و آمدن باشد و هر که عدم قیام را در آخر شب بد
وی در اول شب و تر بگذارد و معتد قیام را گزاردش در آخر شب افضل است چه نماز آن هنگام
مشهود است و حدیث ایثار بر سه رکعت ضعیف بلکه غیر ثابت است بلکه ازان سنه آمده پس

کافری سلمان شود بر دوسه خود در هیچ حال وجوب قضائیت زیر آنکه قائل است
 آنکه کفار مخاطب بشریات نیندند و وجوب در حال کفر منقطع است و آنکه قائل است
 آنکه مخاطب اند خطاب را با اعتبار ثواب و عقاب مقرر می گرداند نه با اعتبار وجوب ادا
 یا قضا چه اسلام قاطع یا قبل خود دست بلا خلاف و ظاهر آنست که حکم مندر حکم دیگر کفار است
 در عدم وجوب قضا بنا بر صدق دلیل بروی بحدیثش بر کفار و نمی حلیه ملحق بنائم
 و ساسه است و دلالت نمی کند دلیلی بر وجوب قضای نمازی که بغیر عذر شرعی متروک
 گشته و شک نیست که تقدیم مقتضیه بر مؤداه و تقدیم اولی از متضیات بر اخری
 اولی واجب است و اگر نمی بود درین باب بگره بین فعل آنحضرت صلعم و رخصه
 هر آینه کفایت می کرد ولیکن سخن در تختم این ترتیب و عدم جواز غیر اوست و حمل نفع
 قبل از دخول در صلوة مکتوبه است نه بعد از دخول که بعد از دخول امضای آن واجب
 باشد و هذا بکمال من الظهور لا یخفی

باب در بیان نماز جماعت و امامت

ثواب نماز جماعت نسبت به نماز تنها است و پنج جزء بلکه نسبت به هفت و حرمت است
 و هر که حاضر جماعت نگردد و در غور آنست که آهنگ سوختن خانه او کند و نماز عشا و فجر
 گران تر باشد بر اهل نفاق و نابینا که اذنان بشنود بروی اجابت است تا آنکه در وقت
 متوقف وارد شده که هر که ندانند بشنود و نیاید نمازش نیست مگر آنکه عذر داشته باشد
 و هر که نماز در خانه خود بگذارد باز مسجد آمد و جماعت می شود و باید که با امام نماز بگذارد و هر نماز
 که باشد اگر چه خلاف است در آنکه نافله اول است یا ثانی و رانج آنست که ثانی است
 حدیث فانها الکما نافله اگر چه در باره نماز با مرد وارد شده لیکن شامل جمیع صلوات
 و اعتبار مجموع لفظ باشد نه بخصوص سبب پس حکم بعدم دخول در مغرب و عصر صحیح نیست
 و باجماع جماعت آنکه سنن و اعظم شعائر اسلامیه و افضل قریب و ینید است و معند نماز منفرده

خبر نیست و جماعت فریفته تخم نیست بنابر قمار فضل و له و حضور زنان و در جماعت تا نیست
 لا تمعنوا اماء الله مساجداه و نحو آن شامل نشاید و عجز است و لهذا از بعضی صحابه
 آمده که بوی پسرخورد را بر منع و دشنام داد و دوران بنا بر مخالفت حدیث بروی افراد
 و جائز نیست که میل بسوی منع داشت و منظره فتنه می کرد این منتهی از باب عمل عمل
 و سب و زنا بود و در نه معلوم است که دلیل بر خلافت این منع دال است و مقتضای حاجات
 اتمام است بامام تکیه و رکوع و سجود و قیام و قعود از پس امام بکنند پیش از و سه و چون
 امام سعه کن مقتصدی الله و بذلك الحق که بید و تقدیم در صف اول مستحب است
 افضل نماز مرد در خانه است مگر مکتوبه و امام را از تحفیف نماز وارد شده و از شاد و به خواندن
 و الشمس و سبح اسم و اقرا و اللیل در عشا گفته و معا و را بر تطویش اتیدان تا که
 متا اخطاب فرموده و در روایتی صحیح آمده که چون امامت کند سبکی کند و رعایت
 جانب مؤمنین نماید زیرا که در ایشان خرد و پیر و ناتوان و صاحب حاجت است و اگر آنها
 چنانکه خواهد بگذارد و انتظار امام در رکوع اگر مؤدی بضرر مؤمنین شود اما مشروع است
 و زلا باس باشد بنا بر آنکه از باب معاونت بر بر و تقوی است و در حدیثی از نظر
 آنحضرت صلوات الله علیه تا آنکه منع قسم نشنود بعضی روایت بهم و بعضی باینکه صحیح است نماز
 قائم خلف قاعد معذور و خصوصاً در آن معذور را امری از عزایا است و نیزه باشد
 همچنین جائز است نماز منقرض خلف متفعل و بالعکس و اصل صحت اقتداست هر مسلم
 بر مسلم است و هر که از علم باشد که بعضی صور ممنوع است بروی آوردن دلیل حدیث
 نیست دلیل و اقدم در امامت اقر کتاب است پس علم بنیت پس اقدم در حج
 بعد از اقامه اسلام یا سن و امامت مرد و جای سلطان مرد دیگر و قعود در خانه نشین
 بر و ساد و و نحو آن ناجائز است مگر باذن او و جائز نیست امامت زن از برای هر مرد
 امامت اعرابی از برای هر مابرونه امامت ناسق از برای هر مؤمن لیکن پسند این حدیث

و بیست بجهت نشاید و زن را میرسد که است زن بکند و در بعضی صحیح که مانع از است
 و چون از براسه مرد باشد نیامده مگر طوا بهر مثل حدیث لن یفطم قم ولی الامر هم اصداء
 و چون آن را مانع جل از است فاما که همراه شان مرد نباشد پس در بعضی دال بر عدم جواز
 معلوم نیست و صحیح است اماست لعل باین نیست دلیل بر اعتبار بلوغ و عدالت در اما
 بهیئت نزاع و را که نماز در پس کامل العدا له و ان العلم کثیر الوریع افضل و اجب است
 بلکه نزاع و راست که عدالت امام شرط از شر و طاعت باشد بلکه ثابت شده است
 عدم اعتبار مثل حدیث یصلون لکم فان اصحابی افلک و لهد و ان اخطا و فعلی
 انفسهم او کما قال و این حدیث صحیح است و با جمله دین اسلام میرسد و است بعیت نبویه
 صحیح و مسلمه بوده و ما را امر نکرده اند بکشف حقائق بلکه سنون از براسه ماصلوٰه در پس
 هر آنکس است که نسبت بیکه از ما در حیض است باعتبار مزایای موجهه افضل چه بخت
 مسلمه در پس ابو بکر و عثمان بن اسید نماز گزارده بآنکه این هر دو نسبت بوقی صحیح و در سابق
 ولیکن ایشان اکثر کسان را در وسوسه مغویه بهی اساست ظن بآنکه صلوٰه انداخته
 و لسانی شان را در و ام عداوت هر یک از ائمه بجز و خیالات نمک و غلامات منظمه گرفتار است
 بآنکه هیچ یکی را جز خود در خور است نماز نمی بینند و باین تا معیاب بلیس ایشان را از
 احراز فضیلت جماعت که یک از عظم شعا ثرا سلام و اجل سباب اجور است خروم نموده و از
 آداب جماعت است استوار و پیوسته کردن صفوف و نزدیکی میان آنها و برابر شدن
 گردن و غیره صفوف رجال صف اول است و خیر صفوف ناصف آخر و صفوف رجال
 ولیکن این شد میت خوانان بطلان نماز نیست و جماعت در نقل جائز و صحیح است و نماز
 او را که عدم او را که رکعت با دراک رکوع از معمارک است و حق آنست که رکعتی که در آن
 در پس امام خوانده نشده و در خور است از میت زیرا که قراوت نماز در هر رکعت نماز غیر نیست
 و واجب تحمق است اگر چه در پس امام باشد و حدیث زادک الله حسا و لا تعد را

جوابهاست که در جاست خود که روا آید و حدیثی که این امر با ناسات آمده با آنکه در آن حدیث
 قتال است که بسبب آن شخص از ای احتجاج نمی تواند شد شخص است بحکم حدیث
 مبارک بن صامت و کفر آن و این حدیث صحیح است و بنای عام بر خاص بحسب اتفاق اول
 اصول و جبیس و مذرقتی و اقرارت و آنچه در پس امام در بیان نیست و اما حدیث حاکم
 سلی پس هیچ عارف شک نمی کند و لاکه خلط و موم بر امام و متنی می باشد که موم جبر کند
 و نزد قرائت بسبب خود هیچ خلط نیست و همچنین سناعت در روایت که امام قرائت موم
 بشنود و حدیث جابر درین باب قول جابر است و قول صحابی حجت نباشد پس و بیانی
 قرائت موم خلف امام اقی نماز و حق آنست که آنچه با امام دریافت اول نماز است تا
 را تمام کند و یکی که خلف صف تنها نماز گزارده بود آنحضرت صلوات الله علیه و آله و سلم و او را امر با حاد و صلوٰه فرمود
 و در روایتی آمده که نیست نماز بر او مفر و خلف صف مگر آنکه داخل گردد و در صف یا
 بکند یکی لازم مردم صف و چون اقامت بشنود با سینه و وقار بسوی نماز برود و بیاید
 و دو ان نزد آنچه در یاد بگردد و آنچه فوت شود با تمامش پیدا و دو نماز مرد یا مردی
 از تنها نماز او باد و کس از کی تراز نماز با یک کس است و چند آنکه انبوه بیشتر است است
 بسوی خدا و آنحضرت صلوات الله علیه و آله و سلم و امر با است اهل دار او فرموده و این حدیث صحیح است
 و ابن ام کثوم عی ر خلیفه خود در امامت نماز کرده و فرموده نماز بگزارید بر قائل لا اله الا الله
 پس او و چون بی ارشاد یابد و امام بر عالی از احوال باشد پس همان بکند کلام می کند و
 مخالفت او در ارکان نماید یعنی در جای که موضع تعود امام نیست نشین اگر چه جای تعود این کس
 باشد ۱۰ موضع تعود امام ترک تعود کند اگر چه موضع تعود می باشد زیرا که اقتداء و متابعت
 لازم نماز جماعت است و ترک این هر دو مخرج صلوٰه از بود نشین صلوٰه جماعت باشد و آخر
 بتأیید امام در ارکان بیان حدیث لا تتخلعوا اهل الصلاه که سن و لیکن امر این است
 در افکار نیامده آنرا است قوس که کاره باشند ازین امام نه و در گشت و این کلام

از آنکه کار بین از اهل فضل باشند یا از غیر ایشان پس بخود حصول کراهت عذرت از برای
 صاحب امامست و در ترک امامست ولیکن غالب کراهات که در دفع انسانه خصوصاً در این اجزاء
 می باشد راجع بسوی اغراض و نیویست و آنچه اجماع باشد بسوی اغراض و نیویست و نیویست
 و بعد غالب و روش از اعتقادات فاسده و خیالات محمله بوده است چنانکه میان کس
 متخالف فی المذهب و متخالف هم می و هر چه عصبیت ناشیه یا هم می ابصار از صواب است کی
 و یکس را وزن نمی گیر و وجوب چشم ششم نمی بیند و محاسن او را مساوی می پندارد هر چه با دانا
 وقوع این عداوت و زیان اهل یک مذهب هم می باشد و باعث بران همین اختلاف
 یکدیگر است که یکس است تعالی بعلم کتاب و سنت و دین حق دارد و دیگر از جمله تنگیست
 و بسیار دیده باشد که برابر با بدعت و هر چه زور و است اصحاب سنت و تقی بن
 باین همه طول و عرض کمی دارد و تنگ تر از چشم مور می گردد و از غایت بنفصاء و صدادست
 طاعت آن نذار و که او را نظر می تواند کرد و الله ذکره السید المودود امجد الطارف و التا
 بیش بدعت شده تا شیوه یاران نواب غیر سنت نبود چاره بیمار سیه دل به
 و با حمد اگر دلیل تخصیص کراهت با آنچه راجع بسوی خدا عز و جل است مثل همگی را بنا بر کتاب
 بر معاصی یا تمنا و در واجبات الهی مکرده می دارد و موجود باشد تنگ نیست که این
 کراهت کبریت احمرست مگر حقیقتش جز نزوح بعض افراد و عباد یافته نمی شود و اگر این دلیل
 موجود نیست پس ادلی از برای کسی که کراهت مردم نسبت خود با سبب یا سبب کدام امر
 دینی می شناسد است که امامست این مردم نفر باید و چرا و دین ترک زیاد و بداجزش و فعل باشد

باب در بیان نماز مسافر و مریض

بار اول که نماز فرغت شد و در رکعت بود سپس نماز سفر و رکعت مقرر ماند و نماز حاضر چهار
 رکعت گردید و این زیادت وقت هجرت نبوی بسوی مدینه اتفاق افتاد جز مغرب
 که در تر و زست و در پیش که در آن قرائت و راز باشد و حق و خوب قصر است و حدیث آمده

در تمام وقت و در تمام احوال سنت با تمام قضا و نذر و محظوظ قضا باشد که گفت
 لا یشتی علی و آیه لیس علیک جراح ان تقصر و اس الصلوة و در باره نماز خویشت
 نه و نماز سفر و چنان که در منی تمام کرد و در حجت نیست و عذراک بعضی صحابه بر آن اند
 که در روی مذخر است پس در روی در تمام باقی نماز و چنانکه اتیان بر نفس محبوب خدا
 و چنان اتیان بمعصیت کرده و بهیچانه است و لهذا امره مقصد قاض علیه السلام
 صدقه و عطا بر او داده و در قصر و افطار مردم فرق میان سفر طاعت و غیر معصیت
 ولیکن قصر در حجت است و افطار در حجت و بر یک میل یا سه فرسخ و بر خرمن از جمله و تا حجت
 بدان که در آن دو رکعت آمده و در دو رکعت است روز قصر ثابت شد و در واجب و حج
 بسوی نصف اف ام سفر است تا ما الله باسرفالی الشیخ بقدریت فی انقصر و اقل از
 ربع بر ضعیف و موقوف است و حدیث احادیث و صحایف و الصلوة ثنائی قصر
 در ادون فرسخ نیست و با کمال مرید سفر از مدبریل و کمتر از آن مصداق سفر است و در
 اماست چار روز تا تمام نماز لازم و هر که از جای خود برش از زوال آفتاب باراد و سفر بر آید
 تا غیر از نماز قصر کرده هر دو راجع نماید و اگر بعد از زوال مسافر شود و ظهر بگذرد و عصر بر سر
 بیا آید و ظهر و عصر هر دو را کرده و سوا شود و آنحضرت و نیزه و بیوک همچنین کرده و مغرب
 را با شامی فرمود و با کمال جمع و در سفر نه و در حقه تقدیم و تا خیر هر دو ثابت شد و در حدیث
 ضعیف آمده که بهترین است من استنت کنندگان نزد اسات و قصر و افطار و بنده
 و سفر از و اگر آن جنابین را به سیر بودی و آنحضرت فرمود و نماز است و بعد از اگر نتوانی نشسته
 از آن و اگر نتوانی بر پهلوی آری و چهار رکعت را در یک رکعت کرده و نماز کن و ساده و رکعت
 و فرمود بر زمین نماز کن اگر توانی و در استقامتی بنما و سجود ایست و نماز کن کرد آن در آن
 موقوف است و چهار رکعت نشسته و در آن از آنحضرت معلوم است که در حاکم تصحیح این
 حدیث از عاصم کرده

باب در بیان نماز جمعه

این نماز از فرض اعیان است لکن بر کسیکه ساعت نماز است حدیث الجمعة علی من مع الدائم
 مؤید است و قرابین نماند است که روبروی امام کند زیرا که در زمن نبوت جزین از این
 ندای دیگر نبود و حدیث ان الجمعة واجبة علی من كان یومیة اللیل الی اصله ضعیف است
 و مع هذا جمع ممکن است باین طریق که خانه او نزدیک باشد و شب آنجا بسر میتواند برد و بر عید
 واجب نیست اگر چند باشد و بنا بر مزبذشت در آن و آشتراط امام و مصر جامع و مسجد جامع و امام
 و حضور چهار کس یا زیاده یا چهل نفر و جز آن که اهل فرغ بگذراند پدید آید و حدیث خواند و پیش است
 و کثرت قیامات و زین عبادت و تشعب اندک است در شرط آن از قبیل جمع میان شروع و طه
 و ماکول السبع باشد و اعتبار آنما بلا برهان از سنت و قرآن و از شرع و عقل و عرفان است
 بیست جزء شریعت است و در جانب جنت زائری که برای برد اهل جهان را
 در ترک این فرض و عید جنت آمده تا آنکه فرمود و باز آید اقوام از ذوق جماعت و رزق هر کند
 خدا بر دلنمای ایشان و از غافلان گردند و حکم این نماز حکم سایر نمازهاست مکتوبه است و ست
 نیست از آنها که در مشر و عبیت و خطبه پیش از و سه و در و است بد و کس یک امام شود و
 دیگر موقت و خطبه سنت است و واجب و نه شرط است و وقت جمعه بعد از زوال اوسط است
 این در اشتداد حرب بود و سلمه بن اکوع گفته نماز جمعه با آنحضرت صلوات الله علیه بر گشتیم و در آن
 را سایه نبود که بدان سایه گیریم و این حدیث متفق علیه دلیل است بر اکتفایت نماز جمعه قبل از
 زوال و هو الحق و در عصر نبوت قیلوله تغایر بعد از جمعه بود و خطبه است و او میخواند و تعظم مقصود
 خطبه و غلط است بر غیب و ترهیب و آشتراط حمد و صلوة با قرائت چیزه از قرآن خارج از
 غرض شرعی خطبه باشد و اتفاق مثل آن در خطبه نبوسه دلالت بر مقصود تعظم و شرط
 لازم بودن آن نمیکند و شروع بنمای خدا و رسول در اول هر کار عادت است که عرب
 بوده و ما احسن بنماز لکن قصر و جوب بلکه قصر شرطیت بر حمد و صلوة و و غطر آنجا امور مندوبه

دانش از او ای قلوب کلام و اخراج سخن از اسلوب پذیرفتا علام است و حق آنست که
 روح خطبه همان وعظ و استطراد بقواعق قرآنیست پس آنحضرت صلوات علیہ
 میفرمودند در دهم شریف از ختم سخن می شد و او از بلند می گوید گویا آن آسمان لشکر دشمن
 می ترساند و صبحگاه است که می گوید و از اناناد نبوی و خطبه جمعه این عبارت است اما
 بعد از حدیث کتاب الله و حیر الہدیٰ ہدیٰ محمد و تسکالہم و بعد از
 وکل مدعہ صلاۃ و اہل مسلمہ عن حابر و در روایتی آمده من یعدی اللہ فلا
 مضل لہ و من یصللہ فلا ہادی لہ و ناسی زیادہ کرده و کل ضلالۃ فی الناس
 و فرمودند نواز مرد و قصر خطبہ او دلیل فهم اوست و آثم ہشام گفته سورہ ق از زبان آنحضرت
 صلوات علیہ یاد گرفتیم کہ در ہر جمعہ بر منبری خواند و تکلم روز جمعہ و حالت خطبہ امام بیچر و تاویل
 اسرار است و ہر کہ دیگر سے را کہ دید خاموش شود را جمعہ نباشد زیرا کہ حرکت لغو کرد و از حرکت
 شیعہ نمود و یکی مسجد درآمد و آنحضرت خطبہ می خواند فرمود و در رکعت نخست گزارده گفت
 فرمود بر خیز و بگزار و این حدیث متفق علیہ است و دلیل مست بر وجوب نیست اگر چه درین
 خطبہ باشد و ہوا کن و حدیث کاصلیۃ و لا کلاہ حتی یخرج الی امامہ شیخ است
 قالہ صاحب مجمع الزوائد و سنت است کہ در نماز جمعہ سورہ بقرہ و منافقون خوانند و ہم قرأت
 سبح اسم ربی الاعلیٰ در جمعہ و عیدین ہر دو آمدہ و جمیع رخصت است از برای عید و اگر خواہد
 بگزارد و تلویع بعد از جمعہ چار رکعت است و پیش از ان جز تحیت تلویع نیست و قول کہ
 صلوۃ با صلوۃ دیگر بدون تکلم میان ہر دو یا خروج منی عنہ است و ہر کہ غسل بر آورد
 حاضر جمعہ شدہ نو اہل گزارد و تا فراغ امام خاموش ماند و باو سے جمعہ بجا آورد و آنچه
 مابین این جمعہ و جمعہ دیگر و سہ روز نماز بود کشیدہ شد و این غسل از برای روز جمعہ است
 نماز برای نماز جمعہ و درین روز ساعت تخفیف اجابت است کہ ہر چه در ان از خدا خواہد دادہ
 گردد تعین آن اقوال بسیار زیادہ بر چیل قول است و آنچہ آنہا و حزن است یکے آنکہ

از زمان نشستن امام تا قضای نماز است دیگر آنکه باین نماز عصر تا غروب آفتاب است
و حدیث جابر که در چهل کس یا زیاده جمعه است یا آنکه شریف است منافی صحت جمعه در دوس
نیت و ثبوت است استغفار آنحضرت صلعم در هر جمعه از برای مؤمنین و مؤمنات
با سند دلین و خواندن آیات قرآن براسه تذکیر مردم در سلم و دیست و جمعش و آن
بر هر مسلمان در جماعت که کمتر آن دو نفر اند مگر بنده و زن و بیمار و کودک و مسافر و چون امام
ستوی بر بنبر گردد مردم روی بسوی او کنند بسند ضعیف این سنن از صحابه ثابت شده
ولیکن شاید در دار و نزد ابن خزيمة و تکیه بر عصایا قوس در روایت ابو داود و ثابت شده
و هر که یک رکعت از جمعه و جز آن دریافت رکعت دیگر یا دو سه بیفزاید و نمازش تمام است
و میان دو خطبه جمعه جلوس نزد سلم مرویست و نشسته خواندن هر دو بدعت است و کذب است
و اصل صحت احکام تعدیه است در هر مکان و زمان مگر آنکه دلیلی دلالت کند بر منع و در
تعدد جمعه در یک شهر بلکه در یک محله مانع ثابت شده و چون جمعه و عید فراهم آیند در یک روز
جمعه خصصت باشد و ظاهر آنست که این فرصت عام است از برای امام و سایر مردم
حدیث شریف صحیحین و غیره باخذ عورت است و در آن دلالت بر عدم خصصت در حق و
نیست و لهذا ابن الزبیر در ایام خلافت خویش ترک جمعه کرد و هیچ یک از صحابه بر وی انکار نفرمود

فصل در بیان نماز وسطی

در تفسیر این نماز اضطراب غریب و انتشار عجیب میان اهل علم واقع شده و هر یک یکی را
از نماز پنجگانه صد اقل گفته و از برای توضیح این دعوی خود جهشیش دست زده حال آنکه
بسی از برای این قسم اختلاف علم نمیشود و آنکه داله بر آنکه نماز وسطی نماز عصر است نص است
در محل نزاع بلکه تنها قول آنحضرت صلعم بخلاف ناعن الصلوة الى الصلوة العصر متنی
از غیر است و در روایت عائشه لواء تمول بر تفسیر است نه بر تغایر و خود مرفوعاً از وی رفته اند
آمده و هی صلوة العصر و این تفسیر صحیح است که بعد از آن رسیه از برای متراب باقی نمی ماند

و این نیز مجید و غیر ثابت است و از غیر ثابت ثابت شده و این در نهایت ضمیمه است
و در لیکر موجب کلام بران در تعیین غیر عصاره نشانها باشد و از گذشته و احوال صحاحیبت
نیست در اشتغال به نقد ریاضت بجز خیالات اضاعت اوقات بیش نباشد فقط

باب در بیان نماز خوف

این نماز بر صفات ممکنه و ارمیده و نیست معارضه در بیان آنها و زعم کسیکه پیشترش
بر صفت از صفات ثابت شاعداً آن می گوید زعم او از شریعت ثابت و ابطال است
قائمه بلا حجت نیره است و غالباً دای این زعم تصور باطل و عدم اعتدای کتب است
باشد و شک نیست که حق حقیق بقبول جواز جمیع صفات ثابت است و صاحب نیست
که انواع آن ذکر کرده حاصل چیز نیست که نزد اهل حدیث بر تبه صحت رسیده و در اینجا
صفات دیگر است که این رتبه بالغ نشده و وجه اختلاف اقتضای حادثه است و
متغیایاتش متغلف است و در بعضی موطن بعضی صفات انسب است نظر باخذ حذر
علی حرم چه در بعضی و اضع خوف شدید و سد و متصل یا قریب است و در بعضی جانی کن
و در وترس کمتر پس این صفت اولی تر بآن موطن باشد و صفت دیگر انسب بر موطن
یا آنکه آنحضرت صلام بقصد تشریح و اراده بیان از برای مردم باین توفیع پرداخته و با کماله
بعض صفاتش این است که یک گروه با آنحضرت صفت بست و دیگر گروهی دشمن استاده
پس با همراهیان یک رکعت بگذارد و خودش استاده مانده پس با همراهیان یک رکعت بگذارد
و خودش استاده مانده و آنها نماز خود تمام کرده برگشته و در بروی دشمن استاده و آن گروه
و دیگر آمده یک رکعت با آنحضرت صلام بگذارد و نماز خود با تمام رسانید و آنحضرت همچنان
نشت مانده و با ایشان سلام داد و این صفت در حدیث متفق علیه در روایات الرقاق ثابت
شده و در نجد یک طائفه با آنحضرت استاده و دیگر روی دشمن آورد پس یک رکعت بخوابد
سجده همراه ایشان بجا آورد و بعد و این گروه بمقابل احد و رفت و آن دیگر آمد با ایشان نیز

یک رکعت با وضو سجده بگزارد و سلام داد و هر یک از این هر دو برخاست و یک رکعت با وضو سجده بجا آورده نماز خود تمام کرد این نیز در حدیث متفق علیه است دیگر اشک اسلام دوم صف شد یک صف در پس آنحضرت بود و دشمن میان ایشان و میان قبله قیام داشت آنحضرت تکبیر بر آورد و هنگامان تکبیر گفتند و رکوع کرد و همه رکوع رفتند پستر بسجده رفت و صف متصل بهم سجده کرد و صف مؤخر در آخر عدو استاده ماند چون سجده تمام شد و صف متصل با ستاد تا آخر حدیث و در روایتی چنین است که صف اول سجده کرد و سجده آنحضرت صلواتم و چون او سجده با ستاد آن صف دیگر سجده بر آورد و نخستین متاخر و صف ثانی متقدم گردید و آنحضرت صلواتم داد و هنگامان سلام داد و در این حدیث فروع مسلم است و ابو داود گفته این ماجرا در عسکان رو داد و در حدیث جابر آمده که بابای گروه دو رکعت گزارده سلام داد و با گروه دوم نیز دو رکعت بجا آورد و تسلیم نمود و در حدیث حذیفه یک یک رکعت گزاردن با هر دو طائفه و عدم تقاضای رکعت دیگر آمده و در حدیث ابن عمر مرفوع آمده که نماز خوف یک رکعت است بهر وجه که باشد لیکن شنیدش نزد بزرگان ضعیف است و هم از وی مرفوعا وارد شده که در نماز خوف سهو نیست مانند شنید نزد دارقطنی ضعیف است و معذاموقوفش گفته اند

باب در بیان نماز عیدین

از ان باز که این نماز مشروع شده رسول خدا صلواتم لازم آن بجماعت تا دم مرگ مانده و با این ملازمت و آنکه امر بخریج مردم بسوی این نماز فرموده و هم عواتق و حیض و قوائمه را حکم بر آمدن بمصلی کرده و درین باب تا آنجا بسالغ فرمود که زن سبیل و جلیاب را امر کرد که از جلیاب زن دیگر بپوشد و بر آید و امر بخریج مستلوم امر نماز است چه بخریج و سبیل است بسوی نماز و وجوب و سبیل مستلوم و وجوب متوسل الیه باشد بلکه خود امر قرآنی باین نماز دارد و در چنانکه آنکه تفسیر در آیه و آخر همین نماز را در داشته اند و از اوله و وجوب است

سقط نمودنش از برای جمعه نزد اتفاق در یک روز و غیره واجب سقط و واجب می تواند شد
 به حضرت صلوات بر او و نظر آن روز است که مردم افطار کنند و صبحی آن روز که مردم قربانی
 نمایند و قضای عید روز دوم باشد و در نظر خوردن چند نماز با طریق و تریش از نماز
 و در نماز بعد از نماز مخصوصاً از گوشت قرانی و اعتزال تحقیر از مسئله و اگر اردن در
 رکعت نماز تریش از خطبه و نگزاردن قبل و بعد آن بلا اذان و اقامت و در رکعت بعد
 از رجوع بخانه و بدایت بصلوة در هر دو عید و استادن پیش مردم و امر و وعظ نمودن
 ایشان در حالت صف بندی و تکبیر بر آوردن در نظر هفت بار در رکعت اولی و پنج
 بار در رکعت دیگر و قرات در هر دو و بعد از تکبیرات و خواندن سورة قاف و سورۀ فاتحه
 در هر دو عید و مخالفت طریق در آمد و شد و ابدال این هر دو عید بدو روز که در آن
 اهل بدین متمتع می گردند و پیاده بر آید بسوی مصلی و اگر اردن نماز عیدین در مسجد
 مطهر و حر آن با حادیت بیجه چسبند و بخوان ثابت شده و مذاهب در کیفیت این نماز
 و در مذاهب است ولیکن حق همین گفتن هفت تکبیر در اولی و خمس در ثانیه پیش از قرات
 و ادرا بران و ال اند و قول بشرعیت تقیم قرات در رکعتین یا تا غیرش در رکعت اولی
 و تقدیمش در ثانیه بی حجت نیرست بلکه از اصل و لایزال و حدیث باب راجحاری
 صحیح شیخی فی الباب گفته و تصف خطبه عیدین همان صفت خطبه جمعه است و پس اقتضای
 بیکبارت تشری در وقت نباشد زیرا که قول غیر محالی است و در غسل عید حدیثی جاریست
 صحبت یا تسبیح من زید و یا حفظ حدیثی در حدیث متخلل چیز بی بیان نماز و این غسل پس
 رسیده و ما احسن الاقتصار علی مانت و اراحة العباد بالعبادة و در شرعیت
 مطلق تکبیر در ایام تشریق خود شکی نیست اما تعیین لفظ مخصوص و وقت مخصوص و عدد و حال
 در آن ثابت نشده بلکه شروع استکنان تکبیرات در درج صلوٰة و سایر اوقات است و در هر
 روز نماز فرض سه بار گفتن و عقب فضل یک بار گفتن و قصر شرعیت بر آن کردن آثار علی السلام

باب در بیان نماز کسوف و خسوف

روایت این نماز از فضل نبوی بر چند نوع بوده و فرموده که مهر و ماه نشانی از نشانه‌ها
 الهی است گرفتن آن نماز برای موت و حیات کسی است بلکه چون بیند که گرفت شد
 دعا کنند و نماز بگذارند تا آنکه از آن حالت برآید و این نماز سنت است بنا بر عدم ورود
 دلیل بر ایجابش و محذور فعل مفید زیادت بر سنت نیست تواند شد و حکم نیرین واحد است و
 اخبار و انکشاف یک معنی دارد و در کسوف قرائت بجز کرده و دو رکعت گزارده و در هر رکعت دو رکعت غزوه
 و چهار سجده بر آورده و این لفظ مسلم است و حدیث متفق علیه باشد و باری سناوی
 بر آنجست که الصلوة جامعته گوید و در گرفتن هر قیام در از قریب بخواندن سوره بقره نمود
 همچنان رکوع طویل کرد و چون سبزداشت قیام در از کتر از قیام اول بجا آورد و
 رکوع دیگر در از کتر از رکوع نخستین کرده بسجده فرو رفت و تسبیح سجده برداشت تا دیکه
 بایستاد و گرفت و در از اول پس بر رکوع طویل که کتر از رکوع نخستین بود و پیر و خست و
 بعد از رفع سر قیام طویل کتر از قیام اول نمود و رکوع در از فرو در از پیشین نمود و بعد سه
 برداشت و بسجده رفت و برگشت و آفتاب روشن شده بود و مردم را خطبه کرد و این حدیث
 متفق علیه است اگر چه لفظ مجاری راست و این عباس و علی مرتضی هشت رکعت
 چهار سجده نشان داده اند و جابرشش رکعت با چهار سجده بیان کرد و ابی بن کعب پنج
 رکعت و دو سجده در هر یک از دو رکعت روایت نمود و اکل سنته قائمه هر صفت را که
 مکلف از این صفات بجا آورد فعل مشروع کرد و اختیار صح از آنها بر صحیح داب رعین
 و فضائل و شیوه عارفین کیفیت دلایل است و جبر بقرات صح است از اسرار و عبادت
 افضل است از افرا و بخت لفظ فصلوا اما شرط نیست و چون با و وز و بر هر دو زانو نشیند
 و گوید **اللهم اجعلها رحمة ولا تجعلها عذابا** و در زلزله شش رکعت با چهار
 سجده بگذارد و فرموده که هذا صلوة آیات

باب در بیان نماز استقامت

[illegible]

اللهم انه لم ينزل بلاء الا بذنب ولو يكشف الابتلاء وقد توهمت بنى القصر
اليك لمكان من نيتك وهذه ايدينا اليك بالذنوب ونواحيينا اليك
بالقبة فاستقنا الغيث ونعم انك كفيك بار بار ان آدم انحضرت صلواتك مبارك
بركشاد ماچيزے ازان بيدن رسيد و فرمود انه محدث عهد بد به و اين در علم است
و بوجوه من بيد باران را بعد از استقامي فرمود اللهم صيغتنا نافعنا و انا و عيبت
نهيست در استقامت اللهم صلواتك سبحا كفيك فصيغنا ذل قاضحى كانه طوا
منه رذاذ اقطط كاسيلا يا ذا الجلال و الاكرام و در حدِيث صحيح مرفوع آمده كه سلمان
عليه السلام از برای درخواست باران بيرون آمد و وجبه بر پشت دراز شده را و يد كه پايها
بسوی آسمان برداشته می گوید اللهم انا خلق من خلقك ليس بنا غنى عن
سقيك گفت بگردید كه آب داده شد يد بعبوت غير خود رواه احمد و يك روایت مستفاد
بر اشارت بنهر كلف بسوی سكا فرمود و در حدِيث ثابت قاسم است

باب در بیان لباس

آنحضرت صلواتك فرمود از است من قومي باشد كه در حرير و احلال سازد و آمده كه در مهب
در برابر برای انات است من حلال است و بر ذكر حرام و با آنكه از پوشيدن ابريشم نه
آمده مگر بقدر و دياسه يا چاه گشته رواست و همچنين از شستن بران و پوشيدن پايان
نه آمده و اين نص است در موضع نزاع مگر عبدالرحمن بن عوف و زبير را در نص حري بنابر
خارش بدن يا پيش تن خست و اذن داده و بر لبس حله سيرا فرموده گویند كه حرير
خالص بود و نزد بعض مشوب بغير و اين مسئله ازان مسائل است كه احتمال لباط و ادواتا كه
ميان شوكانه و شيخ او عبدالقادر كوكبا نيه رحمة الله تعالى فوت به تحرير هفت رساله
رسيد و عدم لبس مشوب مرجع آمد و هو الحق و جانه كه در ان ابريشم براسواي خود غالب
باشد حرام است بنا بر آنكه اكثر احكام كل است و احاديث دين بابت مختلف آمده و قیاس

جواز انحراف حریر بر جواز انحراف چیز دیگر در آن قصاص و تیر است قیاس و مقابلت است
 و آن ماسد الا اعتبار بود زیرا که نیست از شستن بر حریر در حدیث و ایضا در بخاری است و
 نمی حقیقت است در تحریم و درین باب حدیث آمده و پیش از شرح این قیاس و با
 مشهورست و همچنین از شرب و اکل در آورده و در روایتی هم نمی آمده و بر شیخ استعمال این هر دو
 و غیر خود روش و دلیلی دلالت نکرده و هرگز نمی گفتند شستن بلب و لیل پذیرفته نشود چه اصل
 چه جاهل است جز با نقل صحیح از آن نقل نگزیند و همچنین منع تحتی خاص بر حبس است و
 در فقه چیز نیامده بلکه حکم با الفصه فالعواجا که مسلم ثابت شد و در حدیث
 تحلیه حبیبیان بفسقه ناجائز نیست و آن مختصرت مسلم و قلیس فقه ملا فاطمه بدان چنین
 آراسته بود و در کرده از برای خبر در ارشاد بسوی اولی و حسب جروند از برای تحریم آن
 سن حبس نماید که او را قود و مسلمانی اگر که او یا کله او احلی طلیما قهقه فی حبس
 الدنیا و حد احلاصة ما یصلح القول به فی الاستعمال و التحلی و تفسیر بر حبس
 آنکه شرکاء غیر مکلف است مختص است از همه عیالات و نقل عمر بن خطاب و در شیخ آرا
 از صبیح حبس نباشد لایسا در کجای تحریم که از اغانی احکام بر مکلفین است تا حبیبیان
 رسد و تحریم که او تقالی دوست دارد و که آن نعمت خود برین بگوشش بگرد و او کلبس
 قیسه که فلو ط بکریر باشد و از معصفر که بعصفر سرخ رنگ می گردونی آمده و چون بر این
 بن العاص جابر معصفر دید فرمود امک امر تاک یخذ او را سرز رنگ سرخ بر معصفر
 ممنوع نیست و یو نشین در حبس مکفوف الحیب، الکلبین و الفرعین بدیباچ انداخته
 مسلم ثابت شد و این چه روز جمعه و از برای و نیمی یوشید و تخم تین و دیار
 جابر کسب با اگر است و پی جز از پوشیدن آنکس سر، رباب و دلی نیامده چنانکه مسلم
 اهل سنن از حدیث علی احراج کرده اند بلوط فحای ان اجعلی الحاقه فی حد
 او فی الی تلجها ما تار به سوی سبابه کرد و یونم کردن موسی و دیگر حرام است

بنا بر عموم اول بلا فرق میان محرم و جوار آن بلکه درین حکم خود فرستے میان موسی آدمی و
 غیر ان نیست و بر سعی تخصیص آوردن دلیل است و احادیث در بار جواز خضاب
 سر و لبش آمده و در خضاب هر دو دست و پاد و سائزیدن از برای مردان چیزی که بدان
 حجت است ثابت نشد و بلکه مختص بزنان است و فاعلش که بقصد نداشتن خضاب
 مکرده متشبه بزنان باشد و مانا بودن بآنهاست عنه است با احادیث صحیح و آنچه کجی
 از صحابه رنگین ساختن دست و پاد یا چیزی که از بدن بخانه بقصد زینت ثابت نگزیدند
 و نه این شیوه نزد عرب و سلف صالح معروف بود بلکه فاعلش را عیب می کردند
 چنانکه ابو جہل را صفرا است می گفتند و این کنایه است از ارتکاب فاحشه و مفقوله
 بودن او بلکه این پنجا صنیع فحشانه بود در آن عصر نه کار غیر ایشان و آنحضرت صلعم
 ایشان را نیفتد کرد و از احتلاط بمسلمین منع فرمود و این قول که در مخشین آن عصر مجرور
 میگیر اعطاف و لین کلام بود نه فاحشه بنا بر نبودن لوطیت در عرب پس فاحشه است
 زیرا که از بعض عرب این مصیبت مذکور شده و از بعض صحابه احراق لوطی بتیوت
 رسید و پس انکار وجود این مصیبت در بعض آنها یعنی چه و جمله تماثل مکرده است
 مگر رقی که در جامه باشد و کراست آنها کراست است و ظاهر ادل عدم فرق میان
 تماثل حیوان و غیر اوست و وعید و ارور و دم مصورین ارشاد می کند بآنکه این حکم در
 تصویر حیوانات باشد و ظاهر حدیث عدم دخول ملائکه در خانه که آنجا تماثل باشد و کراست
 و شک نیست که تصویر حیوانی در مساجد و بیوت و نحو آنها مزید انثم دارد و نیست
 نزاع مگر در غیر آنها پس اگر دلیلی بر جواز صورت گشته در خانه و جامه و مسجد با و ارور گردد
 فیما و نه ظاهر و قولش زیر عموم است و نقس نقس و تصویر چون در موضع نظر و موقع
 اشتغال از عبادت و نحو آن نبود چنانکه در حدیث خمیصه مخطوط آمده که ملای از نماز شد
 مانع نیست و این مقام باعتبار جمیع اطراف خویش از ان معارک است که حاجت مند باشد

بسوی غسل نظر میزدند که اگر مسان بصر و مرد در پشت در آید و بگوید یا ایها الذی یستغنی عن الامهات و البیوت
 که بدان آراستگی تن نماینده موضع زینت از تن و لیکن جاء از محاسبه تفسیر شدن
 بموضع زینت کرده و گفته مراد وجه و کلین است یا قد عین و کلین و بعضی غش و دیگر نشان
 دارد و چون محاسبه اتم اندامی کتاب عزیز پس آیه دلیل بر تحریم مجرد نظر بسوی وجه
 جنبیه نباشد همچنین اگر غرض ابعار و فن تبیینیه مفید بعضی ابعار است که آن نظر باشد
 و جز از بعضی نظر مستلزم جز از بعضی منظور است و دلیل بر تعیین جائز و ناجائز از آن تمام
 نشده و آیة حجاب مختص با زواج رسول خداست و ظاهر تحویل و جبهه فضل بن عباس
 از جنبیه منظره مقارنت شهوت است چنانکه شایسته و شایسته خشیدان پیدا شد الشیطان
 بینه جادالات دارد بران دلالت دارد بر امر بستر و بگوید و این در جمیع نام از مردم بود و اگر
 پوشیدن بسوی وجه بسوی بود و ناگزیر جنبیه را بدان امری فرمود و احدی بسوی او
 از وجه فضل و چه غیر او نمی و پیش عمل تحویل و جبهه فضل بر عمل مذکور را بدست بگذاشت
 دارد و در تحت پیراز نظر محمول بران باشد و بتوان گفت که این قصه پیش از نزول آیه
 حجاب است زیرا که این ماجرا در مجرای الوع بود و آیة حجاب پیش از آن بدست در است
 زیرا که نزولش در نکاح نایب بوده و قد میث اعضبای ان انما مختص بزواج است
 مسلم چنانکه اذن نبوسه از برای فاطمه بنت قیس در عدت نزد این ام مکتوم دلالت
 دارد برین معنی و فرمودانه رجل اعنی تضعین شیا بک عند الوصال است و از
 نظر بسوی روی جنبیه بغیر شهوت حدیث ان المرأة اذا بلغت المحيض لم یصلح
 لها ان یتبها الا هذا و اشارت بسوی روی و هر دو کف دست نمود و این
 ابو داود از عائشه روایت کرده و در ان مقال است و ظاهر اول جواز نظر است بسوی
 محرم در اعدای قبل و در بر و تجویز نظر محرم بسوی موضع زینت منافی با حدیث نیست
 و نظر غلام بسوی مولای خود جائز باشد و درین مرد بسوی منظره و دیگر بستر منظره

خاطب رواست و استیدان نزد و آمدن در خانه حکم حکم است و لکن مردم عمل بر آن
 ترک کرده اند و غشری در کشف گوید حتی صادق کاملنسیخ تقدیر طاعت و تساهلا
 و شوکانی فرموده و کمر باب من ابواب الشریعة قد صادق هجی مرا الا بعمل به
 الا الشاذ النادر و دستنکره الا عملا لاخلب حتی یصیر یقتله لما شرعه الله
 کانه اتی بابا من ابواب الکبائر و هکذا ایکن الا امر اذا دنت القيامة
 و قرابت الساعة و از آنحضرت صلعم نه اصحاب از و آمدن بر اهلای خود شب هنگام
 رسیده و سبب این نه چنان بیان فرمود که لثط الشعة و تستجد المغیبة
 چنانکه در صحیحین و غیره ثابت شده و خود جناب نبوت شب هنگام بر اهلخانه خویش
 نمی درآمد و علت و رین همه همین کراهت مفاجات اهلخانه بر حالت غیر مناسب است
 که از آن تا اثر نفرت می گردد و تجویزش در دخول احد الزوجین بر دیگر بدون استیدان کاست

کتاب اچھا تر

مرگ البسیار یاد می باید کرد که بازوم و بر نذر لذت و مزاج است و بدان امر واقع شده
 از روی نبوت نیاید کرد از گزند یک فرد آمده است و اگر چاره ازین نماند باشد
 اللهم اجعلنی مما کانت الحیاة خیر الی و توفنی ما کانت الی خیر الی
 گوید و مردن مؤمن بمرتق حیین باشد و تلقین لا اله الا الله بموتی یا موربست و
 سحاب ست خواندن سوزن پس بر مردگان نزد حضرت را پی سلمه درآمد و یک دیدن
 بازست بصر او را باز خوا بانی و فرمود بصر تابع روح می شود و ز و قبض و منع کرد از دعا
 بر بر خویش بنا بر آنکه ملائکه آمین می گویند و گفت اللهم اغفر لابی سلمة و ارفع درجه
 فی المهدیین و اضمح له فی قبره و قرار له فیہ و اخلفه فی عقبه و چون آنحضرت
 وفات یافت بجای جبره اش پوشیدند و او یک پوسه اش و او نفس من آن خسته و ام او

تمام آنکه از طرف او دادا کنند و سبکی که از او اخذ افتاده بود حکم غسل او بآب و کنار او دو
 فرمود و در دو جامه اصرارش کفن سازند و غسل دادند آنحضرت و قیص بود و دو نوعی
 خصوصیت محتاج دلیل است و در باره غسل نیزینب ابرشا در ده که سه یا سیاحت یا بریا
 زیاده آب و برگ کنار بشویند و انجام کار کافور یکا بر بند و از او را شمارا و خشت
 و امیدایت غسل از جانب یمن و مواضع و فتونود و موسی سرش را سگسب بافتند و
 کفن آنحضرت صلعم جامه سفید از نیب بود و پیراهن و دستارنداشت و شش و شریعت
 تکفین و قیص بدلیل آنکه آنحضرت قیص خود را بر اسه کفن عبداسد بن ابی منافق بخشید
 و امر فرمود به پوشیدن جامه های سفید و کفن کردن مراد در آن و احسان کفن که اکثر
 مراد بدان تمام و نظیف بودن کفن است بی اسراف و نود و کنه در آن برابر باشد و از
 تشنگان غزوه احد و دو کس را در یک جامه قرار دادند و این بنا بر ضرورت باشد
 و هر که در اخذ قرآن اکثر بود او را پیشتر در گور نهادند اما غسل ندادند و نماز نگذاشتند
 و این سنت است در شهداء و احادیث اثبات نماز بر شهداء اگر چه بطریق متعدد نیست
 لیکن در مهاکلام است و از بهای گران در کفن منتهی آمده زیرا که سیر السلب است
 و با بجله در مشرعیست کفن از برای سیت شک نیست و نه ریه در عدم و وجوب زیاده
 بر یک جامه است و آنحضرت صلعم بودن کفن بر صفت از صفات یاعد و س از اعداء
 ثابت نشده جز آنکه در تکفین دختر مرحومه اش ام کلثوم اول از ارباب و مع باز نماز
 باز حقه داد سپس در جامه پیچیده شد و اگر چه درین حدیث مقال است لیکن خارج از حد
 اعتبار نیست فایت آنکه کفن زن برین صفت سنجب باشد و در کفن مردانیک جامه
 و دو جامه وارد شده و قائلش را گفت که اگر پیش از من میری غسلت دهم و این دلیل
 بر آنکه زوج و زوج اولی تر از نبیل دادن گیر و فاطمه علی علیها السلام را وصیت نبیل
 خویش فرمود و دو سه پنهان کرد و استاء نیت حمیس ابو بکر را غسل داد و این در مختصر صحابه

واحدی بران انکار نکرد و وزن قاسمیه که در زنا حبش کردند امر بنماز و گفتن او فرمود
 و سبکی که خود را بشخص بکشت بر دس نماز نکرد و بر گور زن سیاه که باروب کشته
 مسجد نبوی می کرد نماز بگزارد و فرمود این گوهر پراز تار سبکی است بر اهل خود و نماز من
 روشن گرانهاست و از گفتنی منی فرموده و چون خبر مرگ نجاشی آمد بصله بر آمده نماز
 بگزارد و چهار تکبیر بر آورد و پنج و شش و هفت تکبیر نیز آمده است و زیادت تکبیر یعنی
 عزیت مرده است در فضائل و لیکن احادیث چهار تکبیر اکثر است و از طریق جابیه حفاظ
 صحابه وارد شده و احادیث خمس و جز آن مقارب آن و صحت اسانید و متون نیست
 تا آنکه بعض اهل علم اجماع صحابه بر اربع روایت کرده اند و مرد مسلم که بر جنازه او چهل کس
 غیر شترک بایستند شفاعت ایشان در حق و سب مقبول او تاسا شود و عاصی
 اجماع است بسوئے آن از غیر عاصی و امتناع از نماز بر قرضدار بنسوخ است و آخر از نبوت
 گواردن نماز بر هر سببت بود اگر چه بر دی قرض باشد و وفا نگذاشته و تبر جنازه زنیکه
 در نفاس مرده بود برابر و سلا و بایستاد و در جنازه مرده برابر مرده استادن بایستاد
 غیر آن و احدی از اهل علم بترجیح قول حدی از صحابه بر قول و فعل رسول خدا صلی الله
 علیه و آله و سلم و بر هر دو پس برینا در سجده نماز جنازه بگزارد و این حدیث نزد مسلم است از
 حدیث فلا شئ له ضعیف است یا صحیح لاشئ علیه است و بر ابو بکر و عمر نماز فرموده سجده بگزارند
 و حکم بر اوست آن در ساجد کلام بر غیر اسلوب صحیح است و خواندن فاتحه و سوره بعد از تکبیر
 اولی در جنازه سنت است بخاری روایتش از ابن عباس کرده و چون موطن موطن
 دعاست نه موطن قرائت قرآن پس اقتصار بر ماورد از فاتحه و سوره متوجه باشد و بیک
 اشتغال بمحض دعا کافی است و از دعای و سب صلی الله علیه و آله است اللهم اغفر له وارحمه
 و عاقه و اعف عنه و اكرم نذله و وسع مدخله و اغسله بالماء و التلیم و البرد و نقه
 من الخطایا کما نقیت الثوب الا بیض من الدنس و ابد له دارا خیرا من

داره و اهل بیت اس آمله و احله الجنة و قه فتنه القبر و حد اب النار
 رواء مسلم و درینجا غبطه میرود که کاش این جنازه نامی بود و تبر جنازه دیگر این دعا
 کرد الی دعا غفر لیحیانا و یسقانا و یغائبنا و یصغیرنا و یتوبنا و یتوبنا و یتوبنا
 اللهم من احیینه ما فاحیه علی الاسلام و من قی فیته منا فقهه علی
 الايمان اللهم کلا متحر منا اجره و لا تقلنا بعده این نیز در سلم و سنن است
 و در نماز بر مرده امر با خلاص دعا آمده و حسن آنست که میان هر دو تکبیر دعای اراده علی
 دارد بگویند و اما سبب مصلحتین بر جنازه بحق اموات پس معلوم است که محل آن نماز اگر
 این کار کرده اند آری اگر چنان باشد که دعا از برای میت روا نبود شش آنکه مرده
 معلوم اتفاق است انجا محلی دعا از برای خود و سایر مسلمین بکند اگر ضرورتی یحیی بگوید
 نماز بر آن منافق شده است و حسن اسلام المذموم که مالا یعیده و تسکونه بر
 عضو واحد نبوده مگر احق اکثر بحکم کل وجه دارد و حدیث لایق هم الذیل فی سلطان
 شامل جمیع صلوات و منی از غیر است پس دلی میت اولی تر از غیر باشد و قرآن باری
 جنازه رفتیچه اگر نیکو کار است زود رسانیدنش بگو و تقدیم بوسه نیکی است تا اگر نیکو کار است
 انداختن شر از گردنماست و حاضر جنازه را که بران نماز بگذارد و یک فیراط اجرا باشد و هر که
 تا وفن حاضر نماز او را دقتیر بط بود و قیراط بچو که دیزرگ باشد و تشبیه بچل احمدیم آمده و در
 پس جنازه رفتن باز آنحضرت صلوات ابو بکر و عمر ثابت شده و پیش رفتن و از زمین بر سر
 رفتن همه جائز و برابر است و حسن در شی قصد است و مراد با حدیث مصرح با سراع
 تا فرط در شش خارج از حد اعتدال است چنانکه مراد با حدیث مر شده بقصد نه افراط و
 بطور است بلکه مراد سلوک طریق وسطا میان افراط و تفریط است که بران اسباب نسبت
 با فرط در بطور و قصد نسبت با فرط و اسراع صادق آید پس شرع دون خبیث فوق نش
 باشد و مهم باشد و در تفهیم شش در پس جنازه حدیثی صحیح یا حسن نیامده و اقوال صحابه

مختلف است و محبت بدان غیر قسام و قرض نیست و زمان هرگاه جنازه منی غسل است
 و استادن از برای آن تسبیح باشد ولیکن این مسئله خالی از مضائق نیست هر که هر
 روز و شنبه تا آنکه مرده را بر زمین نهند و دست در آوردن مرده در گور از جانب پائین
 و نزد نهادن در گور بسم الله علی صله و سوا الله گفتن در حدیث ابن عمر نزد اهل
 سنن وارد شده و دارقطنی اعلا الشیوخ گفت کرده و گناه شکن استخوان مرده همچو
 شکن زنده است سعد بن ابی وقاص گفته از براس من بحد بکنید و بران خشت خام
 استاده کنی چنانکه بار رسول خدا کرده شد پس بحد اولی باشد و شق لایس است
 و بکنی گور یک شیر پس است نه زیاده و بلند را با خاک برابر ساختن آمده و آنچه کردن گور
 و شستن بران و بنا نمودن و لو شستن بر قبر نه آمده و صل در نه تحریم است و خاک بر
 مرده بار نیست استاد می باید انداخت و بعد از فراغ بر قبر استاده استغفار و سوال
 بتبیت می باید کرد این حدیث را ابو داود و از عثمان روایت کرده و حاکم تصحیح بخشنده
 و غیره بن حبیب تابعی گفته صحابه دوست می داشتند که بعد از تسویه قبر و انصراف مردم نزد
 گور استاده چنین گوید ای فلان بگو لا اله الا الله و این سه بار گوید ای فلان بگو ^{الله} لا اله الا الله
 و حدیثی از اسلام و بنی محمد و لیکن این موقوف است نه مرفوع اما طبرانی رفع آن از
 حدیث ابی امامه مطلقاً روایت نموده و در صدر اسلام زیارت قبور منی عنما بود سپس امر
 زیارت مردگان فرستاده بنا بر آنکه نکر آخرت و مزید در دنیا است بیست یک بار بگو
 غریبان شکر سیرے کن و بین که نقش الملاحه باطل افتاد است و لیکن درین امر
 فرمان بسفر از براسه زیارت بیست خواهد زیارت پنجم باشد یا غیر او و درین مسئله قائل و
 زائد بسیار و اهل علم قدیما و حدیثا رو داده و حق دران باشیخ الاسلام ابن تیمیة من و گفته
 و هم جمع جمیع و جز و ارات قبور و ناکه و ستمه لعنت آمده و صیغه مبالغه خواهان کثرت
 و لذا برزیکه بر قبر می گویند انکار زیارت نفرمود و اگر از زنان بر عدم نوح عید گرفته بلکه او

شده که مرده منذهب می گردد و در کور بر فوسه یعنی اگر بر منای اوست و این در پیش
 استق بایست از این غمزد چون ام کلثوم در سفر آنحضرت شد ادفن کردند آنحضرت نزد قبور
 شست داشت و هر دو چشم ببارک اشک می ریخت سه

بکت حینی الی صلی فلما ابرج قفا عن العلم بعد الجمله سلبا

و دفن برقی در شب منعی عنه است مگر نزد اندیشه طرار و فرمود بسازید از برای آل جنم طعام
 زیرا که ایشان چیزی رسیده که از ساختن طعام باز داشته و نزد برآیندن بسوی بخار
 این دعا آنحضرت السلام علیکم اهل الدیار من المؤمنین والمسلمین

و اما ان شاء الله بکرم لاحقون فسأل الله لنا و لکم العافیة رواه مسلم و یطار

قبور اهل مدینه بگذشت در روی ببارک بآنها کرد و گفت السلام علیکم اهل القبور

اینفرماعه لنا و لکم انتم لنا سلف و نحن بالاث و این را ترجمی حسن گفته و در حدیث

عائشه نزد بخاریست که از سبب اسوات نمی فرموده بنا بر آنکه بخیرای عمل خود در سینه دارد

گفته که ایما را باین سبب ایذا نمیدید و آنچه باب سبب افیاض است و از سبب است

از سما به و ابوعین قتیح ایشان بفرمودند و محمد بن طست که نقاد احکام اسلام و در آنجا

غیر الا نام اند هر چند باب مؤمن منوق است ولیکن سبب صما با زامرات کفر باشد لایق

بهذا الکفر فصل چهارم از ادای جائز است و تفویض افضل و علمی که در اسلام و ایمان

و نجات مقبر باشد و دم مرگ به کار آید علم است به لا اله الا الله و لیس کشفه شک

و انه لا شیطیه علما و اول توحید است و ثانی تنزیه از تشبیه و آنست که باین فرق میان

ذات و صفت و بی عزایه و طبیعت صفت و میان ساز و ذات و صفات مخلوق است

چه فنی مثل شامل ذات و صفات هر دو است و دلیل بر تفرق اسلام بلکه معبودم و شرک

در هر دو موجود و مفهوم یکدو واقع و ثالث تعظیم استلزم راحت نفس از وقوع در و عادی

غیر داخل در روح انسان است و عارف خدا برین صفت مشروح عارف بخداست و حضرت

تنقیحات که اهل کلام خود را و دیگران را بدان مشغول ساختند احدی را از خلق
 حق تعالی بمعرفت آن متعبد نکرده تا آنکه قرون مشهور و لما پانچیر گزشت و همگان ازین
 وسوس و وسوس در غایت بود و نیکلیف ایمان بر منطوق حدیث و قرآن است
 بر آرای فلسفه و عقول فاسد اهل یونان و باجمه علم کلام با اعتبار اصطلاح از علمی که معتبر
 در کمال اسلام و ایمان باشد در و روی و صدری نیست و آثار قی از علم ندارد و اللهم
 احفظنا لا تشقنا بما کلفتنا بمعرفته و اعصمنا عن الزیغ و الزلل بحالک
 و طی لک و آمر مرضی بدقت تجلص از حقوق عباد از باب امر معروف و نهی عن المنکر باشد
 و وصیت اگر چه در همه حالات لازم است ولیکن در مرض موت و نزد ظهور بقدراتش
 ضیق و آفت است بنا بر غلبه ظن بر حیل و اشتهاد بران نزد ضرورت و واجب بود و مستحب
 گردانیدن روی بیست بسوی قبله و بر پهلوی راست خوابانیدنش و بنده ساختن
 دهن کشاوه اگر چه دلیل بر این وارد نیست و حتی از نوح مستلزم نهی از اکاذب باشد
 زیرا که اگر سبب امری زائد است بر نیاحت مگر آنکه همراه بکار کارس ناجائز باشد و معین
 که استطاعت دفع آن ندارد و کتم صوت که طبع از ان عجری گرایش نیست بلکه احادیث
 از ان بیکار مجبول است بران و غسل میت فرض کفایه باشد بر مسلمین و اولی آنست
 که غسل عادل باشد اگر چه از فاسق هم رواست و کافر اموارات پسندست بدلیل آنکه
 چون ابو طالب بمرد آنحضرت علی را فرمود اذهب فی اربابک اخرج ابوداود و النسائی
 و نزد بعضی موت ابو طالب بر اسلام بوده است و لکن ادله کتاب و سنت غیر خافی بر نصفت
 و علم احقاق عند الله و در تطیب مساجد مرده مرغوعی نیامده و لکن اگر از برای ستر و لوح
 بکنند نیست بلکه خوب است و جماعت در نماز جنازه شرط نباشد بنا بر آنکه اصل در
 نماز مشروع آنست که همچو نماز پنجگانه باشد در مجری بودن فراوی مثل اجزای جماعت و هر که
 خلاف آن زعم کند دلیل آورد و تحقیق اجل صحابه بر تجویز صلوٰه بر آنحضرت صلوات الله

بلا را فرموده است زیرا که این سرزمین شرق بود و اگر حساب که برایشان در دهریه
و حدودا سده رتبه فرض این اجماع سکوتی خواهد بود و عارف با صولی می دانند
که اینین اتباع کجاست بری خیر و فصل تجویزین قبور انبیاء و ائمه و صلوات الله تعالی از علم
نادر و وحدت ابی الیقین نزد سلم و اهل سنن است در تسویه قبور مشرفه و طمس
تنگال و آفرینار بر مرسته آند و پس بر همه چهره مرفوع یا مشرف بودن قبر ائمه است
آمد از منکرات شریعت باسد و انکار بران و برابر ساختن سناک و واجب است بر
مسلمین بدون فرق در آنکه گویند یا نبیر باشد یا غیر او و حدیث صحیح به و یا طایح جماعه علم
اکابر صحابه و در حضرت مبرودا قبورشان مرتفع نگشت بلکه علی مرتضی را در تسویه قبور مشرف
فرمود و خود صحابه قبر نموس را بلند نکردند و آخر قول نبوس لغت بر سجد گفتن قبور انبیاء
و نه از وقت گرفتن قبر مبارک خویش است و صلوات الله تعالی و احق مردم اند این شعار و
ان شعار است که رسول خدا صلی الله علیه و آله ارشاد فرمود و تخصیص ایشان با این صفت
منتهی عنها تخصیص بجز نیست که غیر ما سب علم و فضل است بلکه اگر اینها سخن در آیند شک
میست که از آنجا از انبیه برتبه رفو و زخرفت آنها فریاد بر آرد و هرگز رضا با این شعار
مستحق منتهی عنه نبند و هر که در حیات خود بدان رضا دهد و در مابعد موت با ان صفت
کن وی خود فاضل میست مگر از فضل خدا افضل و عالم باشد و عارف بالشریعه را علم
زاجر است از آنکه چنین زخرفت مخالف هر سه نبی بگوید که او بجا آورده شود قال الشیخ
رح فی الولی فما اقم ما امدعه الجهالة من زخرفة القبر و استیدها و
اسمع ما حاله اوصیه رسول الله صلی الله علیه و آله من ته لعلی اقبه و علی الله
الصعته التي هي حليها الآن وقد تد من عصفه و الله ما وقع من نقص
العتقاء من سواهم الا اهل الفضل حتى دون شاق كتب الهداية و اهل الشیخ
و اگر صرف امتیاز قریب و اجنبی مراست از برای زیارت پس بوضع حجر و مدبر یا قیاسی

برقریر کردن است تشیع یا عیب و دفع حیطان و قیام و تزیین ظاهر و باطن چارست و با الهام و توفیق

کتاب الزکوة

اسلام شرط وجوب زکوة نیست بلکه گفته اند رفع او صحت باشد و کفار مخاطب اند بحکم جمیع
شرعیات بر مذمت منصوص و مختار و لیکن باری کفر از تشیع منع کرده و مکلف مخاطب است
بر رفع آن موانع که با وجودش واجبات الهی غیر مجزی اند و این قاعده کلیه و در
باب ازان ابواب می رود که اسلام را در انما شرط وجوب می گردانند آری آنچه در غیر
شرطیت است تکلیف است و هر چند اذمان مردم انسان بگزید و لیکن نزد امان نظر
در آنکه زکوة یکی از ارکان اسلام است و چنانکه رکن باقی جزیر مکلف واجب نیست اشتراط
تکلیف مستثنی نمی نماید و کیف که شرعیست زکوة از برای تطهیر و تزکیه است چنانکه قرآن کریم
بر آن گویاست و این هر دو از برای غیر مکلفین نمی توانند شده و حدیث امر با تجار
در اموال تنافی تا زکوة تشیخ و تجتبی نمی اند و همچنین در آثار هر دو از صحابه محبت
نیست بآنکه محارض بوده اند با شلال خود و بر موجب زکوة بر صبی بنا بر تنسک بجموع
واجب است که بقیه ارکان اربعه را هم بجموعه بفری و واجب گردانند و باجماع اصل در اموال
عباد و حرمت است لا تا کلی الا من الکفر بینه که بالباطل و لا یحل مال امری
مسلم الا بطیبه من نفسه و لا یسبغ احوال ایتام که قواعد قرآنی و زواجر حدیثیه
در آن اظهار اکثر از ذکر و حصر است و دلی قیوم که زکوة از مال الهی گیر و هرگز از بیعتات در
این نیست زیرا که همه چیز گرفته است که او تعالی اخذ آن بر مالک و بر وسع و بر
مال واجب کرده اما اول پس باین جهت که مفروض آنست که اوصیست مخاطب
تکلیف شرعی که بلوغ باشد هنوزش دست بهم نداده و اما آنکه پس باین جهت که مالک
مالک مالی نیست و بر غیر مالک زکوة واجب نباشد و اما ثالث پس باین وجه که مقتضای

تکالیف شرعیه عتس منوع انسانیست بر دایه و مجاهد واجب نیست فصل آخر
 صلح چون معاویة بنی امیه کیل کرد و فرمود: ای امالی صدقه را در اموال ایشان تقس
 کرده است از اغنیاء گرفته آید و بر فقره و البیاس کرده شود و این حدیث متفق علیکست
 و لفظ بخاری راست فصل فی فیه صدقه در اهل بوجیب کتاب الی بکر صدیق
 یعنی السعدی که در حدیث روایتش رسیده است بیوی بحرین زودست و اضافت
 فرخش بجناب نبوت کرد و این است که در بیست و چهار شتر و آنچه درون این مقدار باشد
 نیست مگر گوشت و در هر پنج شتر یک گوسفند و در بیست و پنج شتر یک گوسفند و پنج یک
 بنت ابی حناش باشد یعنی آنکه یک سال بران گذارند و در سال دیگر یک شتر
 و اگر راست ابن لبون ذکر کند است یعنی آنکه در سال بران گذارند و پادرسال سوم
 نماره در دوسه دشت شتر و اهل پنج یک بنت لبون باشد است و در چهل دشت
 شصت و یک حقه طر و در اهل است یعنی آنکه از سه سال گذارند و در سال چهارم و از
 در شصت و یک تا هفتاد و پنج یک حقه است یعنی آنکه از چهار سال گذارند و در سال
 پنجم و از آنکه در دشت و دشتش تا نو و دشت لبون است و در نو و یک تا یک صد و
 و حقه شتر گرفته و در زیاده بر یک صد و بیست و در چهل مهار یک بنت لبون و در پنجاه
 یک حقه و در چهار اهل غویس صدقه واجب نیست مگر آنکه صاحب شتر غنا و دیگر
 بطریق قطوع و طریق تبرع بر خد

فصل در صدقه غنم سائمه که بیرون می گیرند

در چهل گوسفند تا یک صد و بیست یک گوسفند است و در زان و زان تا دو صد و دو گوسفند
 و در زیاده بر دو صد تا سه صد سه گوسفند و در آن فردن بر شصت صد و در هر صد یک گوسفند و
 که از آن اهل گوسفند اگر چه سی و نه باشد مثلاً صد و نه نیست مگر آنکه صاحب غنم غنا و جمیع
 میان سترن و قریب میان جمیع بخوف صدقه ناجا و است و در آنهایی که شتر یک میان

در شرک است تراجم با هم بسوی لازم باشد و بر صدقه گوشتند پیر و خداوند عیب بر سر
 گرفت نشود مگر آنکه صدق خواهد بود در فقره ربع عشر است و انصافش دو صد درهم
 پس در یک صد و نود و در صد صدقه نباشد مگر آنکه صاحبش نخواهد و بر هر که صدقه جذبه
 و لیکن بزرگش جذبه نیست بلکه خفت است از وی همان خفت پذیرند و همزاد آن حقه دو گو
 بشرطیست در تم بستانند و بر هر که صدقه حقیقه است و حقه ندارد بلکه جذبه دارد و از
 همان جذبه قبول کنند و مصدق که صدقه بستاننده است و گوشتند یا بست و نیم
 که صدقه دینده است بدر و اله بخاری فحصل در هر یک گاو یک گوساله یک سارک
 زیاده یا داد و در جمل گاو یک گوساله دو ساله است که داده باشد و اخذ صدقات
 مسلمین بر پناه شان باید و جز در دو راه آنها گرفته نشود و در عبد و فرس صدقه نیست
 احمد و سلم میاده کرده مگر صدقه افطر که بر عبد است و در هر جمل اهل سائیه یک نیت لیون است
 و تفریق اهل از حساب بر و انباشت یعنی مالک ملک خود از ملک غیر جدا کند بلکه همچنان
 خلیط دارد و هر که زکوة واجب بامید اجردا و از اجربا شد و هر که نه دلام از ولستاند
 نید مال او تا دانی از تا و انباشت که بیست و عقوبت بمال و چند جا ثابت شده و مقصود
 بر مرد و خود نیست قیاس بران صحیح نیست و کند اشافه تعلیق قول بر ثبوت این حدیث
 کرده و آن ثابت است نزد احمد و ابو داود و نسائی و حاکم و ترمذی و ابن حبان و ابن
 فرموده چون ترا و صد در هم باشد و بران جولان جول گرینج در هم دران و حبست
 و در کمتر ازین مقدار خود هیچ واجب نیست مگر آنکه بست و نیارداشته باشد و این
 انصاب طلاست و دران نیمه دینار است بعد از جولان جول و هر چه بقیه این حساب
 باشد و نیست زکوة و مال تا آنکه سال کامل بران بگذرد و این حدیث حسن است و
 ترمذی صحیحش از بخاری آورده لیکن راجح و قف او سند بیجو موقوف در حکم مرفوع یا
 بنابر آنکه سح اجتماع نیست و علی گفته در بقع اهل صدقه نیست و در مال تیم امر تجارت

آمد تا صدقه آشنا خورد و اما سندش ضعیف است و هر چند شاه می فرسل دارد اما بحیثیت
 نمی بارد و اما مایه رب که نزد حصول صدقه دعا کن از برای قوم و الله صل علیهم
 بکرمه و تمیل صدقه قبل جولان حول خجست است و در کمتر از پنج اوقیه در ورق و در کمتر
 از پنج ذره و از شتر و در کمتر از پنج دین در خر صدقه نیست و در لفظی بجای شتر مثانه تر بفوق
 باز یادت حب آمده و اصل حدیث متفق علیه است فصل هر زینی که غری است مینه
 بارانی یا آب از چشمهای غور دوران عشرت و هر چه با آب از چاه می دهند و یا سانی می
 سترو و گاو سیراب می نمایند در آن نوزده عشرت و این نزد بخاری است و ابو داود و بیهای
 غیری ببل روایت کرده و آن مخلی و درختی کشتی است که بر گمائه خود آب می آتد
 و در آن عشرت و در سقی سمانی و نفع نصف عشر و نفع در کوه چهار جنس است گندم و جو و گند
 و غرما و از خیار و خربزه و انار و نه غنما آمده و سندش ضعیف است و نزد شخص بیست و نه
 دولت انکور و غرما بگیرند و یک شلست بگذارد و ده کمتر از ربع نباید گذاشت و در خص تاک و پتروش
 خواست در زکاتش زیبب است مانند لیکن در سنن این حدیث انقطاع است و اسما
 بنت یزید نزد آنحضرت صلعم آمد و در دست دخترش دویاره از طلا بود و پرسید زکوة این
 زری منی گفت ای دهم فرمود ترا خوش می آید که او قماری روز قیامت و تو سوار آتش
 بتو پوشاند اسما و آن هر دو را می کنند این حدیث نزد ابی داود و ترمذی و نسائی است
 و اسنادش قوی و حاکم صحیح از حدیث عائشه کرده و مؤید اوست آنکه ام سلمه و رضای
 از دهب می پوشید آنحضرت صلعم را پرسید که گران کسر است فرمود چون زکاتش دادی
 کتر نماند و این نزد ابو داود و در اقلنی است و حاکم گفته صحیح است و با بکله در زکوة علی چهار است
 و جوب و در آن و آنکه زکاتش عماره اوست و آنکه واجب یک بار است و در و شاکست
 که ام دهب و فتنه بر مضروب و غیر بر مضروب می بایک و سائر انواع علیه راست می آید
 و این قدر در جوب زکوة درین همه باید باشد و غلی اختصار من بعض انواع زری و سیم طایفه

مطالب بدلیل است و این بر تقدیر نیست که در وجوب زکوة جزین عموماً که جمیع ما
 یصدق علیه زیرا او سبب است و دلیل دیگر وارفتند باشد و کیف که در خصوص علیه
 نصوص احادیث آمده فصل سمر بن جندب گوید امر می کرد ما را رسول خدا عظیم بر آوردن
 صدقاً از مالیکه بر سبب طیار می ساختیم نوازا بود او پس اگر این حدیث ثابت گردد
 دلیل باشد بر وجوب زکوة در مال تجارت هر چه باشد از اسپ و شتر و کتب اتمه و
 اتمه و فروش و ظروف و نحو آن و لیکن اسنادش لین است کما قال الحافظ فی بلوغ المرام
 و در تخفیف گفته در سندش جهالت است یعنی سلیمان بن سمره که راوی آن از پدر خویش
 مجهول است و شوکانی در و بیل گفته لا تقام بمثله الحجة لما فی اسنادها من المجاهیل
 همچنین حدیث فی الابل صدقتهما انما باجملة طرق خود ضعیف است چنانکه در فتح الباری
 بدان تصریح کرده جز آنکه در یک طریق لایس به گفته و ازینجا دریافت شد که بدلیل مال
 بر وجوب زکوة در اموال تجارت نیست و بر ادوات احلیه استحکام دست تا آنکه دلیل
 اقل از ان یابست و این مندر که حکایت اجماع بر ایجابش کرده جبارت عجیب است
 و اگر گیریم پس محبت بر قائل بحیث اجماع خواهد بود و نیز غیر و س و استدلالات بحديث
 خالده که در رخ و اعتماد خود در راه حدس کرد اجنبه از محل نزاع است و در آنچه تکلیف
 عام البلوی قول با ایجاب بلا برهان ساطع و محبت نیزه تجربه بر خدا و تقول بر رسول است
 صلوات فصل در رکاز که مراد بدان دینه جاهلیت است خمس واجب گردد و در روایت
 آمده که اگر کمتر از دقریه مسکونه یا بدینسانند و اگر در ویرانه یا بدوران و در رکاز خمس است
 و سندش حسن است و رکاز را بعد از آن هم تفسیر کرده اند لیکن اول ارجح است و گرفتن آن مختص
 صلوات صدقه از کاهنهان قبله ثابت فصل ایجاب مالم یوجب الله بر جهاد غلوه نمی است
 نه در رخ و فقده استدلالات مثل اخذ من اصاب الفقه مسلم و وجوب زکوة در هر جنس از
 اجناس است که بران نام مال راست می نشیند و نچای آن حدید و نحاس و رصاص و ثیاب

و فرایش و جبر و درست بلکه هر آنچه مالش نه آنست بر تقدیر یک اموال تجارت نباشد
 حال آنکه احدی از مسلمین بدان قائل نیست و این بنا بر آنست که اولاً تنقیص اموال
 زکوة از عموم حل من اموالهم دارد شده تا آنکه قائل گوید که زکوة غیر تنقیص بابر
 بقای زعم اول واجب است بلکه در آنچه از اموال عباد شرعیت زکوة ثابت است آن
 اموال مخصوص را جناس معلوم است و در غیر آن زکوة واجب نبود پس واجب درین
 صورت حل اضافت در آیه کریمه بر عهد است چه در علم اصول و نحو بیان مقرر شده
 که اضافت منقسم است بسوی آنچه انقسام لام بوده و بجز انقسام لام یک همدست است
 محقق شده گفته اند الاصل فی اللام و چون این معنی مقرر شد پس در جواب اول
 و در باب قوت و زمره و تحقیق و شیوه و سائر آنچه نفاست تقویت مرتفع دارد و ایجاب
 زکوة در آن بے وجه است و بر تعلیل و وجوب بجز و نفاست انما رقی از علم نیست و اگر این
 تعلیل درست باشد باید که در مصنوعات از حد یا بجز پیر و تیغ و بند و ق و نخ و آن که تنقیص
 اشیاء داخلی و دشمن است هم زکوة واجب گردد و صین و بلور و شیش و دیگر اشیاء تنقیص
 که احاطه بر آنها دشوار و مردم در آنها غلب اند چون باشند بدان پس اصل اینست
 و قیوت است بر حد و بوم شایع و راحت مردم ازین تکلیفات با آنکه نزول آیه را در
 صد و نفل نشان داده اند و در زکوة فرض فصل احادیث در زکوة عمل مختلف و آنچه
 شده و آنچه در خرافات من از برای اجتماع باشد موجود نیست پس ظاهر عدم وجوب
 زکوة در آنکس است فصل در زکوة واجب نیست و درین خصوص آنچه دال بر
 عدم ایجاب است بطرقی آمده که بعضی شاید بعضی است و اشیاء یک در آن زکوة باشد
 مخصوص و معدود است پس در احادیث آن هر چه باشد چه خضر اداست و چه جز آن زکوة
 نیست و احتجاج بعومات درین ابواب در حقیقت زبول از اول و خاصه است با آنکه بنا
 عام بر خاص اجماع اهل علم معتد بهم است و ما احسن الی قواف علی الحد و در الهیة

لایس فی تنقیص
 فی زکوة است
 لایس فی زکوة است
 فی زکوة است

والمشى على الطريقة النبوية فذلك هو المباح الخالص وخبر الهدى هدى
فمن صلح فصل حتى وجوب زكوة از عین است و اخراج قیمت جز بعد رسوخ سالیست
بدلیل خذ الحب من الحب والشام من الغنم والبعير من الابل والبقر من
البقر اخذ به ابو داود والحاكم وصححه على شرط الشيخين و فعل معا و رین باز
منقطع است ببحث نخی شاید فصل ایجاب زکوة در اموالیکه در ان باتفاق زکوة واجب
نیست همچو در وعقار و دواب و نحو آن بجز در تاجیر باجرت بدون تجارت در اعیان
آنها در صدر اول بگوش نخورده تا بشنیدن دلیلی از کتاب و سنت چه رسد استیجار
ایجار و قبض اجرت از در و در و ضیاع و دواب در میان ایشان مروج بود ولیکن بآل
احدی اخراج ربع عشر قیمت آن دار یا عقار یا دواب بر اسر حل خطور نکرده بلکه انقض
ایشان در رحمت ازین تکلیف شاق بوده تا آنکه قرن سوم از اهل صد سوم آمد و قول
بدان بلاد دلیل بجز و قیاس بر اموال تجارت حادث شد با آنکه در اینجا خود در اصل
سحق است مصرع نیکف یقوم الظل والحد اعرج فصل آنچه شروع است اخذ
جزیه است از اهل ذمه در بدل دمای آنها و هر آنچه بعض اهل ذمه بر شلیش مصاحت کنند
و در هر سال بدهند آن هم جزیه باشد چه گاه است این جزیه بر هر فرد از افراد اهل ذمه باشد
و گاه بر همگان بمقدار معین زده می آید و بر اخذ نصف عشر متاع تجارت اهل ذمه دلیل
نیامده و حدیث لیس علی المسلمین عشور انما العشور علی الیهود والنصارى
مضطرب و مشکوک فی غیر متابع علیه است ببحث نخی ارزد و اگر احتیاج نمایند پس مراد بعشور عشر
یا مال مصالح به یا ماخوذ از تجارت اهل ذمه باشد اگر از تجارت رami گیرند یا جابایات و ضرائب یا
خراج است که ملوک می ستانند چنانکه در بعض روایات حدیث آمده و با این احتمال
غیر منتفی از برای آنست که لال باشد چه اظهر در معنی عشور و امر است سیکه خراج دیگر منتفی
بجز جزیه و مال صلح و این دلیل بر اخذ نصف عشر از اموال تجارت اهل ذمه نیست و مؤید اراده

جز یاد مشورت حدیث لا تقلم قبلتان فی ارض ولیس علی مسلم حدیث
 فصل اسوال اہل حرب براسل باحتست ہر یکے را اخذ آن چنانکہ خواہا از حدیث
 خواہ قبل از تائین ہواست و سلطان را سیرسد کہ جریان را دستوری و ادان
 اسلام و اذن تجارت در آن قلیل باشد یا کثیر بہ ہن در ستاندن مال مسلمان است
 کار برای تجارت از زمینے بر زمینے میرود و مردم روی زمین شطرسے از مال اوی گیرند
 بدون نظر و تامل این زکوۃ تجارت مست یا چیز سے دیگر بلکہ در استعمال این اشند
 اعتبار بحد و خود مسلمین از مسافرت بحد و وصول از بر بسوی حد و ارض کہ آنجا آمدن
 می کنند پس این اخذ و جزو تحقیق جز کن نیست بلا شک و شبہ و اسد العاصم فصل
 تقدیر ماخوذ از اہل و مساز انحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نشدہ مگر همان قدر کہ در حدیث مساز
 است کہ از ہر عالم دینار سے بگیرد یا برابر آن از جائے معاف سے بستاند و این حدیث
 را احمد و اہل سنن و دار قطنی و بیہقی و ابن حبان و حاکم اخراج کردہ اند و اگر چه در آن
 مقال است لکن غناست از صلا میت استدلال نیست پس وقوف برین مقدار از متدین
 باشد و تجا و زانان رومانہ و نقص ازین مقدار برابر سے امام و مسلمانان بلا باس
 بنا بر آنکہ حق اینا است ایشان را انتصار بر بعضی ما وجب از حق خود و جائز است و ظاہر
 عدم فرفاست در غنہ و فقیر و متوسطہ در استوائی جواز اخذ این مقدار از انہا و فقر سے
 انداین مقدار میان این ہر سببی دلیل است و فعل حجابہ صلح احتیاج نیست پس
 تقدیر بر مقدار حدیث معا و تہتم باست و مؤید است حدیث مرسل ابی حویرث کہ
 انحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ایما کہ سہ صد گس بود و در بر صد دینار صا کہ کرد و خبر جالبیقتی

ایاب در بیان قسم صدقات

غنی را صدقہ زکوۃ عالم نیست مگر پنج گس لیکن حامل بر اخذ زکوۃ دوم خرمیا و صدقہ
 زکوۃ خود سقہ فقرنا از چارم غارسے . . . راہ خدا پیغمبر میکنے کہ صدقہ خود بختے ہر یک کردہ

آمده که غنی و قوی مکتب را در زکوة خطی نیست فصل فقیر کے است کہ غنی نباشد و
غنی کے است کہ بچاہ در ہم یا بہائی آن از در نزد خود دار و ابن تفریف در حدیثش فوج
آمده پس ہر کہ مالک این مقدار نیست فقیر است و بلوس و فراش و مسکن و آلات چهار
دکتب علم و آلات صنایع و نحو آن از انچہ محتاج الیہ است در دین یا در دنیا خارج ازین
مقدار باشد انچنین فقیر را اخذ زکوة حلال است و مصیر بسوی این تقریر تہتم و حق آنست کہ
فقیر و مسکین متقد اند اطلاق ہر سیکہ بر خیر و واجب بچاہ در ہم علاوہ ضرورت صحیح مستداً
قرآن نے محل شہر و تحریر رقاب و اعانت مکاتب در ادای مال کتابت ہر دوست و
ظاهر اطلاق آیہ شامل کے است کہ بروی دین باشد غنی ہو دیا فقیر مومن باشد یا
فاسق در طاعت ہو دیا مصیبت آری غاری کہ اعانت او مستلزم اغرائش بر بعض
و وقوع در محرم باشد بے شبہہ ممنوع است بنا بر ادلا و دیگر دہر کہ وام او بنا بر سرف و مصیبت
بودہ لکن و سہ از ان تا سب و مقلع گردیدہ و طالب اعانت از زکوة بر قضا سہ آن
دین است پس ظاهر عدم منع است و سبیل السد فخص بچہا نیست اگر چہ از نظم و ترتیب
الیہ نیست پس در ہر چہ راست بسوی خدا باشد صرف زکوة در ان صحیح است نیست
منع آیہ لہ و واجب بر مادر جای کہ نقل صحیح شیعہ دست ہم ندیدہ و قوف است بر معانی
لنویہ و اشتراط فقر در مجاہد در غایت بعد است و نہی اسبیل خدا صرف صدقہ در اہل علم
کہ قیام دارند بمصلح و غنیہ مسلمین پس ایشان را نصیب در مال خداست خواہ تو نگریاشند
یا کہ مالک صرف آن درین جہت از اہم امور است بنا بر آنکہ علما و رتبہ انبیا و حملہ دین حفظ
بیشتر اسلام و شریعت سید الانام اند و مسافر یکہ در وطن و در سفر مانگا چیز نیست
در اعانت او از زکوة بنصیبہ غیر آن نصیب کہ بنا بر فقر از اہم تواند گرفت نہ از غنی نیست
و اگر ہر دو جلغہ ستیج نمی تواند ستانند و اگر غنی در وطن و مفلس در سفر است و قرض
مکن نیست اعانت او نیز نہ رسد و اگر قرض ہی تواند بدست آورد پس این محل نزاع است

لکن حق اعانت اوست نظر باطلاق آیه و این وجه و حیه است با عدم وجود دلیل و اال
 بجالی نه بجالی دیگر فصل صرف ذکره نهض کتاب مختص باصناف ثمانیه است هر که
 رکوة را در جنبه ازین اصناف نهاد و سه امر خدا بجا آورد و هر چه بر وی واجب بود
 شده و ایجاب تقیید بر جمیع اصناف ثمانیه بر فرض وجود یگان با قطع نظر از وج
 و شکیات مخالف فعل سلف و خلف سلیمین است و آنچه متقنه ایجاب توزیع هر یک صدقه
 بر یک اصناف باشد نیامده آری چون جمله صدقات یک قطره از امام فراتر آید و هر
 اصناف حاضر باشند هر منف را مطالبه حق خود میرسد ولیکن تقیید یگان بسوی یا
 تقیید آنها بظابطا بر امام واجب نیست بلکه درین داد و دوش را سه اوست هر منف را که
 خواهد بر زیاده و در از منف و دیگر و هر که خواهد کم دهد و نزد مضافت کفار و بغااة از جور و ظلم
 منف مجاهدین را بر هرگز نیند و همچنین چون صلیت متقنه تاثیر غیر مجاهدین باشد فصل
 سلال نیست سوال کردن مگر کس را نیکی ضامن مال و دیگر است اگر چینی باشد و بعد از ادا
 حاله سائل نشود و زیاده بر قدر حاجت دوم کسیکه آفته مال باور رسید پس تا احوال
 قوام و سداد پیش سوال بگذرستم فاقه کش که سه کس از مردم باشند نصیق اصابت
 فاقه بوی کنند و مساوی این هر سه سخت است و سائل آکل حرام فصل سلال نیست
 صدقه برای آل محمد مسلم برابر آنکه او صلح مردم است و احادیث تحریم زکوة بر بنی آدم
 بر اثر منوی رسید و محتاج نفس خود به تسبیح این صدقه آنچه در خور اتفاقات باشد
 بلکه مورد نیازان است و هر چون بحق بهر حال و استندال بکدیش ان لکم فی هذا الحمد
 ما یغنیکم فادامعوا ذلک حلت لهذا الذکاة بر مردم تحریم صیغ نیست زیرا که
 سندش کلام کثیر است قال الیثمین و حسین بن قیس حبه را وی او ضعیف است کلمات
 فی اکلا صیه و مراد به بنی هاشم آل علی و بنو آل ثقیل و آل عباس و آل حارث است
 و پس و حق تحریم ذکره است بر بنی هاشم خواه از ایشان ریشان باشد یا از غیر ایشان

و استرواح بخوار صدقه با هم بگشاید عیاس قلت یا رسول الله انك حرمت علينا
 صدقات الناس هل تحل لنا صدقات بعضنا لبعض قال نعم اخو حبه الىكم
 صلاح احتیاج نیست بنا بر مقلی که در انست تا آنکه بعضی روایت او تم بوده اند که حقیقت
 صاحب المیزان و عموم احادیث تحریم معلوم است تخصیص آنها به مخصوص غیر ناهض جائز
 نباشد **فصل قائل** جواز صرف زکوٰۃ بفاسق محتاج بسوی استدلال نیست بلکه دلیل
 بر کسی است که عدم فسق را شرط جواز و اجزاسه صرف گمان می کند و قائل جواز و اجزاسه
 بوقف منع است بروی ابراز دلیل مادام که مانع بوده است واجب نیست که تقرر نمی
 علم الناظر **فصل کتاب** عزیز و سنت مطهره صحابۀ زکوٰۃ بفقیر و تقیید بفقیر
 معین نیامده و نیست معتبر که انصاف مصرف بصفه فقر یا سکنت پس صارف زکوٰۃ
 درین حال صارف در مصرف شهر نیست اگر چه مال تخم و انصاف متعدد دیوے بدین انصاف
 مصرف بنما اگر است بعد ازین مصرف و این ضائر صارف نیست و نه مانع از اجزاسه است
 و هر که را دهم باشد که جز دون نصاب جائز نیست وی دلیلی که صلاح تقیید مطلق و تخصیص
 عام باشد بسیار و نیست در اینجا مگر تخیلات فاسده که یعنی بر اساس صحیح نیست **فصل**
بنی المطلب مشارک بنی هاشم اند دهم ذوی القربی و در تحریم زکوٰۃ نیز نه من فداسه
 ایشان اگر چه در نسب برابر اند و حکم موالی آل محمد صلعم حکم آل محمد است در تحریم صرفه
 این عبد البر گفته نیست خلافت در میان مسلمانان در عدل صدق بر موالی ایشان و استلال
 آن تحلیل و در شرکت و نسب و نبودن حصه آنها در خمس خلافت ثابت از نص سنت
فصل حلال است گرفتن عطیۀ سلطان اگر چه جبار باشد آنحضرت عمر را فرمود هر چه
 ترا ازین مال بیاید و تو شرف و سائل نیستی آنرا بگیر و هر چه چنین نیست انتظارش کن روان
 سلم و غیر این حدیث دلیل است بر جواز اخذ مال بعال فضل او که طامع و مصلح اند اما که
 زکوٰۃ در غرضی الارحام افضل است بدون فرق در میان حدیثی که واجب و نه بدیه و بدیه

استفدائی در مقام احتمال نازل بهتر از عموم در مقام است با آنکه در حدیثی است
که نزد بخاری است که آنکه آنحضرت صلوات الله علیه را فرمود که شوهر و پسر تو را
بصدقه تو و حدیث لك ما اخذت یا معن نزد احمد و بخاری است شایسته شده و این
اول تبرع است از قائل بخوار و اجزاد و در قیام او بمقام شیخ اذاع بودن قراست
و جوب نفقه کافی است و قائل بدان دلیل که نافع در محل نزاع باشد نیامده و این
بر تقدیر است که برست قائل جواز تبرع متک باصل نباشد فلیک که اول دعوی و خصم
اطلق باشند بخوار و دفع زکوة بسوی اصول و فروع فصل آمده و سلاطین را مطالبه
زکوة و تبیین صدقات و رعایا و دادن زکوة بایشان نزد طلب واجب است بدلیل آنکه
ان آخذها من اغنیاء لکم و یا حدیث بیست ساعه از برای اخذ صدقات و حدیث
من منعها فانما نخسها و شطط مالک و یا در کتاب و سنت که دال بر وجوب ملائمت
اولی الامر است ولیکن در مجموع این اوله آنچسبه دل باشد بر عدم جواز و اجزای صریح
رب المال در صرفش قبل از مطالبه امام موجود نیست بلکه وجوب آن برابر باب اول است
و عمید شدید و ترغیب و ترهیب که در عدم اخراج زکوة و اخراج آن و ارجحیت بقیه
آنست که ولایت صرف از برای ایشان است پس نزد عدم امام خود ظاهر است چنان
نزد وجود او بعدم طلب و اشیع و اما نزد مطالبه امام پس ظاهر عدم جواز صرف از برای
خداوند مال است بنا بر آنکه عقیبان اولی الامر است حال آنکه امر بطلب عتس آنکه درین
آنکه مجبوری است یا نه پس ظاهر اجزاست زیرا که میان عصیان امر امام و میان عدم
ملازمت نیست و زعم آن مطالب بدلیل است و مراد بحدیث فانما ناخذها و شطط
ماله مانع از اخراج است مطلقا و جوید ثبوت ولایت از برای رب المال است آیه
ان تبدوا الصدقات فنعما هی و ان یخصها و تعوقها الفقر آدم فنی خیر لکم
درین آیه آنکه متک و اشیع مستند است و قرآن گفت که این آیه در صدقه و نفق است

بذلیل سیاق زیرا که احتیاط بهوم لفظ است نه بخصوص سبب چنانکه در اصول متقرر شده
 آری تطبیق اوله و آورده در حق آنحضرت صلعم برین بعد از انکه و سلاطین تا آنکه حکم آنها
 بهر حکم وی صلعم باشد محتاج فضل نظر است و ناظر بحج و اجماع سکوتی که بعد از عصر
 نبوت واقع شده قانع نمی تواند شد و قتال صحابه با مانعین زکوة نیاید و برادران و قصیم
 هم بر منع زکوة بود و دفع زکوة بسوی ائمه مجبور و سلاطین عدوان جائز و سقط واجب است
 در ان شک و شبهه نیست و خدای تعالی اعدل از انست که بر رب المال و تان زکوة فرام
 سازد کی بظالم و بدود و دیگر در صرف دیگر بذل نمایم فصل هفتم ایامی امر از قبول است زیرا که
 ادای آن بسوی او بحج و امارت و بیت و اگر امارت نمیداشت هرگز کسی بهر بسوی او
 نمی فرستاد و این بدینکه با سیر آمدند از برای تقرب الی الله یا قصد تبرک با سیر نزد کت
 بلکه بغرض طلب عدل یا دفع جور او است حالانکه عدل و ترک جور بر وی بدو این هر دو واجب
 است پس بدیند که باین تثبیت رشوت مجرم باشد و اشکال بقبول آنحضرت از برای
 هدایای مردم غیر وارد است زیرا که عدل و نفی رشوت متطبیق است چنانکه جور از وی صاف است
 خدای ماحون و هدیه بسوی آنحضرت بلکه انش از برای جلب عدل و دفع تم بود بلکه بعض
 نیک بلا شک و شبهه و آنچه شیطان در تعبیه قبول این هدایا توصل بائمه جور کرده و مفاسد
 که درین توصل است بر حاکمی نفی نیست و در لایق و بی محسن بقبول است و معارف نزد
 اهل سنه و جم باشد تا بطایا چه رسد

بی نیازی نیست دارد و کربان واقعت اند ما هم از دوست رد و خود چیز بانخشیده ایم
 و اقل احوال این هدیه آنست که امیر با خدا آن بهشاش بهشاش گردد و منکر است مهدی نزد
 او رفع شود و در هر دو این حال ایضا بعد از فکر خاطر ختم هدیه است و اگر فقیم که در مجلس حکم
 نزد حضور مهدی ختم او تحریر ازین میسر کند یا نه در صورتی که خود این تحریر مقدر
 او نیست و این را اثری در حق محبت ختم است که کافی

باب در بیان صدقه فطر

این صدقه فرض است بر هر بنده و آزاد و ذکرا و است و صغیر و کبیر و حائض و ماضی که
 مسلمان باشد و آن یک صاع است و تحریرا از جوهر روایت از گندم و در لفظ ار
 اقطاع و در روایت و در لفظ نصف صاع از قمح و در روایت صاعی از زرب
 و حدیث صاع صاع است از حدیث نصف صاع و لیکن در آن پیش از بطلان یا غیر مجز
 نیست بلکه این خریه گفته که ذکر خط و حدیث ابی سیاف غیر محفوظ است و می دانم که و هم
 و کمی است همچنین ابو داود گفته و با بجهل صاع افضل است و نصف صاع مجز و لفظ
 من طعام که حدیث متفق بر اینست و مرض شمول او از رای خط مختص است با حاد
 نیم صاع گندم و لیکن این عین اجماع صحابه نیست که کعبه شام و در آن ادای این
 صدقه قبل از خروج مردم بسوی نماز است و مقصود بدان اهرت صیام از نمودن وقت و طهر
 ساکنین است هر که می تواند بار سوار و در زکوة فطر او اگر دو هر که بعد از نماز او پس صدقه
 از صدقات است و این دلیل است بر عدم اجزای آن بعد از نماز و بعد از تحویل در آن
 جائز بلکه مستحب است هر که بقدر کفایت خود و عیال خود در روز فطر و در دو و واجب
 یک صاع زانبر مقدار کفایت مذکور است بر وی احراج آن لازم است بحدیث
 اعطى الله من هذا اليوم پس خدا در فطره آنست که مستغنی باشد از طراوت
 و کس که در روز فطر و فقیر کسی است که مستغنی از طراوت در آن روز است پس تخم و جو
 بر او واجب غنا از مادت بقدر فطره واجب است و مستغنی کسی است که واجب این مقدار
 نیست نه آنکه مشرف او مصرف زکوة باشد

باب در بیان صدقه قطع

هفت کس که در روز شریف سایه خدای عز و جل با ستند و نبلا آنهاست کسی است که صدقه
 پیشه می دهد و چرا که شمال او را نفقه یمن او نیست و هر کس در قیامت زیر سایه صدقه

باشد تا آنکه میان مردم فیصله شود و هر که مسلمانی را جاسر پوشانند و از حله سبز پشت
 جاسر پوشند و هر که مسلمانان را گرسنه رانجو راند از شمار جنت بخورد و هر که مسلمانی تشنه را آب
 نوشانند وی از حریق تخوم بیاشامد و دست بالا بهتر از دست پایین است بالا آنکه می دهد و
 پایین آنکه می شناسد و بدایت در تصدق بیعالت است و بهترین صدقه آنست که او پشت
 تو گرمی باشد و مستغف را خدا غنی می سازد و مستغنی را غنی می گرداند و افضل صدقه
 بهد نقل است یک آنحضرت صلعم را گفت نزد من دیناری هست فرمود صدقه کن بر
 نفس خود و گفت یک دینار دیگر است فرمود بر فرزند خود صدقه کن گفت دیناری دیگر
 تیر هست فرمود بر زن خود صرف کن گفت نزد من دیگر است فرمود بر خادم خویش خرج
 کن گفت دیگر دارم فرمود انا بصره به یعنی تو داناتری بصرف آن و زنی که از طعام
 خانه بیرون تباچه بدو اجزا فاقش یابد دشوهرش را اجزا کتایش بود و هم خازن را
 اجزا باشد و یکی دیگر را یکی را اجزا کند و این حدیث متفق علیه است زن ابن مسعود زیاده
 خود صدقه کردن خواست ابن مسعود گفت فرزندان است احق اند بدان آنحضرت فرمود
 ابن مسعود راست گفته شوی و فرزند تو احق اند باین صدقه و در روایت آمده ترا دو
 احمر است اجر خویش و اجر صدقه و این در نجاریست و ظاهر حدیث در صدقه واجب است
 دهو احق اگر چه ایرادش در قلع کرده اند و سخن در جواز زکوة باصول و فروع گذشته پیش
 مردم چسب مردم و چون سؤال می کنند تا آنکه روز رستخیز بیایند و بر روی ایشان پاره
 از گوشت نیاشد و سؤال اموال از براست بکثر سؤال اگر است گو کم طلبید یا بسیار خواه
 در سن گرفته پشته نیزم بر پشت آوردن و بفر و ختن آن آبرو و خود نگاهداشتن بهتر
 از خراستن از مردم است خواه بدهند یا ندهند و سؤال خراشی است که سائل بآن روی
 خود بخور می سازد تا آنکه از پادشاه خواهد پدید آمد و نام ناگزیر

مستحق است که در آیه وَاَعْلَمُوا أَنَّمَا خَلَقْتَ ظُلُمًا شَيْءًا الحکم ذکرش نیست و آن شد
در منزل و ذوقی القربی و یتامی و یتامکین و یتام رسول بعد از وی از برای امام علی بن
محمد است آن است که اذ اطعم نیا اطعمه فیهی للذم یقوم بعد از حوجه ابوداود
من حدیث ابی الطفیل و منکر سم ذوی القربی و خمس مفرط است و جاعل آن در ذوقی القربی
بطریق غرض و رد که غیر ادران تفسیر و قطیری نباشد مفرط است و الله یحب الانصاب
و ظاهر نظم قرآن است اخراج خمس در هر صنف از اصناف مذکوره و قرآن است از صنف اول
در پوشش از باب مصالح دعوی مجرب بلا دلیل است و ظاهر اول مقتضی و جوب خمس نیست
پس عدول بسوی قیمت جز بدلیل حال بران نتواند شد و گذشت که واجب در رکاز نیست
و اما اگر باب آن در جمیع مساوین و مجاوزت ازان بسوی حصید بزرگ و کوچک و حطب و شمشیر
چنانکه بسیاری از متعینین کرده اند پس نا صواب است بنا بر عدم وجود دلیل یا ل
و اجماع در اموال عباد که داخل در الماک ایشان باشد بوجهی از وجوه متعین ملک است
و عدم جواز اخذ چیزی از ازانست مگر بطبیعت نفس مالک آن چیز و نه از صحرای اکل باطل
باشد و متعین در غنیمت قتال و در معدن زر و سیم و جوب خمس است بنا بر آنکه در حدیث
رکاز آمده قیل و ما الکان یارسول الله قال الذهب والفضة التي خلقت فی
الارض من خلقت استخراج الیه یقتی و هر چند در سندش سید مقبر نیست و لکن قیاس از
صلاحیت تفسیر حدیث نیست و اگر باب خمس در عمل و متعین صحیح آید که آیه و اعلموا
انما انقص الذم شامل را و باشد

کتاب در بیان صحیاح

فرمود آنحضرت صلوات الله علیه که پیشه کنید رمضان را بر روز یک و در روز یک آنکه مردی روزه
می داشت در آن روز پس و سه روزه گیر و متفق علیه من حدیث ابی هریرة و نبی نمید
تحریم است و عمار بن یاسر گفته هر که روز شنبه روزه گیرد و سه عقیان ابوالقاسم که

دین و نجساری تعلیق و ابل سن آنرا موصول ساخته اند و این خرمیه و این جهان
 بصحیحش پرداخته پس صوم یوم الشک حرام باشد اگر چه خلاف درین مسئله از عصر
 صحابیه تا ایندم بوده آمده است و مرکزی از مردم در غلو و اثبات و نفی گردیده و احتیاج
 به یو است و الله بر مشرعیست و استجاب مطلق صوم صحیح نیست زیرا که این اودله مخصوص است
 با ما و نیست امر بصوم و افطار بر ویت هلال یا اکمال عدت و نه از تقدم رمضان بیک
 صوم و نه از صوم نصف اخیر شعبان و تجار سے عوام مسلمین بلکه بعضی خواص درین اعصاب
 بر صوم و افطار بحد شکوک و خیالات که از شریعت حقه بر کران اند قاضی بعب و بکا در
 دین و انتظار قیامت است و کیف که ابن عمر از آنحضرت صلعم شنیده که می فرمود چون
 هلال رمضان بنمید روزی گیرید و چون ماه شوال بنگید افطار نمایند و اگر ماه بنا برابر
 پوشیده شود اندازه اش کنید و سه روز یا تا تمام رسانید متفق علیه و در سلم تصحیح است
 بقدر تائید و لفظ بخاری اکمال عدت ثلاثین و در لفظ اکمال عدت شعبان است یکبار
 مردم جستجوی هلال رمضان می کردند این عمر دیده با آنحضرت صلعم خبر کرد مردم را امر بصیام
 فرمود چنین یک با ویشینی آمد و گفت که هلال دیده ام پس سید شهادت لا اله الا الله
 می دهن گفت آری می دهم بلال را فرمود تا در مردم بروزه فردا ندانند پس در صوم شهادت
 عدل واحد بسند است و این منافی حدیث اذا شهد ذوا عدل انهم ایاها الهلا
 الح نیست زیرا که ذوالنقش بر عدم عمل بشهادت واحد بطریق مفهوم است و حدیث صوم
 بشهادت واحد و امر مردم بدان منطوق است پس مفهوم شرط در اینجا بنا بر وجود ارجح
 از آن غیر ممول به است و مؤید است اوله و الله بر قب و خبر آما و علی العموم مگر آنچه دلش
 خاص کند و عمل نزاع مند است زیرا که عموم بعد تنصیص به در خبر مذکور بران و درست
 معتبر در صوم رویت یلی است نه منار سے خواه پیش از زوال یا بعد از آن و در عین
 خلاف آن یعنی از معرفت مقاصد شرعیة بحر اهل و درست و احتیاج بر ویت رکب در روز هلال

در زمان طه ان اجتماع بر حسب تمام الله تعالی معاً الصیام را می کشد
و اس هر دو دلیل غیر ذال اند بر تعلی نصاب اول ازان جهت که اخبار از روایت در وقت
معتبر کردند و همین است مراد ایشان از قضا اس و تانی ازان جهت که مراد بان انا
صیام است تا زمان معین انظار و باجماع اعتداد بر رویت بلال در نماز و در این اوقات
فصل نیست از برای صوم از شرب و حب است زیرا که در احادیث تصریح است بآنکه
هر که تمییز نیست صوم قبل از فجر و اجماع و افراض آن ایوب کرد و در صیام نباشد
و مراد نیست مجز و قصد و ادا و بسوی کدام شئی است بدون اعتبار امری دیگر و شک
نیست که هر که بهنگام تحریر غناست و تحریر و در وقت صوم حاصل شد بخین هر که اساک
کرد از غفلات از طلوع فجر تا نزد شبش و سه لامحاله قاصد صوم است اگر چه صوم تمام
دیگر از آن و شرب منع کرده باشد پس مجز و ادا و سهو قاعده مقام تمییز نیست نزد
کسکه اعتبار تمییز می کند و مجز و اساک از مفطرات و کف نفس اماره همان همه روز نیز
تمام مقام نیست مست نزد کسکه اعتبار تمییز نمی کند و هر که گوید و حب و رویت برین مقدار
است وی بر همان بیار و پیسه منوم نیست لکن در غیر این نیست که گرفت و همچنین حال
ساز عبادات است که مجز و قصد در آن کافیست بدون احتیاج بسوی زیادت مثلاً در
نیت و صوم و دخول در مکان مقاد از براسه وضو و غسل مجز و اشتغال بشتن احتیاج
مخصوص بر صفت شروه و در نماز مجز و در آمدن در جای نماز و تاهب از براسه آن و
تروع در آن بر صفت شروع بپسند است و قصد و ادا و لازم این افعال اند بنا بر مسلم
صد و مثل آن از عقلا از براسه غیر و لعب و عیبت و این در صوم فرض باشد و اما صوم
تطلب پس متعلق امیر نفس خود است و آنحضرت صلا باهل خودی و را مدوی پر سپید کرد
تعالی می هست اگر می گفتند هست می خورد و در روز که داری مانند و لکن در اینجا می توان گفت
لکن حدیث را دلالت بر عدم وجوب تمییز نیست زیرا که این سؤال بعد از آنست

و آنچه شده برین تقدیر تخصیص صوم منطبق از عظیم حدیث شریف است تا تمام است فصل
 خیریت مردم در تجلیل نظر است و اعلیٰ مردم در افطار حسب عباد و بسوی خداست و در
 سحر برکت باشد و تاخیر در آن سنت و افطار بر قدر برابر آب زرد نیافتن عزم ما مورست
 و آخر صوم وصال منتهی آمده و اهل در نه تحریم است و هر که در صوم قول و عمل زور ترک
 نکند خدا یتالی را حاجت در ترک طعام و شراب او نیست گویا تحریم کذب گفتار و کردار
 در حق روزه دارد و کد ترست در نه حرمتش بر غیر صائم اوضح تر از هر واضح است و تقبل و ملا
 بدن زن در روزه جائز و از آنحضرت صلوات ثابت شده ولیکن در علی السلام الملک
 بود از برای ارب خود و ولند اشین را در آن خطمت و جوان را از آن منتهی فرموده و قلبه
 را در حکم مضطره داشته و در صوم و احرام حج انجام نبوی در حدیث ابن عباس نزد بخار
 آمده و در روایت دیگر از اوس بن شد و افطار را حاکم و مجوم دارد و شده و بخاری و غیره
 تصحیح آن کرده اند لیکن اول راجح است چه حدیث انس که بعد از منتهی رخصت و اخص است
 در محل نزاع و معنی است از تاویل و تهویل و حجابست خودش در صوم مؤید است و اکتحال
 آنحضرت صلوات در رمضان ثابت شده لیکن سندش ضعیف است و ترمذی گفته که لایحه
 ذیه شئی و صائم که نمیان صوم اکل و شراب کرده صوم را تمام کند و این اطعام و سق
 از جانب خداست و نیست بروی قضا و کفاره آن صوم و همچنین در ذرع قضا
 نباشد اگر چه در استقار قضا واجب است و احمد در سندش اعلال کرده ولیکن قطنی
 سند این حدیث را صحیح قوی نشان داده پس حق و جوب قضا و تعدتی باشد نه
 و قبی که بی اختیار آید و تفصیل در آن بکثر و بسیار بی آثار است و ولند این مندر حکایت
 اجل کرده است بر آنکه تعدتی مفید صیام است فصل صوم در سفر رخصت است هر که اخذ کرد
 باین رخصت خوب کرد و هر که روزه گرفتن دوست داشت بروی گناه نیست و در حدیث
 حمزه بن عمرو علی تقویٰ صوم و فطر بر رای مسافرست و جل آن بر قطع یا صواب چیه نزد

بی وادود و حاکم تصحیح است بمصادفت ماه رمضان و در حدیث اولئک العصاة امر
 بافتار آن یوم است و موس بود پس برینجا لغت آن امر بمصادقا نمیده شد نه برینجور و هم در
 سفر و در حدیث لیس من الالب الصیام فی القدر بروایت نسائی زیادت علیکم
 میخص الله التی رخص لکم ثانیاً لای آثم و این تصحیح بر خصلت مشعر بعزیزیت صومست
 و هم المطلوب و حدیث الصائم فی القدر که لم یطرق فی الحصر موقوف است
 و این محبت نباشد و شرط صوم استطاعت است پس استطاعت و ستائل را صوم واجب
 نبود این جماس گفته در آیه و علی الذین بطیقوا له الیم شیخ کبیر را خصلت افطار است
 بجای هر روز یک مسکین را بخوراند و نیست قضا بروی لیکن مرفوع درین باب در کتابی
 از کتب حدیث ثابت نشده و نه کتاب عزیز بران دلالت کرده چه آیه و علی الذین
 یطیقون ففدیة طعام مسکین منسوخ است بآیه ما بعدش فمن تمهد منکم الشهد
 فلیصمه و این مردی است از جماعه از صحابه یا محکم است پس ظاهرش جواز ترک صوم
 از برای مطیق غیر محذور باشد با وجوب فدیة بروی و این خلافت اجماع مسلمین است و اثر
 ابن جماس که ذکر یافت مناسب منتهی آیه نیست چه آیه در باره مطیقین است نه در باره
 غیر مطیق و هم همچنین اثبات فطر از برای جلی و مرضع مال مست بر آنکه آیه منسوخ است در
 ماعدای ابن هر و و علی کل حال در آیه کریمه دلالت بر وجوب اطعام بر تارک صوم غیر
 مطیق نیست و هو عمل النزاع و چنانکه در کتاب سنت و لیلی برین سخن نیست همچنان در
 غیر این هر دو محبت نیز هم و لیلی بران یافته نشد پس حق عدم وجوب اطعام است و باین
 رفته است جماعه از سلف و حجت بانما صحابه قائم نیست و نه احدی را او تعالی از عباد خود
 باین آثار تعبیه ساخته و برات اصلیه تصحیح است جز تا نقل صحیح از ان نقل نمی تواند کرد
 قسماً کفار و عموم یک رقیه یا صوم دو ماه پیایی یا اطعام شصت مسکین است چنانکه در
 قصه مخاص در رمضان از حدیث ابی هریره و صحیحین و سنن ثابت شده و هم که صحیح و در حدیث

جنب است از جماع غسل بر آرد و روزه گیرد و قضا نکند و هر که بمیرد و بر وی صیام باشد از طرف اولی او روزه نهد و این حدیث متفق علیه از عائشه آمده و ظاهر حدیث عدم فرق است میان آنکه میت وصیت کرده باشد بدان یا نه و من زعم خلاف هذا فلیات بحجة تدفعه و قضای صوم بر حائض لازمست نه قضاے نماز و دخول عقل رافع قلم تکلیف است پس قول بوجوب قضا بر مجنون فسخ و جوب اداست و چون خود او ابروی واجب نیست و جوب فسخ یعنی چه و لابدست بر موجب قضا فصحیح و جوب ادا بر ذائل العقل و دوزخ مفاد و وجوب است تفریق و قضاے صوم رمضان بحديث ان شاء فراقه و ان شاء تابعه رواه الدارقطني و صححه ابن الجوزی و یقول ابو تعالی فی قوله لا یقرب الايام احکد و این صادق است بر مجتمع و بر متفرق هر دو بنا بر حصول عدت بهر یکی ازینها و بر اذیت اصلیه قاضیست بعدم تعبد با شق مصداق معنی آیه خفت و حدیث فلیترک و لا یقطععه ضعیفست نزد جامع حفاظ -

باب در بیان صوم نطوع و صیام نهی عنهما

صوم یوم عرفه مکفر سال ماضی و آتی است و صوم عاشورا مکفر سال گذشته و این صوم افضل صیام منطوع است و در صوم جبب چیز سه وارد نشده مگر آنکه داخل است در صیام اشهر حرم پس مستحب باشد و احادیثی که در خصوص صوم جبب آمده همه واهیست و در استحباب صوم یوم غدیر دلیلی وارد نشده و صوم اشنین که در ان ولادت یا بخت یا انزال وحی بسوی آنحضرت صلعم بوده ثابتست و هر که بعد از رمضان شش روز از شوال روزه گرفت گو یا صوم دهر گرفت برابرست که در اول شوال یا اوسط یا آخر آن روزه گیرد یا متصل نهد اگر چه اولی اتصال است ولیکن نزاع در شرطیت اتصال باشد و همام یک روز در راه خدا بهنقاد ساله راه اندوز رخ و در تراستد و مراد براه خدا نزد اطلاق جهاد باشد و آنحضرت چندان روزه می گرفت که می گفتند که افطار نکند و چندان افطار میکرد

لگمان میرفت که روزه گیر دو دیده نشد که جز رمضان ماه کامل روزه گرفته باشد و
 بیشتر روزه دارد شبان می بود و معذرا صوم از اقرب قرب الی الله است آنحضرت صلی الله علیه و آله
 از وی بجهان حکایت کرده که فرمود الصوم لی وانا اجزی به و این حدیث
 منتهی است از احادیثی که از وضع تقصا و اخلاق اهل هواست ابوذر گفته ام روز
 ما را آنکه روزه در هر ماه گیریم سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم و این نزد فاسی بتریم
 و این جهان قیامت کرده و زن را روزه گرفتن و حضور زوج جز باذن او جایز نیست
 یعنی در غیر رمضان روز عید الفطر و یوم النحر نه آمده و نهی متعنه تحریم است
 ایام تشریق ایام اکل و شرب و ذکر خدای عز و جل است روزه آنها حرام باشد مگر
 کسیکه واجب بری نیست خواه تمتع باشد یا قارن یا محصر بنا بر اطلاق حدیث و
 تخصیص شب جمعه بقیام و روز جمعه بصیام منتهی است مگر آنکه در روز صوم کلی اقتدا
 و تنهار روز جمعه صوم نباید گرفت مگر آنکه سیس یا پس از آن یک روزه دیگر گیرد و در روز
 مستکرمه از صوم نزد اقتصاف شبان آمده و حدیث منتهی از صوم در روز شب
 مضطرب است مگر جالش ثقات اند و ابوداود و گفته این حدیث منقطع است زیرا که
 ام سلمه گوید آنحضرت روز شنبه و یکشنبه کمتر روزه می گرفت و می فرمود این هر دو روز
 یوم عید شرکانت می خوانم که مخالفت ایشان بکنم و این نزد فاسی و احمد و غیره
 و این جهان قیامت کرده و ظاهر حدیث ابی قتاده استجاب صوم یوم عید است مطلقا
 ظاهر حدیث عقبه بن عامر عدم مشروعت صوم یوم عید است مطلقا و ظاهر حدیث ابی هریره
 منتهی از صوم یوم عید در عرفات است و حاکم و ابن خریزه این حدیث را صحیح گویند و
 باستکمالی رفته و جمع میان حدیث ابی هریره و حدیث ابی قتاده آنست که این
 منتهی خاص بهاج باشد و غیر او داخل زیر عموم حدیث است و فتاوه بود لیکن جمیع
 میان حدیث عقبه و حدیث ابی قتاده مشکل است و فرمود روزه نداشت کسی که

روزه اید گرفت این لفظ متفق علیه است و لفظ مسلم لا صام ولا افطمت و ظاهر
حدیث من فطر صائماً آنست که حصول اجزای فطر صدق فطر است هر چند بر عهد از آب
یا پاره از تر باشد و از برای اعتبار شیع یا سدرتق یا ماکول متناهی نیست زیرا که
مسمای افطار لغز و فتن چیز از کلو شکم واقع شده و من زاد زاد الله فی حسنة

باب در بیان اعشکاف

دخول در تکلف بعد از نماز صبح بحدیث متفق علیه ثابت شده و این اعشکاف در عشره
او آخر رمضان می فرمود تا آنکه بمرد و سوارک از مسجد می برآورد و تا شانه اش بکشد
در خانه جز از برای حاجت در نمی آید عاقل گویست آنست که تکلف عبادت بنماید
و حاضر بر چهار نشو و دوام و بیا شتر زن نگردد و در حاجت لابد بیرون نیاید نیست
اعشکاف مکر بصوم نیست مگر در جمیع جامع و رجال حدیث نزد ابی داود و ابی یوسف و غیره
حدیث موقوف است زیرا که در روایت نسائی لفظ من السنة درین حدیث ذکر نیافته
و این عباس گفته بر تکلف صوم نیست مگر آنکه بر نفس خود واجب گرداند و حق آنست که
شرط یارکن یا فرض بودن که ام شئی از برای شئی دیگر جز بلیل ثابت نمی شود زیرا که
حکم شرعی یا وضعی است و دلیل که دل باشد بر آنکه اعتکاف جز بصوم راست نمی آید
نیامده تا آنکه ترغیب در اعتکاف دارد شده و اعتبار صوم منقول نگشته و اگر معتبر می بود
ناگزیر بیانش از برای است می فرمود و اعتکاف آنحضرت با صوم امر اتفاتی است و اگر
معتبر باشد اعتکافش در سجده و سلی الله علیه و آله و سلم هم معتبر بود و در غیر آن از احادیث
اعتکاف صحیح نباشد و این باطل است و خود آنحضرت مسلم در عشره اول شوال اعتکاف
کرد و منقول نشد که روزه گرفت و یوم فطر بخانه شراول است و یوم صوم نیست پس
حق صوم اشتراط صوم در اعتکاف است و عزیزین خطاب را امر باینکه نزد اعتکاف
یا شب که در جماعت کرده بود و سجد حرام فرمود و این متفق علیه است و در مسلم بجای شب

روز است و روایت مجیدین ازج از روایت اعداست نزد عدم امکان جمع و حدیث
 امکان و جمعیست و آنکه یک ساعت و فوق آن بلکه بقدر فراق ناله
 حاضرست و اعلی آن لحظه مختلفه باشد و این حدیث اگر چه صحیح احتیاج نیست لیکن
 اصل عدم تقدیر بوقت معینست و دلیل بر مدعی اوست و بگویم کامل بشرط صومست
 بشرط طاعت و این بر تقدیر نیست که شرطیت صوم تسلیم نموده آید۔

باب در میان قیام رمضان

هر که در رمضان قیام کند یعنی نماز را در آن ماه است کند در شبهاست آن از روی ایقان
 و احتساب گنایان مقدم او بخشیده شود و این تفیق علیهست از حدیث ابی هریره و
 ظاهر نظر رمضان مفید تمام ماه است و بعضی آن و قنطرا شامل مغیره و کبیره هر دو
 پس مفید مغفرت کما شرط بقویا باشد و بواسطه آنکه هر آنست که حاصل می شود این قیام
 بنابر و تر که یا زده گوشتست و اما قنطرا و کبیره که الا آن عتادست در عهد آنحضرت صلعم
 واقع نشده بلکه ایضا و سیرت سیرت رضی الله عنه که ابی بن کعب را بر جمع مردم امر کرده
 و در قدر صلوة ابی احتسابست از یازده تا بیست و بیست و یک و بیست و سه و یا بیست و
 میس و در مرفوع نیامده و کبیره نفل و تطلوع سو و مندست پس منع از بیست و یازده چیزست
 نیست چنانکه جو و بران و اعتقاد عدم اجزا که اکثر ازان آثارست از علم ندارد و چون عشر
 اخیر از رمضان می در آمد آنحضرت صلعم که فرمود محکم می بست و شب زنده می داشت و این
 اهل خود می پاداشت بیست

راین دیده شب زنده دار خوشترست که تلخ کرد بهاسه تو خواب شیرین را

باب در میان شنب قدر

این شب بهتر از هزار شبست و در آن فرشتگان و روح فرود می آیند و تمام
 صبح سالستست چند صحابا این شب را در خواب در غفلت شب اخیر دیدند آنحضرت صلعم

فرمود خواب شما متفق است بر سبب او آخر پس تخری آن درین شبهای باید کرد و این
در حدیث متفق علیہ از ابن عمر آمده و معاویہ بن ابی سفیان بودند شب بخت و بخت
رمضان از آنحضرت روایت کرده ولیکن راجح و قف است و تعیین آن چنانکه
حافظ در بلوغ المرام گفته اختلاف است بر چهل قول که در فتح الباری سے بیاوردش پر دوخته و
علامہ شوکانی در وبل الغمام اشارت بهفت و چهل قول کرده و گفته که در شرح منتهی
بذکر اولیاش بیاور راجح و مرجوح پر دوخته ام و آن رجحان چون است و او را و اما
عشر او آخر ماه مبارک صیام است و عائشہ آنحضرت صلوات الله علیہا گفت اگر و انتم که شب قدر کدام
شب است در آن چه گویم فرمود این دعا بگو اللهم لك عفو عفو عفو فاعف عنا
شعر کریا بنخشا سے بر حال ما یہ کہ ہستم اسیر کند ہوا یہ این حدیث را از مزنی
و حاکم تصحیح کرده اند

باب در بیان شدہ رحال

یا لآن بستان جز بسوی سہ مسجد کہ آن مسجد حرام و مسجد نبوی و مسجد اقصی باشد منہی عنہ است
و لفظ لا تشدد الحال بضم وال بر نفی و بسکون آن بر سنہ ہر دو آمدہ و مراد بنفہ و تہجو
محل نہی است و این حدیث مرفوع متفق علیہ از ابی سعید خدری مروی شدہ و مسئلہ
از حاکم است و قلاقل و دلائل بسیار بران در زمین سلف و خلف الی الا ان روایہ
و حق آنست کہ سفر بسوی مواضع مقبرہ کہ غیر این مساجد بقصد خصوصیت تبرک بدان موضع
منوع است تا امر جاہلیت رواج پذیرد و قبر و عبادت گاہ دلی از اولیاء و طور ہمسہ
درین نہی یکسان است و اگر تفہیم کہ ستثنی منہ درین حدیث انحصار است نہ عام تا ہم
و لیلی جدا از برای جواز شدہ رحل بسوی قبور انبیاء و اولیاء در کارست و دلیل موجود نیست
و جواز سفر از برائے طلب علم و تجارت و نحو آن بادلہ آخری ہم ثابت شدہ و حافظ ابن حجر
در بلوغ المرام این حدیث را در آخر باب اعتکاف آورده بنا بر آنکہ اعتکاف در مسجد باشد

داین مساجد تشویب ذکر افضل مساجد روی زمین است و نمودار است حدیث ابی الدرداء و فرمود
که سار در مسجد حرام برابر صد هزار نماز است و در مسجدین برابر یک هزار و در مسجد بیت المقدس برابر
پنجاه هزار نماز و سندی نزدیک از من است

کتاب در بیان حج و عمره

یک عمره تا عمره دیگر که از کتابان است که در میان هر دو بوده باشد و حج سبب فرار از آن
جنت نیست و این حج و عمره همدار به قتال است از برای رنان و تکرر واجب است
اگر اگر کند بهتر باشد و سندی ضعیف است و راجع و قتل و دوست بر جابر بن عبد الله و هم
از عابر مر قوما آمده که حج و عمره دو فرضیه اند مگر سندی با وجود تصحیح حاکم ضعیف و منقطع است
این بحث نیز رد و واجب عمل است بر برادر اصلیه تا آنکه ناکله ازان بیاید و آنچه مفید
و خوب باشد بطریق صحیح نیاید بلکه آنچه آمده است دلیل بر بطلان تسریع است عمره است پس
حق بدینجا قول ذابب بسوی عدم و خوب است و همه عمره است آنحضرت صلوات الله علیه
و تمام سال وقت اوست

باب در بیان فرضیت حج

نزول فرضیت حج قبل از هجرت است نزد صاحب نهایی یا در سنه شصت و دین قول اکثر
یاسنه است یا ریاده یا پنج و در مسلم و غیره آمده که آنحضرت تا چند سال در ننگ کرد و
حج نمود و در سال دهم بمکه اعلام کرد و این دلیل تراخی است چه اگر علی الفوری واجب بود
هم در آن سال که فرض شد از حج می نمود و اگر تقیم که عذر می داشت باشد باره تاخیر
بیان از وقت حاجت نارسا است و از اول فور است حدیث من و وحد ناداد و در حاله
ولیه یلیف یس دما و انصه ایما و این از طریق سه صحابی آمده و جمله طریش ضعیف است
عاسن اقوال حدیث باره او امر مطلق آنست که لفظ اقل که صیغه امر باشد دلالت می کند مگر
بر غیر طلب نفس یا میره از فاعل بدون آنکه نفید باشد بطوری که تراخی یا یکبار یا یکبار و کن

ایک بار از ضروریات ایجاب است و قائل بآنکه امر از برای نور یا تاریکی است یا بقصد آن
 و نه واحد و یا اکثری کند غیر منسب است و وجوب حج بر و اجب زاده واحد است و بر فاقه یک
 ازین بر دو واجب نیست و تفسیر سبیل بزاده و راحله مرقوماً بطریق مرسل صحیح و بسبب شیعف
 بر دو آمده و تفسیرش منتسب است از برای احتیاج در آنکه وجود اصل در جمیع طرق مانع تقویت
 بعضی جنس و شد غرض آن نیست و صمد از برای قصر سبیل بزاده و راحله و نه نیست
 بلکه سبب است از مرض و آن وجود محرم از برای زن و اهل در سبیل است و شرطیت تکلیف
 و اسلام و حریت تعلل بفاعل و از دو زاده و راحله و آن و محرم شرط معتقد بفعل است پس
 بعضی شرط در فعل را از برای وجوب گردانیدن و بعضی را از برای ادا مقرر کردن غیر محرم
 بقول و نقل است آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود و با زن مگر آنکه محرم او باشد و سفر کند
 زن مگر آنکه بمبراه محرم باشد مردی گفت زن من کج رفته است و نام من در فلان نمرود
 نوشته شده فرمود بر وجه کن با زن خود داین در سلم است از حدیث ابن عباس و بعد از حدیث
 ابن عباس است مرقوماً که حج بایست و زیاده بر یک بار فضل

فصل در وجوه احرام و صفت آن

صحابه در حجة الوداع بر چند وجه بودند بعضی تنها احرام غمره بستند و بعضی احرام حج و غمره با هم
 کردند و بعضی تنها احرام حج نمودند و این افراد است و آنکه قرآن و اول تنوع پس متع در
 یک رسید از احرام بر آمد و طلال بشه و قارن و مفرد حلال نشد تا آنکه روز نحر آمد و این
 متفق علیه است از حدیث عائشه رضی الله عنها فصل آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم حج قرآن کرد و فرمود
 اگر از پیشتر معلوم می شد ساقی بدی نمی کردم و متع می گردیم پس متع ما انفسل گردانیده
 فرمود این متع تا ابد است و این بحث طویل الذیل منشیح و النقول است هرگز ارا ده
 غنوبر صواب باشد وی رجوع بعدی تا فظ ابن القیم و شرح گفته کند و در یابد که چهارده
 صحابی را وی منشیح جمع نموده و حق همین است که متع انفسل از اعراس است و اما اینکه شیعف

و غیر آن ناجائز چنانکه این ائیم بر تحقیق برداشته و در تقریرش اطالیت کلام کرده پس
صحیح است فصل سبب ساحت و مادر و پدر را در آن اجرا باشد اگر نیز نیست و سبب
از طرف او اعمال پنج بجای آید و باین فرشته از جهور و لیکن این پنج مجوزی از فرشتگان اسلام
نیست بلکه وجوب آن بر ذمه او بعد از طبع باقیست و این را مجمع علیه گفته اند و در حدیث
موقوف ابن عباس آمده هر کس که حج کرد سپس به بلخ رسید برویست حج گزار و آن بلخ
دیگر و هر چند که حج کردیستر آزاد شد برویست حج دیگر و او ابن ابی سنیته و رجال القضا
و در حجة الوداع زنی را اذن حج داد از طرف پدرش که از پیر سر سراطه ثابت نمی تواند باشد
و این زن خشمیه بود و زن حنیفه را دستور می حج از طرف مادرش که تریح کرده بود و در مورد
ارزانی نمود و فرمود آیت لی کا علی اهلك دین اکنت قاضیه اقصا الله فایه
اسحق مالی فام و آن هر دو حدیث در بخاری است و اول متفق علیه و در انما دلالت است
بر صحت حج قریب از قریب نه برج استنبه از اینجه نیست دلیل بر ایجاب و صحت حج و بر
اجرای آن از هر سبب و معذرا اگر کسی وصیت کرد انتقالش از ثلث مال که در آن بهر آخر
است یا قصرت دارد و بدان ماذون است بشه و اهرم ضرر او واجب باشد مانند آنکه این
حج مستطیع و واجب از سبب است یا پس عمل تردد و مستدیم که حاج از طرف او غیر قرابت
باشد و در حدیث شبر بر تفسیر آن نیست که حاج از طرف او اجنبیه بود بلکه در روایتی لفظ
ان با صبه بنی یا قریب آمده و مع الاحتمال لایتم الاستدلال و نیز مرون شبر مراد از آن است
نشد و معذرا از حج نزد احمد و قوت اوست و نزد وار قطنی هر صل است در اصح و ابن جان
سندش را حج گفته و دیگران رفع ثابته نهوده و حدیث انس نزد ثعلبی بلفظ صحی او صحی
بحر المظاہر آنست که صحیح نباشد چه ثعلبی از اهل روایت نیست و تفسیرش معلوم و مشهور است
و بیعتی غیر مثل آن از جبار آورده پس سندش در نحو نظر است

میقات اهل رینه ذوالحلیفه است بر یک فرسخ از آنجا و میقات اهل شام تنفه است
 که آن را میسعه هم نامند و اکنون ویران است و بجایش رانج گرفته اند و میقات اهل نجد
 قرن سازل است و میقات اهل یمن و اهل هند یلم و این مواقیع از برای کسی است
 که از اهل این مواضع نیست و بارادۀ حج و عمره در آنجا رسیده و هر که آنجا است از آنجا که
 دون اینهاست از هر جا که خواهد احرام بپند و تا آنکه اهل مکه هم از مکه برسند و میقات اهل
 عراق ذات عرق است و در رفع این حدیث شک است و آنچه در بخاریست آنست که توفیق
 این میقات عمر بن خطاب کرده و ابن عباس از برای اهل مشرق توقیت عقیق بطریق فروع
 روایت نموده و این حدیث نزد احمد و ابی داود و ترمذیست فصل میقات عمره حل است
 زیرا که عائشه را با برادرش عبدالرحمن بسوی تنعیم فرستاد و این مکان اقرب حل است بسوی
 مکه و هر که گفته جزا تنعیم رو نیست و وی ذکر مکه است متشکی برست او نیست اگر گیسل عائشه
 از برای خوشنودی خاطر عاشرش ثابت گردیم از مکه احرام عمره می توان بست و رنجه حل
 بر آید تخصیص تنعیم بیدلیل است و همچنین اگر احرام بر داخل حرم بدون ارادۀ حج و عمره
 بپایان جلیه است و مردم در عهد نبوت بنابر حوائج بکمره می درآمدند و منقول نشد
 که احدی احرام بسته آمده باشد بلکه دخول حجاج بن علاط و ابی قتاده در میقات بی احرام
 ثابت شده و بر اوست اصلیه مستحب است و نقل از ان جز بناقل صحیح تواند بود و لزوم دم بر
 سجاده نش و غیر فکین معتد بر تشکی نیست رانی و اجتهاد است و آثار صحابه ترجیح یابد باشد -

باب در بیان احرام و آنچه متعلق باوست

ایها الکم حضرت صلوات الله علیه و آله فرمود آمد مرا جبریل و گفت که امر کنم اصحاب
 خود را بر رفع اصوات با لال و خودش از برای اهلال متجردد شده غسل بر آورد و فرمود محرم
 قمص و عمام و سراویات و برنس و خفانش بپوشد مگر آنکه یک نعلین بپاید پس بیان
 ترا از هر دو یا شنبه برید خفین بپوشد و فرمود جامه بپوشد و زعفران و ورس بپوشد و زعفران

بر روی میگذارد و دستانده پوشد و استعمال طیب قبل از احرام و از برای سهی قبل از طهارت
و حدیث متفق علیه عائشه آمده و خرم را نکاح و انکاح و خطبه و میدان را و است مگر
صید مرد و حلال که از برای اینکس نکرده است و اما حدیث روید معمول است بر صید حلال
از برای خرم چنانکه حار و حشید کرده صعب بن جاسر را با و کرد و انید و فرمود و اناسیم
و حیج و ابی فاسق اند و مل و حرم در خور کشتن باشند زارغ و قلیو از و کزوم و موش و سرگز
و آجام و احرام ثابت است بحدیث متفق علیه ابن عباس و در حلقی هاس و از قمل و تنانیر
و جبیک شاقیاسه روزه یا اطعام شش سبکین و اردوشده هر سبکین و انصف صلح و بر
این نیز متفق علیه است از حدیث کسب بن عجره و بدان قرآن نازل شده قطع شتر است
سوت قتل است و ایجاب فدیة بر ستردن موی است و بر انما شستن و بر حکم قتل است
قطع و قطع دیگر موزیات از تنیس و مایل و شوک و سن و دم و سار و نپسه ایذا و د و لازم
درین همه همان است که در حلقی شعر آمده کما قال الله تعالی ففدية من صیام و احصا
او نسک و لیکن این لزوم بعد از ثبوت منع ازین فعل است چنانکه در موی شیر ثابت شده
نه در آنچه منع از آن ثابت نگشته که اصل در اینجا جزو عیب هم لزوم فدیة است و میتوان گفت
که این امور مقاس بر خلق نمید بگذرد و مثل انده زیر آیه کریمه فممن کان من لضاچه لا یست
از تقدیر محذوف و آیه مثل آنکه چنین گویند فممن کان من لضاچه فعل شیان من محظوظ
الاحرام او نه ادی من ساسه محظوظ ففدية الاية و این ظاهر است و لیکن سخن در
بودن قطع سن و قطع بشه از غلطوات احرام است تا آنکه فدیة لازم آید و جز بقدر و رت و رت
و این را دلیل معلوم نیست پس مراد بآیه آن باشد که چنان پیوسته که همراه آن فصل
چیزه از غلطوات که دلیل بدان دارد گشته همچو لبس خفیض و تغلیط و ساس او را جایز است
و در رتخ که خطبه خواند و فرمود که او تقاسم فیل ما از که باز داشت و برای مسیح یک پیش ازین
حلال نشد و مرانیر و حلال گردید و واحدی را بعد ازین حلال نیست صیدا و از اینجا

و خارش نبزند و لفظاً و جزاً برای منشد حلال نباشد و صاحب قتل فدیگیمه دیا
 کشنده را بکشد و برگزارش عباس که از بکار و بار خانه و گور می آید استثنایش فرمود
 و مگر را ابراهیم علیه السلام حرم ساخته و اهل او را دعا کرده و من مدینه را حرم ساختیم چنانکه
 ابراهیم مکه را حرم گردانید و دعا کرده ام در صلح و مدینه همچو دعای ابراهیم از برای
 اهل مکه و این مدینه حرام است از ما بین غیر تا ثور و این حرمت درباره صید و شجر و قطع
 و نقص است بسلب قاتل صید و قاطع شجر در آن تحقیق مرام درین مقام نزو ما آنست که
 کشنده و چنبر و برنده درخت در حرم مدینه از جزاء و قیمت هیچ واجب نیست بلکه فقط آنست
 در هر که قاتل و قاطع مذکور را بیاید بسلب او بگیرد و چنبر بر حلال در صید و شجر حرم مکه هیچ واجب
 نیست مگر مجرم و آنست که بر مجرم جزای که در قرآن کریم ذکر یافته واجب است نزد است
 شکار و در درخت مکه چیزی نیست زیرا که دلیلی که بدان قیام حجت می تواند شد وارد نشده
 و درایت و جوب بقره در قطع دو حکیمه بصحت نرسیده و آنچه از بعض سلف مرویست
 در آن حجت نیست و حرام است و حج که و ادینی از او و طائف باشد ابوداود و از حدیث
 زبیر بن عوام آورده که آنحضرت صلا فرمود صید و حج و حنه المذذی و صحیح الشافعی
 و این نص است در محل نزاع و خلاف آن ثابت نشد

باب در بیان صفت حج و دخول مکه

جابر بن عبد الله گفته آنحضرت صلا حج کرد و همراه و سه بر آیدیم چون از مدینه بزی کلبه
 رسیدیم اسما بنت عمیس زن ابوبکر صدیق محمد بن ابی بکر از آید آنحضرت فرمود
 غسل بآر و جای خون را بجا بسته احرام بربند و خود در سجده نماز گزارده بر قصوی سوار شد
 چون برابر بنید آمد ایلاال توجید کرد و گفت اللهم لیملک لاشرایک الالبید الالبید
 والنفیة الالبید و الملک لاشرایک الالبید تا آنکه بخانه کعبه رسید و استلام حجر اسود کرد و سه بار در
 طواف رل نمود و چهار بار شسته کرد و بمقام ابراهیم آمد و دو رکعت طواف بگرد و باز بکعبه

یگرشماستلاش فرموده از در سوخته جرم برآمده نزد صفایین آید فرموده امیرات الشفا و المروءة
 من شعا نیر الله و کنت آواز گنم در سینه پنجبه او تقالی آغاز کرده پس بالای صندلی برآمد
 تا آنکه خانه کعبه را دید و روی بقبله شده این توحید و تکیه را فرمود لا اله الا الله و حسدا
 لا شریک له لا الملائک و له الحمد و هو علی کل شیء قیوم لا اله الا الله الامین و صدق
 و نصیر عبده و همایون الاصح اب و سیدی و میان این ذکر سه بار دعا کرد و فرمود
 بسوی آفریده رفت و می نمود و بشناخت در سینه تنی بنادی را چون به بلندی برآمد آهسته تیرت
 برآمده و پنجبه بر صفا کرده بود و هم برآمده بجای آورد مردم بعد این اعمال حلال شدند و کفر و کفر
 صلوات را حرام ماند چون روز ترویج که هشتم و نهمی است مردم متوجه شدند آنحضرت صلوات
 در سینه ظهر و عصر و مغرب و عشاء و صبح بگذارد و بعد از بامداد اندک که نزدیک کرد تا آنکه آفتاب
 برآمد و بسوی عرسه را اند و نزد شربا استاد دید که قبلاش در غره زده اند و این جانها بیج
 از حد غرقت است در آن فرود آمد و بعد از نزول فرمان بیالان بستن رقصه ای داد و در
 بطن وادی عرسه رسید و مردم را خطبه خواند درین اثنا ریل اذان گفت و اقامت کرد
 پس نخستین نماز ظهر گرام و بعد اقامت دیگر ساز عرسه بجای آورد و میان این هر دو سخن
 خواند سپس سوار شده بموقف آمد و بطن نایقه بسوی صحرات گردانید و موضع جل شای
 مار و ر و کرد و روی بقبله شد و تا آنجا استاد که مهر فرو شد و اندکی در روی دو و گردید تا آنکه
 نزد غروب قرص آفتاب از عرفه سوی مزدلفه برگشت و تیز را نزد نام نایقه بلای کشید
 تا آنکه سرتیج بزرگ جل می رسید و مردم را شدت بدست داشت می فرمود ای مردم آهسته
 روید و بر هر کوه که می آمد اندکس را غای حنان می کرد تا نایقه بالای آن برآید تا آنکه بمزدلفه
 آمده مغرب و عشاء را یک اذان و دو اقامت بگذارد و میان هر دو کلام سنت و ثقل خواند
 و جواب رفت چون بامداد آمد در نماز صبح بگذارد و این اذان و اقامت
 بود و سوار بر برستر تمام آمد و در بقبله شده دعا کرد و تکیه و تهلیل برآورد و تا آنجا استاد

که صبح بخوبی روشن گردید پیش از آنکه آفتاب برآید روانه شد و پیش من رسید و فاشه
 را بزرگ تحریک فرمود و راه میانه که بر جبهه کلان من برآید رفت و این غیر آن راه است که
 از آن بهمرزات فرست بود و آن را ضیعت نامست چون بر جبهه که زیر درخت است آمدند
 سنگ را در زمین خست و با هر حسی که برآورد و هر سنگی که برآورد و هر سنگی که برآورد
 می افتاد و آن را باطله یا سنگ بر نشان دادند و این می از یطین وادی که در بنجر
 میشت و در بنجر که در و هم میشت و انگشت که بر خاک میبده سوار شده و بسوی خانه که برآورد
 و در که برآورد و این حدیث عظیم الشان که از انوار ابراهیم در صحیح مسلم است ترجمه بن ثابت
 گوید آنحضرت صلی الله علیه و آله از فدا سال رضوان و رحمت می کرد و در رحمت او از دنیا
 می جست و سندی ضعیف است نزد شافعی و در منتهی بحیثی بنجر فرمود و دیگران را
 گفت که من اینجا میگردم و ام بخار در حال خود بکنید و من در اینجا استادم و تمام عمر خود موقت
 من در این مقام و قیوم نمودم و هر روز همه موقت است و این را مسلم از جابر برآورد و در
 گفته چنان بگوید که از طرفت امای آن که جانب ذی طوی و علی است در آمد و چون برآورد
 از جانب یامین آن که در بنجر نشسته باشد برآمد و می آمد بگوید که آنکه شب بنی طوی ایستاده می کرد
 و هیچ غسل می برآورد و با دوش می می کشید و این در حدیث متفق علیه است و تفسیر جبرائیل
 انجیده نمودن بران در روایت ابن عباس نزد حاکم مرفوعه که نزد پیغمبر موقوفه آمد
 و در سه شرط اول حکم برآورد و در چهارم باقی حکم بنشیند میان جبرائیل و در گن برآورد
 برین دو در گن دیگر را از غنا ناسته می کرد و در گن خطاب می کرد و جبرائیل را می گفت
 و گفت می دانم که تو سنگی که از زبان میرسانی در سوره یس می دانم که رسول خدا صلی
 برآورد و در گن می بودیم و این در جبرائیل که مسلم متفق علیه است از حدیث ابن عباس
 می رسد و حدیث مدعی بر عمر مدین باب که نزد ادرقی است تحت ضعیف است بحیثی که
 ثابت شده است و آنحضرت صلی الله علیه و آله استادم که بنجر و تفسیر آن چه بگوید

رواه مسلم عن ابی الطویل و ترمذی تصحیح حدیث طواف آنحضرت سلام علیک
 بهر دو نفر کرده و در صحابه یک به دیگری بابت تمییل یا تکبیر آنکه رومی که مارکیه تکلیست
 پس دیگری که بکبر و این عباس را همراه سالان یا ضمه از مزد و نه بشب روانه ساخت
 و چهارده مهیت هیچ و پنچین صورت مست پس پس حسین ام المؤمنین میوه و اگر گران اندام
 خربق بود شب مزد و نه خدمت مدائی پیش از طریق از زانی داشت و این در احادیث معتبر
 آمده مادری جبره قبل از طلوع شمس نه فرموده و لیکن در سندش انقطاع مستدام سلمه
 شب نحر قبل فجر می کرد و جده طواف افغانه بجا آورد و ابن بابون آنحضرت بود و صلوات الله
 بر سر طاسلم است و گفت هر که حاضر خارج شد با مادر مزد و نه دستا و تا آنکه روانه شود و
 پیش از این بهر نه هم استاده بود در شب یا در روز پس حج او تمام است و چرک او و در دنیا
 حدیث و ترمذی و ابن خزیه تصحیح کرده اند و عادت شش کین چنان بود که تا مهر بر آید یا از مهر
 نرود و اشرق تیری گفت رسول خدا صلوات الله علیهم بر غلات ایشان افغانه پیش از طلوع آفتاب
 فرمود و ولیمه گویند مانند آنکه جبره عقبه را می کرد و درین هنگام خانه کعبه را جانب یا جنوبی
 را جانب سین گردانید و هفت سنگ بر زو و این روی روز نحر بهنگام چاشت بود بعد از آن
 در سه روز دیگر بعد از زوال رومی کرد و جبره اولی را که نزدیک مسجد خیف است هفت
 حسته می زد و با هر حسته تکبیر می گفت و بیشتر بر زمین نرم می رفت و تا ویر و بقیه استاده است
 بر راسته و عامی کرد بعد بر می جبره و شش می پر و هفت و بجانب چپ و زمین پهل آمده
 مستقبل قبله تمام می فرمود و تا ویر هر دو دست بر داشته و عالمی کرد و سپس جبره و فالت عقبه
 مار دین وادی سنگ بر می انداخت و زویش و قوف نمی فرمود و این در بخاری ستان
 حدیث ابن عمر فرمود و بار الله حمد الله لقیل گفت و در کرت سیم بر عرض مردم
 و انقصای هم فرمود و در خلق قبل از نحر و در نحر پیش از روزه لاجج ارشاد کرد و با کلمه
 آن روز از تقیم و تاخیر هیچ است بر سید نشسته مگر آنکه همین عدم حج و اذان افضل آن کار

بدایت نمود و این متفق علیه است از حدیث ابن عمر و بن العاص بلکه در بخاری از سورین
 محمد آمده که خودش تخریق از حلق کرد و صحابه را بدان امر فرمود و گفت چون رست جمره عقبه
 کردید و بوی سر تراشیدید و بنشینید و هر چیز جز زنان شمارا حلال گردید و در سند این حدیث
 ضعف است و فرمود نیست بر زنان حلق بلکه ایشان قصر می کنند و سبندش حسن است و
 عباس را اذن ببیت مکه در یابی مابینا بر ستایه داد و بر عاء ایل در عدم بنیوت است
 رخصت از زانی داشت و فرمود می کنند روز نحر بعد فرودای آن از برای دور و ز پیر
 روز چهارم که یوم النفر است و این حدیث را ترمذی و ابن حبان صحیح گفته اند و خطبه خوانند
 وی صلعم در روز نحر در حدیث متفق علیه آمده و همچنین در روز ثانی تخریک یوم الروش خوانند
 خطبه کرد و گفت ای ایام التشریق اللهم وعاثه را ارشاد کرد که طواف
 بخانه وسی تو میان صفا و مروجه و عمره هر دو را کافی است و ابن عباس گفته در طواف
 افاضه زل نکرده و ظهر و عصر و مغرب و عشا گزارده اند که در محاسبه بخواب رفت سپس
 شده بخانه آمد و طواف و داع نمود و این در بخاریست و عاثه نزول نبوی را در الطح
 بطریق نسک انکار کرده و گفته که نزول درین منزل بنا بر ساحت خروج بودند از مناسک
 حج و مردم را امر کرد بآنکه آخر عهد ایشان بخانه لکبه باشد مگر بر حالتش تخفیف کرده و فرموده بآنکه
 در مسجدین بهتر از هزار نماز و رجبی دیگر است جز مسجد حرام و نماز و تجمعه حرام بهتر از نماز درین
 مسجدین است بعد هزار نماز و اءاجل عن ابن المنبیه و صحیح ابن حبان -

باب در بیان قواست و احصا

در حدیثیه آنحضرت صلی الله علیه و آله حضور شد پس حلق را س کرد و زنان را حجام شدند و هر یکی را
 قرانی نمود و در عام قابل عمره بجای آورد و آنها عذبت بزیور که بیمار بود و بچ بر آمده امر کرد
 بآنکه احرام بندد و شرط کند که محل من جائز نیست که اینجا مرا حسن کنند و این حدیث جائز متفق علیه
 بخاری و مسلم است و فرمود هر کپایی او بشکند یا رنگ گردوی حلال شود و از احرام بر آید و سال

آیت و حج بگذار و نگذارد که راوی این حدیث سنتی گوید که ابن عباس و ابوهریره و تصدیق
 این حدیث کرده اند و ترمذی تحسینش نموده فصل در حدیث سفن و اغنی مناسک
 کرده و هیچ مسلم و غیره است امرست باقتضای افعال و اقوال و سه مسلم و امر نفید و جویت
 پس مناسک که رسول خدا یا نباش فرموده و هر چه است نیست خارج ازین در جویت که چیزیکه
 و الیش خاص کرده است اما آنکه محتمل حج جز بفصل جمیع مناسک یا افعال حج باقتضای بعض
 مناسک می شود و دلیل بران نیست و آنچه حدیثش مؤثر در عدم باشد آن شرط است نه و چه
 و در اول مناسک حج آنچه نفید یا نباش حدیث در عدم حج باشد جز و قوت بعد از نیست و نیست
 که استدلالات بعض افعال آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بر نوبت حکم است و همچنین بعض
 افعال را نسک و بعض را غیر نسک گفتن نیز محکم باشد بلکه ظاهر آنست که جمله افعال عبادت
 در حج مناسک است چه آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بیان فرموده که نسک فلان فعل است و فلان
 فعل نسک نیست و لکن لابد است که این افعال مقصود بالذات باشند چه احرام و قوت
 بفرقه و طواف و سعی و رمی جماره آنچه غیر مقصود بالذات است چه جویت نیست در ایام رمی
 یا سبب غیر حج باشند چه حج و نماز و روز و روزه و نحو آن از آنچه تفصیلش گذشته است
 امین الطرف لکن من الاعمال الواقعة منه صلح في حجه المهد و حقه مناسک
 مستقلة و فر و ضا و ستره و ثا و مناسک و مندوبات و جذا کثا ها یا فادیه الا
 الاول جناتا من غیر توفیه الاجتهاد حقه کما لا یخفى علی ذی البصائر
 مراد بافعال رفیع صوت باشد و ظاهر اول آنست که وجوب نیست گزینت احرام حج و ویرا
 آن امری دیگر نیست و اشتراط مقارنت این نیست با تمییز تقلیدی و دلیل است بلکه تمییز
 ذکر مستقل و سنتی مفرومه است و همچنین تقلید هر سه و نیست کلام ثبوت سر و نیست
 این هر دو امر بلکه سخن در آنست که این هر دو شرط نیست احرام حج نیست و من ادعی ذلک
 فغلبه البها فان فصل ثابت نشده که احادی را امر کرده باشد بفصل از برای احرام حج

حائض و نفاس غسل این هر دو بنا بر قدر بوده و غسل آنحضرت بحدیث ضعیف ثابت است
 ستره و محمل است که از برای احرام باشد یا در باب و عثمانی سفر یا بتروی یا تحوان پس
 با وجود احتمال در فعل و عدم صدور امر بدان ثبوت مشروطیتش نمی تواند شد و همچنین دلیل
 بر استحباب ازاله آفت قبل از احرام نیست و قیاس بر تطیب فاسدست و لایسا نزد و
 اشیاء بسوی ترک شعر و بشر بعد رویت هلال و کعبه براسه مرید ضمیمه و حاج اولی است
 نسبت او بنا بر آنکه در غسل شامل است و در صفت حاج آمده بود الشعث الثقل هابن عمر
 چون بعد از رمضان عمر حج می کرد تا حج هیچ شئی از راس دریش نمی گرفت حاصل آنکه
 تساهل در اثبات احکام شرعی بلا دلیل بلکه اثبات خلاف دلیل و اب این انصاف
 نیست **فصل** استمرار محرم بر طیب بدن در حالت احرام جائز است اگر قبل از احرام بوی
 و حدیث یحیی بن اسیه غسل ثیاب و ترع جبهه در جردان بود در ستم با خاکی و ترش
 عاقله در حجه الموضع در ستم دوم بود و نیز در قضیه یحیی بن خلق آمده در مطلق طیب و خلوق
 مخالف از عرفان باشد و از عرفان مطلقا نمی آمده و اما زینت همچو کحل در دهن که در آن
 طیب نباشد پس وجهی از برای منع ازاله نیست بلکه در حدیث حسن نزد ترمذی تا بیان
 آنحضرت مسلم در حالت احرام ثابت شده و اگر بقتل من حرم زینة الله التي اخرج لجماعة عام است
 نیست فرق در آن میان محرم و غیر او و کیف که خطابات تحلیل و تحریم شامل مطلقه وقت
 احرام است چنانکه شامل اوست و غیر وقت احرام پس برزاعم تحریم تزیین بوقت احرام
 برکلف دلیل آوردن واجب است و حدیث الحاج الاشعث الاغبر بآنکه در آن
 مقال است و ال برایا بقدیر بر مزبل شعث و غیرت نیست نه بمطابقت و نه تقصیر و نه
 الزام **فصل** نیست اختصار از برای دخول در محرم و وصول قبل از طواف ثابت نشد و
 آرس طهارت از حیض شرط است و حدیث الطواف بالیمن صلی و ضعیف است و در کتب
 آنحضرت صلی محمد فعل است نه تنص بر وجوب نیست و نه وضو و غسل و عوم مناسک است

اگر بیان مخذ و اعنی مساسک حکم باشد فمشمول تمام روز عرفه وقت و قوت است و چون
 آن حضرت عظم بعد از زوال ساقی آن نیست زیرا که در جزوی از روز بوده و منسب بوده
 و اقی حرمان قتل ذلک لیل الا و فیما سار و این است نه هب احمد و قول ما و این است
 از قول جمهور و تجویز است و قوت در هر موقع از عرفه برابر است که بطن عرفه باشد یا غیر آن
 و اگر چه احادیث وارده در نبودن بطن عرفه جای وقت بر خفیف است لکن قاضی
 صلاحت استجماع نیست بنا بر کثرت طرق زیرا که از طریق شش صحابی آمد فصل آخر
 چنان می نماید که ذکر نزو و شعر حرام حجب باشد بل نیک بود زیرا که با وجود و برودش منقول
 آن حضرت صلاحت و مندرج زیر حدیث حد و اعنی مناسک حکم نفس قرآنی بمبینه امر هم
 بدان دار گذشته و از ذکر و الله عند المتعالم الحرام و قول بنده آن باز وادی تقدید
 آخر با ول است و بقرول قائل بحیث اجماع که مستند گاهی معروف است و گاهی غیر معروف
 منتر نماید بر وجه اول کتاب و سنت همواره محفوظ و مدون و معروف است و هر که بعضی فکر
 را خبر و حجب گفته غفلت از مکرر انشاءات نماید لغز چپه در او کار که درج و در آن آمده
 بعضی و حجب بعضی غیر و حجب است بخصوص اوله فاقه قنانه همک استیج فصل
 قطع تمیز در رسیدن جرعه عقبه نعمت رسیده و در کتابی از کتب حدیث مر فوی مبالغت
 آن ثابت نشده و روایت علی در موطا که قطع تمیز روز عرفه بعد از ترویج شمس می کرد و عارض
 این حدیث صحیح نمی تواند شد فصل در باره فضیلت نماز در جوف کعبه حدیثی بخصوص
 نیامده مگر در فضل سلوة در سبده هم میس تسلیم ثبوت آن از برای کعبه بنویسای خطاب بطریق
 اولی باشد و در حدیث صحیح دخول خودی در کعبه نماز گذاردن در آن آمده فصل
 بیست و نه مقصود بالزناست نیست بلکه مشروع بغرض است زیرا که فعل است و زنان
 در مکان از صبر و ریات فعل باشد پس حق قول حنفیه و بعضی شافیه است که مبیت منی
 فی نفسه و حجب نیست و کیف که اگر در حجب می بود هرگز اذن تبرک آن از برای فاعل مندرج

از مندرجات پنج ستایه یا مباحی از مباحات بجز رعی نمی داد و لفظ خص و حدیث این باب
 لذا لفظ آنحضرت است صلعم فصل طواف زیارت در یوم النحر از آن حضرت در صحیحین ثابت
 شده و این دلیل است بر آن که وقت این طواف همین است و لم یعبدنا الله بغيره
 فصل تمت از حاضرین مسجد حرام صحیح است چنانکه از آن آفتاب صحیح است و بنا به حدیث
 بریکه از دو احتمال در آیه کریمه باشد و مراد بجا حاضر مسجد حرام اهل حرم اند که مشاهد مسجد حرام
 کنند و در بعض اوقات نماز و نحو آن حاضر انجامی شوند نه آنکه مراد بجنو را استقرار
 دائمی باشد فصل اولی قطع لمبلایه است نزد استلام حجر زیرا که آنحضرت صلعم همچنین کرده
 و قول بقطع آن نزد دخول حرم اقرب بدلیل نیست فصل اولاد و جواب یک طواف
 یک سحر بر قارن بقول فعل هر دو ثابت شده اما قول پس حدیث ابن عمر است
 قال قال رسول الله صلعم من قرن بین حجه و عموقه اجن االه لهما طواف
 واحد اخوجه احمد و ابن ماجة و لفظ ترمذی نیست من احرم بالحج و العمره
 اجن الا طواف واحد و سعی واحد منها حتی یحبل منهما جسیعاً و گفته که این
 حدیث حسن است و آنکه طحاوی اعلاش بوقف کرده جماعه حفاظ روش کرده اند و اما
 فعل پس نیز بخین و غیرهاست از هاشمیان الذین جمع بی ابین الحج و العمرة
 طافی اطوا فافوا واحد و درین باب حدیثهاست و احادیث داله بر دو طواف و در
 سه از براس قارن ضعیف است و در بعض متروک تا آنکه ابن حزم گفته که از آنحضرت
 صلعم صحیح چیزه درین باب صحیح نشده ولیکن ابن معین است بعد حدیث ابن مسعود
 علیه السلام که سندش لا یاسرست و لهذا بیفته و غیره بسوے جمع رفته اند و گفته که طواف قدوم
 و طواف انفاض کرده و گفته آرسه در سه چیزه ثابت نشده و حافظ در فتح الباری
 از جعفر صادق علیه السلام روایت غلط یک طواف است از سه مرتبه برای قارن کرده و
 این خلاف قول اهل عراق است حاصل آنکه اگر نزاع بجمع مذکور در خود فها و نه مصیر

بسوی تعارض و ترجیح واجب است و عالم بحدیث فیرشاک است در آنکه اولاد و اولاد
 واحد و همی و احد ارجح است **فصل** در دلیل تحریم تملک عام است و معوری که شرح بمباد
 آمده مثل شماریدن و اوسم اهل بنا بر استناخت و قلع سارق و خوان خاص پس بک
 عام و خاص واجب باشد و اشعار بهی سنت صحیح ثابته است از جهت گشتن موک
 بر تن می نیز در خطاب در اینجا اهل عالم باین حدیث است و در مقدمه اعمی زعم می که
 ابتدا حس در ام الکتاب است و الحاصل ان مثل هذا الکلام لیس من علم
 الشیخ و در و کلا حد رکما اهل لیس من علم العقلی قدیل و کلا حد و العن
 من احتی بتمله و تقید به مع مسکه من الطر و الکشف **فصل** حکم بجهت بعض
 مناسک بدم و عدم جبر بعض بان اخرج است بسوی دلیل و دلیل که الا و این سن
 کن موجود نیست و روایت من ترک مسکا نعلیه دهر اگر بجهت رسد هر شک
 جبر بدم باشد و بر دعوی تخصیص آوردن دلیل واجب گرد و لکن بر وجهی که متشن ابر
 استلال باشد ثابت نشده و غایتش آنست که در موطا از قول ابن عباس آمده
 و رفع سندش صحیح است بنا بر آنکه در آن دو مجهول اند و نیست بجهت در قول دی غنی
 بر اصدی از عباد و حرامه ابن عباس فلقد ضیق السبیل با یجاب الذما علی من
 بر که تنیامی سگ پس لایحی حال طالب حق آنست که در اصل این تشریع عام البگو
 نظر فرماید اگر دلیلی بنید این معنی یا بدرجه اختصاص بعض مناسک بدم و بعض دیگر
 و درجه و بجا بست و در ترک ترتیب و موالات و در بعض اعمال حج بگو و اگر دلیلی نیست
 فیما در آن توقف بر قول ما کند و آن قول این است که در بسیاری از مسائل حج یک
 تعلید دیگر کرده و احترام مقتید با ساع اهل است گشته یا آنکه بنایش بر شفا بر
 هاست و ادب است و آنچه گفتن آن در بجهت جاس می زید آنست که جنب یا بعض
 طائف عام است و در بجهت او است و بجا بکدام شئی بر دمی جز بلیل صحیح صحیح

نمی تواند شد و دلیل موجود نیست **فصل** از بوالسود علم آنست که طواف موانع صلوة
 است هر که در شمارش شک کند که شش شوط اگر دیده یا بهنت و سه طح شک کرده
 تحری صواب نماید اگر می تواند ورنه بنا بر اقل کند چنانکه دلیل صحیح بدان دارد گشته
فصل رجوع قبل و قوف بعرض مفید حج نیست و در اقوال صحابه که بطریق بلاغ در موطا
 بحمت نباشد چه در اصول مقرر شده که قول صحابی حجبت نیست و اگر هست در اجماع
 ایشان است آنهم نزد کسیکه قائل بحجبت اجماع است و حدیث آن رجلا جامع امراته
 و هاجرمان فأتى النبي صلى الله عليه و آله فأتى فضيا نكحها و أهدى أهدى ما مرسل
 و مرسل علی با هو الحق حجبت نیست گو رجالتش ثقات باش و مراد بر فث و رأی که پس
 اگر جماع دارند غایتش منع از وقوع باشد آنکه مفید حج است ورنه جدال هم مضاعف
 و لا قائل بذلک و در باره ایجاب یک یا دو دیده بر زوج و زوجة و لیلی نیامده و در مرسل
 مذکور مطلق ایجاب یکی بر هر دو هست و آن بود که مفید و گاه و بیشتر همه صادق است پس
 ایجاب باشد مصداق چه سه چرا و آنکه در وظایف ابن عباس از تخرید نه بر دیده و رسته
 پیش از افاضه و قلع کرد آمد و تقیید مطلق تفسیر بحمل بدان صحیح نیست حاصل آنکه برارت
 اصلیه تصحیح است و جز ناقل صحیح که حجبت بدان قائم شود از آن نقل نمی تواند کرد و اینجا
 این چنین ناقل موجود نیست پس و اطلاق قبل یا بعد و قوف پیش از رسته یا قبل طوافه زیارت
 حاصله تحقق عقوبت است و با توبه در خور مغفرت و بخش غیر باطل و بسیج شے لازم او
 نیست و آنکه جزین زعم دارد دلیل پسندیده بیارو چه بیان بسیج کی و میان حق خدا کو
فصل ادله هجیه تقضه فتویه اندر دیده و بقرة در تنوع و هر یک از طرف هفت کس
 باشد پس در کفار و هم این تسویه باید بنا بر عدم دارد و دلیل دال بر فرق میان هر دو
 آری در هجیه دلیل دال بر تفرقه میان هر دو آمده که دیده از بقرة از پخت کس باشد
 و لکن احاق بعضی با حجت حج بجش او لے ترا از احاق بعضی آن با جواب ضعیف است

فصل در آبریز فیجاء مثل ما قتل من النعم بحکمہ ذوا عدل منکم و پیچید
یکه اعتبار مائت دوم حکم عدلین و ظاهر آنست که اگر عدلین حکم بغیر مائل کنند این حکم لازم
نباشد چه مراد بیک حکم به بحکم یا المائل است و حق عدالت همین است که حکم بغیر مائل واجب
نشود مگر بنا بر غلط یا طریقه یا کماستبر در مائت این وصف است نه آن وصف و واقع مائت
اوست و ظاهر آنست که حکم حکم در سلف لازم خلف نیست چه حکم عدلین در هر جا و در هر حال
ثابت است فصل بر محضر قضا است بلکه اتیان آن در عام و یک است و عذر مارض
موجب سقوط حج نیست و همین عام قابل تنید آنست که تا در آن پنجگز که مانع ائمان منع کرده
فوری است ترخی اران بانو میست و عمر و مدینه قضا بود بلکه شرط بود سرقریش در آن
مسلمین در سال آینده و تسمیه اش بمره قضیه بنا بر وقوع مقاضا بود بران میان آنحضرت
صلی و میان قریش فصل نفوذ و بیست میست از اجرت حج منابر آنست که در ثلث مال و دوا
بتصرف است و در خصوص حج آنچه دال باشد بر آنکه این نفاذ از دایر المال است بالار
است چیزی ساد و حیث ولین ادا حق الیقینی دفع اجرت از دایر مال مراد
است بلکه مراد آنست که حج والد از دل صحیح باشد چنانکه قضا س وین پیمان میست
و توان گشت که لفظ عام مندر پس بدان استبار و وزیر که این عموم نیست مگر اعتبار
فصل در بیعت حج نه با اعتبار دفع مال از برای حاج که این معنی دلیلی دارد در شده و احتیاج
شناخته است که حیثیت است بدان اجرت حاج از طرف او خارج از ثلث است که
بدان مافون بیست و حج از غیر قریب ثابت نشود فصل احادیث وارد در باب
زیارت قبر مطهر مقدس نبوت مسلم که در رساله بک و افراخ او مذکور است همه اش این
ضعیف و منکر و موضوع است هیچ ازان ترتیب صحت و حسن در سبده چنانکه از حدیث
مسکی در آن ثابت می شود و گرد و سه حدیث که سندش لا یاس به است و ملائش فی ثلث
زیارت است و پس بطریق زیارت نبوت بر اشجع الاسلام این نمیه در شک خود چه

صیح ذکر کرده پس اقتدار بر ما و رد و عدم مرا و بر خلاف آن واجب کسے است که ایمان بخدا و روز آخرت دارد و ایجاب غیر واجب و اثبات مالم مثبت شیو و تقلید مشوم و بهنجار رای پریشان از حلاوت ایمان محسوم است

کتاب النکاح

منع حقیقه این لفظ وظلی است و تمیید عقد بدان بنا بر ملاست سنت زیرا که عقد را سه بسوی وظلی است چنانکه غیر اثم نامند زیرا که سبب است در اکثر انتم و کثرت در و این لفظ در قرآن بمنع عقد مناسبت آن نیست زیرا که مجاز در قرآن بسیار است و کثرت نه از خواص حقیقت است و نه مخرج لفظ از مجازیت و آنکه محشری گفته که در قرآن جز بمنع عقد نیامده ممنوع است چه در حقیقت و چه در مجاز غایتاً هرگز عقد مراد نمی تواند شد چنانکه سنت بران دال است و جا میراست بدان فرست و همچنین الفاظ نکاح که در کتاب الودایر برای حاکم کاسته دارد و شده جز از برای وظلی نمی تواند بود چه آنجا عقد نیست

پایه در بیان حکم نکاح و صفت منکوحه

هر که از جوانان استطاعت بدارند داشته باشد دی نکاح کند که اخص از برای بهر چهره از برای فرج است و هر که سطحی چهره در دی صوم سنت و این وجاست از برای او و آنحضرت صلوات الله علیه من شامی گزارم و روزی گیرم و انظار می کنم و زنان را بزنی می گیرم و هر که از سنت من روگرداند وی از من نیست و بی با دت امر کرده و از بقتل نه شدید فرموده و گفته تزوج کنید بزن و دود و دود که روز قیامت بشما انبیاء را رسا نده که من و امر متفق و بموجب سنت با قدری بر تحمیل مؤان نکاح و این حرم گفته فرج سنت و هر که گویند امر برای ندب است و نزد من نیست و نزد شماست و با حجاب نکاح افضل است از تجرد و تخلی برای عبادت حاصل آنکه هر که حاجتمند نکاح باشد و نکاح از برای او اول

از ترک بود و بدون احتیاج پس تنگ نیست که اقل احوال در حق او مذرب است بنا بر
 او داده و درین باب و هر که محتاج نکاح نیست و نه فعل آن لوسه است از برای
 او بچو حضور و نشین پس در حق وی مکرده باشد زنی خوف اشتغال از طاعات بچو
 طلب علم و جز آن از آنچه بدان حاجت می باشد یا زن تبرک جامع متضرری گردد
 مردن اقدام بر معیشت و اگر از شغل از طاعات بی نیازست و زن تبرک جامع
 غیر متضرر و در نکاح نفقه راجع بسوی یارث حاصل نیست پس ظاهر آنست که مباح
 باشد اگر چه اول متفقین این تفصیل نبامد اما در اینجا اول و دیگر و قیاس و کلام آخر متفقین
 آنست و اگر درین صورت اخیر مباح نه گویند بلکه مکره و گونبد بنا بر و داد که در غربت
 و محنت و در آخر زمان چندان در از صواب نیست و نکاح با زن از برای چهار
 فعلت باشد یکی از جهت مال که دولتندست مال خود بر شوهر صرف کند دوم از جهت
 حسب که در عالم نامیرا ابرنا - ارست سوم از برای حس و جمال که در آن فرخ خاطر
 و شکر نعمت خداست چهارم از برای دین و صلاح و عفت و عیست او و لیکن تقدیم دین
 بر دین و بندار است که با سه منف و دیگر با کویا مستحب باشد و نه آماره فافظ و کلمات
 الدین قدمت ید الیه و رفای انسان نزد مزوج این دعاست بارک الله لک و
 بارک علیک و جمع یدکما بحیر و این در حدیث ابی هریره است هر قوما و ترند
 و ابن عباس رضی عنهما کرد و اند و این سود گفت آنحضرت صلی الله علیه و آله حاجت ما چنین است
 اَنْ الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُكَ وَنَسْتَعِیْذُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ
 مَنْ یَقْدِرْ اِلَیْكَ فَلاَ مُضِلَّ لَكَ وَ مَنْ یَضِلَّ فَلاَ هَادِیَ لَكَ وَ اَشْهَدُ اَنْ
 لَا اِلَهَ اِلَّا اَنْتَ وَ اَشْهَدُ اَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَ رَسُوْلُكَ بِاَسْمَیْكَ یَا اَيُّهَا الَّذِیْنَ
 اٰمَنُوا اَللّٰهُمَّ حَقِّقْ فُتَاتِهِ وَ لَا تَعْمَلْ اِلَّا وَ اَنْتَ مُسْلِمٌ وَ دَوْمٌ لَقَى اَللّٰهُ اَللّٰهُ
 تَسَاءَلُوْنَ بِنَبِیِّهِ وَ لَا رَحْمَیْرَ اَنْ اَللّٰهُ كَانَ عَلَیْكُمْ رَقِیْبًا سَمِعْتُ یَا اَيُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا

اَللّٰهُ وَفِيْ اَفْهَامٍ لَا سَلْبًا اَيُّكُمْ لَكُمْ اَعْمَالُكُمْ وَيَعْقِدُ لَكُمْ فَمَا بَكْرُكُمْ مِنْ
 يُطِيعُ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَرَّغَ زَوْجًا عَظِيمًا و این را احمد و دارمی و ابو داود و نسائی
 و ابن ماجه و غیر هم روایت کرده اند و در نزدی تخمینش و حاکم تصحیح نموده و در روایات دیگر
 بعض الفاظ کم و بیش هم آمده چنانکه در آخر کتاب موعظه حسنه با خطیب به فی شهر البسته
 مذکورست و نظر کردن زن غلط به اگر تو اند جائزست بلکه یکیه را که زن خواسته بود پرسید را
 دیده گفت نه فرمود برو بین و این در سلمست و از خطبه بر خطبه و برادر سلمان تا آنکه خطیب
 اول ترک کند یا اذن دهد نه فرموده و جمع بیان دو خواهر حرامست حرمین باشند
 یا اینین یا یک حره و دیگر امسه زیرا که آیه وَاَنْ تَتَّخِذُوا اَبْنَانَ الْاَخْتَيْنِ اَعْمَامًا است از آن
 هر دو حره باشند یا امه و قوله اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ اَعْمَامًا است از آنکه هر دو خواهر یکدیگر
 باشند یا غیر آن پس میان هر دو آیه عموم و خصوص من وجهست و در سنت آنچه تعیین
 راجع کند نیامده ولیکن سنه از جمع میان مرأة و عمه و خالا او تقویت نسخ جمع میان اخترین از
 امامی کند چه لفظ مرأة شامل حره و امه هر دوست و شک نیست که قرابت میان دو خواهر
 زائد بر قرابت میان زن و عمه و خالا اوست و هر که دعوی کند که مراد بقوله این اخترین
 حرامانند اما در این سخن از دوسه جز بدلیل پذیرا نشود و این قول که سوق آیات از برای
 تحریم حرامست باطلست چه در قول و سه بجهت حرمت علیکم ایها انکم تا قول او
 و ان تتخضعوا این الاختین امر امر و اما استوی بوده اند چه در تحریم ام مملوکه و همچنین
 است و نسبت مملوکه و انچه بعد از اینها ذکر یافتند خلافتی نیست فصل اول دال از تعلیل
 هر دو تن تقیید بمقدار بلکه هر چه قیمت دارد و مهر و نفش صحیحست چه حدیث دلخواه است
 من حدید و حدیث نکاح زن بر غلین و حدیث حلت زن بر صدق طعام از برین
 و حدیث تزوج عبدالرحمن بن عوف بر وزن نواة از زردال بر عدم تقیید بحد و جانب
 قلت است و این احادیث در امهاتست بلکه زنی را در زنی یکیه بر چند سوره قرآن که

داد و فرمود ادب فقید ملکتهای جامعک من القرآن و نور اعظمی را بر سلفه
 زو حکتهای فصلیه من القرآن آمده و لفظ بخار سے امکنه کنهه جامعک من القرآن
 است و لفظ ابو داد و این سبب ما قطع قال سر رة القرنة والقی تلهافا
 علی استماع ایت و درین الفاظ و کالت است بر آنکه لکباب و قیول را بجا
 معین است و اما در جانب کثرت پس آنرا نیز حد سے معین نیست و لهذا در قرآن شریف
 ذکر قطار آمد و در هر یک از زوجات مطهرات و دانه او قیسه و نصف بود که
 در هم باشد و هر که زعم کند که هر جین قدر و آن قدر نمی باشد بر وی دلیل سببه
 میست که مخالفة در و در کرده است و صدق صفت حقیق او بود پس هر که دانست
 صحیح باشد و از علی بفاطمه قتل و دخول در و در هر دو باید و این دلیل است
 و در شریف و صدق و جایا و علی را عصمت نکاح برای زن است و هر چه بعد از
 نکاح باشد از ان علی مستحق حیره که بران اگر ام مرد توان کرد دختر یا خواهر
 و نکاحی که در ان فرض صدق نکرد و پیش از دخول بان زن مرد آن زن را مثل
 صدق زن ان قوم خودی باشد بلا و کس و شطط و محال می شود زن بیا دان نویسد
 در هر دو این بطریق وقت از جا راند و قول علی که هر که زن و در هم نباشد و
 مقال است بخت نمی ارزد و بهتر مرگ است که آسان تر باشد بر مرد و عمر و دختر و
 و راندن آنحضرت صلا توفکر و آنحضرت صلا لعددات معاد مردود و ظالمین داد و
 اسامه سببار و رتبه اش داند و در سببش را قوی تر که است لیکن اصل بقید و معنی
 نیست دلیل بر وجوب مهر کامل بخیر و خلوت و تنگ بغیر ذیل محال نیست لایا و
 اموال عباد که اهلش تحریم است بکتاب و سنت و عز و ذیل از ان منتقل نمی تواند شد
 ار باطلان نکاح ثابت است و حدیث که نکاح الاصلی مرسل است و فرمود در هر
 بی ولی نکاح کرد نکاحش باطل شد و نزد دخول مهر لازم آید بنا بر استحلال فرج و اگر نکاح

اشتبا رز و در سلطان ولی کسی باشد که او را ولی نیست و این حدیث را ابن عوانه
 و ابن جابر و حاکم صحیح گفته اند و در آن دلالت است بر ابطال ولایت اولیا بنشین
 و بنا بر این اشیان است بعدم پس هر که غایب است نزد حضور گفتو و رضای مکلفه بدان
 اگر چه در بای قریب باشد و میکه خارج از بلد زن و مرید نکاح بود پس آن ولی در حکم
 معدوم است و سلطان ولی او است مگر آنکه بانوی و شوهر راضی باشد انتظارش گردند که
 درین صورت انتظار قدم آن غایب حق این هر دو است اگر چه مدت دراز گردد و با
 عدم رضای وی از برای ایجاد انتظار نیست و لایسا با وجود حدیث ثلاث لا یؤخرون
 اذ اجاءت و از آنجه ایم است چون گفتوش بهم رسد و معمول علیه و باعتبار ولایت
 نکاح قریب قریب زن است که نزد تزوج زن با غیره گفتو غضا ضنه لاحق ایشان گردد
 و مزوج او غیر ایشان باشد و این منقض بعصبات نیست بلکه و ردوی السهام یافته
 نمی شود و پدر برادر از جانب مادر و در ردوی الارحام همچو پسر و دختر و گاه غضا ضنت
 این هر دو باشد ترا و غضا ضنت بنی اعمام و نحوهم باشد و شک نیست که بعضی قریب
 اوصل است درین امر از بعض دیگر پس آباء و ابناء و ولی تر اند از غیر خود باز برادران
 یک پدر و مادر اند پسر برادران از جانب پدر یا مادر پس اولاد و بنین و اولاد و بنات
 سپس اولاد برادران و اولاد خواهران بعده اعمام و اخوال و قده که ذاصن بعد
 حق لاء و برزعم اختصاص بعضی و بن بعضی آوردن محبت است و اگر بیستش جز
 اقوال من تقدم نیست ما را بران تعویل نباشد و حدیث لا نکاح الا بولی و شاهدان
 عدل اگر ثابت شود و بصحبت رسد و دلیل باشد بر آنکه اشهاد شرطی از شرط نکاح است
 بنابر آنکه نفی ذات مستلزم اوست و توجیه نفی بسوی کمال محتاج تر میباشد چه تقدیر
 کمال ابعد المجازین است و لکن در حدیث مثال است بین تنقض از برای استدلال نشود
 فصل در شرایطی ثابت نشده و لکن بشرطی از ماکولات لباس است زیرا که

منجمله طعم مند و بست سخن در حکم شریعت استاب است باورد و اما ویش میجو در نسی
 از بسی و ظاهر آنست که این استاب نوعی از نسیب است و دلیلی و الی بر تخصیص دارد نشود
 و از وجه صحیح و جین و در ضعیف خبر فصل نیست نکاح اتم بدون استیاء و نکاح بکر بدین
 استیاء آن را دادن بکر سکوت است و در روایتی جین است که تیب احتی است بنفس خود
 از دلی خویش بکر را استیاء کند و اذن او خاصه است و در لفظی این است که است
 ولی را با تیب امری و اختیار است و از تیب امر خواهند و یک زن نکاح زن دیگر را است
 خود کند و نکاح خودش نماید چه ولایت و وکالتش مقبول نیست و این را ابن ماجه و
 و از قطنی است که آمده اند و رجال سندش ثقات اند و از نکاح شتار نمی آمده و پنجانی
 باشد که یکی دختر خود را بکک و دیگر کسی بستر نکاح خود با دخترش بدهد و میان این هر دو هر
 ناستند و این نه خاص دختران است بلکه فرامه زن و دختران برادر را نیز همین حکم است
 که نکاح شان بی مهر و طریق ساد و حرام و باطل است و محمد انصاری معتقد نیست بلکه در آنجا
 بر هر یک از زوجین تو غیر مهر از برای زوجیه است بنا بر اتمال فرج گویا بنزد افشار تسمیه
 بود و نسا تسمیه تسلیم نسا عقد نکاح نیست و مهر شرط عقد نباشد و نسی از شتار
 متقنه نسی و تحریم است نه متقنه نسا و عقد و زنی بکر اگر چه زن نکاح او کرده بود و نسی
 کاره بود آنحضرت صلوات الله علیه کرد و هر زن که در و ولی نکاحش کرده اند از برای او است
 و جب متزوج بمیرا زن اهل خود و عاها باشد و جمیع میان زن و نسی و خاله او حسد است
 و تحریم ما از نکاح و نکاح و خطبه و خطبه بشدن نمی آمده این عا س گوید نکاح نیز
 در حالت احرام کرد و میوه گفته نکاح در حالت احلال بود و اول در حدیث متفق علیک
 و ناسی در سلم و نسی است رنج که اهل اللیت ادری عا فی اللیت و احتی شرط و نسا
 شرطی است که برال فرج را حلال ساخته اند اما یک محرم حلال یا محلل حسد است
 فصل در عا و طاس تا سه روز و نسی و نسی و نسی از آن نمی کرد و او سلم و

حدیث متفق علیہ از علی آمدہ کہ منیٰ کرد از منہ در عام خیر و ستم بر سر حق استغنیہ گفتہ منیٰ فرود
 از منہ زنمان و از کرم حرامیہ و این در صحیحین غیر ہماست زور حدیثہ بر یح بن یسیر آمدہ
 کہ فرمود شمار از ان و اودم در متمثل از زنان و مکون او تناسلیہ تار و ز قیامت حرامش
 ساختہ پس ہر کہ نزدش چیز سے از جنس این زنان باشد او را بگذارد از نجسہ با و اودہ
 هیچ نگیرد و این نزد مسلم و ابو داؤد و نسائی و ابن ماجہ و احمد و ابن حبان مست و در سنن
 ولایت مست بر نسخ نکاح منقہ تا اید و هو الشی الخ الذی کا یجی ص سندہ چہ این سنہ
 و حجتہ الوداع بود و وقوع این منیٰ مؤید در آخر موطن از موطن سفر آنحضرت است مسلم
 و بعد چارہ ازان وفات یافتہ پس مصیر بسوی آن واجب باشد سخن درین مسئلہ
 و راست حاصل آنکہ نسخ تخلیل جمع علیہ تحریم جمع علیہ تنقیہ بقید تابست و نسخ نسخ
 ہر دو قطعہ اندر این بر تقدیر نیست کہ نسخ قطعہ جز قطعہ نباشد چنانکہ جمہور اہل اصول گویند
 در نہارا درین قول با جمہور موافقت نیست فصل محل و محل کہ ملعون اند برسان رسول خدا
 صلوات و احادیث این مسئلہ بطریق جامع از صحابہ باسانید سے آمدہ کہ بغضش صریح و بغضش
 حسن نیست و منیٰ باشد لعن اگر بر امر ناجائز و شریعت مطہرہ بکیر گناہی کہ از اشد زنوب
 باشد پس تخلیل غیر جائز است و شرع و اگر جائزی بود فاعل دراضی را بدان لغت نمی فرود
 و چون حرام و غیر جائز و شریعت آمد پس غیر آن نکاح مست کہ در کرمیہ حتی آنکہ زوجا
 غیرہ ذکر یافتہ و آمدہ کہ نکاح منیٰ کہ زانی محلود گریہ چو خود و این حدیث ابی ہریرہ کہ نزد
 احمد ابو داؤد و مست و رجالش بہ ثقہ موافق قول او تنالی مست و حرم ذلک علی
 المؤمنین پس نکاح با زانیہ جائز نباشد و ظاہر حدیث ان اصداؤن کا تودید کا مص
 آنست کہ گناہ از زنا باشد ولیکن اختلاف مست در وصل و ارسال بلکہ نسائی گفتہ اندہ
 ایسا بنبات و نیست و جہ از براسے منع نکاح با دختر کہ این کس با مادرش زنا کردہ زیرا کہ تحریم
 مجرم محرمات بشرع مست نہ بغفل و شرع تحریم بنت شرع سے آمدہ و این دختر بنت شرعی نیست

تا دانی باشد زیرا که تعالی در بیان آنکه بتوان گفت که کم نیست لایق مخلوق است با او است
 زیرا که این حقوق اگر بشر است پس باطل است و اگر مراد آنست که غیر شرعی است پس
 منزه است چاکر و مخلوق آفتاب است لیکن این آب نه آبی است که بر آن حقوق نباشد
 ثابت شده بلکه آبی است که صاحب او را جز بحر حاصل دیگر نیست فصل حاله
 گوید کی زن خود را سه طلاق داد آن زن بر نی دیگری رفت آن دیگر خیم او را طلاق
 داد پیش از دخول پس زوجه اول را داده تزویج کرد و آنحضرت صلوات الله علیه از آن پرسید فرمود
 لا حتی ینذوق الا تخمین عیالها اما ذاق الاول اخوجه مسلک و این دلیل است
 بر وجوب طلق و با وجود آن مجزوع دخول کافی است و انزال شهرت نیست +

باب در بیان کفایت و خیانت

این اثر گفته آنحضرت صلوات الله علیه بر بعضی از سبب کفایت بعضی اند و همچنین بعضی موالی الکفای
 بعضی مکره حاکم و مجامع و این را حاکم بر دایت کرده و در سندش را وی بی نام است و
 ابو حاتم مستخرج گفته و لیکن شامی در او در نزد بنابر از معاذ بن جبل بسند منقطع و قاضی
 بن حاتم قیس را گفته کفاح کن با اسامه و این در مسلم است فاطمه قمر مشبه بود و اسامه موی او
 توبه بیاض را در آن کفاح با هندی و کفاح با دسے فرموده و در حجام بود و سندش نزد حاکم
 جدید است پس مقدم باشد بر دایت اولی در راجح بود از آن و کفایت در سبب غیر معتبر
 بود و هر که باعتبار سبب فرست مجروح خیال بے استدلال آویخته و بگویند بنات جنود طریقی
 عننا ارفع و درست در اولی از سبب مستلزم آن نیست که یک کبریه از خود با وجود رضای او یا
 درام باشد و قرون مشهور لها با تخیر ازین مسائل بدرجست بودند و خلافت احدی از قرون
 در آن معلوم نشد و مگر بعد از گذشتن چهار صد سال از هجرت نبویه و با یک سلسله استثنای
 بنات فاطمه از ازدواج با دیگران قریبش باشند یا غیر آن سلسله و اولی است پیوسته
 در لایق و تشبیه و تشبیه غیر معتبر است و تشبیه غیر معتبر و تشبیه و اگر لابد باشد استیارات اصحاب

پس شک نیست که اشرف الناس نسباً بهیچ ما شدم و افضل اصحاب حسب علم است و بس و
 شریط ابل فرود در باب کفارت یکدیگر از برای تزویج و تزویج اشبه بخراقات است
 نسبت با جنادات و کفر لغات احیاء عند هم لیس علیها آثاره من علم و
 حدیث خیار بر بره نزد عتیق غلبه است و در دوا بیست نزد مسلم آمده که زین عبد بود و در
 روایتی دیگر آمده که حر بود و اول اثبت است و در بخاری از ابن عباس بصحت رسیده که
 بنده بود و غیره و زین علی را که زیاده دو خواهر نزد اسلام آوردن بود و ارشاد کرد که طلاق و
 ایضا شدت و سستش را بخاری اعلال کرده مگر ابن جبار و دار قطنی و بیضاوی و
 و زین علی شینش نموده اند و غیلان بن سلمه ثقفی نزد قبول اسلام ده زن نزد خود داشت
 و همگان همراه او مسلمان شدند آنحضرت ادرام کرد با اختیار چهار زن از آنها و این را
 اگر چه ابن جبار حاکم تصحیح کرده اند مگر بخاری ابو زرعه و ابوها تم اعلاش نموده و ابن
 عبد البر گفته که لهما حلوة و اعله غیبه من الحفا که لعلی اخری و چون مقام
 مقام و جوب تحریم و تحلیل و موضع موضع عاتمة البدوی است حال دلیل برین منوال است
 پس چنانکه باید و شاید منتقض از برای استدلال بر مع زیادت بر اربع نشود و آیه که همیشه
 فانکی اما طاب لکم من النساء منی و ثلاث و دباع بر محاوره عرب عباد و آیه
 لغت مفید جز از نکاح و در دو سه و چهار چهار زن در یک بار است و در آن نفعی از برای
 مقدار عدد زنان نیست و نه دلیلی بر مفارقت دفعه اولی نزد دفعه ثانیه است و اگر نزد کسی
 نقل محالف این منتهی از آنکه لغت و اعراب باشد پس مقام استفاده از وی است
 و این تفصیل فرماید و ثقفی بدعوی اجماع نزد غیر منزعج باین جلیه امون و ابی هر خطب است و بیست
 قسم ایراد اسماع بصحت خواهد رسید حال آنکه ظاهر بیاید ابن صباغ و عمرانی و غیره از متفقین متاخرین
 بر خلافت ایراد اجماع داشته اند و هم قرآن کریم فیصل رسول کریم که زن یا زیاد و بعضی
 اوقات فراموش آورد و در آن اجماع مذکور است و دعوی خصوصیت منقصر بدلیل است و ایراد

اصطلاح همراه دار و قتل از آن جز پناهی که نزدش همه سافیر منقطع گردد و ممکن نیست حد
 متقدم بماند با اعلای که در آن است کما تنهض از براسه نقل از دلیل قرآنی و فعل مستطوع
 می تواند شد و هر که تسبیح این حدیث بروحی که بدان قیام جست می تواند شد بکند با
 دلیلی دیگر در معنی این حدیث بیار و خدا این جزای غیر و چه بسیار است هیچ یک و میان
 حق صداقت و بقضا نیست و بر عالم انسانی حق اجتهاد و لایسما در مقامات تحریر و تقریر
 چنانکه در همه اجات این کتاب و جز آن کرد ایم و می کنیم و حبست و نزد حاکم چیری
 و در صورتی در عمل باید کرد و در تقریر صواب فایا ک اب تحامی التصامیم بالحق الد
 صلح الیه ملکک لتقل وقال ولا یمنی من اطلی تجس بها کتین من
 الرجال فاما ک لا تسأل یوم القیامه عن الدی ترقصیه منک العباد علی عی
 الدی یرقصیه المعصود اذا اجاء صراعه بطل یوم معقل ع و من ورد المعی
 استقلال السواقیه فصل انخفض مسلم و خضر و زینب را برادر العاص بن الربیع بعد
 از شش سال بکاخ اول برگردانید و نکاح تازه کرد و این حدیث نزد احمد و حاکم
 بصحت رسید و در حدیث دیگر آمده که نکاح جدید کرد و لیکن نزد سید اول را از راز و
 اسناد گفته و سبکی که اسلام آورده و نکاح کرده بود شوی او گفت می دانی که من مسلمان
 شده ام پس آنحضرت آن زن را از شوهر و بگوش کشید و بشوهر اول داد و این را بنا
 حاکم و حاکم فصیح کرده اند فصل چون در پهلوی عالی که زل از بنی غفار بود نزد
 و وضع تاب ملاحظه بیاض کرد و فرمود جامه خود پوش و کسان خویش با سبزه و ام کتین
 دادن کرد و در سندش جمولی است و از عمر بن خطاب آمده که زن بر صاریا مجنون با مجوز
 را صدق است عوض بس این صدق بر زنده فریب دهنده است یعنی اگر می نیست
 و در نه بر جا بل تا و ان نیست و از علی مرتضی هم نحو آن بزیادت قرن آمده و قصه
 عمر بن العاص و عیین اسیل یک سال است و لیکن این همه موقوفات است بختی از

گوا سائیش رجال ثقات باشند چه در اشغال این مقامات استناد بر فوعات باشد
 نبغیر آنها و آن موجودیت و بضرورت و نییه ثابت شده که عقد نکاح لازمست و
 بدان احکام زوجیت از جواز و طلی و وجوب نفقه و نحو آن و ثبوت میراث و سایر احکام
 ثابت می شود و همچنین از ضرورت و نییه خروج از ان بطلاق و موت ثابت پس از برای
 زوج خروج از نکاح بسبب از اسباب دلیلی صحیح مقتضی انتقال از ثبوت بضرورت و نییه بآن
 و در باره فسخ نکاح از عیوب بحجتی نیرد نیامده و مرفوعی بثبوت نرسیده و لفظ المحقق
 با هلاک صیغه طلاق است و بر فرض احتمال حل بر تبیین و حسب باشد نه بر اسوای آن
 همچنین در فسخ بغت دلیلی صحیح نیامده و اصل بقا بر نكاح است تا آنکه موجب انتقال
 نیاید و من اعجب ما یتجب منه تخصیص بعضی العیوب بذلک دون بعضی

لا یجوز دلیل فبیحان الله و بحمدہ

فصل در بیان عشرت با زنان

ملعون است آنکه در بر زن بیاید بلکه او تعالی بسوئے چنین کس نظر نمی فرماید و اول
 مرسل است و ثانی موقوف و لیکن چون بطرق چند از جماع از صحابه آمده مجموعش متعین
 بر فرض این معنی که مراد از الی ششم این ششم باشد و آنکه ابن عمر نزول این آیه مردی
 از انصار که بد بر زن خود آمده بود نشان داده جرأت ابن عباس تو یاسیم او درین باب
 نموده کافی سنن ابی داود و آنحضرت وصیت فرموده است بخیر و نیکی در حق زنان و گفته که اگر پیش
 زنان از استخوان پهلوسست و اعوج شے در ضلع اعلا سے اوست اگر بروی که راست
 بشکند و اگر همچنان بگذارد سه هوار کج ماند و استماع بدان همراه کجی است و شکستن آن طلاق
 اوست و نزد دست دوم بر سینه از غرود جابر گفت که بان تا هنگام سه پاس بخانه در آید
 یعنی شب و خل مشورت از ولیده موسی شانه زن در مغیبه استره بکار برد و گفته بهر که غیبت او دراز
 گردد وی شب هنگام ناگهان بخانه نه در آید و بدترین مردم نزد خدا روز قیامت کسی است

که بدن رسد و زن بوی رسد پسر را زاد را بر ملا کند و چون ساد و بن دیده از حق زن بر
 شوهر پرسید فرمود چون نان خور سکے او را بخوران و چون جامه پوشی او را هم بپوشان
 و بر روی او وزن او را بر مگوی و از وی هر در خانه جدا شود این نزد آمد و او را وود
 و نانی و این ماجه است و نزد بخاری قلیقا آمده و مذری از ان سکوت کرده و این
 جان و فاکم قلیحش نموده اند و پیودی گفتند که از در آمدن مرد بقبل حزن از جانب
 فرزند احوال می شود پس فاقا احقر تکم اقی تشکر فرود آمد آخر چه سلم عن جابر و فرمود
 اگر سیکل از وزن خود بایزد این دعا خواند بسم الله الله صریحا الشیطان و حنبلیک علی
 ما و فقتنا اگر میان هر دو فرزند می مقدر بوده است هر گز شیطان زبان نرساند
 این در حدیث متفق علیه است و بخاری از ابی هریره مرفوعا آورده که چون مرد زن را
 بفراش خواند روی او را کرد و نیامد ملائکه تا صبح بروی او نشت کنند و لفظ سلم اینست که آنکه
 آسمان است بروی خشتناک گردد تا آنکه مرد از ان زن خوش و دشواری بیند و متفق علیه
 لعنت بر هر صله مستوصله داشته و داشته آمده و فصل پیوند سویی بویی است و دشمن
 خدا نیدن سوزن یا خار در پوست و فرموده غیاث فارس و روم را زبان نماند که در آن
 جمیع است بادن در حالت برضاع و سوزل را و ادغغی گفته آخر چه سلم و در حدیث دیگر
 گفت بیو که عزل را و او صغری گویند کاذب انداگر خدا نخواهد که خلایق کند توانی که
 برگردانی و جالش ثقات اند و جابر گفته ما عزل می کردیم و قرآن نازل می شد پس اگر
 ناجائزی بود از ان ممنوع می شدیم و این متفق علیه است و سلم زیاده کرده و صلح النبی
 صلح فلم یخنا و بجز عزل جائز است و کراهت تریه را این منافاة نیست و اما و
 قاضیه بر منع محمول است بر تخریج که است نقض بر تخریم و بعد از سمع بیانها و آنش و صمیمین
 آنحضرت صلی الله علیه و آله بر هر زن نان یک غسل مردی شده

چون سیدالمرین بن صوف با آنحضرت گفت که من تزوج کرده‌ام فرمود باریک اندک
 اوله و لی بشأه این لفظ مسلم است از حدیث انس و فرمود چون یکے را از شما بسوس
 ولیمه خوانند باید که بنیاید و این متفق علییه است از حدیث ابن عمر و در لفظی نیز مسلم چنین آمده
 که اجابت کند خواه عرس باشد یا نحو آن و فرمود شش طعام طعام ولیمه است که آئینه را
 منع کنند و اما آئینه را بخوانند و غیر مجیب دعوت عاصی خدا و رسول است آری اگر کلام
 باشد دعا کند و اگر منظر است بخورد و در روایتی آمده ان شاء طعمه و ان شاء ترک
 و این لفظ مسلم است از جابر و ابن مسعود و فروغاً آلوده که طعام ولیمه روز اول حق است
 در روز ثانی سنت در روز سوم سمه و هر که سمه کند بوی خداستغالی لیکن بنفشه
 تزیینی غریب است با آنکه رجالش رجال صحیح اند و نزد این ماحبه شاید از حدیث
 انس دارد و آنحضرت ولیمه بعضی زنان خود بدو و بدو و در ولیمه صغیه برتر و اطفال و کن
 تفسر فرمود و حسابی از خیر و حکم برنگرفت و نزد اجتماع دو داعی اجابت از برای اقرب
 در باب و اگر یکے از دیگری سبقت کند اجابت مر سابق راست و این بسبب ضعیف
 آمده و فرمود من یکے زوده نمی خورم رواه البخاری و عمر بن ابی سلمه را گفت اسے کو دک
 بسلم کن و بدست راست و از پیش خود بخور متفق علییه و در باره فقه شریع فرمود از جراثیم
 بخورید و از وسط آن چه برکت از مظاهر و می آید و سندی صحیح است و بیسج طعام را عیب
 نکرد اگر خوش آمد بخورد و اگر ناخوش گرفت بگذاشت و از خوردن بدست چپ نمے کرد
 و گفت شیطان بشمال می خورد و از تنفس در انا و نفع اندران نمے فرمود و این همه
 در امهات است **فصل** احادیث امر باجابت ولیمه صحیح است و آنچه متفق صرف آن از وجوب
 باشد نیامده آری حضور و لا کم شوبه بنکرات با عجم قدرت بر تنسیخ یا جائز است چنانکه
 حدیث نمے از جلوس بر مائده که بران ادا است خبر باشد دال است بران و سایر معاصی
 مقاس باشد بران **فصل** بعضی اهل علم بر کراست کلام بحالت جماع استدلال بقیاس

برکاست کلام بحال قنای حاجت کرده اند و این فایس اگر بجامع امتحانات است
 باطل است چه حالت جمیع حالت مستلزم دست نه حالت استجابت بلکه در عکس که درین حالت
 نوعی از امان عشرت است بلکه لذت نمایان دارد و کما قال بعض الصالحه
 و یجب فی مثل حال الجمیع لاین الکلام وضعف النظر
 و اگر جامع کدام شئی دیگر است آن چیست با آنکه رسول خدا صلعم ملاعبت و ملاعبت را
 شرمع ساخته و وقت جمیع اولی تر با دست فصل ریاض کار و بار خانه و خدمت عمل
 در بیت بر وزن غیر ظاهر است و کن زمان صحابه اعمال صانع معیشت بلکه فایس از آن که
 تبال در مشقت است بجای آورد و در مجموع نش که زنی از آن متنوع شده باشد یا گفته که
 این کار بر زنده من نیست یا من این کار نکنم تا بر مکان شدت یا مل جبال بلکه در صحیحین
 و غیره آمده که سنگ آبی در دست بتول و مشک در گردن زهره را اثر کرده بود و
 شرف کس فیهار صی الله عها و اوصاها پس هر زن که گمان مردم و موجب چیزه
 بر خود جز نمکین روح بر طلی کند و اراد و رجوع با جرات خود نماید یا تابش برین امر و نسبت
 اشکال در آن است که از ابتدا و از با شرف اعمال سر کشیده و گفته که عمل بر من غیر واجب است
 پس اجبارش بر عمل محتاج دلیل است اگر ثابت شود که آنحضرت صلعم بتول را امر بحدت
 زود و دی فرمود و عمل باشد از برای تنگ بر اجبار معتقد و مجرب و تقریر نموده زمان خود و
 زمان سلیم را بر عمل و بیعت از روح مفید جواز است نه وجوب

باب در بیان قسم

آنحضرت بیان زمان خود قسمت می کرد و می گفت اللهم هذا قسمی فیما املك فلا
 تملنی فیما تملك ولا املكی فرمود هر که اراد وزن است و وی مالک به یکے است و در
 قیاست بیاید و ثقی او مال باشد و آنس گفته سنت آنست که چون بکر شیب آمد و نزدش
 رفت شب بماند باز قسم نماید و اگر شیب آمد و نزدش سه شب بماند و آنحضرت چون نزد

ام سلمہ شیبہ بسر کرد و فرمود ترا ہوانی بر اہل توبیت اگر خواستہ نزد تہمت شیبہ باشم
 ولیکن باز با دیگر زنان خود نیز چہنیں کنم و ویکہ سودہ بنت زوسہ توبیت خود بعاثہ بخشد
 آنحضرت نزد عائشہ و شیبہ می ماند عائشہ گوید و رقم بعض مارا بر بعض فیضت بنی داد
 بلکہ نزد ہر زن بی سببی شد تا آنکہ شیبہ ہنگام بخارہ صاحب یوم می رسید و این مود
 بر نسا و دونا ہا بعد از نماز عصری بود ولیکن در مرض موت این اما غدا لغت و اراوہ
 یوم عائشہ کرد و ہنگام دستوری دادند کہ ہر کجا کہ خواستہ بمان پس در خانہ عائشہ ماندند
 و نزد سفر در زنان قرعہ انداخت و ہم ہر زن کہ بر آمد یا جان زن بیرون آمد و اعتبار
 قرعہ در شرع و در غیر باب آمد بخلاف تاف کہ مستقل با ثبات نسب و جوا آن نیست
 اگرچہ استبشا نبوی بدان ثابت شدہ و آزد و کوب زنان در رنگ بندگان نمی فرمودہ

این نزد بخاری ست

باب در بیان خلع

زن ثابت بن قیس منہ آنحضرت صلا آمد و گفت برو سے عثمانی در دین و خلق نمی کنم
 ولیکن کفر او را سلام کردہ می دارم فرمود کہستان را بروی بازی گردانے گفت آری
 ثابت را فرمود اقبل الحدیقہ و طلقھا تطلیقہ استخرجہ البخاری عن ابن
 عباس و در روایتی اصدا بطلاق آمد و در لفظی آمد کہ ثابت مرد ویم بد روی بود
 زن او گفت اگر خوف خدائی بود و نزد آمدنش بر خود خوی بر رویش سے آنگندم و این
 زیادت نزد ترمذی و ابو داود و سنن و احمد آوردہ کہ ابن اول خلع بود در اسلام و یا بجلہ
 این خلع طلاق بائن ست نزد جمعی از اہل علم منہ الشوکانی سے الویل و الفتح الراجی و
 فتح ست نزد جمعی دیگر منہ الحافظ ابن القیم و الشوکانی ایضانی الدرر و الداری و العسل
 ذلک ہو الراجح و مؤید اوست آنکہ رسول خدا عہدش یک حیض گردانیدہ و این حدیث
 حسن ست نزد ترمذی و عوم قولہ تعالی فلا جناح علیہا فیما افندت بہ و ال سنت بر حوا

اختلاف بریاد و از آنجک رن از مرد گرفته و کان جدید اما الر باد تچه ولا را بار تخته
 تیج کرده پس مختص عموم مذکور باشد چنانکه حق فز و احوال تخصیص عموم قرآن با کمال
 و مذاب صحاح و سن اعدیم و برین سله مختلف و مبسوط است و میطولات

باب در بیان طلاق

آنحضرت فرمودند من سرین حلال لسی خدا طلاق است و این را ابو داود و ابی حاتم
 مروان ابن عمر روایت کرده اند و حاکم صحیح گفته و ابو حاتم ترجیح از سانش نموده و چون
 این الزم خود را در طلاق داد عمر از آنحضرت صلوات علیه فرمود بگوید اگر مرا جانش گفت
 بعد از طهارتس بگذار دستر جانش شود و پاک گردد پس اگر خواهم نگاهدار و اگر نخواهم
 پیش از رس بگذار و این است آن حدت که او تعالی امر جطلتس را بیان کرده و این حدت
 متفق علیه است و در لفظ از سلم آمده حدت علیه بانه لیل طهارتس او چا مسلا
 و در لفظی از بمار است که حدت تطلیقه و در روایتی از سلم چنین است آن رسالا
 صلوات علیه ان او لبعها لک امسک حتی یخض حیضه اخری و در لفظ دیگر
 این است که گفت مردها علی و لم یرها شیا و قال اد الطهرات ملقلى اولتک
 بجله این بود و ال اندر آنکه طلاق سنه آنست که رن مانع نباشد و چنین فضا
 بر آنکه طهر را در آن شرط کرده و نفاس طهر است و در آن طهر که طلاق داده جماع نکرده است
 و زیاده بر یک طلاق نداده زیرا که آنحضرت صلوات علیه طلاق جمیعاً بخشاک شده و فرمود
 ایلعن لکاب اسه و اما پس اظهار که و نیز این طلاق در طهر نداده باشد که حصر
 تمام بیان او را طلاق داده است سله وقوع و دم و قوع طلاق جمعی از این معانی
 که جز البتال و بیاری و منافاتس جولان نمی کنند غیر از افراد حال بر تحقیق حق را و این
 و اتفاق نمی گردند و این معام از تحریر این سله و جمعی که نتیج مطلوب باشد متکمی که
 رای وقت بر سله باشد بر وی لازم است که منوعات این مردم جمیع علی مستندت باشد

آنچه در بی و محرمات شوکانی پنج شرح سنتی در رساله مستقلة اش را درین باب ملاحظه
 فرمایید و علامه محمد بن ابراهیم وزیر سانس درین باب مضمونی هست و باجملة اتفاق کائنات
 بر آنکه طلاق مخالف طلاق سنت را طلاق بدعت گویند و از آنحضرت صلوات الله علیه ثابت شده
 که هر بدعت ضلالت است و نیست خلاف در آنکه این طلاق مخالف چیزی است که از اول
 مشروعش ساخته و رسول خدا در حدیث ابن عمر بیان فرموده است و آنچه خلاف شرع
 خدا و رسول است مردود باشد بحديث عائشة عنہ صلوات الله علیه علیہ امرنا فهو
 رد و این حدیث متفق علیه است شوکانی گفته فصیح زعمان هذه البدعة یلزم
 حکمها و ان هذا الامر الذی یس من امره صلوات الله علیه من فاعله و یعتد به
 له یقبل منه ذلك الا بدلیل اقلی گویم خلاصه چیز است که فاعلان وقوع طلاق بدعی
 بران تقوید کرده اند اندراج این طلاق است زیر آیات عامه و تصریح ابن عمر بکبان
 او یک تطبیقه و جوابش آنست که اندراجش زیر جمومات ممنوع است بنا بر آنکه از جنس
 طلاق مآذون نیست بلکه طلاق است که او تعالی امر خلاف آن کرده و غضب نبوی
 بر امر حلال نمی تواند شد و در قول ابن عمر انها اخصت تبیان حاسب نیست که است
 بلکه در روایت صحیح نزد احمد و ابوداود و نسائی له یدرها شیئا آمده که تقدم و در آن تصریح
 آنکه رأی آن غیر رسول خداست صلوات الله علیه پس قول ابن عمر معارضش نمی تواند شد چه حجت
 در روایت اوست و در رای او و در روایت مره فلیما اجمعها و یعتد بتطبیقه لصحبت
 زبیده که ما جزم به ابن القیم فی الهدی و درین باب روایاتی دیگر است که در اسانید
 مجاہیل و کذا بین اند و لا تثبت الحجۃ بتی منها فصل ابن عباس گفته طلاق
 بر محمد رسول خدا و ابی بکر و دو سال از خلافت عمر سه بار در حکم یک طلاق بود عمر گفت
 مردم شتابانی کردند در کاریکه ایشان را در آن حملت بود پس باری کنیم از برای ایشان
 در بار سه کرد و راه سلم و محمود بن لبید گفته خبردار شد آنحضرت آن مردی که زن خود را

سه سال پس غشماک برخواست و فرمود بایزی کرده می شود بکتاب خدا من
 و سان شباهم تا آنکه مردی با ستاد و گفت اگر حکم شود آن کس را بکسرم روا انسانی
 و در حاله من تقصیر و این عباس کو ییو بگذاشت ام رکانه را طلاق داد و آنحضرت فرمود
 در حق زن خود و گفت من سه طلاق داده ام فرمودی دهم بجمع کن و این نزد
 ایوه دست و لفظ احمد بنین آمده که ابورکانه این طلاق در یک مجلس داد و غلغله شد
 آنحضرت فرمود این سه یک طلاق باشد و در سندش محمد بن اسحاق سه دور در
 نقل کرده اند و مع عدم قبح در اوست و ایوه او در و تیش بود و من ازین طریق
 کرده و لفظ این است که ابورکانه زن خود سه طلاق الیه داد و گفت و الله جز یک طلاق
 اراده نکرده ام پس آنحضرت مسلم زن او را بروی باز گردانید و این خلاصی است
 درین مسئله و طوله الله بول کثیرة القول متبعة الاطراف قد میتها خلاف و احاطه جمیع
 اقوال را اول بالتصحیح و تقیم آن محتمل مصنفه مستقل است شوکانی رج درین باب رساله
 فراهم ساخته و در آن بعضی بسط کرده و صاحب مدنی تحقیق مقام بر وجه شفا می او فرمود
 و حجت درین موضع حدیث ابن عباس است که در جمیع مسلم و جز آن با ستادی که در
 همه آنکه از ثبوت شده ان انا الصهباء قال له الله تعلم ان الملاح كما متوا
 علی محمد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و ان لکر و صدرا من اماره
 عمر قال نعم و این را الفاظ و اسانید است و تبرکه محاوره و تخلص ازین محبت کرده و سه
 محبت مانده باورده و تناسک بتقید این طلاق قبل از دخول چنانکه در بعضی روایات
 یوجب باشد زیرا که در طلاق تفاوت حال قبل از دخول و بعد از آن نیست و چون حکم
 در کینه ثابت است در دیگر نیز ثابت گردد و من ادعی العراق فعلیه ابصاحه
 حدیثی بحدیث المسئلة من العلماء منهم شیخ الاسلام اسیمیه و حجت
 من عدله و الحق یا ایدلهم و لکن لتا کان مذهب الاشتهار اربعة ابی حنیفة

مالک و الشافعی را حد آن الطلاق یتبع الطلاق کان المخالف لذلك عندنا
اتباعهم و کتب من خاصتهم کالمخالف للاجماع و لکن
جنگ بفتا دو دولت است همسر را عذر نیست چون ندیدند حقیقت را افسانه زدند
و از اوله متقدم ظاهر است که سه طلاق بیک لفظ یا الفاظ در یک مجلس بدون تخلل چیست
یک طلاق باشد اگر چه بدعی بود و این صورت بنحوی صور طلاق بدعی واقع است با آنکه
فاعلش آثم باشد نه سائر صور بدعی که در آنها طلاق واقع نمی شود و فصل در الفاظ و عبار
طلاق ناگزیر است از آنکه معنی آن مقصود باشد و همین است مراد اهل علم به نیست چه بجز و کلام
غیر اراده رولش بلکه مجرد تصویرت بحروف چنانکه از پریشان خاطر سر بر می آید و بافت
پریان می کند که اراده معافی آن نکرده و در حال فطری یا لاش خطور نموده اثبات
احکام شرعی و نفی آن جائز نیست لایما و در بجز امر عظیم و خطب حجیم که فرقت میان
زوجین و حکم تحریم بانوی بر شو و تحلیلش از برای غیر زوج است و اهل اصول تفاوت
کرده اند بر آنکه هم شرط تکلیف است یعنی فم ترکیب و مراد نمیدن معنی اوست چه فم نفس
حروف معتبر نیست و هیچ عاقل بدان قائل نشود و تا به عالم چه رسد آری نزد صد و لفظ
صحیح طلاق از عاقل اگر زن و مرد با هم اختلاف کنند زن گوید که مرا این لفظ طلاق
داده است و مرد گوید نداده ام بلکه حکم باین لفظ بلا قصد کرده ام قول قول زن باشد باینکه
صدورش از عاقل در غایت ندرت است و نزد عدم منازعت مشکوک عمل بلفظ کند پس اگر قصد
مدلول کرده است مطلقه شد و زن زن زن او است باقی زیر نکاح و نیست و پذیرش
را هیچ حکم نباشد و اگر لفظ طلاق مدلول آن را که فرقت است نزد حکم بدان قصد کرده باشد
و لکن اراده فرقت زن با آنکه مخاطب باوست و غیر از طلاقش اخبار نموده پس همچو کس
بازل است و نه طلاق جد باشد. کما و درود بذلك الدلیل فصل سه چیز است که
جدش جد و نه طلاق جد است نکاح و طلاق و جدش حسن است و او را الاربعه

عراق و حیدر و صحیح الشاکر و در لغت بسند ضعیف نزد ابن عدی بجای حجت متناهی
 آمد و در رد این شریع باین اقسامست که بنا نیست بعد و طلاق و نکاح و طلاق
 هر که این هر سه را باری گوید واجب گرد و فرمود او تعالی تجاوز کرد از آنست
 نفس امام که عمل نکرد و است ما بر زبان نهاد و در این متفق نیست از حدیثی باین
 بلفظ این بهاس است که منع کرد از آنست من خطا و نسیان و امر مستنکر و غیره را این در
 این ماجر و ملک و دستگیر است و این هم گفته است که نیست و هم از دست رفت اندر
 موقوفه آمد که حرام کرد و زن بزوجه چیزی نیست رواد البخاری بلکه همین است که فرمود
 آن کن رواد مسلم و در بسند سلیزه نهیب است بلکه این القم گفته که زیاد در بیست
 و اربع همین است که تخم نه از صراح طلاق است نه از کلمات آن بلکه بیست و از ایاک
 و آیه که مرسل است و ان تفتقن المحلی باهلاک که دفتر جون را فرمود و کما به از طلاق
 نیست طلاق مگر بعد از نکاح و در حق مگر بعد از ملک و سند من طلاق است و در بیست
 آمده است و در متفق و در طلاق و آنچه مالک آن نیست بخاری گفته این صحیح و در
 فیه است و در فروع است قلم تکلیف از سکن ارجعت تا آنکه میدار شود و از کودک تا آنکه
 مرگ گردد و از دیوانه تا آنکه بداند یا بهوش آید و این نزد احمد و ابو داود و سنن است
 ابن ماجه است و حاکم انقیحش نموده

باب در بیان رجعت

عمران بن عیین گفته بر طلاق رجعت گواه باید گرفت و سند این موقوف صحیح است
 و در حدیث مرفوع متفق علی ابن عمر بلعظ قال السی صلعم لعمراده فلیس احبها فلیس
 بر ثبوت رجعت و مشرعت آن بعد از طلاق و توفیق طلاق بسوی زن بقولین
 ایقاع مطلق طلاق است - مقید باقاع رجعت که بائن باشد و لکن در رجعت بودن این
 طالع زن تا آنکه تغییر نیست چه ثبوت رجعت بر زن متفق بود و بسوی مطلق رجعت

اگر کاره باشد پس رجحان باین بودن این طلق باین خبیثت است فصل طلاق مشروط
 را حکم سایر کلمات مشروط است و این در کتاب خدا و سنت رسول چندانست که زیر
 مشروطی در آید و لیکن کلام مشروط بینه از صیغ منفید و درخت عرب برویجه است که
 احدی انکارش نتواند کرد مگر یک صیغ باشد از زبان تازی نشاء و طلاق سکران
 صیغ نیست زیرا که مناط تکلیف عقل است و چون نقل زالی باشد بهر حکم شرعی زایل گشت
 پس طلاق مجنون هم روا نبود چه در بر بقای آن قدر عقل است و گفته خود بشاء
 و با وجود این مقدار عقل است بنا بر آنکه قدر معتبر موجود است و اگر باقی نیست مجنون است
 نیست فرق میان جنون و جنون فنون است و حدیث لا طلاق فی اخلاقاً
 اگر چه نزد ابو حاتم ضعیف و نزد حاکم صحیح است و هو الا بجم پس منتقص باشد از برای
 احتجاج بر عدم وقوع طلاق مکره و هو المحقق و اصل در شریعت مطهره اختیار طلاق باخذ
 سابق است پس سید را طلاق از عجب خود نمیرسد بلکه این کار بدست بنده است و هر که زعم
 کند که طلاق از غیر زوج صحیح است وی دلیل آورد فصل دلیل صحیح که دلالت کند بر آنکه
 خلوت بحد دخول است در ایجاب مهر موجود نیست پس حکمش حکم غیره بخود باشد زیرا که
 قول تعالی ثم طلقتمهن من قبل ان تمسوهن شامل خلوت است و مس در اینجا بمعنی
 جماع باشد چنانکه در قول تعالی اولاً مستم النساء است و اگر مراد مس در اینجا جماع
 دارند همچو مس بشرد بشرد باید که بحد وضع بد زوج برید زوج در خلا یا در ملا مهر و عت
 لازم آید و لا قائل بذلك

باب در بیان ایلام

عالم گوید آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم از زنان خود و حلال را حرام گردانید و پسین را گفته
 ساخت و رواه این حدیث نزد ترمذی ثقات انما بن عمر گفته یولی را بعد از چهار ماه
 حبس کنند تا طلاق دهد و نمی افتد طلاق تا آنکه طلاق دهد از حجه الجحازی و سلیمان

بیسار گفته ده و چند کسی را از صحابه یا قتم که بختیال قاتل بودند بوقت یعنی مجلس
 مولی روداد التامنه و آسان عباس نزد پیغمبر آمده که ایای تا نیت یک سال و دو سال
 بود او قاتلی توفیقش چهار ماه فرمود پس آنپس کتر از چهار ماه باشد ایای میست گویم چون
 ایای نبوی یک ماه ثابت شده پس عدم صدق اسم ایای بر کتر از چهار ماه یعنی چه
 ناگزیر آید که برست پس در آیه همین قدرست که مولی از زن خود مطلقا یا موقتاً بخواهد
 بر چهار ماه تربیض چهار ماه کند و بعد از آن اگر رجوع کرد حکم همین مرتفع شد و اگر نمی بخواهد
 مطالبه فی یا طلاق میرسد این کجاست که بر مادیون اربع اشهر اطلاق ایای نیست
 غایت آنکه مطالبه فی یا طلاق جز در مافوق چهار ماه نباشد و ایای مذکور در قرآن قید
 بضرار یا غضب نیست و مردی از عیله محمول بر اجتناب است چه مقام مقام اوست و مقام
 توقیت و قاتل جیش آن را صلاح تقید می گرداند

باب در بیانظهار و کفاره آن

ابن عباس گفته مردی با زن خودظهار کرد و بعد از بیعت او در نزد آنحضرت آمده با جواب
 عرض کرد که پیش از کفاره بر او تمام فرمود نزدیک مشو بان زن تا آنکه امر خدا بجا آید
 الحجه اهل السنن و صحیحہ القامدی و بیجہ الدان از ساله و در روایتی
 باین لفظ است گفته ده و عود کن و ظاهر آنست که مراد بعود در کرمیه و الدین بظاهر
 من فاعلم بعد این حد و نالما قالی اخرج از ملول لفظظهار است که آن تحریم زوج
 باشد چنانکه بر کستن زن بسوی خود خواهد خواہ اراده و طلی کند یا کند پس حصر من عود در
 اراده و طلی بی وجه است و سکه بن صخر در رمضان بخوف آنکه مباد با زن برسد از وی
 ظهار کرد تا گمان شبیه او چیزی نمایان نشد بر وی بیعت او آنحضرت فرمود کردنی آزاد
 کن گفت چه کردن خود سکه تمام فرمود و در ماه بیانی روزه گیر گفت از روزه باین حرکت
 رسیدم فرمود شصت مسکین را از یک زنبیل خرباکو ران داین نزد احمد و دیگران جسد

انسانی است و این خزینه داین اچار بود و تریزی و غیر هم نصیحتش کرده اند و اگر چه در اینجا
مطلق عقوبت رقبه آمده مگر دلیل بر اعتبار ایمانش دار و ست و این دلیل نه آنست که قتل
در کفاره قتل آمده چه در اصول متقرر شده که قصیدگی از دو مختلف در سبب دیگر صحیح نیست
بلکه دلیل بر آن سوال رسول خدا صلی الله علیه و آله است از ایمان رقبه و این الله و من انا گفتن بعده
اعتقها فانها مؤمنة فرمودن چنانکه در حدیث مناویه بن حکم سلسله است و از وجوب
این رقبه بر آن کس استتصال نکرد که این از کفاره ظهار است یا قتل یا بین یا جنه
آن و ترک استتصال در مقام احتمال نازل بمنزله عموم در مقام استتصال است کما تقر فی الاصول

باب در بیان لعان

صل درین شان ماجرا سے عویمر عجلالی است ابن عمر گفته و سے نزد آنحضرت صلعم آمد و اگر
نود چمی فرمائی اگر کی از ما زن خود را بر فاحشه بیند چه کار کند اگر می گوید سخن گران می گوید
و اگر می خوشد برام عزیمت خاموشی می گزیند عمر گویم مشکل و گرنه گویم مشکل + آنحضرت صلعم سح
پانچ ندا و چون فرود آمدند گفت از هر چه ترا پرسیدم بدان مبتلا شدم پس ایات
سوره نور فرود آمد و بروی خواند و پند کرد او را و تذکیر داد و فرمود عذاب دنیا آسان است
از عذاب آخرت وی گفت سو گند بکسی که ترا بحق فرستادن بروی دروغ زبسته ام آنحضرت
صلعم زن را بخواند و پند داد چنانکه مرد را اندرز فرموده بود وی گفت قسم بکسی که ترا بحق فرستادن
این مرد دروغ گو است پس آنحضرت شرف عطا فرمود و و سه چار گوای بخدا داد و بعد از آن
فرمود وی نیز چار گوای و او پس میان هر دو جدائی فرمود این را سلم روایت کرده
و ابن عمر گفته آنحضرت صلعم ملائین را فرمود که حساب شما هر دو بر خداست و یکی از شما دروغگو
نیت ترا را سه بر آن زن وی پرسید که مال من چه حال دار و فرمود اگر راست گفت برادر
حق آن زن پس مال زن راست ینا بر احتمال فرج او و اگر بروی دروغ زبسته پس
رجوع آن مال بسوی تو ابعده است متفق علیه و در روایت ابن عمر متفق علیه شیعین است

بنشین آمده که آنحضرت فرمود در پیید آن زن را اگر مرز و سفید رنگ مر و بشه موی آن را و آن
 شود هر است و اگر سر رگین چشم پییده سر سے یا کو ماه قد آرد از زانی است و این عباس گفت
 یکے را امر فرمود که نزد شما دست پشم دست بردمان خود دهند و گفت انها مساجبه و پشیمان
 نزد او داد و دنائی ثقات اند و از رسول بن سعد و قصه متلاخنین آمده که چون هر دو از
 تاعن فارغ شدند عویر گفت در رخ گفته با ششم بران زن اگر او را نکاح بامم و متلاش
 و آنچه شیل از آنحضرت امر فرماد و این متفق علیه است و این عباس گفت مردی نزد رسول خدا
 و گفت زن من دست لاس را ردی کند فرمود تقریش کن مینے طلاق دو گفت پیغمبر
 که با نم و پس او در و فرمود و بهر گیر از و این نزد او داد و دوزار است و رجالش ثقات اند
 و ر قطنی آمده که لا احد منکم فرمود امسکھا و مرا و لبس و درینجا جماع است و تفسیرش
 بعیر زنا باعتبار محل نزاع بی فائده است و تدریب جمهر عدم فسخ نکاح برناست و چون کثرت
 همان فرمود آمد آنحضرت صلوات الله علیه و بر زن که بر ترقی کے را ادا کرد که از انما نیست و سے
 از خدا در چیزی است و او را و کوششت و اخل نکند و هر مرد که از کار غرض نه خود کند و ادنی میت
 بسوی او دئی و اما که زاید و است پرده کند او تعالی از وی و رسوا سازد او را بر سر
 خلایق و اولین و آخرین مرا و اه ای د اود و النساء و ابن مساجه عن ابی هريرة
 و صحیح اس جہاں و عمر بن خطاب گفته ہر کہ اقرار کرد و بفرزند خود یک چشم ندان او را نفی
 آن نے رس و است این موقوف حسن است و مردی گفت ای رسول خدا از من کو دو کہ
 سیاه زایدہ فرمود و زنا شتر اند گفت آری فرمود و زنگہا سے آنجا چیت گفت سرخ رنگ
 اند پر سید و ان سیدنی ہم ہست گفت آری فرمود این رنگ از کجا آمد گفت شاید
 رگی کشیدہ باشد و مو پس تر اہم شاید عرقے نزع کردہ باشد متفق علیہ من حدیث
 ابی هريرة و در روایت از سلم گفته و هو لعمرض ان ینفیہ و در آخرش آورده
 و لعمریہ حسن له فی الا متقاء

باب در بیان حدت واحد

سبب اطمینان بعد مرگ شوهر خودش بعد از چند شب بچسب تراید و از آنحضرت اذن نکاح
خواست اذن داد و نکاح کرد چنانکه در بخاری است از سورین خمر و هاشم و صحیحین
و در لفظی بعد از چهل شب آمده و در لفظی از مسلم آمده که زهری گوید باکی نیست در تزوج و
وی در خون است مگر آنکه زوجه با او نزدیک نشود تا آنکه پاک گردد و این دلیل است بر آنکه
حدت حاصل وضع حمل است اگر چه متونی عننا و وجهها باشد و بریره ما مورث بعدت تا سه
حیض گوید اما پیغمبر است در حدت و اگر چه رواست این حدیث ثقات اند نزد این ماج
لیکن معلول است و فاطمه بنت قیس در مطلقه ثلثه از آنحضرت لیس لها نفقه و لا سکنی
روایت کرده اخرجه سلم و از ام عطیه آمده که آنحضرت سنت کردند را از احاد و بر مرده نیز
بر سه روز مکر تزوج که بر وی چهار ماه و ده روز کند و هیچ جامه رنگین جز توب عصبیه پیش
پیغمبری خوبانند نپوشد و نه سرش کند و نه خوشبو مالد مگر نزد طهارت پاره از قسط و اطفا و بکار برد
و این لفظ مسلم است و حدیث متفق علیه است و نزد او بود و دوسالی زیادت تا حدیث خضاب
هم آمده و هم نسائی نهی از شان افرو و ده زام سلمه چون بعد از مرگ شوهر صبر بر چشم نهاد و آن شب
فرمود صبر یعنی ایلوار وی می افروزد پس در شب بنه و در روز یکشنبه و پنجشنبه و شنبه
نکنه که این خضاب است پرسید که ام شانه کنم فرمود بزرگ کنار داده ای داد و الله
و سندش حسن است و در حدیث متفق علیه از ام سلمه آمده که زن گفت شوهر و دختر هر دو
و چشم او در وی کند او را سر منگنم فرمود مکش و جابر گفته خالام مطلق شد خواست که
بر آید و نخل خود بر مردی آورد از بر آمدن زجر کرد وی از آنحضرت صلعم پرسید فرمود آری
نخل خود بر نزدیک است که صدقه دهنی یا معروفی بکنی رواه مسلم و قریبه بنت مالک را امر کرد
بماندن در خانه تا آنکه کتاب باجل خود برسد با آنکه زوجه نفقه و سکنی از برای او کند و آن شب
فرمود گوید آخر چهار ماه و ده روز حدت کردم و بعد از آن عثمان نیز پنجمین حکم کرد تزویج و در

و این جهان و عالم تسبیح این حدیث کرده اند مگر در مسلم از قاضی نیست تیس آمده که روی
 از آن حضرت گفت شوهرم سه طلاق داده است و می ترسم که کشته بر من تا گمان در آید
 پس او را امر تجمل کرد و بنای این جزا بر ضرورت و احتیاج است یا خرد و جش اینها بر
 بیاد است لسان بود و در این جهان ادلی است و در قرآن کیم است و کلامی جز حق و عدل
 احیای و آن حق فلا جناح علیکم عمر و بن العاص گفته است پیغمبر را بر این
 نگه مدت ام ولد چون سیدش بسر جهان چار ماه و ده روز است و اگر چه سندش
 نزد و از قطعی قطع است لیکن عالم تقییمش کرده و احمد و ابن ماجه و ابوداود و در و آتش نموده
 ولیکن راجع آنست که واجب علم است بخوار و برای آن یک حیض کافی است و
 عائشه آنرا را باطل تفسیر کرده و سندش صحیح است و ابن عمر گفته طلاق کثیر و طلاق است
 و عدت او در حیض و رفع آن ضعیف است ولیکن از کثرت طرق تا حد حسن لغیر رسید
 پس مختص کثیر باشد خواه زوج او حربی و یا عید و غومات شامل سر مکلف است با حکام شرع
 و عید مکلف است بهر آن احکام مکرر احکام خاصه سرود و خبر که زعم دارد که عید و انکاح
 چار زن یا سه طلاق یا عدت است چو حیات حره رو نیست بر وی دلیل است و قهر و
 حلال نیست مردی را که ایمان دارد بخدا و روز آخرت اینکه آب خود بکشت غیر در این
 کنایه است از وظلی با زن حامل از غیر و غیر حامل را استبراست و این حدیث نزد
 ابوداود و ترمذی است بنابر جستن گفته و ابن جبان تقییمش نموده و با بکله این اول
 دال اند بر احکام عدت هر مدت که باشد و گذشت که مجرد غلوت بینه دلیلی موجب مهر و
 عدت نیست و آیتدای عدت از روز مرگ شوهر با طلاق است و از روز علم بان پس
 ایام ماضیه متد بها باشد و دلیل بر نزدیکی است که زعم عدم احتساب معی عدت یا
 بعض عدت قبل از علم دارد و فرقی میان بعضی مقدار و بعضی دیگر در اعتبار علم و عدم
 آن چنانکه در کتب فروع واقع است و جزئیات مختله مستندی ندارد و نکاح ما بین

۱۲
 زبان عدت ممنوع است لقول تعالی و لا تعزوا عن عقد النکاح حتی یبلغ الکتاب
 اجله و احدا خاص بمرگ شوهر است در طلاق باتن و جز آن نیامده و زن مشرک چون
 مسلمان شد عدت بیک حیض کند بعد از آن او را نکاح کردن جائز باشد اگر شوهرش
 بعد از نکاح آمد او را حقه در آن زن نماند و اگر پیش ازین نکاح آمد بروی مرد و دگر
 گو بعد از مدت دراز باشد چنانکه آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم دختر شریف خود را بعد از شش سال
 برای العاص باز گردانید و این اصح است از حدیث روش بهر جدید و نکاح جدید پس
 در اینجا تجدید عقد و ترضی مستحبست و این بحسب مقتضای اول است اگر چه خلاف اقوال
 مردم باشد و همین است حکم در ارتداد و یکیه از دوزخ که چون مرتد بسوی اسلام برگردد و خودش
 حکم اسلام کند باشد که پیش ازین کافر بوده است

باب در بیان زن مفقود

عمر بن خطاب گفت زن مفقود چهار سال تزلص کند بیده چار ماه و ده روز عدت نماید
 اخبرجه مالک و الشافعی و غیره بن شعبه از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آورده که زن مفقود زن است
 تا آنکه بیانش بیاید و این حدیث اگر بصحت رسد نص باشد در محل نزاع و لکن اسنادش
 ضعیف است و جمعی از حفاظ همچو ابو حاتم و بیهقی و ابن قنطار و عبد الحق و دارقطنی و غیره
 تضعیف آن کرده اند فلا یلغض للاحتیاج به و لا تقوم بمثله الحجۃ و اما از سبب
 درین مسئله پس تشعب اشععی است که آثار قوی از علم ندارد و لایساستحیاطات بمقادیر معلومه
 از اوقات یک نیم صد سال و دو صد عام و نو دیا چهار سال و پنجین تفرق میان جماعت
 اهل و مال و بیان فاقد اهل و مال که انیمه رای محض است و نزد ما است که تحریم نکاح
 محضه نص قرآنی آمده و اهل اسلام بر آن جمع بوده اند بلکه سلوم از ضرورت دینیست
 و زن مفقود محضه است و اصل اهل در آن تحریم نکاح است و لیکن چون نفقه ندارد و
 درین حین و الزام او بر اتمار نکاح غائب که در آن اضرا را و است و حی قوی از بر آن

فتح است اینچنین چون مدت دوازده روز زن بترک نکاح سفیر گردد و منقش باقی بگذرد
 ساق باشد و دیگر فتح بنا بر سنت با نژی دارند پس بعد از آن از برای غیبت طویل
 ادلی باشد چه از نفع و من کتاب و سنت تحریم اساک خنرا را دست از نفع از غیر در غیر
 ایک نفع معلوم است پس نفع خنرا از زن بهر ممکن واجب است و چون چه نفع ممکن
 نکرد و نفع آن جائز بگذرد و آسب باشد و در علم انجس متناس است بر غایب طویل الغیبه و
 حکم زنش همان حکم زن غایب یا مفقود باشد و الله اعلم فصل مرد را شب گذرانیدن
 نزد زن رو نیست مگر آنکه ناکجا یادی محرم باشد چنانکه در حدیث مرفوع جابر بن عبد الله
 و ابن عباس از آنحضرت صلعم روایت کرد که هیچ مرد با هیچ زن تنها نشود مگر آنکه یکی نماز
 باشد یا خوجه البخاری و در بار و بیایه او طاس فرموده عالم موطر نشود و آنکه با
 نهد و نه غیر ذات محل تا آنکه یک حیض آرد و این نزد او مرد و او دست و سغوش من
 حاکم تقیعیش کرده و شاید بر سر دارد از ابن عباس نزد او قطعی و آنکه فرارش راست و ظاهر
 را بر سرست و هم متفق علیه من حدیث ابی هریره و من حدیث عائشة فی قصه او
 عن ابن مسعود عن النعمانی و عن عثمان عند الله اود

باب در بیان رضاع

حاکم گوید آنحضرت صلعم فرمود یک دو حصه محرم نیست اخوجه مسلم و فرمود بنیید
 کیستند برادران شمار رضا نیست مگر از جماعت و این متفق علیه است و حدیث
 رفته است بنما مرفوعاً و هم از وی آمده که سلبت سبیل آمد و گفت ای رسول خدا اسلام
 مولای ابی حذیفه با مادر یک خاشی ماند و بلغ رجال رسید و فرمود شیر نشان او را
 کردی بروی رواه مسلم گویا رضاع کسیر بنا بر تجویز نظر بنا بر سنت لان سالما کان لهما کالآ
 و کان فی البیت الذی هما فیهِ و فی الاحتیاج مشکة علیهما فرخص صلعم و الرضاع
 علی تلك الصفة فیکن رخصة لمن كان كذلك و هدا لا یحیی عنه و ارفع

برادر ابو القیس بعد از حجاب بر حائشه استیذان کرد حائشه امانود تا آنکه رسول خدا آمد
و بطنیج خود خیرش داد آنحضرت فرمود دست بریش ده وی عم تست و این متفق علیه است
حائشه گفته در قرآن و در روضه معلوم فرمود آمد و پنج منسوخ شده پنج ماند و تا وفات آنحضرت
صلعم خوانده می شد و او سلم ابن عباس گویند او را آنحضرت صلعم بر دختر حمزه کردند فرمود مرا
حلال نیست زیرا که دختر برادر رضاعی من است و حرام است از رضاعت آنچه حرام است از
نسب متفق علیه و فرمود حرام نمی گرداند از رضاع مگر آنچه بشکافد رو و دهان کودک را و پیش
از طعام باشد و ای الترمذی و صحیحی هنی و الحاکم من حدیث ام سلمة و ابن عباس
گفته نیست رضاع مگر دو و سه سال و ابن سعد گفته آنحضرت فرمود صلعم رضاع نیست مگر آنچه
ناشر عظم و مثبت حکم باشد اخوجه ای د ا و د و چون حقیقه بن حارث ام یحیی بنت ابی ابا
را برنی گرفت زنی آمد و گفت من شما هر دو را شیر داده ام وی از آنحضرت صلعم پرسید فرمود
کیف و قد قبل عقبه او را جدا کرد و وی با دیگری جفت شد اخوجه البخاری و از آن رضاع
حققی من فرمود مگر این حدیث از مرآئیل ابو داود و از زیاده سیست و او را صحبت نیست

باب در بیان نفقات

حائشه گفته هند بنت عتبة مادر معاویه چون با آنحضرت صلعم گفت که شوهرش ابوسفیان
مردی نحیل است آنقدر نفقه ام نمی دهد که مرا و فرزندان مرا بسند باشد مگر آنچه از مالش
بجز عظم او بستانم بر من درین کار گناهیست فرمود از مال او بقدریکه ترا و فرزندان ترا
کفایت کند بمعرفت بگیر و این حدیث متفق علیه را الفاظ است و طارقی محاربی نزد قدوم
برینیه از آنحضرت صلعم بر سر بشنید کمی گفت بیعتی حیاست و بدایت بیعالت کن و آن
مادر و پدر و خواهر و برادر تو اند و ای الذانی و صحیحی ابن جابر و الدارقطنی و فرمود
طعام و کسوت مملوک بر مالک است و تکلیف علی بالایطافش نباید داد و او مسلم عن ابی هریرة
در صحیحین و غیرهما بلفظی لکم اخای انکم فمن کان اخیه فلیطعمه هما

یا کل ویلیه مایلیس مده ولف صالح ارقای خود را از طبرس و مطوم نومی دادند و
 سلم اللہ لک طعامه وکسی ته بالمعروف معارض این حدیث نیست زیرا که این حدیث
 مطبق مقید بجایست اول است و چون معاویہ بن جیدہ از آنکسرت پرسید کہ حق دین
 کیے از ابروی چیست فرمود بخورسانی اورا چون بخوری و پیو شامے اورا چون پیو شے
 و در حدیث طویل ع از جابر مرفوعاً آمده کہ در بارہ زمان ارشاد کرد لکن شلیک کہ رفتن
 و کسی قن بالمعروف آخرجه مسلم و فرمود پس ست مرد را این بزد که ضائع کرد آنہ کیے ا
 ک قوت می دهد و این روایت نسائی ست و در کفلی ان یجلبس عمن یملک قی لہ ست
 در حال بیوک لا حقہ لھا فرمود احرجہ الیہ قی و حالش ثقات اند و لکن محفوظ وقت
 اوست و عدم ثبوت نفقه در حدیث فاطمہ بنت قیس گذشتہ پس حق آنست کہ مطلقہ
 بامنہ را نفقه و سکنی نیست مگر آنکہ حامل باشد یا نجین پیو و را حامل باشد یا حامل زیرک
 سبب نفقه بسبب موت زائل گشتہ گو یا متوفی منہا بچہ مطلقہ بانہ ست و در عدم وجوب
 نفقه و سکنی اگر باردار نباشد و اگر باردار ست مطلقہ بانہ را نفقه باشد نہ سکنی و مطلقہ در
 راه دوست خوا و حامل باشد یا حامل و بچہ مطلقہ قبل از دخول عدت نیست و نفقه باطل
 بلا رب و نجین سکنی و متعہ مذکورہ در قرآن از برای مطلقہ قبل از دخول عوض ہست
 و نجین ملاعنہ را نہ نفقه ست و نہ سکنی زیرا کہ بچہ مطلقہ بانہ ست یا بچہ متوفی اعتنا زوجہا
 و شک نیست کہ فرقت او اشد تر از فرقت مطلقہ بانہ ست چہ نکاح با مطلقہ بانہ در
 از احوال جائز ست بخلاف ملاعنہ کہ نکاح با و نا ابد و نیست و نیز علیا بہتر از بیعتی ست
 و شروع عیال بایک دزن می گوید بخوران مرایا طلاق دہ و این را اسند حسن ست
 نزد اترطنی از ابی ہریرہ فصل الففاق مختلف ست باختلاف از نہ و اکند و احوال
 اشخاص و نفقه ز من خصب و خصب معروف ست و در ز من جرب و نفقه معروف اہل
 برادی ہانست کہ غالب در ان اقوام ست و آن در اہل من غیر معروف باشد و نجین

نفقة معروف اختیار علی اختلاف بطریق غیر معروف است از نفقه فقرا و نفقه معروف است
 الی ریاسات و شرف غیر معروف است از نفقه اهل وضاحت پس معروف مشارالیه در حدیث
 شیخ محمد و نیست بلکه مختلف است باختلاف اقتباص فصل دال است بر نفقه اقارب قول تعالی
 و بالوالدین احسانا و بذی القربی و قوله تعالی و ان ذالقرنی حق و شک نیست که
 هر که متقلب در نعم است و قریب او را جمیع و عری گزند میرساند پس این کس نه محسن است و
 نه قائم بحق او و نفقه سورت بر و ارث است و در صحیحین است که چون سیکه از آن حضرت پرسید
 من ابتغى زوجا و امك و اباه و اختك و اخاك و مولاه الذی یلی ذالک حق
 واجب و رحم من صولة و نسائی ثم ادناک ادناک زیاد کرده و هم در صحیحین است
 بلفظ من احق الناس بحسن صحابی باقی بار رسول الله قال امك قال ثم من قال امك
 قال ثم من قال امك ثم قال ثم من قال ابیك ثم ادناک ادناک و اخرجه الترمذی
 ایضا و حسنه و قال ثم الاقرب فالاقرب و درین سلسله مذاهب است صاحب هر
 بسط آنها کرده و نتوان گفت که مراد بشل این اولاد و رحم است زیرا که او تعالی نام آن
 حق نهاده و اگر گیریم تا هم قاضی در استدلال نیست زیرا که تارک قریب بغیر نفقه و کسوة با وجود
 حاجت قریب بسوی نان و لباس و اصل رحم نیست نه نفقه و نه شرعا و نه عرفا و هر که انکار کند
 خبر و هر که صلاقتش بر رحم نیست و بدان از اجنبی متزهی تواند شد مکن نیست که تعیین چیزی
 از چیزی با که بدان صله واقع شود و بکند مگر آنکه نفقه اولی و واجب بدان چیزی باشد چنانکه مکن نیست که
 تعیین سقط نفقه کند مگر آنکه با اعدای نفقه اولی یا سقا طخواهد بود و حاصل آنکه هر که واجب
 مقدار کفایت است و زیادت مستغنی عنها دارد و روی اتفاق آن بر قرابت مجایز و واجب است
 و اقرب فالاقرب را مقدم کند چنانکه اولی سالف بر آن دال است و هذا هو معنی الغنی
 ای الاستغناء عن فضلة تفصل علی الکفاية به لا ما ذکره الفقهاء من ذلك التقدير
 الی لا ترجع الی دلیل عقلی ولا نقلی ابوهریره گفته مردی با آن حضرت گفت زوم و نیاز

هست فرمود بر جان خود صرفت کن گفت وینا رو دیگر سست فرمود بر زنده خود نفقه ساز گفت
 دیگرست فرمود بر پاهای خود صرفت را گفت دیگرست فرمود بر شام خود نفقه کن گفت دیگرست
 فرمود تو نیک می رانی که منصرفش چیست اخرجه الساعیة واللطفلة واحدا واحدا فاق
 وابن جبار واحدا واحدا والحقا که مقدید الوصية على المال الفصل
 آنحضرت فرمود چون خادم یکی از شما طعام آورد اگر او را با خود نشت از باری یکد و اولقه باو
 بدید و این متفق علیهست از حدیث ابی هریره فرموده منغب شد رفی در گریه شد کرد آن را
 تا آنکه بمرد و در آن زن در باره طعام و آب داد و بیکه جیس کرد و نگذاشت که از دستش
 ارض بخورد و این نیز متفق علیهست از حدیث ابن عمر و در آن دلیل نیست بر نفقه خدام اگر چه
 حیوانات باشند فصل سبب در باره مرد غیر واجب نفقه بر اهل گفته هرق بینجا
 و گفته که سنت است و این مرسل نوی را سید بن نصر بر روایت کرده و عمر بن خطاب را
 اجناد و در باره مردان صاحب از زنان نوشته که از آنها مواخذه کنند بر اتفاق باطلاق اگر
 طلاق و هتد نفقه از زمان جیس بفرستند گو یا سقوط نفقه بطل نیست و هلی الحی و ابی انش
 باز بیقه با سنا و حسن باورده و زن گرسنه و برهنه و حالت لایسته در فشار است و حق تعالی گفته
 لا تضاروهن و نیز غیر معاش و مبروت است و حق تعالی فرموده و احسنوهن بالمعروف
 و غیر مکبروت است و او تعالی گفته و امساك شعوب او تمهیدیم با حسان بلکه و
 مسکه بفرار است و حق تعالی فرموده و لا تضاروهن صرا و او آنحضرت ارشاد کرده که لا
 صداد و لا ضراء و ترشح بدم نفقه حدیث مرفوع ابو هریره آمده و قال رسول الله صلوا
 فی الرجل لا یجد ما یفوق علی امساكته و حق بینجا و این نزد او قطعیست و در علم آن سلطان
 که او قطعی ماداران و هم شده و غیر ظاهرست و از آنظم او که ریو از ترشح بنا بر عدم نفقه نیست
 که او تعالی تشریح حکیم بیان زد و جین فرو شقاق فرموده و حکم را میان زن و مرد و پست
 آنها داده و اعظم شقاق آنست که میان هر دو شقاق در نفقه باشد چون دفع ضرر از

زن جز بتفریق ممکن نباشد حکمین را جبدانی بیان شوی و با نومی می رسد و چون این
تفریق بحکم حکمین رواست پس جوازش از قاضی بالاولی باشد و هیچ شئی معادل تضییع
بیک نفقه نیست و لهذا نسخ و عیوب ثابت شده و خرد و جو عیب در زوجیه بیخود و بیجا
و برص و نحو آن فوت شئی و جنب از برای زوج است و لکن او تعالی بدست او طلاق نهاد
و در حبس زوج بنا بر نفقه زن تفویض کسب اوست

باب در بیان حصانت

عبدالله بن عمرو بن العاص گفته و فی آنحضرت صلعم را گفت این پسر من است بطن من او را
دعا و تندی من او را سقار و کنایه من او را حوادید و پدرش مرا طلاق داد و خواست که
او را از من بر باید فرمود تو حق بودی بآن پسر مادام که نکاح نکرده و این نزد احد و ابو داود
و حاکم تصحیحش کرده و ابو هریره گوید زنی آمد و گفت ای رسول خدا شوهر من می خواهد که پسر
مرا ببرد حال آنکه وی مرا نفق و داده و از چاه ابی عقبه مرا آب نوشانیده درین اثنا شوهر او نیز
آمد آنحضرت فرمود ای غلام این پدرت است و این مادر است دست هر کدام که خواهی بگیر
دست مادر گرفت و آن زن او را با خود برد و او احمد و الاربعه و صحیح الترمذی و چون رافع بن
سنان مسلمان شد و زنی از اسلام ابا کرد آنحضرت صلعم صبر را میان هر دو بنشاند و
میل با پدر کرد آنحضرت گفت اللهم اهدہ پس میل به پدر نمود پدر صبر را گرفت اخراج
این داد و النساء فی صحیحہ الحاکم و این دلیل است بر آنکه حق بحصانت مادر است و لکن
این ولایت متبذره است بعد از بلوغ صبر پس تمیز و بعد از بلوغ نزد تنافع تمیز ثابت شده
و هر که صبر بگیرد همان اولی باشد از براسه او درین باب و بعد از مادر خاله است چنانکه برادر
بن عازب گفته که آنحضرت صلعم در دختر حمزه حکم بخالہ او فرمود و این نزد بخاریست و حمزه
اخراج این روایت از علی مرتضی کرده و زیاده نموده که جاریه نزد خاله ماند و خاله مادر است
حاصل آنکه خاله ام است و ام حق بصبر است پس خاله ام است باشد بصبر پدر و اولویت

بعد از برای طفل بعد از مادر و دلیل است و پدر و غیر او را از رجال و نسای نزدیک
 میسر پس تمیز حضانت نیست و نزد عدم مادر و خاله و پسر که در دست او یا است اگر موجود
 باشد و در نزد است قرابت است که اولیا را باشد و اگر ب فلا قرب مقدم است چنان
 است بر مقتضای دلیل مذکور سبب چون حضانت و کفالت حیث امر را بدست و قرابت
 اولی تر است از اجانب بلا ریب و بعضی قرابت اولی تر از بعضی باشد پس این حق آن است
 بعد از عدم کسانی که نفوس ثبوت حضانت آنها آمده همین اولیا را اندر یکدولایت نظریه
 امضای دس بسوی ایشان است و نزد عدم اولیا حضانت بسوی اقرب فلا قرب باشد
 این است مقتضای تفسیر صحیح و هر که قصد و قوف بر جمیع علی تقدیم و تاخیر درین باب داشته
 باشد ملاحظه بدی نبوی لقا نظر ابن ائیم فرماید و لکن رایج نزد ما همان است که در اینجا ذکر کردیم
 و حق توان گفت که حدیث انت احتی نه مالم تسکی مفید ثبوت اصل حق در حضانت از برای
 پدر است بعد از مادر و کسبک بجای اوست و آن خاله است پس اعلی حضانت از برای مادر است

کتاب البیوع

مقبول و بیع محرم در انجی سبب است و رضا مختصر و الفاظ معتد و معتد و بقیه و بیعت بلکه هر چه
 در مذاکره گواستار و از قادیان است ارجح است یا کما را معاطاة بدو و ان لغظا پسند بیع مرد
 وجود آن صحیح است چه ظاهر اول قرآن و حدیث شرطت عدم در بیع از راضی است و در است
 مستقل سبب است نقل ملک و الفاظ و اثن رضا اندر لغظ مختص از جانب بیانی است
 و حدیث است اذ ابعث لعل لا حلاله و حکایت بها بیعت نبوی با اسرائیلی و آنچه مانا بیعت
 زیرا که مورعی تفسیر البیان بدان استندال کرده نیز رایج است نه بلکه استماع را فقط بیعت و نحو
 آن بیضا راجع به بیعت موع و دعوی تخصیص بعضی او را است و قادیان صیغ خصوصیت و از حجاب
 لایح شد که قول فقها که ادائی المعاطاة باطل است و حکذا الحی استینه به

باب در بیان شروط بیع و بیع منتهی عنه

آنحضرت مسلم را پرسیدند که اطلب کسب حیات فرمود علی مردی است خود و هر پنج مهر و دین
نزد اوست از رفاه بن رافع و حاکم تصحیحش بر دوخته و جابر بن عبد الله از آنحضرت صلعم
روزی فتح مکه شنید که می فرمود الله و رسول بیع خمر و مردار و خوک و احصام حرام ساخته اند
الفتی شوم نیت را حکم حیات بدان اطلاع من و تدبیرین جلو می کنند و چراغی افروزند فرمود
حرام است و بکشد خدا بیو را چون او تقالی شوم را برایشان حرام کرد که خست فروختند و بکا
آن خوردند و این متفق علیه است و قمر و نزو اختلاف تبایعین که میان آنها بدین باشد
سخن سخن باطل است و این را اهل سنن از ابن مسعود و مروفا اخرج کرده اند و حاکم تصحیحش گفته
در بیان این حدیث و بیان حدیث البیئنة علی المدعی و الیمن علی من انکر عموم و
خصوص من وجه است زیرا که ظاهر این حدیث آنست که قول قول اوست خواه مدعی باشد
یا مدعی علیه و ظاهر حدیث بدین مدعی آنست که قول قول منکر است یا یمن او خواه باطل باشد
یا غیر او و مقرر شده که نزد تعارض و عموم بصیر بسوی ترجیح واجب است اگر ممکن باشد ترجیح
در اینجا ممکن است چه حدیث البیئنة علی المدعی اصح است از حدیث فالقول ما یقول
البائع و مقتضای این ترجیح آنست که قول قول باطل نیست مگر وقتی که مدعی باشد مدعی
فرق در بیان بیع باقی و تالیف و زیادت و السلفیة فائده در حدیث القول ما یقول البائع
ارشاد و بجمعی کنند لیکن اسناد این زیادت ضعیف است پس صانع جمع میان هر دو حدیث نباشد
و نه از شن کلب و مهر نفعی و حلوان کاهن در حدیث متفق علیه ابو مسعود انصاری وارد شده
و جابر بر بیع حل خود و بدینست آنحضرت اشتراک اهلان تا خانه خودش کرده و این ثابت است در
حدیث متفق علیه علی بدان متعین اگر چه خلاف بعض فقهاء است و آنحضرت بعد از مردن و بر
که جز آن مال نداشته بفروخت و این حدیث نیز متفق علیه یحیی بن یساک پس بیع مدبر بنا بر جاست
بموردین و اعوا از نفقه و نحوها جائز باشد بخیر و گوید خوش در سخن اعتقاد و بعد از آنحضرت گفت
او را و احوال او را بفکند این لفظ بخاری است و احمد و نسائی زیاد کرده که درین جا افتاده

و در حدیث ابو هریره مرفوعاً آمده که اگر مانع باشد بد آن نزدیک نیاید شد لیکن بخاری و
 ابوحاتم حکم بوجه کرده اند و نزد مسلم از روایت جابر و جعفر ثوی از شمر گرفته و در حدیث
 زیادت استثنای صحیح کلب میسر روایت نموده و الا از برای امتی با شد چنانکه در حدیث
 عائشه بقدر بریده و بخاری آمده و اصل حدیث صحیحین است و مسلم آورده که عائشه را امر کرد
 بر بره و حنابق و استراط و لا فرموده و این عمر گفته که عمر از صحیح اموات اولاً است گرفته که
 صحیح و بهیه و از شایع نباید بلکه متع شود تا آنجا که ناسب نماید و بعد از مرگ مالکب آزار است
 و رفع این موقوف و هم سنت و جابر گفته که با سراسر از خود اموات الا و لا برای فرقی هم
 مسلم دنده بود و باکی بدان نمی دید و سندش صحیح است نزد ابن جهان و انقلاص صحاح
 درین کتب است و از انبار بر مسلم است و از علی مرتضی مرافقت عمر ثوی است و عجیب ادوی است
 که تحریر این پنج قلم می دانند فصل جابر گفته رسول خدا صلم نمی فرموده است از روایت فضل
 رواه مسلم و در روایتی شمس از مشرب جل زیاده کرده و در حدیث مرفوع ابن عمر گفته او سب
 محل نزد بخاری آمده و هم از صحیح تملی است و این تملی علی است و همچنین شمس از صحیح و ابیه و الا
 از حدیث ابن عمر و صحیحین ثابت گشته و ابو هریره روایت شمس از صحیح حصاة و صحیح عمر و الا
 از مسلم کرده و در مورد طعام خرید را تا تکمیل نیاید نفروشد و دو صحیح در یک صحیح کند و اگر کرد و او را
 او کس هر دو بار باست و لا بد است که درینجا هر دو تن گفت باشند مثلاً بنفد یک هزار است و
 بنیه بد و از ده صد و تفسیرش جهان نیز آمده و لیکن ظاهر حدیث همین است و الا بد است
 صحیح و نه دو شرط و در یک صحیح رنج است غیر منقول و نه صحیح چیز است که نزد شمس است و
 لفظ طبرانی است از صحیح و شرط است و سندش غریب و این حدیث یاب است
 و حدیث جابر و بریده و نحو با خاص پس عام را بر خاص با کنند و هر صحیح و شرط صریح باشند
 که صحیح که جابر بن نفیل با قول آمده که آن خارج ازین عموم است و صحیح عربی است و نه حدیث
 دین که در این صحیح مسلم و در جای ضعیف مانده که جای خود گرد آورده و تبدیل در امم بدنا بر و بالعکس در

جلس تقابض جائز است بحديث ابن عمر بن ابی بنی و حاکم بسندش فرستد آری بخش
 می خندست در حدیث متفق علیه که مرفوعاً از ابن عمر آمده و جابر از آنحضرت مسلم است از
 عاتقه و مزانه و مخیره و ثنیار و ایت کرده مگر آنکه این ثنیار معلوم باشد و این حدیث نزد
 صحیحست و از طریق انس نزد بخاری هم بدون ذکر ثنیار مروی است و مرفوعه و تفسیر یکان بکنید
 و حاضر است با وی نفر و شد ابن عباس گفته یعنی سسار او نشود و این متفق علیه است از حدیث
 و سه رفسا و عنه مرفوعاً و ابو هریره گفته تلتی جلب نکند و اگر کی تلتی کرده چینی بخیر بدست
 زور سیدن بسوق خیار دار و آخر چه مسلم مرفوعاً و سنه کرد از بیع بر بیع برادر سلمان و از حلیه
 بر خطبه و از آنکه ننی طلاق خواهر سلمان خود خواهد تا آنچه در آ وند اوست نگون کند و آن
 متفق علیه است از حدیث ابی هریره و سلم نه سوم سلم بر سلم زیاده کرده و ابویوب با نصار
 از آنحضرت صلوات الله علیه که می فرمود هر که جدائی کند میان والده و ولدا و جدائی کند خدا میان او
 و دوستان او و از قیامت رواه احمد و صحیح الترمذی و لیکن حاکم گفته که در اسنادش مشکل است
 اما شایسته دارد و حکم سایر احادیث نیز همین است و چون علی مرتضی و غلام برادر یکدیگر را جدا
 بفروخت آنحضرت فرمود ویرایا بهر دو را و با دیگران و مرفوعه مگر همه را یکجا رواه احمد و جابر
 ثقات اند و جمیع از حفاظ تصحیح کرده اند فصل در زمین نبوی و مرغ در مینه گران شد مردم
 گفتند رخ مقرر کن فرمود و سعه و قابض و باسط و رازق خداست و امید و ام که خدا را ملاقاتی شوم
 و هیچ یک را از شما مطالبه که درام مقلد از من دردم و در مال نباشد و این را اهل سنن از انس
 روایت کرده اند و این خبر جمیعش گفته و این دلیل است بر منع تسعیر از طرف حاکم فصل
 حدیث نه از بیع کالی بکالی اگر چه ضعیف است و اسحق و بزار و دارقطنی آنرا از ابن عمر روایت
 کرده لیکن نزد شافعی بلفظی عن یحیی الدین بالذین آمده و حکایت اجماع بر آن شاد
 عصفه اوست چه تنگ بقبول گشته و موی اوست نه از بیع ملاقی و مضامین و حل جلد زیرا که
 علت درین همه بودنش بیع معدوم است فصل مبرین عبد الله گفته آنحضرت صلوات الله علیه

احکامی کند مگر حاکی رده اسلام در وایت ادغام آن حضرت مسلم قوت یک ساله را از برکت
 عیال خود طلیق اندم صحت است و احوال تشریش و باره قوت خود و عیال خود در مار و
 غیر محض است آری هر یک را از ان خود صدوق از حیرتی داد و لیکن ولالتس بر جواز
 ادغام شل این مقداره وقت می تواند شد که بدو دس در وقت احتیاج مردم بسوی
 طعام مرد معتبر حاجت مسلم گردد و رجوع را اشکار قوت یک ساله است بکایا حادیت مطلقه
 محرم اشکار قصد بطعام پس قیاس تحریم اشکار قوت بیانم بر قوت آدمی قیاس
 مع العارق است و درست اشکار بیانم باشد که بقصد فلا بد بر مسلمین که دنیا که و حدین
 ابی هر بره مزد و احد و حاکم آمده و الا بدست ارا عا ما ان تیند و بر غیر قاصدش حرام است و
 ظاهر آنست که قاصد عا را به اشکار دامل بر سر می رسد و عیال خود را به عیال خود را به عیال
 بدان باشد بانه محرم این قصد کالی است و اجار تخار بر بیع منع نیست بلکه اگر واجب
 باشد حاضر است بنا بر آنکه اگر باب امر معروف و نهی عن المنکر است و این هر دو در اینست
 بر یک فصل است از تصریح ابل و هم و حدیت متفق علیه را از او هر ده معروفه آمده و در
 آخرش گفته هر که بعد از قصر عمر با کرد و وی غیر است عا را طلب و آنکه نگاه دار و یا می
 از ترماز گرداند و در مسلم می رسد و ز آمده و در تالیق بجای صافی و طعام از گندم آمده
 بخادی گفته که تکرار است و لفظ این سعد و است که استری شاة مظه صافی را و بار پس
 و این نزد بخاری است و امیلی تمر زیاد کرده و باید این حدت و در تیس و بطع
 طعام یا بر روایت بصحت فرسیده بلکه صافی از تمر صحت گشته لکن در بن سله میان جمیع
 رسول خدا صلوات است صحیح آن الله و شید و فصل امام شوکانی در و بل کس
 و للحمية اسما عن عن الحديث كقيل على شئ مما أثاره من علماء ولا خلاف
 على من الساج شائل رسول اذا تنازع نافع المصراة و مستفيعا في قيمة اللب
 المتكلم و مراد المتقدي صاعا من تمر و صاعا على النافع قوله ولا خلاف الى غير

ولو كان المتل من جملة ما انعم الله عليه من القدر كان الواجب الرجوع الى قبضته و
 كذلك اذا تناهى البائع والمشتري على قيمة اشترى كان الرضاء له ^{مستعمل}
 ان حضرت مسلم بن جبر وبعثه انباري از طعام بگذشت دوست دران کرد و تری یافت فرمود
 صاحب طعام این چیست چرا این را با لای طعام نکردی که مردم می دیدند غاش یعنی خائن
 از اینست و راوی این حدیث مسلم است از ابی هریره و در باره حابس غصب بزبان قطان
 مابست باوه ساز فقر و شد فقر و دگر وی دیده و دانسته درناور آمده و اسناد این حدیث نزد طبرانی
 در وسط از روایت عبد الله بن بریده حسن است و از عائشه نزد اهل ستن مرفوعا وارد شده
 که خراج بضم ن است و تجاری تضعیف سندش کرده مگر ترجمه وی و غیره صحیحش نموده اند و این
 عام است در هر خراج و قصر آن بر سبب جائز نیست و خراج آناهه است پس داخل نشود زیر
 این لفظ مگر همین آناهه و این حدیث معارض حدیث مصراة نیست زیرا که اطلاق اسم خراج
 بر لبن مصراة نمی آید و لکن می توان گفت که چون خراج بضم ن است پس بیان
 مصراة و عبد فرق نباشد چه استحقاق خراج چون در مقابل ضمان مشتری رقبه عبد یا ضمان
 نقد بران یا شریک مشتری مصراة نیز همچنین است زیرا که در همه دنا من اوست باین معنی
 و منفق است بران و در تخلص ازین معنی می توان گفت که صلح مردود یا مصراة در مقابل لبن
 موجود در ضرع بحالی عقد است چه عقد بران مثل است ولیکن بعد این توضیح غیر محقق است و او
 آنست که چنین گویند که شریعت مطهره همچنین آمده و قیاس مذکور فاسد الاعتبار است نهض
 صحیح صحیح و آن را مصراة است بایک صلح از غر و غر و باری یک دینار و دو گوسفند از بک
 تر بانه خرید و باز یک گوسفند را بیک دینار فروخته باز دیگر و یک دینار نزد آنحضرت صلح
 آنحضرت و او را و عای برکت در بیع و اذنا آنکه اگر خاک می خرید دران سوومی کرد این بیع
 و شرائز و فساد موسوم است بعقد موقوف که نفاذ آن بر ضای موکل می شود و قد وقع خنقا
 اهل السنن وله شاهد من حدیث حکیم بن حزام عند الترمذی و ترمذی کرد از

و این را این ماجر مختصر و حاکم با تمام از این مسعود روایت کرده و ابو سعید گفته آنحضرت مسلم
فرموده نفر و شید زر را بر اشل بشل و نیز فریاد بعضی آنرا بر بعضی و نفر و شید سیم را سیم الا
ماند بماند و نیز فریاد بعضی آن را بر بعضی نفر و شید از آن غلب را بنا جز یعنی نیسرا بقدر و این
متفق علیست و لفظ عباد و بن صامت از آنحضرت صلوات علیهم بود که زر بر زر و سیم و سیم و
گندم گندم و جو جو و خرباز و نمک نمک مانند بماند سواد لبوا و دست بدست است و چون
این جنسها مختلف شود بهر طور که خواهید بفروشد اگر دست بدست است رواه مسلم و لفظ آن
این است زر بر زر و وزن بوزن مثل مثل و سیم سیم همچنین و هر که فرو دیا و زیاده خواست پس
آن را باست اخراج مسلم را ابو سعید و ابو هریره گفته اند که مردی را رسول خدا
خالی بر خیر کرد و سه تمر جنیب یعنی فرمای جید آورد پس سید همه تمر خیر همچنین می باشد گفت
نی بلکه یک صلح ازین تمر بدو صلح و دو صلح بسده صلح می گیریم فرو و چنین کن بلکه همه را
بدر ایم بفروش و از در ایم تمر جنیب بخرد و در باره میزان نیز همچنین فرو و یعنی حکم کلی همچو تمر و
حکم بوزن همچو زر و سیم کیان است و این حدیث متفق علیست و لفظ مسلم و کذلک
المینان است و معنی هر دو یکی است و این اوله و ال اند بنطاق خود بر ثبوت ربای
فضل درین اجناس پس عموم مفهوم لاسنا بالافیه التسیة تخصص باشد باجاسه که بر تحکیم
ربای فضل در آن تقصیر آمده و این واضح است متحقق نیست و بدان معلوم می توان کرد
کیان این دلیل را حدیث مقدمه تعارض نیست که حاجت بسواک مضیق ترجیح از غیر مرجح
نزد تحقیق افتد و کیف که جمع مقدم است بر ترجیح بلا خلاف و ثبوتین قیاس که و علت را باطل
دارند بر اقوال شان حجت نبره موجود نیست بلکه مجرد قناعات و تخینات است که با دعا و
عرفیه و طویله بلا طائل منضم گردیده کیه گوید که سائق باین علت تخرج مناط است و دیگر
سراید که سیر و تقسیم است و نزد ما اثبات احکام شرعی به همچو ساکک ممنوع باشد بلکه از اندراج
این علت در عموم و درین مقام زیر چیزه از آنها منع می کنیم و ما احسن الاقتصار علی

نفس صالشیعته و علم الکلیف عا و رتقا و التمسع فی تکلیفات العباد معا کما
 محص وی گوئیم که قیاس مستقیم است و لکن مع از تعبد بقیاس در ماعدای علت منصوص
 یا آنچه طریق توش فحوائی خطاب است تسبی کنیم و آنچه اهل فروع و ریاض ذکر کرده اند
 ازین قبیل نیست و باید که این بحث بیا تو مانند که در مسائل بسیار بدان متع شوست
 مرجع در وزن هر وزن میزان مکرر است چنانکه مرجع در کیل بر کیل کیال بر یه منوره
 چنانکه در خبر آمد پس نزو وقوع اختلاف مثلا در مقدار دریم یا شتقال و نحو آن چون امر است
 مختلف باشد اعتبار میزان مکه خواهد بود همچنین مثلا نزو اختلاف در مقدار صاع یا مده اعتبار
 بکیال درین باشد فصل منهوم شرط در آیه فان بهتم فلکم دوس اصل الکمال است
 بر جواز اخذ مال مری با عدم توبه و نیز در ان دلالت است بر جواز اخذ بر حسب از ربا و آن
 همانست که زیاده بر ساس المال باشد بر است که توبه کرد یا نکرد و باطل اخذ همه مال او
 چه صحیح چه اصل با عدم توبه جائز است و با توبه فقط اخذ صحیح جائز باشد از اخذ در المال
 اما صح و شرای انما جور بار عایاست خود بر حسب تجارت پس تا جائز است ولیکن این مقصد
 ما انجا عام و عام شد که نزیک است که اطلاق زمین را از ربا گیر و در کتب تاریخ آنچه از
 بزرگ ملوک مصر دیده ایم است و اعظم است در جرم و انتم چه نزو دارد و هیچ کدام شش اگر تجارت
 بر شرای آن با ضمانت من می کردند و هر که از ان متع می شد او را منسوب به ربا می زدند
 و مال او را گرامی گرفتند و از همین وادی است من مردم از شرا و تجارت تا آنکه مال ایشان
 مروت گرد و باین بگذر من آن مرتفع شود و در تفرخت و در و در و بل گفته بدین
 ازین قبیل اذیل است از انچه آنکه که منشوش می از نند که در ان نصف نحاسی و نصف سیم
 باشد و قرش را بقدر محمد و در سومی سازند و عایا امتثال باین رسم می کند بکه بقدر ثلث
 یا ربع زیاده برین رسم تعالی می نماید و چون این نقد خارج می گردد از مال دولت بسوی
 رعایا و اجناد بر همین رسم ناقص باشد و چون در اموال دولت می در آید جز قرض فرانسه

و مرث زانه که میان مدعیان مروج ست نمے گیرند و باین جیل گویانکت یا ربع مال رعایا ظلم
 منعمی شود باز چون دیدند که مرث قروض در رعیت زیاده است این سکه را شکسته ضرب
 دیگری زنند که ورقه خالص کمتر و درخش اکثر از سکه مکسورده می باشد و از سکه سابق منع
 می نمایند پس رعایا و زعمایین سکه بدست شان می فروشدند تا آنکه قیمت یک قفل از ان
 بنصف قفل ازین ضرر اخوے می رسید یا قدری کم و زائد می آید باز سکه اولی را گرفتند
 برین سکه دیگرے زنند و رعایا را از برای صرف بر مقدار مرث حواله می سازند و باین ذریعه
 نصف مال عباد یا تقوی بنصف رومی خورند حال آنکه رعایا را قدرت استمرار بران رسم نیست
 بلکه بسیاری از احوال محتاج بسوی قرش فرانسه است و تجار انواع اکل بیاطل یکجمله
 ضرائب بر باده و اسواق ست که ایشان را بر تسلیم آن مجبوری سازند و اذن زیادت در سکه
 می دهند تا هر نرخ که خواهند فروشد و بخرند مگر ضربه را داخل سرکار نمایند و اگر فریاد
 خواسته استغاثه گرانی نرخ می کنند یا مکرر بر باده انکار این زیادت می نمایند می گویند
 این زیادت از جانب خداست و بدان را و باین لقمه حجر بنده می سازند و کلام
 من هذه الاجعالات الشیطانية التي هي السحت بلا شك ولا شبهة نسال الله ان
 يصلح الجميع اتقي گویم این انواع مخصوص بدیارین ست بلکه مطابق ارض گردیده چه
 بلاد عرب و چه اصهار عجم چه شهر کلان و چه قصبه خرد و اکثر مردم در ضرب این ضرائب
 و اظلم نوع انسان در اخذ این مکوس کرده فرنگ و جرگه ترک ست و شکوه از فرنگ بیجا ست
 که سبے از کتاب و دین جز نام نمے گیرند و بیج براهال ترک ست که دعوی اسلام دارند
 و مندا در جده از حجاج و عمار بجای کس می ستانند تا موضع دیگر چه رسد و این نیست مگر از باب
 قربت یا ست غطف و حضور ساعت کبرے اللهم امتنا علی الاسلام فی اتباع سنة نبیک
 خیر الا نام اناک علی ما تشاء قدیس و بالاجابة جدید فصل باب مصارفت درین
 از منبجیان عام گردیده که هیچ یکے نمکن از خلوص از و آمدن بدان در ربایه سحت

میست الامان، اما تالی میانش آمد سکه بابت ملوک که از بایسته مردم زنده ضرر به مشورت
 شماس را در آن بجز سهم نمی گردانند و کم و بیش و زیاده و مردم را می گویند که مرگ ترش ترش
 زرنج یعنی ترش آن الزین سکه چندان و چنان است حال که اگر سیم این ضرر را از
 شماس بجز سازند و بفارغ ترش قرضی نمی رسد قطعا و این را سکه ذریعۀ خورد و برد
 اموال را با با شاسته اند چنانکه و فصل سابقین شستنا شده مردم را در قصه خاست قبولش حجت
 بتعالی این ضرر می افتد و در مصارف بدان بسوی ترش قرضی باین مقدار مرسوم ناچار
 و مضطرب می گردند و فتنه را بفساد با وجود علم بیخاض می فروشد و این را بای بخت است و هر که
 ارا بستان عارف ابن خال است وی با نجیب و در کتب فروع که فالبش غیر رایج بسوی
 دلیل غیر شفته شسته از حق است ستر می شود و غالب میل که بدان تخلص از ورطه را
 گمان می کنند آنست که بعضی متفقه که از علوم اجتهاد و آشنای اسی و سری عیند این ساکنین
 را نقوی و او دانند بآنکه ریاد و معاطاة نیست و مرسته که امر و مردم بدان کار بندند و اند
 معاطاة است تا بر مردم توجع عقد این مقصود بچاره است و اند که اول کتاب و سنت مصحح
 بحریم را اندرون نظر بسوی عقد و جوان بلکه مشهور نیست در هیچ مگر فروع و فساد و کتاب
 سنت و اقوال خیر القرون و الدین یلوی لخصه تعدا لدین یلوی لخصه آنچه دال باشد بر اعتبار
 الفاظ مخصوصه در هیچ که منع نشود مگر بدان و در معاطاة باشد هیچ نیامده و آفرین محراب
 آنچه بعضی معتقدین در فروع و مفتین در آن گفته اند که غش در هر یک از دو بدل متقابل فتنه
 در آخر باشد و این حرفی است که سیح قائل بدان رضاند چه چیه قسم غافل بدان را می
 کرده که داوید فتنه را یک اوقیه شماس بفروشد پس اگر مراد قائل باین قول آنست که
 این تخلص از ریاست خواهد هر واحد از متبایعین را فتنه بیدل شود یا نشود پس این حجت
 علم نیست و ازین وادی است آنکه غش در هر واحد از بلین جریره سوده کمربند باشد و این
 مرد و دست بحدیث قلا و دریا که در آن ضم غیر فتنه بفساد است و این ضم ما رسول خدا حکم شفا

بیخ نگرانید بلکه امر بفصل و تمیز میان هر دو فرموده و تغییر ازین امور سیل دیگر ذکر کرده اند که از
 سقوط بجائی است که هر که ادنی فطنت دارد و بروی معنی نماند اگر گوئی که بار مخفی
 ازین در ظاهر ملک که مردم در آن افتاده اند هست یا نه گوئیم بلی مخلص ازین گرداب پیاپی
 مر ازین عقبه کوه خراب آنست که رسول خدا صلی الله علیه و آله ارشاد فرموده و آن قول
 است صلعم برای خریدار تمیز جید بتردی که یکی ازان دو ترجمه بود و دیگر جنب چون خبر
 کرد که وی یک صلح جید را بدو صلح ردی خریده کرده است رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود این ربات
 پرسید چه کنم فرمود تر دی را بدر آیم بفروشد و بآن در آیم تمیز جید بخرد پس این وسیله است
 و معامله نبویست هر که صرف در آیم مغشوشه بفروشد و بخرید خواجه صاحب در آیم مذکر مثلاً
 بقدر صحت قرش سلع از صاحب قرش بخرد بعد از آن سلع را بدست وی بفروشد و دیگر بقرش
 که باین صورت مخلصه از ربانیت و هر که از عم باشد که اینجا غیر این صورت مخلصه است
 وی مخدوع نفس خود باشد یا بخرید صریح ربای متوعد علیه بحرب خدا و رسول است و برضای
 این در آیم مغشوشه نصیب از آیم باشد زیرا که حامل مردم بر باطل خلق بسوی دخول بود
 اوست و بیان این سنت ملعونه بقصد حطام و اکل اموال مردم باطل از وی صورت گرفته
 اینست که شمشیر ستم آخته اینست اینست که کار همه را ساخته اینست
 و اگر مثل امالی را از رفیق برعیت و عدل و قضا یا ستم بریت می بود او را در ضربت
 خالصه از غش مند چه حاصل است پس چه سودا با ناسر و می آید و بهلاک خود و دیگران
 نوع راضی می گشت تشو کانی در درین مقام چه خوش کلام ارشاد کرده که اقل احوال مسلم
 آنست که در رعایت مصلح رعیت هیچ سوختن نباشد و ضربت خود را بچو ضربت این قوم گردان
 تا ربا از مصارف بر خیزد و بر دادن ربا بر اے حفظ این مال و جان خود و دلیلی ادکتاب و
 سنت بلکه اجماع و قیاس نیامده بلکه استقرض بر با دخل است زیر عموم اولی تمیز بر با و
 ربا از ابر کبار و اعظم جرات است نه کتاب عزیز و احادیث مستفیضه مشهوره و جمعی را در

نقل این سکه از بکر المی حیض روزه و که بجا می آید لفظ رخ ریا آورده و محل عبارتست
 زمین بن نحمیه بحیض و الاستقراض بالجمیع است و خوان آن در اشهاد و قبله و بخاک
 ابراهیم شامیه و در آن از کتب فروغ خفیه آورده و بجا در از لفظ بیخ نفع حاصل یکسب جابر
 شرع فایح از سهای رباست شلایه سیر را بن غالی نرو حاجت بسوئے قرض بخرد
 این جابر است بکراهت نرو و بخاک و بیض این کراهت را هل بر حرمت کرده اند اگر و نفی
 استقراض این رخ شرع و باشد و حق عدم جواز است علی کل حال بنا بر آنکه ویلی و ال
 بر اباقتس دار نیست و قیاس جواز استقراض بر بنا بر اقباج بر جواز اعطاء رشوت است
 یا سلطان بقرض دفع خوف با ظلم یا تعدی او بر جان و مال خود بنا بر فاسد بر فاسد است
 زیرا که ویلی نفس از اسرار حدیث دارد و لعن را شے و مرگش بکراتش که میان مسدود
 میبایستی نیامده و باب و ارات و مصانعت که دلان در دفا منظره باشد مثل دادان
 چیزه بشا سراجی و اشال ادبیه دیگر است از باب رشوت نیست و در حدیث است
 فی افواه المداحین التیاب اشارت بسوی این مصانعت است نزد جمعی از اهل علم
 بجهت بیاض و مساوی و طبیعی و غیر هم و نزد بعضی مراد حرمان و تحسین و عدم اعطای شے
 است و اگر وصل مکرر که اتی ساعد المبی صلعم فقال یا لال اقطع حی لسان
 فاعطاه اربعین دسرها بحت رسد نفس باشد و محل نزاع در رجعت بر سل غیر قائم است
 و اصل مصانعت بتصرف اهل لغت میجو ابن اثیر و صاحب مجمع البحار و تاج العروس و غیره
 احسان و مدارات و ملازمت است و بنی رشوت مجاز المازیات فیصل جابر گوید آنحضرت
 صلعم نه کرده است از بیع انبار تر که کیل آن معلوم نیست کیل ساسه نیز رواه سلم بن
 قریظ بن یونس بن عمار بن سلم بساوات هر دو حرام است و عمر بن عبد الله گفته حضرت عائشه
 می فرمود طعام بطعام مثل مثل است و طعام مادران روز جو بود این نیز در سلم است و فساد
 جید روز میر کی بگوید مدانه و دینار خرد دران روز مهر جوهر بود آن را جبار روز زیاد

دوازده دنیا یافت چون ذکرش بر رسول خدا کرد فرمود فرجست نشود تا آنکه جدا گردد و شود و ما
 سلم و درین سلسله بیان فقها خلافت است و ارجح منطوق حدیث است و بسیاری از
 سلف بسوی علی بظاہرش فرستاده و آن عدم جواز بیع ذمب با غیر او از ذمب است تا آنکه از
 او از آن غیر جدا ساخته بفروشد ورنه این عقد باطل و خدا کرش واجب باشد و درین سلسله
 خلافت خفیه با صاحب این حدیث صحیح واضح است فصلی بنی بیع حیوان بیکدیگر بطریق
 ک یا از حضرت بجهت سمرقین جذب ثابیت شده و در نزدی و ابن ابکار و بصحت سندش
 رفته و این عام است از ماکول و غیر ماکول و تعقید آن با کول در دلیل ثابیت نشده و اگر بیع
 سمرقین از بیع شاة بلجم راسه از دلالت دارد و علی ما فید من عیاج و در حدیث این عمر
 آمده که از حضرت صلواتم شنیدم که چون شایع عین بکنید و دهماسه گاو و آن یکبر بد و بگشت
 راضی شوید و جهاد بگذاردید خدا اواری را بر شما تسلط کند و بیع آن را ناکش تا آنکه بسوی
 دین خود برگردید و در سندش نزد ابی داود و مقال است و لیکن احمد بخوان از عطا آورده و
 رجالش ثقات اند و ابن القطان نصیحش نمود و دوشک نیست که تا مسلمانان از جهاد برگشته اند
 و گشت راضی گشتند و خوار و ذلیل بوده اند و جهاد نازعی از براسه این ذل نیست و عین
 عبارت است از آنکه باز رگان کالای خود بدست یک قیمت معلوم تا یک مدت بفروشد
 باز آن کالا را از وی بکتر از آن قیمت بخرد و این بیع یک از انواع رباست و لابد است در آن
 از اعتبار قصد جیله و از آنکه این تنبایع از براسه مجرد و متصل بسوی قرض نقد زیاد نیست
 ورنه با عدم این قصد ناجائز نیست چنانچه لایع را حلال و بار احرام ساخته و آنکه حیر
 را بزار دینار فروخته او را جاز است که آنرا بدهد وینا را از شتر سے بخرد و بیع صحیح که مقصود بدان
 بسوی رب نیست مشن قلیل را در رنگ مشن کثیر حلال ساخته و همچنین زیادت بر سرع و بیع
 از زیاد بروردی و صد ری نیست چه برابر زیادت احد المتساوین بر دیگر است و در میان
 و مشن آن نزد اختلاف جنس تساوی نیست تا تحریم این صورت بنا بر باب و بیع صحیح شود و در آن

که این زیادت در برابر تنقیس باطل است فقط و چنانچه نیست که تحریر هم چو صورت معتبر است
 دلیل است بر سلب احتمال بسط و از حد نه شود که در آن رساله مفروقه است موید سیم
 شفا و ابطال فی حکم الزیادة لا یل الا بل فصل هر که سفارش برادر سلمان خود پیش کسی کرده و آن
 برادر را بر بن شفاعت و به فرستاد و وی آن را پذیرفته پس با سید خلیفم را از ارباب
 را آمد و داد احمد و ابو داود و ابو امامه و موافقاً و در سندش مقال است و
 ابن جریر گفته لعنت فیه رسول خدا را شنیده و مرثیه را رساله احمد و صحیح الترمذی
 و ابن دلیل است بر تحریریم - ثانی و دعای اسحاق و عذای الحق و آنکه بعضی فقهاء نخست در جواب آن
 رسالت داده اند و گفته که چون حاکم حکایت کند و رشوت میل او از صواب و شر مگر و او را
 گرفتارش جانزست پس این مخالف باطل است چه دلایل مجبول است بر حسب حسن و در رشوت چشم
 حاکم را کوثری کند ملازم شود که فی فرموده و لقد وجدت اتفاقاً هسی الحدایا من یهدی
 لی مع ان بعد اتفاقاً بالقضاء امر کل هدیه و ان کامتا من قریب او صدق
 لکن مجرد الا رساله بها لا یجلی من اتفاق العس مع امرها کما کیف مع قبولها
 و الامتناع بها فقیم الله قصاة السوء و لقد صارت تلك المقالة الیاطلة جسد الجسم
 یعس و ناسله الی اکل اهل الناس بالباطل و قد اعاسی الله و له الحق علی حد
 ذلك المسکون المبی علی شفا حاتم هار بالقول و بالفعل اما القول بما او دعه فی
 مصنفاتی و اما العمل فقیامی فی عزل قصاة السوء انکی و همین قسم منع ارباب و الا که
 بنه ضعیف هم موجود و آره چه در کتب مؤلفه خود و یکجا مبلع رو اخذ این دره نموده و بهم قبضه
 رب است و در تحت چنین امور و اشال آن از پایاش باز نمانده و به الحس جعل به
 تلك الاقوال و الاصال حاله لوجه مقبیه الی رضاه فصل عبدالعزیز بن عمرو بن
 العاصی آنحضرت را از تجویز پیش و او اهل تمام شدند فرمود و بقرائن صدقه از کسی
 چنانکه یک بعیر و بعیر آمارن اهل مدینه برگرفت رساله الحاکم و البیهقی و رجال شفا

و این دلیل است بر جواز بیع یک حیوان بر حیوان بطور نسبه و این حدیث از صحیح و ثواب است
از حدیث سمر که سابق گذشت و این عمر و گفته نمی کرد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم از مزایای یعنی
فروختن تمر یا نط اگر نخل است تمر بطور کیل و اگر کرم است بتریب بطور بقی کیل و اگر نزع است بکیس
طعام ازین همه نمی فرمود و این حدیث متفق علیه است و سعد بن ابی وقاص شنید که آنحضرت
صلی الله علیه و آله و سلم نزد سوال از شما می فرمود و رطب نزد بیس کم می شود و گفتند
آری پس نمی فرمود از آن و این را اهل سنن روایت کرده اند و این الماریه و نزد می
و غیره با تصحیحش پرده خسته

باب در بیان خصصت در عریای بیع اصول و ثمار

زید بن ثابت رضی الله عنه گوید آنحضرت در باره عریای بیع بخرص بطور کیل داده
و این حدیث در صحیحین متفق علیه است و لفظ مسلم آنست که خصصت داد در عریه که اهل بیعت
رطب را با اندازه آن از تمر از برای خودن بگیرند و در حدیث ابی هریره زیادت مادلون
مسن و سق یا پنج و سق آمد و این نیز متفق علیه است و چون اقتضای بر قدر حاجت و آنچه
نوعی از انواع را است واجب باشد لهذا تقدیر پنج و سق مقدار محتاج الیه است در غالب
احوال و غنای فقیر پنج و سق در مذہب معروف است دلیل بر آن دلالت ندارد و این عمر
از آنحضرت آورده که نمی کرد از بیع ثمار تا آنکه صلاحش نمایان گردد و این نهی بالغ و بیاعت
هر دو را که چنانکه در حدیث متفق علیه آمده و در روایتی زیاده کرده که چون از صلاحش پدید
می شدی فرمود تا آنکه حاجتش برود و لفظ انس آنست که نمی کرد از فروختن میوه ها تا آنکه
میوه و زرد شود و این لفظ بخاری است و هم انس گفته که نمی فرمود از بیع انگور تا آنکه سیاه
گردد و از بیع دانه تا آنکه سخت شود و این را ابن حبان و حاکم صحیح الاسناد و گفته اند و مشک
است که معنی نهی تحریم است حقیقه و محرم غیر جائز است و لیکن چون این نهی از برای
ناجاست نزد عرض اخوت شمار چنانکه در خارج از حدیث زیاده پس از برای رشاد

باشد از برای تحریم و تحریم امر نبوده و وضع جراح دارد و شده چنانکه میباید و هر آفت کشی
از حلال بشمارد و چنانکه است و چنانکه موضع است و جایز است آنحضرت فرمود اگر پدر و پسر
بدست برادر میروند و مادران را با آنها رسید ترا اگر فتنه چهره از آن حلال نیست مال برادر
را باین حق چنان میگیری این لغت مسلم است و در لفظی دیگر امر وضع جراح آمده و حق
وضع اوست مطلقاً قبل قبض باشد یا بعد آن پس هر که گشت با میوه خرید و قابض شد
لیکن حصه زرع یا قطف نکرده تا آنکه آفت بر آن رسید این آفت از شتری موضوع شده
در مانع را گرفتن شش آن حلال بود زیرا که از دواوی اکل اموال مردم باطل است و لهذا
آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود بعد آنکه مال احببت بیساحتی و این اشارت
آنکه تا لغت بجای موضوع است. اخذ شش آن حرام خواهد پیش از قبض باشد یا پس از قبض
هر که غنای خود را بر میوز کرد و آن پس نمره آن باطل است که فروخته است مگر آنکه فروخته شده
باشد و رختی گردد و این حدیث متفق علیه است

باب در بیان مسلم

ابن عباس گفت آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم قدم بدین آورد و اهل مدینه اسلام
در میوه بامی کردند و بعد یک سال دو سال و سه سال فرمود هر که اسلام آورد و ترک کند باید
که در کیل معلوم و وزن معلوم تا اهل معلوم کند و این حدیث متفق علیه است و گفته بخار
مس اسلف فی شئی است و این عام است از قمر و چون جزای قبول المقداست اعتبار
کیل یا وزن معلوم پس ظاهر عدم جواز مسلم در جزای نیست و حدیث مگر معلوم
بودن کیل یا وزن مسلم نیست پس اشتراط تعیین جنس صحیح است زیرا که کیل متعلق کیل است چه
اگر جنس کیل معلوم نباشد و کیل را شرط بود و بر اعتبار تعیین نوع و صفت در حدیث و کیل
میست و تعیین حدیث دلالت بر اشتراط تعیین مکان ندارد بلکه اعتبار این چیز را بنا بر تشابه
در ابعد است و لکن غنی نیست که رجوع به نوع معلوم یا صفت معلوم یا بهیچ اوست از آن

رائع تشاخرست و همچنین مرتفعی شود و تشاخر در تعیین مکان بر جوع بسوسه اصل و آن
عدم وجوب ایصال بر مسلم الیه و رجوع بسوی بلد اوست که وطن یا بلد اقامت است و این
رائع تشاخر باشد حاصل آنکه شروط مسلم تعیین جنس مسلم فیه و معلوم بودن آن بکلیل
یا درین و تا اجل معلوم است و این سه شرط است و دلیل بر اشتراط غیر آن وال نیست علی البیه
بن ابی اوسنہ و عبد الرحمن بن ابی ابرہہ گفتہ کہ با آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بمغانم
می رسیدیم و نزد انبساط شام می آمدند با ایشان در جوع گندم در بیت تا اجل معلوم اسلامت
می کردیم و در لفظی زیست آمد و پرسیدند کہ ایشان را نزع بود یا نہ گفتند از انہا ازین منہ
بے پرسیدیم روای البخاری و این دلیل است بر حجت سلف در معدوم در حال عقد زیرا کہ
ترک استفسال در مقام اتمال نازل بمنزل عموم در مثال است و لیکن این استدلال بشکل
بایترک صحابی است و آن محبت نیست تا تقریر نبوسے بران بعد از علم ثابت نشود پس حدیث
اول اولی است در تنسک بر جواز آن

فصل در بیان قرص

ابوہریرہ گفتہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ہر کہ مال مردم گیرد و دارا و دارا و تعالی از وی وافر نماید
و ہر کہ گیرد و دارا و آلائش کن جن تعالی اور آلف فرماید و اداہ البخاری و عائشہ گفت ای
رسول خدا! عظم فلانی جامہ از شام آورد است یکے را بفرست کہ دو جامہ تا میسرہ و ام
گیرد آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرستاد و لیکن آنکس متعجب شد اخراجہ الحاکم
و الیہ فی درجالش ثقات اند و حدیث دلیل است بر بیع نسبیہ و محبت تا جیل تا میسر جامہ باشد
یا بانور یا جز آن و قرص نوعی مخصوص است در بسیاری از احکام مخالف سیح باشد

فصل در بیان رهن

آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود پشت مرکوب است بنفقہ چون مرہون باشد و لمن در شر و سبت
بنفقہ اگر مرہون بود و بر راکب و شارب است نفقہ آن مرہون اخراجہ البخاری عن

ای هدیه قیس بن اخطت که ثواب بر من و ثوابت آن بر مرتضی است و مردود منع نمی کند
 رهن از رهن مریدان را و ادراست ختم آل و بدو است غرم آن را و او را الدار قطبی
 و الحاکم عن ابی هدیه و در جال مستقیم نقاشه اندگر آنکه معوض ارسال او است یعنی
 منافع و زوائد رهن از براسه رهن باشد و اگر بپاک شود در دست مرتضی تا وانش ببرد
 ارضی مرتضی هیچ نسی ساقط نمی گردد بلکه رهن ملک رهن است حاصل آنکه رهن چون
 در دست مرتضی درین جهایت و تفریط او می نماند و می شود و می مضنون علیه نباشد و اگر بجات
 و تفریط او است مضنون علیه نباشد بنا بر جنایتی و تفریطی که از او می وجود آمد و نه از آن جهت
 که مستحق حبس است چه مجرم و چه سبب رهن سبب ضمان نیست و برارک شرعی و نه المانی
 لا عاصیه و لا شکیه ابو رافع گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم از مردی
 سزدان قریس گرفت چون اهل صدقه آمد فرمود قضای که بکن گفتی که یا بکن بکن
 از سزا و فرمودین بد که بهتر مردم حسن القضا است و او را مسلم و فرمود بر تو حسن که در بیعت کند
 ربا باشد این را حارث بن اسامه بسد ساقط از علی مرتضی فرموده و او را در ده و لیکن شاید
 ضعیف دارد و نیز یقینی را حدیث معاذ بن عنبیه و شاید دیگر است نزد بخاری مگر موقوف بر

عبد الله بن سلام

باب در بیان تفسیر و تخریج

ابو هریره گوید آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم را شنیدم می فرمود هر که مال خود معین نزد
 مردی یا بدوی احق است بآن مال از غیر خود این حدیث متفق علیست و در طریق
 مرسل این لفظ آمده که هر مرد که متاع خود بفروخت و مبتاع مفلس شد و شن آن بقیه
 باقی نیامد و متاع خود نزد او معین یافت پس دے احق است بآن مال و اگر شتری ببرد
 صاحب متاع اسو و غنما است و بیعتی بر وصل ارسالش بر دوخته و بیعتی ابو داود
 ضعیف گفته و مؤید او است حدیث عمر بن ابی خلد و نزد ابو داود این باب این لفظ

[illegible]

جیس غیر غنی داخل است آری جس باقیست و مزد و خوف متعرت و احقر از ایشان مسلمانان نزد
 اطلاق جائز است زیرا که اگر معروف و مشہور از مکروه است بقدر امکان و قیاس
 از آن اجتناب کرد و اگر این چنین باشد جز بحیثیت میان او و میان مردم بجهت ممکن نیست پس
 اگر کسی این چیزها را کند و حدیث مجرب بر ویون شخص حدیث عدم حمل مال آدمی و کالیست
 نظر است چه آن عام است و این خاص و لیکن لافق آنست که اقدام بر چیزی و بعد از
 ثبت دین نزد حاکم جائز نیست و چنانکه غالب حکام عصر تحریر جزایات قبل از تقریر و تعیین
 و مساعدت طالبش هرگز با شد می پردازند که این اقدام است بر مال معدوم و حیثیت است
 میان مالک و ملک او بدون محبت نیرو و خلاف ظلم فصل این عمر گوید عرض کرده شد
 بر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در چهارده ساله ام پس مرا اجازت زکرة و معروفی باشد بمردی
 روز خندق و من پانزده ساله بودم پس اجازت کرد این حدیث متفق علیه حال است
 بر آنکه هرگز پانزده ساله نیست تصرفات او از بیع و بیعت غیر نافذ است و لیکن در حدیث
 بیسته باین لفظ آمده که اباؤتم نکرد و ما مالغ نکرد و این خبر به تصحیح این لفظ کرده و تحلیله و تقریر
 گفته معروفی ششم بر آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم روز قریظ پس هرگز موسی و یانیده گشته شد و هرگز
 نزد یانیده راه داد و گزاشته آمد و من در همان کسان بودم که موسی مانع شوی یا نید و اند پس
 راه من ننهد کردند و این را اهل سنن روایت کرده اند و ابن جان و حاکم تصحیح فرموده
 عمر بن شیب عن ابی عن جد و گفته که آنحضرت فرموده زن را عطیه جائز نیست مگر باذن
 شوئی خود و در لفظی این است که زن را در مال امری نیست و مگر زوجه مالک عصبیتش
 و این روایت نزد احمد و اصحاب سنن جز نزدی است و حاکم گفته صحیح است و بعد از اهل علم
 حل این حدیث هر حسن عشرت کرده اند و نظایر آن جز طایوس و دیگر کسی نرفته فصل تیسر
 بن مختار گفته آنحضرت فرموده مسئله حلال نیست مگر یک لایه کس مردی که تحمل مال کرد
 او را مسئله حلال است تا آنکه بمال رسیده است آید پس باز ماند از سوال و مردی که

اور اجازت رسید و مال اور اتنا به که در سلسله او را حلال است تا آنکه بقوامی از عیش برسد و
مرده که او را فاقه رسید تا آنکه سه کس از دانشمندان قوم او گفتند که خاقان بوی رسیده
بیں اور سلسله حلال است آخر جہ مسلم و این دلیل است بر لزوم دین بخیل حال و لیکن اور
مکمل نفس نیست در حجر کردن بروی بلکہ و نه متروک باشد تا آنکه از مردم سوال کرده دین
خود رضا کند این است تقسیم است بر قواعد و یکہ ضامن آن مال نباشد و نیست حجر بجا از شریعت
دین یا سہ یا اسلام یا نحو آن

باب در بیان صلح

آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرماید صلح جائز است میان مسلمانان مگر صلحی کہ محرم حلال
یا حلال حرام باشد و مسلمانان بر شروط خویش اندک شرطی کہ حلال را حرام و حرام را حلال
گرداند و این نزد نزدیکان است از عمرو بن عوف مرزنی در روایت او ضعیف است لهذا
بر نزدیکان تصحیح را انکار کرده اند گویا اعتبار بکثرت طرق کرد و لیکن ابن حبان تصحیح
از روایت ابی ہریرہ منوہ و ظاہر آنست کہ مصاکح از انکار جائز باشد مثلاً سیکے بروی گیسے
و عیسے حد دینار کرده دی از جمله منکر شد پس مدعی مصاکح بر نیمة آن مقدار کرد این صلح جائز
باشد زیرا کہ مناط صلح تراخی است و منکر افشے است بعضی آن و مقتضی منع موجود نیست
و حدیث ابی حمید ساعدی مرفوعاً کہ هیچ کس را اخذ عصای برادر خود بغیر طبیعت نفس او
حلال نیست نزد ابن حبان و حاکم است و همچنین حدیث عدم حلت مال مرد مسلم بکلیت طبیعت
نفس او سنائی این مدعا نباشد زیرا کہ تسلیم بعض منکر بطبیعت نفس کرده است و در حدیث
کعب اگر تنازع در مقدار باشد صلح از انکار است و شارع از اجازت داشته و اگر در تجزیل یا
تاجیل است نیز صلح از انکار است بنا بر آنکہ با منکر اہل صلح بخیل بعض دین شد و باقی
در برابر دعوی صاحب دین از برائے اہل ساقط گردیدہ و داخل نیست درین باب صلح
در حد و در انساب زیرا کہ مناط صلح تراخی میان خصمین است و حد و حد کہ حقوق الکی است یا

مجلس است یا شوب و امام را اگر چه ولایت این حد و بر تقدیر تسلیم اختصاصش
 بدان حاصل است مگر او را اسقاط حد خدا بنا بر ورود و عید شدید در آن نمی رسد و آنکه
 بعضی اهل علم تاخیر حد و اسقاط آن بنا بر مصلحت تقیید کرده اند آن بایست و دیگر است
 بر صانع ثبوت بعضی و سقوط بعضی در برابر امری از امور است و اما نسب پس بان نیست که
 رتبه تخریج از نسب و بدخول در آن جز بیکت و روایت زیرا که بر سر و عامر و عید شده اند
 نیز نسب متبعض نمی شود و تا این صلح میان دو عصبه نسب و منکر نصف آن صحیح شود و اما ابرار
 از حقوق بود پس اسقاط شصت فرج علم بان است و با اهل از خیر که اسقاطش می خواهیم
 یا بر وجه از جود آن را می دانند از جمیع وجوه می دانند پس اگر بر وجه از جود می دانند که تمیز
 میبعض تمیز است و در نقل غالب شده که این شصت از فلان جنس است و مقدارش متجاوز
 ازین قدر نیست این اسقاط صحیح باشد و اگر از جمله وجوه بجهل است بر وجه که جنس و
 مقدارش کیفاً و کما هیچ معلوم نیست پس این اسقاط غیر صحیح است چه می تواند که بر شصت
 باشد که اگر علم بدان حاصل گردد نفس با اسقاطش خوش نشود و فصل ابو هریره گفته اند
 فرمود هبابه همسایه را از فلانیدن چوب در دیوار فروخت و اصل در امر ارجاب است
 چنانکه در نسخه و در نقلی بعضی نهی تحریم است و لهذا ابو هریره در آخرین حدیث گفته مالی
 اسرا که همای معصومین و الهامین بنیابین الکنا فکرم و این متفق علیه است از حدیث
 او و آنچه معارض این حکم باشد در متن صحیح نبوده مگر عموماً که از تحفیه عشاق نکاح و حلال
 پس لابد است از صلح میان دو همسایه در فلانیدن چوب بر دیوار و هو الحی الی اخره و کیف
 که دلالت حقیقه فی بر تحریم است و ترک حرام و حجب است و در این حدیث منحصراً در اول
 بر عدم جواز تصرف در ملک مالک است مگر باذن و طبیعت نفس او.

باب در بیان حواله و ضمان

آنحضرت فرموده مطلق غنی ظلم است و چون کسی از شما حواله کرده شود بر تو مگر باید که این حواله

بپذیرد چنانکه شیخین متفقاً این حدیث را از ابوهریره روایت کرده اند و در لفظی از احمد بن حنبل
 فیلیح نقل آمده و در عداوت و چون محال علیه دیگر در با منفس شد محال را منطابقه محیل بر دین
 خود میسرند زیرا که دین او بر دوسر اش باقی است ساقط نشده و آنکه در احادیث صحیح از جابر بن عبد الله
 استماع آنحضرت صلعم از آنجا از بهر قرصند آمده پس مشوخ است بحديث ابی هریره که در صحیحین
 بلفظ من ثقی و علیه دین فعلی قضا و کما آمده و حدیث را نقلهاست و از کفالت در
 حدیث کرده و این در حدیث ضعیف از عمر بن شعیب عن ابی عن جوده نزد بیت است
 فصل مظلوم را تناول مال بقدر حق خود از ظالم جائز است و از باب اکل مال مردم بیاطل
 نیست و زنیات است تا زیر نه از ان در آید چه خیانت اخذ مال است خیفه با کتم امر از
 مالک و اینکه مال گرفته در برابر ما خود از و بقر گرفته است و حدیث لا یحیل مال امرئ علی سلم
 الا بطیبه من فسد مانع این کاز نیست زیرا که این حکم جائز است که آنجا اعتد از غیر نیست
 و اگر اعتد از کرد اعتد از شل آن بر دوسه هم جائز باشد چنانکه بر بدن یا مال یکجاییت کند از ک
 ارش آن جاییت بگیرند شاء ام الله و این ظاهر است و ما احتد ان یکن یجمعاً علیه
 و مرد از ک شل در آید و است در تقیید جواز یکیل و موزون و در لغت عرب بلکه کتاب
 و سنت اطلاق مماثلت بر غیر شلیات مصطلح بسیار آید

باب در بیان شرکت

آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود حق تعالی می فرماید من ثلثت و شرکیم تا یکجاییت
 صاحب خود کند و چون کرد از بیان هر دو بیرون شد من ثلثت از ابوهریره نزد ابو داؤد
 مرویت و حاکم صحیح گفت و سائب مخزومی که شرک یک آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بود قبل
 بشت روز فتح آمد و گفت صد جابا انشی و شرابی و این را احمد ابو داؤد و ابن ماجه روایت کرده اند
 و این سه روایت من و عمار و سعد شرک یک و اگر گشتیم در آنچه روز بدر بران برسیم سوا و
 النساء و این دلیل است بر صحت شرکت در کاسب و انواع شرک همچو مفاد و عثمان و

و جو و ابدان که در کتب فروع واقع شده این اسامی نه از شرع ثابت شده و نه از سنت بلکه
 اصطلاحات مادی و تجردیست و دو کس را از غلط مال و اتجار که معنی مفاد عقد و غلطی باشد
 مانعی نیست مالک را و مال خود چنانکه خواهد تصرف حاصل است مادام که مستلزم خرم شرعی
 نشود و سخن در شان اشتراط استوای مال و نقد و عقد و در آن اوست که ویلی بر اعتبار آن ابر
 نگشت بلکه مجرد ترافعی جمع هر دو مال و اتجار در آن کافیست و همچنین مانع از اشتراک در کس در
 شرعی کرام چیز نیست هر یک نصیب خود بقدر شریک گیر و چنانکه معنی عنوان معصطع است و این شرکت
 در زمان نبوت ثابت شده و جماعت از صحابه در آن درآمده و بسیار بود که یکس یا هر دو شریک
 شرعی شدند و هر واحدیت آن بقدر نصیب خودی داد آری در کلیه بر اعتبار عقد و غلط یا در
 همچنین دلیل مانع نیست یکس را و اشدانت مال از برای خود و اتجار در آن با اشتراک
 در هیچ لباس نیست چنانکه معنی شرکت و جوه است اصطلاحات و لکن شروط مذکور جانی و نه مست
 و همچنین بتوکیل یکس در عمل مستوجز علیه که معنی شرکت ابدان است اصطلاحات باکی نیست آری
 اشتراط شروط در آن بی معنی است حاصل آنکه از برای دخول در هیچ این انواع مجوز نیست
 کافیست زیرا که آنچه از باب تصرف در ملک است مناقش تراشست اعتبار امر دیگر در آن
 تنقیم نیست و هر چه از باب و کالت یا اجاره است در آن آنچه درین امر و پسندست کفایت
 می کند این انواع منوط و شروط اشتراط از کجا است و کرام یک دلیل عقل یا نقلی بیوسه
 اوست چه امری بر تر ازین تمویل و تقویل است و کیف که مستقار ازین شرکت مفاد و مانع
 و وجه همین قدر است که دو کس در خرید و فروخت و بیع یک چیز شریک گردند و هر یک بقدر
 حصه خود از شریکستانه و این یک چیز و وضع المعنیست علمست هم آزمای فقه تا بعالم چه رسد
 و مقصران فتوای می دهند تا از کمال چسبی باید سرور در این عامست از آنکه شریک هر
 واحد مساوی باشد یا مختلف و نقد بود یا عرض و تجربه به مال هر واحد باشد یا بعض آن است
 بیع و شرا یک کس باشد یا هر یک و اگر قسمی که در اصطلاحات شاحت نیست بار علی بر اعتبار است

چنین تکلف از برای شروط و تطویل سافت و انقباض بر طالب علم بدوین این لطائف
یعنی چه دمی دانند که اگر حرافی یا بقالی را از جواز اشتراک در شرع و بیخ چیزه پیرسند نعم
مقتضی بر دی دشوار نشود و اگر او را گویند که عنان یا وجو یا ابران جائز است یا نه بچاره در
نظم معانی این الفاظ حیران و پریشان گردد و بلکه بسیاری از بهترین علم فروع را دیده ایم که کفای
این انواع برایشان ملتبس می شود و در تفسیر بعضی از بعضی متلغمی گردد و اللهم که آنکه قریب العید
بمقتضای غرضی از مختصرات فقه باشد که درین صین المار بحفظ خود بگیرد و نه مجتهد عبارت است
از یک سکه تو سیم و آره آراسی معاطله از دلیل کند و بر هر چه از قال و قیل واقف گردد و بپذیرد
که این داب اسراری تقلید است بلکه مجتهد آنست که تقریب صواب و ابطال باطل کند
در هر سلسله از وجوه دلائل تخص فرماید و میان او و میان صدق بحث مخالفت که ادم مخالفت
از حد و در مختصرین بزرگ و معظم بوده است حاصل نگردد و فالحی لا یعوف بالوجالی و از برای
همین مقصد در اینجا این کتاب وجود آن سلوک سالکی کرده ایم که جز صافی الذهن از
تعبات و خالص النعم از اعتقادات مالوفات قدر آن نمی شناسد و تقبیل بیان در ذکر
این انواع و اقتصار بر بعضی آن از همین جهت در اینجا رفت که در انگار از ابطلات غیریت

فصل در بیان و کالت

جابر گفته است که بسوی حبر بر آیم آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود چون نزد وی من
آیم باز ده وقت بگیرم آنچه او داد و صحیح و گذشته حدیث عروه بارتی در باره
فرستادن آنحضرت صلعم او را بدینا را از برای خریده انجیمه و این نزد بخاریست و همچنین از ابوهریره
فرستادن آنحضرت صلعم عمر را برگرفت حدیثه روایت کرده و این متفق علیه است و جابر
گفته که سه شخصت شتر را بدست مبارک خود نمرد و بزج بایستی شتران امری بعد مر تصنع نمود
و این نزد مسلم است که حدیثه عقیف آمده که فرمود بروا که انیس بر زن انگیس اگر اقرار کند
و محض کن متفق علیه و این همه دلیل است بر ثبوت ترکیب و توکیل عبارت است از آنکه غیر را

حکم مسرت را در نیابت از خود بکند و متصرفان کمال غفلت و معرفت بموکل فیه است برود
 مقصود موکل بدون تقصیر هر که در تمیز مابین ترسیه سیده وی صاحب و کالت است مگر آن که
 تسامح تکلیف فاعل در مفعول شرط کرده باشد و شرطیت تکلیف در وکالت وارد نشده و اما
 که مطلوب و مان از مکلف فعل آن امری است که سقوط تکلیفش از کسی هماندم باشد که آن
 بکار را بذات خود بکند مثل نماز که استنابت در آن جائز نیست و از گزاردن دیگری سقوطش
 از زنی یکس نمی تواند شد و هر که زعم دارد که فعل غیر قائم مقام فعل مکلف است باعتبار وقوع
 استنابت از طرف او پس بروی دلیل سنن و بزرگوار استنابت علی السوم نیامده بلکه
 متعبد بمقتضای صورت آورده و هر چه از فاعل چنان است که طلبش از مکلف باعتبار حصول و وجود او
 در خارج است و مطلق بدن مکلف نیست چه قصد قسم و نحو آن پس در اهم عدم محققش مطالب
 دلیل است چه مقصود وجود آن در خارج بود و آن بفعل یا ممانعت از طرف مکلف یا منعه شد
 چنانکه بسبب خودش یا منتهی شد و هر که تعلیق توکیل بشد طایه وقت که آن ساق شد و این احتجاج
 محتاج است دلالت نیست زیرا که سبب آرد و توکیل آن کار ساق برایش از زمان تعلیق محتاج
 موکل است و مخالفت لازم موکل نیست و اینجا معلوم شد که اگر توکیل خلاصت را به موکل از
 و از آن صحت نیست یا ضرر است بکند لازم موکل نمیشود زیرا که وی توکیل را بدان امر کرده است و از
 آن بروی شود و همچنین اقرار توکیل بر موکل غیر لازم است و لابد است که دخول اقرار در مطلق
 تفویض معلوم باشد بقدرت حال یا اقبال و در نه اصل در تفویض تصرف در صحت است نه در
 صحت نیست تا با آنچه در آن مسدود یا مضرت باشد چه رسد و هرگز از آن برانزاد نشدنی است

باب در بیان اقرار

بود و گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود که حق اگر چه تلخ باشد رواه احمد و الطبرانی
 و صححه ابن حبان و حدیث طویل و این دلیل است بر آنکه اقرار انسان بهتر است در جمیع
 خواه بر جان خودش باشد یا بر غیر خود چه مال و چه عرض چه بدن و در قرآن کریم از ترتیب

احکام و عقوبات بر حصول امور که اقاربات باشد کثیر یلیب است اگر چه لفظ اقرار در اینها مذکور
نشده و در سنت مطهره نیز اکثر احصاست پس نتوان گفت که اصل در لزوم اقرار برای مقر
تنها اجماع یا سنت است و بس و در سکران اهل علم با اختلاف است و اعدل با قول و اراج
مذاہب عدم لزوم اوست و سکران ساجد صامی گردانیدن از بر اعتقوبت فعل او و خوبی
زیرا که عقوبت در دنیا حدست و در آخرت آنچه در احادیث صحیحہ آمده پس اختراع عقوبت
دیگر که شرع بان وارد نکشت بی وجه باشد و قول قائل که صحت حرکت صامی از سکران در
حالت سکر بنا بر عموم اوله سنت خیلی ساقط است چه مناط احکام شرعی عقل است و چون عقل
برفت گوی خطاب از دوسے برفت دعوی درین حال اگر مجنون نیست باری همچو مجنون نیست بقیاست

باب در بیان عاریت

سمر بن جندب گفته آنحضرت صلیم فرمود بر دست است آنچه گرفت تا آنکه بدیدش رواه
احمد و اهل السنن و صحیحہ الحاکم و فرمود بدید امانت یکسے که نرا امین کرده و خیانت کسے
کن کی خیانت تو نموده و این نزد ابو داود و ترمذی است از حدیث ابی هریره بسندین
و حاکم گفته صحیح است و ابو حاتم رازسے استنکار آن نموده چون عیسی بن امیه را گفت که رسل را
سے روع برده وی گفت این عاریت مضمونه است یا مؤداه فرمود مؤداه است چنانکه احمد ابو داود
و نسائی آورده اند و ابن حبان صحیحش گفته و چون از صفوان بن امیه روز خین استعاره
در روع فرمود وی گفت بغصب می گیری اے محمد صلیم فرمود نه بلکه عاریت مضمونه است رواه
ابو داود و النسائی و صحیحہ الحاکم و اخراج له شاهد اضعیفا من حدیث ابن عباس
و شک نیست که عاریت یکسے از کارم اخلاق و محاسن طاعات و افضل صلوات است چه
در ان اباحت مالک است از برای منافع ملک خود و بجا جتند و این فعل و فعل است زیرا
نصوص کتاب و سنت و درین هر دو آنچه از غریب درین باب آمده پیش از انست که در صر
الغیر و منها قوله تعالی و تعاونوا علی البی و التقوی و قوله ینعون الماعون و در لسان عرب

در بیان شیخ ابن ابی حاتم شافع که در اعاده سنت بلا عوض است پس در این روایت
یافته شود و عاریت است والا علم و تقدیر که بجهانیت در عاریت سبب از اسباب ضمان است
و نیانت در آن یکی از انواع ضمانت است و واجب بر شافع ضمان خون است فقط و غیره
و مجرد حصول حیانت در بعض موجب ضمان جع نیست و همچنین استلاک و اشتراک ضمان
سبب ضمان است چنانکه در حدیث صفوان است و اگر چه در آن مقال است اما از اینها
برای احتیاج قاصر نیست و لایسا و میکه شرایط ضمان خودش مستیر باشد باشد و است
استیر بر آن راضی گشته که این رضا الزام نفس است با تقیاض ضمان و این همه سبب
در آن سنت زیر حدیث علی الید ما احدث حتی قادیه اگر مراد آنست که علی الید
ما احدث و لکن ظاهر آنست که مراد علی الید حط ما احدث است و این نیست که مراد
و بر ضمان تا العبد لیلی در آن نیست

باب در بیان غصب

سید بن زید گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله در سلم فرمود هر که بگیرد از زمین یک سیر بر راه
مطلوب کرد اند او را خداست تعالی بدان روز قیامت از نعمت زمین این حدیث تقوی
و آنست گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله در سلم نزد بعض زنان بر و یکی از اموات بود منیر
بدست خادم خود قصه از طعام فرستاد عایشه یا زینب آنرا بگفت آنحضرت صلی الله
عنه و سلم طعام را فراهم فرمود و گفت بخورید و کاسه صبح بر رسول داد و شکسته را انکا بداشت
لقطه بخاری است و در ترمذی زیاده است طعام و انما ما آمده و آن بن خدیج مرفوعا
روایت کرده که هر که در زمین خوی منیر از آن او رعیت کرد و او را از آن سرع هیچ نباشد
نفعه و این نزد احمد است و ترمذی حدیث گفته و گویند که بنی رسته شیفش نشان داده و آن
بن زبیر آمده که مروی از اصحاب آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم گفته که دو کس نزد رسول خدا
خصومت کردند در زمین که یکی در آن درخت نشانده و زمین از آن دیگر است آنحضرت صلی الله

برین دارند و باید و مناسب دخت را حکم کرد که نخل خود از پنج سیر وزن کند و فرمود که ظالم را حق
 نیست در این نزد بود و بسند حسن مرویست و آخر حدیث نزد اهل سنن از حدیث سعید بن جبیر
 آمد و در وصل دارش در تعیین صحابی اختلاف بوده و او در خطبه که روز نحر پند خواند کجای است
 ابی بکر در آن ارشاد کرد که ما و احوال شما بر شما حرامست همچو حرمت این روز درین شهر شما
 درین ماه شما و این شفق علیه است

باب در بیان شفعه

جا گرفته حکم کرد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شفعه در هر آنچه مقسوم نشده و دیگر واقعه شد
 حد و دوبرگردانیده شد راهها شفعه نیست و این لفظ بخاریست و مسلم زیاده کرده و شفعه در هر
 شریک است زمین و خانه و بستان نمی زید که بفروشد از آن آنکه عرض کند بر شریک خود و
 در روایت طحاوی باین لفظ است حکم کرد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم شفعه در هر چیزی و
 رجالش ثقات اند و فرمود همسایه خانه حق است بخانه و این نزد قاضی است از حدیث انس
 و ابن جابر تصحیح کرده و لکن علت دارد و او ابو رفیع گفته فرمود جارا حق است بصحب خود و استحقاق
 البخاری و حقیب بصدا و بین هر دو آمده معنی آن قرب و مجاورت باشد و جای باین لفظ ثقات
 کرده که گفت جارا حق است بشفعه خود انتظار برده شود و اگر چه غایب باشد چون طریق بر
 یک است و این را احمد اخراج کرده و در هر چهار سنن است و رجال سند ثقات اند و حدیث
 بزور ابن عمر بلفظ الشفعه کمال العقالی نزد این مایه است و بنابر لاشفعه لغایب افزوده
 مگر سندش ضعیف است و حق آنست که سبب شفعه یک چیز است فقط که آن خلطه کائنه بیان
 و شریک در شفعه مشترک میان آنهاست در طریق باشد یا در مجرای آن یا منبع و ظاهر
 ادله مانع بودن قسمت است از ثبوت شفعه خواه این قسمت بیان شتری و شفعه باشد یا تقدم
 بود یا نه که کرد و آن سه در سیاق فنی فنی و است و نیست فرق میان شریک در صل و نفس
 جری و منبع و طریق زیرا که شرکت که خلطه باشد شامل جمیع است و شفعه یک از حقوق تابع مال است

بنامه دفع ضرر از ضرری حرام است همچو ضرر از مسلم این قول که تومی را شفق نیست بآل
ملک سبب از برای اوثانیت است و تومی ندارد بلکه حق بیودست و نفسرانی در شفق نایب است
و اشتراط نوریت در آن تنگی ندارد و حدیث کحل العقال با تبیع الفاظ و طرق خود بنابر
منصف و نکات و جزآن ساقط از پای استمدال است و ثبوت شفق با حدیث صحیح یا قوی
و تقیید ثبوت بقیدی که دلیلی بر آن نیست مستلزم ابطال باطلاق است فاما از حدیثی که
بدون محبت و آن باطل است پس حق عدم بطلان شفق بترافی است چه دفع ضرر که شرعیت
شفق از برای آن بوده است متضمن بر وقت و در وقت نیست و نتوان گفت که ترافی مستلزم
اضرار شتری است بنابر معلق بودن ملک از زیر که ملک او مستقرست چنانکه خواهد در آن
افضرت کند فایده الامر آنکه شفق با حق است هرگاه طلب آن کند و هیچ گرد و باین تعلیل
و نه اضرار و در هیچ حال

باب در بیان قرائن

نسب از آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده که در سه چیز برکت است یکی فرزندان
تاکید دوم قرقرش دادن و مضاربت کردن سوم آمیختن گندم بکجی براسه خانه و از برای
فرزیدن احسان ماحقه و سندش ضعیف است و حکیم بن عزم چون مردی را مال بر
مقارنت میداد شرطی کرد که مال مراد بکبد طلب نشود و در بطن سیل فرو نیاید اگر کار
ا بر نهایی بکنه ضامن مال من باشد و این نزد اقلی است و رجالش ثقات اند و حمید الرمز
بن یعقوب عامل عثمان بود و مال برانکه بکجی میان میرد و باشد و این به وقت صحیح است و دیگر
بنامه از حفاظ نصیر کرده اند که درین باب مرفوعی تا آن حضرت مسلم است لشبهه بلکه به آن
درین امر آمده است آن اصحاب است و اجماع من بعد هم بر جواز این عامله واقع شده چنان
غیر و امید کاتیش کرده اند و حافظ ابن حجر تصریح به ثبوتش در عصر نبوت نموده و گفته و الله
نقطع به ایها کانست تامة فی عصر النبوی صلی الله علیه و آله و سلم و بعد از آن

و لا ذاك لما جازت البتة انتهى و نزد من آنست که مضارب و داخل است زیر کبریه
 و احل الله البيع و زیاده بخارجه عن تراض بلکه هر آنچه دال بر جواز بیع و بر جواز اجاره و بر
 جواز وکالت است دال است بر مضارب و در بخاشناخته باشد که قراض غالی از دلیل قیاس
 اگر چه مخصوصه کدام دلیل دال بر آن ثابت نشده

باب در بیان مساقاة و اجاره

دلیل بر مشروعیت اینها حدیث ابن عمر است که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند
 خارج از زمین کرده و این متفق علیه است و در روایتی از صحیحین باین لفظ است که اهل خبر
 از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم استقرار خود بر آن بر کفایت عمل نصف ثمر خواستند آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند
 داریم شما را بر آن غیر مادم که خواهم و مقرر شد ندانم که عمر بن خطاب اجلاسی ایشان کرد
 ولیکن این حدیث منسوخ است بحديث رافع و آنچه بمعنی اوست و درین سلسله مذہب است
 و اولاً مختلفه و اجتهاد است مضطر به که شوکانی در شرح منتقى و رساله مستقله ذکرش پرداخته
 و صحیح اوله من حدیث جابر است نزد مسلم و در لفظه از سلم آمده که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 مثل و ارض خیر را به یهود و خیر را به ابراهیمه در آن اعتمال از اموال خود کنند و نصف ثمر ایشان
 باشد و این منسوخ است مثل اول حنظله بن قیس گفته رافع بن خدیج را از کراسه ارض بدره
 و فضیر بسیم گفت لا باس بهت مردم بر عهد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم ما و یانات
 و اقبال جد اول و اشیار را از زرع با جاره می گرفتند پس بسیار بود که این تباه می شدند آن سالم
 می ماند و آن تباه می گردید و این سالم می ماند و نبود مردم را اگر آنگه همین چیز را و لهذا از آن زجر
 کرده شد ولیکن شئی معلوم مضنون لا باس بهت دواة مسلم و حدیث دلیل است بر تحریم
 مزارعی که مقصود بغزو جهالت و شاجرت گردد و احادیث مآروده در نه از اخبارت محمول
 بر آن چنانکه شان محل مطلق بر قید است حافظ و در بلوغ المرام گفته درین حدیث بیان نموده
 که در متفق علیه است از اطلاق نه از کراسه ارض و ثابت بن ضحاک گفته من فرمود رسول خدا

از مراعت و امر کرد به اجرت و راه مسلم ایضا و بجز این مسئله ملویل را این شرب الطرق
 بجز اختلافات طیل و اناسات است و خلاصه آنچه مراد است که جابر از این مسئله
 بمجول که قیوت بر مقدار آن نکت و منفی اختلاف کرده و بجز جابر از این مسئله مالک یا
 اجیر را از این منابع از ان زمین یا نکت بر سر وقت و نکت آن در مکان معلوم از این مسئله
 بنحیث و از خیمه پیش نهی ثابت شده و این مسئله نیز از این مسئله آن عبارت است که رسول خدا
 و غیره می کرد و در آیه بار می شده معلوم از آنکه حاصل می شود و در اول و ثانی و آخر
 بتخلیل جابر که رسول خدا بدان مرده و حاکم از صواب و انحراف مسلم علیه و آله و سلم بدان
 عمل کرده و مقتضی از آن است و احادیث معارضه آن که مکتب بر صورت جهالت سابقه
 ممکن نیست و در نحو محل بر کراهت است فقط و باین منبع میان احادیث اجماع و مستقیم
 می دهد و نتوان گفت که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فعل کرده و نکت می توان گفت که
 از بزرگ بیان خواهد کرده باشد زیرا که این جائز است عریانیت حاصل آنکه تا بجز این مسئله
 به قسم می که حرام دوم همان است که حرام است که جابر به غیره معلوم از خارج از این مسئله
 و محال آنست که بقدر آنکه از طعام معلوم غیر خارج از این مسئله یا در سایر معلوم
 سخنان باشد و کرده آنست که بجز معلوم از خارج از زمین باشد و نکت در این مسئله
 لی بعد اسمان القطاف الا که فصل این عباس گفته خون کشید رسول خدا صلی الله
 علیه و آله و سلم و حجام را اجرت داد و اگر حرام می بود و داد و داد البخاری و این مسئله
 گفت که کسب حجام نیست و این نزد مسلم است مرفوعا و جمع میان هر دو باین طریق است
 که کسب حجام کرد و حرام است و وصف نجس است و حجت بر الله در تفسیر و از شادی و بیعت
 امور است و غیره و حق تعالی می فرماید که من خشم ایشانم روز قیامت کی می مری
 که داده شد بین باز عهد شکنی کرده و دوم مردی که از او را فروخته بهای آن بخور و سوم مردی
 که کی را فروز گرفت و کار تمام کنانید و اجرتش نداد و این مسئله از حدیث ابو هریره

اخراج کرده و فرمود حق انچه بران اجرت گرفتید کتاب خداست اخراج به البخاری
 عن ابن عباس و این حدیث عامست صادق می آید بر تعلیم و بر خستند اجرت بر تلامذات
 نزد طلب از قاری و بر اخذ اجرت بر قریبه و بر اخذ عطا سے مرفوع بسوے قار سے بنا بر
 قاری بودن او و بخوان پس تعلیم مکلف مخصوص باشد ازین عموم و ماعدایش داخل زیر عمومست
 و در بعض افراد عام اوله خاصه دال بر جوازش آمده چنانکه عام را بران دلالت است و منجمله
 این افراد اجرت بر قریبه تعلیم زن بقابله مهرست فیکذا اینبغی مقید الی الکلام فی
 المقام و المصیر الی التبیح من ضیق العطن و لا سیما بما کلام دخل لیه فیما نحن بصدد
 فصل ابن عمر گفته اند حضرت فرمود بدیدید اجرت اجیر قبل از آنکه عرق او خشک گردد و این را
 ابن عباس روایت کرده و درین باب است از ابی هریره نزد ابی بعلی و ابی بنه و ابی جابر نزد
 طبرانی و همه ضعیف است و ابی سعید روایت کرده که فرمود هر که مزد و گیر و اجرت او را نام برد
 و دران انقطاع است نزد عبد الرزاق و بیهقه از طریق ابو حنیفه صحیح بوشش بر دخته و در
 تفسیرن اجیر خاص باشد یا مشترک انچه صحیح منسک باشد نیامده مگر از حدیث و غیر هر که خواست
 ایشان شود و فحما نعم من یقلد و در تلف عین در دست اجیر بدون جنایت او و بجهت اجیر
 تفسیرن اجیر نیست چه وی اجیر بر حفظ نبود و تفسیرن مستلزم اخذ مال او بدون دلیل است امری
 اگر این اطلاق بجنایت و سه باشد تفسیرن او بر بگذر جانی بودنش بر مال غیرست و منجمله جنایتست
 نقاطی در جنایت که بدان خبرت ندارد و آنرا چنانکه باید نمیداند دیگر بدون اوست بجای
 خوفناک با عدم غلبه نطن بسلاست و اگر چه این مسافرت بمال و در بیت معدود از تفریطست
 لیکن نزد ما نزدادی جنایت بر مال غیر می نماید چه تفریطش از براب تلفت سببست در
 حکم مباشرت زیرا که اگر چنین نمیکرد عین تلفت نمی شد و نه غیر خدا آن سلطانی گردید و از
 موجبات ضمانست تفریط مستاجر بر حفظ و در حفظ جنایتست و ادان اجرت بوی و تخلیه میان عین
 میان او مگر بجهت آنکه در حکم مستلزم بر حفظ اوست و چون نگاهداریش نکرد در حکم متلف گشت

و اگر چنین نمی بود صاحب المال زکریا می بختند آن عین نمی کرد و لیکن این قسم صحیح است
 اگر کف عین امری ممکن است از اجیر باشد و اگر ناشد بهر آفات سادیه و حیث غلب
 پس بر اجیر حافظ ضمانت نیست چه از آن بیچاره تفریط نبوده و برین تفصیل عمل حدیث
 علی المد ما احدث حتی قادی بایر کرد حاصل آنکه اجیر برسل و عین یا برسل آن غیر
 متصرفان علیه است مگر بر آنچه از جنایت او باشد و چنین بر تفریط و حفظیه وجه است خواه
 تلف عین با مر غالب باشد یا غیر غالب زیرا که در موجرین کار نمودن مالک است و با اجیر
 حفظ عین بود و با نزاع بر جنایت خود و عین قیست آن عین باشد زیرا که تلفش بسبب تفریط
 اوست چه نزد این تفریط آنچه مطلوب از اجیر حفظ بود و بجا نیاورد و هداما بطریق قیست
 الاجید و اده اعلم

باب در بیان اجبای حیات

عروه از مالک از آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم آورده که فرمود هر که آب و گرد و زین را در آن
 هیچ کس نیست و بی احتیاج است بآن زمین عروه گوید و عمر و خلافت خود و همین حدیث حکم
 کرده و راه البخاری و روایت محمد بن زید از آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم بیان آنست
 که هر که رنده و گرد زمین مرده را این زمین است و در حدیثی شریفش فرموده و گفت که مرسل آمده
 و هر کما قال و احتلف فی صحابه ففعل جاب و قیل سائنه و قیل ابن عمر و راه
 اول است و حمید بن جابر بن عباس را خبر کرد که آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است نیست
 از برای خدا و رسول و راه البخاری و امام در حکم نیست و درین باب و فرمود نیست
 ضرر و ضرر را و این را احمد و ابن جابر از ابن عباس آورده اند و در این باب شریک آن
 از حدیث ابی سعید هم آمده و در موطا مرسل آمده و در حدیثی نقل شده که عین نمی بختند
 در هر امر بر صفت که باشد و این حدیث قاعده و بنظر از قاعده دین است و بنیات یکسان
 شریعت حقّه شایسته است و بخش هر جا جاست است مگر آنکه دلیلی بر تنگیس این علوم آورده

اضاعت در بعض صور مطالب بلیل است اگر بار و پذیرفت شود و نه این حدیث بر رو
 یابید و خداوند لا رمین به بین الکنا فکم فصل آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود
 هر که با من است کند او را چهل گز عطن از برای من باشد و او این عا جده عن جده الله
 بن منقل و لیکن شدش ضعیف است و این در صورت عدم ضرر و ضرر است و وائل بن حجر
 حنفی را پاره ترین در حضرت بخشید چنانکه احمد و ابو داود و ترمذی روایتش کرده اند و ابن حبان
 صحیحش گفته و در روایت ابن عمر آمده که زبیر را بعد حضرت فرس اقطاع کرد و سه اسپ را با انجا
 و دانید که بایستاد باز تا زیاده خود میداشت فرمود تا انجا که سوط رسیده است بدید
 و لیکن در سندش نزد ابو داود و ضعف است و معتمد است و رعیت اقطاع از حاکم برای رعایا
 دیگر که در جایگاه و نش مصلحت نیست ثابت است باین او له بلا نزاع و فرمود مردم شریکند
 در سه چیز گاه و آب و آتش و این را احمد و ابو داود و در روایت کرده اند و رعایش ثقات اند

باب در بیان وقف

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرموده انسان چون مر و عمل او از او منقطع شد مگر سه چیز یک صدقه جاریه
 دیگر علم منقطع به سوم ولد صالح که داعی از برای اوست را و او مسلم را و بد و بد و جاریه و
 زمین و مانند آنست در راه خدا نیت قرب و داخل است در علم نافع کتابت کتب و نیمی
 و تالیف و احکام شرعی و وقف کتب برای علم و عمر زین و زنجیر یافت و از آنحضرت صلی
 علیه و آله و سلم درباره آن امیر خواست و گفت هیچ مال انفس ازین زمین نزد خود و دنیا فته ام
 فرمود اگر خواستی اصل را حبس یعنی وقف کن و حاصلش را صدقه گردان پس عمر آن را
 صدقه در بین شرط که اصلش فروخته نشود و در ارث و به نرود و حاصلش را در فقر و قربی
 و رقاب و سبیل خدا و ابن السبیل و ضیف و تصدق ساخت و گفت نیست گناه بر کسی که وایست
 و در خودن از ان بمعروف و اطعام صدیق بدون تمول بمال و این لفظ مسلم است اگر چه
 حدیث متفق علیه است و در لفظ از بخاری چنین آمده که تصدق کن یا صل بر آنکه فروخته شود

و در سیه اده تیام و لکن میوه آن صرف نموده شود و این ظاهر در آنست که شرط از کلام نبیین
 و جمع ممکن است باین طریق که عمر این را بعد از امر موسی شرط کرده پس بعضی بیوات بر آنست که در
 و بعضی موقوف بر عمر داشتند و در حدیث ابو هریره است اما خالد پس در آن جمع و آنچه خود
 در راه خدا پس ساخته و این نیز متفق علیه است و دال است بر مشروحه و وقف و آثار حاصل
 بی جرحمت و وقف مشایخ حدیث ثاسونی حافظ کمالی الحاح نقال الا لطلب تحفه الا لا اله الا الله
 است و این حدیث صحیح است که در قصه بنام مسجد نبوی آمده چه ظاهر آنست که حافظ کمال
 سرک بود در میان اینان و می توان گفت که نسبت مانع از آنکه هر یک را از سینه الحاح
 نقیب معین در آن حافظ باشد حاصل آنکه قائل بجزا و وقف مشایخ محتاج یا استدلال
 نیست بل اگر هست بر ذمه مدعی حصول مانع اذان است

باب در بیان هیبه

بیان سلیمین در جزای هیبت خلافتی نیست که یا کالاهل است مگر از ابن الصلیح نقیب
 شافعی مؤلف کتاب شامل نقل خلافت کرده اند و این از غرائب علماء است همان بن
 بشیر گفت که پدرش نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم آمد و گفت این پسر خود را خلافتی بپوشید
 پس بعد هر یک پسر مثل این داده گفت نه فرمود و او پس گردان و در نقل چنین است که
 نزد حضرت نمت تا او را بر صد قدس گواه گیر و حضرت فرمود و ایامه فرزندان این چنین کرده
 گفت نه فرمود و بترسید خدا را و عدل کنید میان اولاد شما پس پدر برگشت و صدقه را باز کرد
 متفق علیه و در روایتی از سلم است که فرمود گواه کن برین کار غیر مرا یا تو شایم ای ابتر
 که در یکی با تو یگمان برابر باشد پس چنین کن و این دلیل است بر وجوب تنبییه بیان
 و حدیثی حاصل آنکه آنحضرت صلوات الله علیه فرمود و اتقوا الله فی ما بینکم و اتقوا الله فی ما
 و تفصیل را جزو نام نهاد پس هر که زعم کند که این تفصیل بسبب از اسباب مجبور و خود آن جائز است
 بر وی دلیل است و درون اعم ازین حدیث مجرای حلی جلاء الا لصلوات الا الاحسان

و بخوان سود مناسبت زیرا که بر فرض شمول این آیه بر تخلی نزع اعم است از حدیث تنویر
 لا خلاف پس بنا بر عام بر خاص واجب آید و این مجازات و غیر آن چیز باشد که او نفالی
 متولی قسمت آن شده و کیف که او بجا نمکیم و احکامین و اعدل العادلین است و بی شک
 الهی اولاد کم الذکر مثل حظ الانثیین فرموده و استدلال بر رجوع از شریعت بقول آنحضرت
 صلی الله علیه و آله و سلم امر متجدد و اما ۵۵۰ بین طریق که ارتجاع سالبا آنکه در ملک است
 منتهیست از بطلان بجائے است که بر هر که اونی نعم دارد مخفی نیست چه امر برود و ارتجاع
 قائم بعد از رجوع و در تفضیل و در رجوع است و بر خروج آن از ملکش دلالت نیست
 از بطلان و نه تضرع و نه بالترام بلکه استدلال بر آن بلفظ ایسراک ان یکن فی الک فایسراک
 مع اء اولی تراوین استدلال باطل است زیرا که احاطه منع بر اختیارش کرده اگر چه حق
 و جوب تنویر و تحریم مفاضله میان اولاد است زیرا که جو رست و جو حرام است و تعلیقش
 بر پادشاهی اولاد در بر موجب عدل بودن مفاضله نیست بلکه همان ستم است و امر آنحضرت
 صلی الله علیه و آله و سلم تنبیه مفضل بر فعل اوست که با آنکه این کار جو رست سبب عقوق او بعض
 اولاد نیز است و مقام احتمال تطویل و بسط دارد و پدید آید و دلیل الطالب ازان نقصا
 نظر کرده فصل آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرماید عائد در سبب خود و چو سگ است که تے
 کرده می خورد و این تفیق علیه است از حدیث ابن عباس و در روایتی از بخاری آمده ما را
 مثل سوز نیست آنکه خود در سب می کند چو کلب است که تے می کند و در آن رجوع سے نماید و آن
 ابن عمر و ابن عباس مرفوعا آمده که حلال نیست مرد مسلم را اینکه عطیه دهد باز در آن برگردد و اگر چه
 در آب بر سر می دهد اخرجہ اهل السنن و احمد و صحیحہ الشیخ و ابن حبان
 و الحاکم و غیره از تشبیه عائد در سبب بکلب مبالغه در رجوع است چه این صورت بنایت شنیع و
 نطیع است و ظاهر آنست که دلالت حدیث بر تحریم رجوع در سبب مطلقا است مگر چه بر چه بر
 که مخصوص است ازان اگر آنکه حدیث مرفوع حسن از سمره بصحت رسد و لفظ دسے نیست

اذا كانت الهمة لدى مخرجهم لم يجمع اخراجهم الى مكة ودور قطنه رداً على
 ابن عباس كرده حافظ گوید در اسناد ثانی منع است و این انجوزی گفته هر دو همیشه
 ضعیف است پس اگر منتقض باحتجاج تنویر مخصص دسے رقم از عموم باشند و همچنین اگر حدیث
 ابی هریره که نزد ابن جرم است مرفوعاً بلقب الی اهاب الحق لصلته ما لم یتم فیها و
 حدیث ابن عباس نزد طبرانی مرفوعاً و کبیر بلقب من اهاب همة فهو الحق بهما حتی یثاب
 حلها اگر جمع است رسد مخصص به بنیر شراب علیها باشند و رجوع در این جائز بود و لیکن حدیث
 ابی هریره را ابن انجوزی تضعیف کرده و حاکم تسبیحش از قول عمر آورده فصل قول تالی
 و هست قال بر رضای اوست بخروج موهوب از ملک و سے و دخول در ملک موهوب
 و این قدر تشریح نزدیکه چون موهوب است استخلال به بیان قدر کرد و گویا استخلال مال مرد
 مسلم الطیب خاطرش نمود و بیاطل نخورد و زیاده برین گفته معتبر نیست پس چون موهوب
 قبض کرد یا ترک قبض نمود و سکوت کرد و در دهنش و دران کنایت است و در اتم ما هم تمام است
 مگر قبول محتاج دلیل است و یعنی با شتر اقباض و ربه قائم نیست عائشه گوید آنحضرت
 صلی الله علیه و آله وسلم: بقول می کرد و بران مکانات می نمود و اداه البجاری پس ثابت
 بر چه یاز باب مکاتم اخلاق است و اجنب نیست و از اینجا است که چون مردی ناکه با آنحضرت
 صلی الله علیه و آله وسلم داد و بروی مکانات کرد و پرسید که راضی شدی وی گفت نشدم
 زیاده داد و فرمود راضی شدی گفت آری و اداه احمد و صحیحه اس جاب و فرمود هر که
 به داد و می اتق است بدان مادام که عوض نکرده شده است بران و این را حاکم ابن عمر
 آورده و صحیح وقف است و نین برین اثر گذشت فصل هر گفته سوار کردم یکی را بر اسب
 در راه خدا پس صاحبش انصاعت او کرد و گمان بردم که دسے آنرا از زبان فرود شد آنحضرت
 صلی الله علیه و آله وسلم را ازین ماجرا پرسیدم فرمود خریه کن اگر چه ترا بیک درهم بدست
 علیه و نهی آنست که بطلا هر درستی نمود و ربه و در حدیث است و ابی هریره گفته آنحضرت صلی

فرمود پیر فرستید با ہم دوست دارید یکدیگر را و این را بخارست و راوب مغرور خارج کرده و با بزرگوار
 بسند حسن رویش کرد و لفظ انس مرفوعاً این است ہدیہ فرستید با ہم زیر کہ ہدیہ می کشد
 می بود کہینہ را سا و الا البذر با سنا ضعیف و ابو ہریرہ گفتہ فرمود اے زنان مسلمان غوار
 خود نشمر در زنی ہدیہ زن ہمایہ را و اگر چہ یک سم گوسفند باشد و این متفق علیہ است مقصود
 مبالغہ است در حث بر ہدیہ ہمایہ از برای ہمایہ تحقیقت فرسن زیر کہ عادت با ہماے
 آن جاری نیست و ظاہرش نے ست ہمدی را و اد اتحقار ہدیہ ہذا بسوے او بروہی کہ
 مؤدی تبرک اہا گرد و بخیل کہ این نے از براے ہمدی کہ باشد تاوی آن ہدیہ را خقر نہ
 انکار و بخیل کہ ہر دو امر را و باشد و شاید کہ او ملے ہین ست و حکم ہدیہ رشوت در بابا را بگذشت

باب در بیان عمری و رقبے

حضرت فرمود عمری کہے راست کہ او را تشبہ و این متفق علیہ است از حدیث جابر و لفظ
 مسلمین است کہ نگاہ را برید و خود احوال را و تباہ کنید آن را چہ ہر کہ عمرے کرد این عمری و را
 و عقبہ او راست در زندگی و بعد موت و در لفظی این ست عمری کہ رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ
 وسلم آنرا جائز و مستحب آنست کہ ہی لك و لعقبك گوید آنکہ ہی لك ما عشت گفتہ آن بحساب
 عمری بری گرد و لیکن این زیادت در رج ست از قول ابی سلمہ پس بقیام محبت نیز و در لفظ
 ابی داود و نسائی جنین ست کہ لا تقبوا و لا تقصروا و ہر کہ رقبے یا عمرے کرد آن در شہ او را
 دین نے عمل برکہ است ست یا بر تحریم و ہر چہ باشد مراد آنست کہ نباید کرد و چون کرد
 صحیح شد زیر کہ اللہ صی جائزہ آورہ پس نسخ نتوان گفت و ظاہر اولہ آنست کہ بر حسب
 سہای عمری و رقبے صادق آید از احکام است یعنی مالک عمر و مرقب باشد و چو سال
 المالک او شک نیست کہ بر اطلاق و تقیید بہر عمر این معنی صادق ست و در تقیید بشل
 یک ماہ یا یک سال یا زیادہ ظاہر عدم صدق این معنی بر ویست پس در حکم عمرے و رقبے
 نباشد و ظاہر لہ و لعقبہ مجوز ست صالح مشک نیست و گفتہ اند کہ مطلق عمرے ہبہ ست

در اثنا یک سال یا نزد انقضای آن بیاید چنانکه حرف فاء بدان مشعرست پس اگر آمد
 بلفظ لفظ را بوسیله تسلیم نماید ورنه خودش بدان منتفع گردد و چون بعد از انتفاع آید ضامن
 آن باشد بشرطیکه بر جان خود صرف کرده نه در غیر آن و سلم ابو عبد الرحمن بن عثمان بنی
 روایت کرده که منی فرمود رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم از لفظ حاج و در حدیث دیگر
 آمده که حلال نیست لفظ مکه مگر از برای معرفت و تعریف لفظ مکه است از تعریف دیگر لفظ
 و در حدیث مقدم بن سنان یارب آمده که فرمود حلال نیست صاحب دندان از دندانگان و
 زحما اهل و نه لفظ ازال معا هر گاه آنکه استغنی شود معا بدانان اخذ چه این داند

باب در بیان وودعیت

آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرمود کسیکه نهاد وودعیت خود نزد کسی بروی ضامن است
 و این را ابن ماجه بنده ضیف از عمر بن شعیب عن ایسه بن جده روایت کرده و نزد وادعیت
 بلفظ لا ضمان علی من قمن و در سندش نیز ضیف است و لکن مجروح این احادیث منتقض بر
 عدم ضمان بشرط عدم خیانت و جنایت و تعدی و حفظ است زیرا که بعضی طرق تفسیر بلفظ
 غیض المغل آمده و مثل بمنه خائن است و جنایت و تعدی که چو خیانت باشد و اما حدیث
 علی الید ما اخذت حتی تقادی پس در آن لالت بر ضمان است

باب در بیان فرائض

اهل علم از مجتهدین و غیرهم درین باب توسع بسیار کرده اند ولیکن احوط بدین عمل است
 که کتاب و سنت ثابت شده و مجرورای در خوردن بدین نیست خصوصاً در کتب هدایت آن
 عباس گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرمود هیچ پانصد فرائض یعنی سهام سیرات را با اهل
 آن و آنچه بانها برای اولی رجل ذکر باشد و این متفق علیه است و وصف رجل بلفظ ذکر
 بفرض تاکید است و فائده آن دفع توهم تجوز یا سهو یا عدم شمول باشد و این العربی گفته فائده آن
 آنست که احاطه بکلی سیرات ذکر را باشد نه اینست که ایما را بلفظ رجل مجرور بحدت و قوت در است

نزد بودن والد حقیقی بمنزله والد است و امب سقط برادران و خواهران است مطلقاً و هر کرا این
 زعم باشد که در پدر عزیمت است که جبر دران شریک انو نیست وی دلیل آورد و چنین قول قائل
 که دلیل مقتضی مقام است جدا خواه است و باقی را بعد از اخوات بگیرد محتاج دلیل است و در
 حدیث بریده آمده که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم از برای جد یک سدس قرار داد و بیکه
 جز او مادر می نباشد یعنی و اگر باشد حاجب گردد و او را ابن داود و النساء و صحبه این
 المسکن و ابن خنیفه و ابن ابی جاده و دوقواحه ابن عدی و لیکن درین حدیث نیاید
 که این جد از طرف مادر بود یا پدر و نه اینکه جد مذکور است که مدرج یک پدر میان دو
 مادر بود یا مدرج یک مادر میان دو پدر نباشد پس تفحصیل و تفاریع که در کتب فقه مذکور است
 در خواص معان نظر در مستندات فقهی است و مجرد اجتهداف فردی از افراد صحابه بر احدی حجت است
 و همچنین اجماع جامعته از ایشان ناآنکه بجماع رسد فصل آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم
 فرمود خال وارث کس است که او را وارث نباشد و این را احمد و اهل سنن جز ترمذی از بنی
 بن معد یکرب اخراج کرده اند و ابو زرعه رازی تحسینش نموده و حاکم و ابن حبان صحیحش گفته و
 این حدیث را طرق است و اقل احوالش آنست که حسن لغیره باشد و ازین باب است حدیث
 ابن اخت القوام منهم و این حدیث صحیح است و در روایتی نزد احمد و اهل سنن جز ابو داود و
 ابن لفظ آمده که الله و رسول الله و اهل بیت له و الخال وارث من لا وارث له و
 حسنه الترمذی و صحبه ابن حبان و دران و الاالت باشد بر ثبوت میراث ذوی الارحام
 و تأیید او است و ما بنبرین آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم میراث ما عنده بود نه مادر او و نمیدانست اگر
 ذوی الارحام قال نکالی و اولوا الارحام بعضهم اولى ببعض و قال للرجال نصيب مما ترك الی الدان
 و الاقربین و النساء نصيب مما ترك الی الدان و الاقربون و لفظ رجال و نساء و اقربین شامل فی الارحام
 و اما حدیث سأل ربی عن مبرات العمة و الخالة فسا رانی ان لا مین ان لهما مین
 دران مقال است و اگر بصحت رسد غایتش تخصیص این دو فرد از عموم ذوی الارحام باشد

و اولیش باین پنج ممکن است که نیست میراث از براسه این هر دو بهر دو کسی که اقدم است
یا میراث مقتضیست یا آنکه میتوان گفت که حدیث صحاح اربعه و غلادلی و جل
حکم وال بر آنست که اولی الارحام مذکور اولی اذانات اند پس حدیث ثانی میراث عمه
و قال مفید این یعنی و مقتوی اوست یا مدیث وراثت خال و باین طریق جمع میان احوال
حاصل می شود و قد قال بشیء ذلك ابا حنیفه رحمه الله تعالی فی فصل باب اذ انفس
صلی الله علیه و آله و سلم آورده که چون آواز کند بر دوک و وارث گرد و با حق چه اجد او و صحیح
این احسان و این بنا بر آنست که استمال دلیل حیات است و عطا شود بکا و بگو آن در حکم
اوست و درین باب حدیثیست اما به فضائل و فرموده است بر آنست که قاتل از میراث چیزی
و صواب و وقف این روایت بر عمر بن شعیب عن ابیہ عن جده است و احواله النافذین
قوا که ابا عبد الله علیه و آله از طرقی مرویست که از تربیه حسن لغیره قاضی نیست و نظایر آنست
که حدیث شافعی مقل هر دو قتل خطا هر دو است و بر تفرقه دلیلی نیستی نیستی پس باین دلیل
مقبول باشد پس حق حقیق بقبول آنست که قاتل عمد یا خطا وارث مال یا دیت نیست و الله
دعا الحجه و لیکن اگر این قتل بطور دفاع است یا یا مر امام حق پس و جبه از بر آنست منع میراث
مفروض از شرفا نباشد و فرمود هر چه را پدر یا پسر فراهم آورده آن از بر آنست عیبه اوست سر که
باشد و این را الهوداد و دوسانست و این ماجه از عمر بن خطاب آورده اند و ابن المدینی و
ابن جریر و التبرقی و غیره بر آنست دلیل است بر وراثت و الا و حدیث ابن عمر مرفوعا که ولا اکمل است
بچونکه نسبت و بهیسه آن نمی شود و این روایت از طریق ثانی از عمر بن حسن از ابو یوسف
شمارد ابو حنیفه رحمه الله و این جانب تقصیرش کرده و لیکن نزدیکی معلل است لکن حدیث اب
مدیات الهلاء که کتب من الدکی ما لا تحت السماء من الهلاء الا و الا و من اعتقن ان
اعتقه من اعتق اخیه ابن ابی سیده من حدیث عمرو بن شعیب عن ابیہ عن
جده عن ابی صلمه و لیکن است بر تفصیل میراث و لامر ان را از زمان را و آنست گفته

آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرمود و افترض شما زید بن ثابت است اخنجه احمد و صحیح
 الترمذی و لیکن مطلقاً بار سال است و درین حدیث با عوجی که در دست اشارت است تا آنکه
 درین باب رجوع بسوی اومی توان کرد و لهذا اشارت فرمود و افترض بروی اعتماد کرده و او را بر غیر
 ترجیح داده فصل غلاف در آنکه عبد مالک ارشاد می شود و یا نمی شود و شهرت از نا بر علم است و اول
 در آن بنفایت مختلف مع فکیف یقوم الظل و العود اعوج و در حدیث حسن نزد نزدیک
 از ابن عباس مرفوعاً آمده که اذا اصحاب المکاتب حلاً او میمانا و درت بحساب ما عتق منه
 و این صلاح احتجاج است بر آنکه عبد و ارشاد نیست چه درین حدیث از برای چه باقی بر عتق
 اثبات میراث نفرموده و حدیث عمر بن شعیب عن ابیه عن جده مرفوعاً بلفظ المکاتب قن
 صابقی علیه و آله هم که نزد او بود و او غیره است معارض او است و جمع میان هر دو ممکن است
 باین طریق که حکم عتق دیت بر او در ماعدای احکام مذکور در حدیث اول است.

باب در بیان عیول

درین باب مرفوعاً تا آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم ثابت نشده و دعوی اجماع صحابه هم
 بر آن مخدوش است بنا بر خلافت ابن عباس و در آن نیست در اثباتش مگر مجروحاً و اجتهادات بعض
 صحابه و اجتهاد صحابه بر احدی حجت نیست و لایساده و یک مستقیم قطع بعض میراث و ارشاد باشد بلکه صنیع مرید
 قسمت ترک آنست که احقاق فراراض باهل آن کنند و آنچه ماند باولی جمل ذکر و هر دو هر که اولی
 مقدم کرده است او را مقدم داشته نصیبش تمام و کمال بدو و مؤخر کرده او اوقالی را مؤخر
 داشته باقی قلیل باشد یا کثیر یا دوسر و مثلاً اگر یکی بمزد و زوج و مادر و خواهر گذاشت فرض
 خدا از برای زوج نصف است و در صورت عیول او را سه شان می رسد و یک ربع از نصیب
 کم می گردد و همچنین مادر را ثلث است و در عیول او را ربع می رسد و این خط است از نصیب که اوقالی
 آن را فرض و مقدر فرموده پس قول ببول جز بلیل راست نیاید و کیف که رعایت مصلحت بعض
 و درش باو خال نقص که مفیده بیش نیست بر بعض دیگر از جنس اجتهاد جاری بر سنن مرضی است

پس درین سلسله زوج را نصف ترک غیر مشروط و نام را ثلث و نعت را سیدس باقی می بماند
و جبرین سیدس غیاث برادر دیگر میسی غیر سیدانک چیه ثبات فرزند بقدر که نصف باشد بود و ثبات
و لکن این نصف بشمار دست با کمال اولی تر باین یا نسته بشود و حاصل آنکه از پیش میراث
وارث بجز و راستی هستند و خطری که در آن است مخفی نیست بکلمات تقدیم اولی بنام
از کسانی که از تعالی میراث شان فرغ کرده اند و با آنکه اولی زبیر حدیث المحقق العلامی
با اهلهاست و در آن سلامت از خطرست زیرا که درین صورت دخول نقض بر اقدم و حق
نیست بلکه بر ذوق فریفته متاخره و مستحقان بعیدست و بر حمله ابن عباس ما ابی صاعه
بعد از آنکه الاستدلال حیث یقول لم یقدموا من قدم ایه و اخص و اتمین
احرامه ما حال فریضة فی الاسلام و لیکن شوکانی هم بعد از قی و ذنا نازا زایف حاشیه
شفا و الامام ازین سلسله رجوع کرده و رساله بنام اصلاح القول فی اثبات القول فی فضل
در سلسله رد میراث دلیلی با خصوص نیامده و نه در عصر نبوت و وقوع رد و در فریضة از قرآن معلوم
شده و لکن استدلال باین با و لا تقدسه در میراث ذوی الارحام ممکن است انما بکمال دلیل
وال براتفاق یکے از ذوی الارحام از برای جمع میراثست بجز حدیث الخال و اوت
من لا وارث له و چون ابن سنی در ذوی الارحام ثابت شد پس ثبوتش در ذوی السهام
بالاولی باشد و از اظم اولیه رد حدیث متلعینین است در صحیحین و در آن آیه و کلمات حلاله
و کان ابنه یقتب الی امه فخرات السه انه یورثها و ثبوت منه ما فرض الله لهما
و یان ابن مغر و نیش و را حدیث وارد شده بجز حدیث عمر بن شعیب عن ابی عن جده عن
الدبی صلی الله علیه و آله و سلم انه جعل میراث ابن الملاحنة کلامه ولی ستهان
بعدا اخ جده ابن د اود و در سندش ابن ابیہ است و لیکن جزئی از برای آن کتاب
باین لفظ مرفوعا آد و المرواۃ شخصی بن ثلثه من اسریش عتیقهها و لقطها و ولدها الله
لا ینف عنه مگر بر سندانین شاید با آنکه ترنزه تحفیش کرده مقالست و وجبات لال است

که امام از بیع میراث و ولد خود مست نیست معنی روگردان من خود مذکور و الحاکم اصل آن را
 الهی مع غیبه ما فرضه الله به فی کتابه و مع عدم الغیبه من العصبه و ذوی
 الهام له جمیع المال فرضا من الله عز و جل

باب در بیان مخفی

این قسم واسطه است در بیان ذکر دانسته و درین شریعت حقه ذکرش نیامده و نه وجودش
 در خارج تحقیق گشته و صحت استسالمه رویه از بعضی سلف که درین باب واقع شده منوع است
 و بر فرض محقق میان سؤال از شئی و میان وجود آن شئی در خارج ملازمی نیست چه تعلق
 سؤال بمحقق گاهی از برای کدام غرض همچو انجام و ترمین از بان می باشد و حق تعالی در کتاب
 عزیز فرض بعضی فرائض از برای ذکر و بعضی از برای استیفاء کرده و بدان ضرب امثال نموده
 و بعضی را از بعضی با حکام میسر ساخته و همچنین رسول او نموده لیکن وجود چنین کس که یک کماله
 همچو آله ذکر و آله دیگر همچو آله دانسته دارد بسیار منقول شده امامیان وجود و آله و میان خفته
 غیر میسر بودن صاحب دوا که ملازم نیست لایماد میگرداند اعتبار بسبق بول کند فصل
 امام میراث مجوس پس قواعد شرعیه منفی است از آن چه تقریر لایله و نه بشرع آنها خواهد در
 نفس الامر صحیح باشد یا غیر صحیح مقرر نشده و چون ترافع بسوی اسلام کنند پس حکم میان
 بشرع اسلام بایه چنانکه کتاب عزیز بدان صحیح و قضاای رسول صلی الله علیه و آله و سلم بدان
 قاضی است پس تدوین این فصل چنانکه کرده اند و می کنند بایه فائده عائد است فصل
 قسام اجیرے همچو سایر اجراء است مستحق اجرت باشد اگر یک کار او کرده و این اجرت اگر
 مساهمت است مستحق مسواهی آن نیست و اگر غیر مساهمت است اجرت مثل جرب عمل باید لیکن
 این تدوین باید که اجرتش همچو اجرت مزد اولین اعمال وضعیه نباشد زیرا که مرجع این عمت
 قسمت بسوی ملجم است و علم اشراف صنایع است و دنیا و دنیا و انداخته اجرتش باید داد و بمقدار
 نصیب بعضی مقتضی برسد چنانکه درین روزگار می کنند که این ظلم محبت است بلکه سکوت سک

و سزاوارت کرد و ابریت بر مقدار انقباض و پدید آمدن و قتل و حبس اهل علم که برت تمام نصف عشر
ترکیب و صفت آن اید و بعد از این نیست و بدین ترتیب که در مائت نخل و تسامین بر یک
مال مردم باطل است

باب در بیان و حسابها

این عمر گوید که حضرت علی علیه السلام و آدم و نوح و موسی و اسماعیل و ابراهیم و یونس و عیسی و محمد و
در آن نیست کردن و خواهر آنکه در شب بسر دیگر آنکه در صیت و سه نوشته نزد او بود
باشد متعلق علیه و سعد بن ابی وقاص گفته رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم که من علمت
نیت و ارشاد من که یک و شتر من و ثلث مال خود تصدق کنم فرمود که نیت من مال خود را بیک
یک ثلث فرمود یک ثلث و ثلث بسیار است اگر در خود را نیت کند که بهتر از آن است که در
یک ناری در پیش مردم دست بیوال بر دارند و این نیز متعلق علیه است و در آن ولایت است
انقباض و ثلث بنا بر علت مذکور است و چون حارثه قتیقه از قرابت معروضا باشد انقباض بر
ثلث هم واجب نبود لیکن این اجماع نیست زیرا که بعضی از ائمه بر طایف آن نوشته اند که نیست با
اگر چه جبریت المال حارثه نبود و تصرفاتش چه در ثلث نافذ نیست و این ثلث که هر یک را در آن
اذن تصرف داده اند با اعتبار آن قریب مقرب است که نیست از برای بیان خود چون یک باب
شرعی تمامی آن در پس این ثلث مازون است تا آنچه بر بیت واجب است خواهی خدا
و چه در کوه و کفایات و حج که نیست معتقد و جب اوست یا حق تا آدمی باشد و بود و چون در این
آن اندر اس المال است قبل از همه شئی و این تفصیل که در میان تلقین بیان ابتدا و در میان
تلقین بیان است و ذکر می کنند چیزی نیست و اصلاً تاثیر سه ندارد و حاصل آنکه چون است بر
حقوق خدا و حقوق آدمیان که بر او ساش واجب بود و از آن آن اندر اس ترک او واجب است
بعد از آن در باقی نظر کنند اگر نیست و نیست که در قریب غیر واجب بودی کرد و است اخراجش
از ثلث باقی واجب باشد زیرا که این و تقالی دستور و ثلث مالش از زانی داشته

بهر طور که خواهد صرف کند گزینش با عدم ضرر و تقصیر بعضی ورشیه بر بعضی یا اخراج مال از ورشیه
 نه از برای مقصدی دینی بلکه از برای مجرد احرام ورشیه سپس درین قرب که میت از برای
 خود مقرر کرده رفته است دیدنی است اگر مستغرق ثلث باشد بیرون زیادت و نقصان است
 انفادش واجب و اگر زیاده است انفاد از او مجز باذن ورشیه نمیشود و زیاده و نقصان
 نشان بر خروج پاره از مال ملوک خود کم باشد یا بسیار حاصل گشت و اگر کمتر از استغراق ثلث
 فاضل از ثلث ورشیه باشد فهذا هو الحق الذي لا ينيغى العدول عنه و اما اگر دانیان
 بعض حقوق و حبسه الکی از ثلث و بعضی از اس مال پس بی اصل است و جو مجز خیالات مختلفه
 نیست و ظاهر نزد ما آنست که میان حقوق و حبسه خدا و حقوق آدمیان در مخرج آن از ترک
 زنی نیست و نه تقدیم حقوق آدمی بر حقوق خدا و حبسه بلکه جمله حقوق یکسان است زیرا که کثرت
 در وجوب بر میت و کلا فراق بین واجب و واجب و هر که زحم کند که بعض حقوق اقدم بر بعض
 بروی دلیل آوردن واجب با آنکه اگر یکیه گوید که حقوق خدا اقدم از حقوق بنی آدم است و
 بقوله صلى الله عليه وآله وسلم قد بين الله الحق ان يقضى استدلال نماید بمبدأ از صواب نیست
 اگر این می بود که مراد به يقضى يفعلها الفاعل است همچو قریب که از طرف قریب خویش چنانکه
 را از وی صوم نهند آنکه مال از برای این کار کردن بدو که این محتاج دلیل دال بر صحت است
 سایر ایجابش چه رسد و در حدیث معاذ بن جبل آمده که فرمود رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم
 اولتمائة تصدقك و در شما ثلث اموال شما نزد وفات شما از برای زیادت و حسنات شما
 را و الله الدارقطني و اخبرني احمد والبن ارمين حديث ابن الدرداء و ابن ماجة
 من حديث ابن هاربه و كلاهما ضعيفان لكن قد تلقى بعضهما ببعض و عائشة گوید مرد
 آمد و گفت ای رسول خدا ما درین ناگمان جانمان فرستاده و وصیت نکرد و گمان داریم که اگر
 سخن نمی کرد از طرف خویش صدقه می داد و او را اجرت اگر از جانب بزرگ صدقه و هم بود
 آری درین متفق علیست و لفظ مسلم است و این بحث طویل الذیول و تشعب الادله از عقول

و منقول است و حسن اقوال آنست که تعلق ثواب و عقاب بعد از موت انسان جو بسبب
از وی نباشد پس در ثواب هیچ حدیث جاریه و علم نافع و دله صایح است و شک نیست که
این هر سه چیز است آدمی است و ظاهرش حقوق هر یک از دله و دله است و ما باشد یا جز آن
نه مجرد و ما چنانکه لفظ یدعی الدبران دال است و نموده است انسان یکی است حسنه است که
از اجاری کرده و با جمله هر چه بدون او از است انسان صحیح شرعاً یا عقلاً و حقوق آن انسان
رست نیست و این در حق حسن است و در عکس آن جاری ساختن سنت سیئه و رعیت
متبسن اثم یا قطعیت رتم و نه آن است و در مثل این امور طرد و عکساً اشکالی نیست زیرا که
مندیج است زیرا که تعلق و آن لیس للایقان الا ما سخی اشکال اگر هست در کار است
که از است انسان نیست مثل حدیث حیا و ملی است از طرف میت و خروج از طرف خست
و از طرف شبر و نیست که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بر آن تقریر ایشان فرموده است
و میگوید و ما از بر اسماوات نزد ذکر و زیارت قبور موسی و نوح و ابراهیم پس بعضی مردم تاویل
این کارهای میکنند بسوی نوعی از است ارجاعش می نمایند حال آنکه بلخی از بر است این تاویل و
ارجاع نیست بلکه اولی آنست که چنان گویند که آنچه مخالف آیه مذکورده آمد و مخصوص این
عموم است و بناس عام بر خاص امری متفق علیه علماء اصول باشد و اگر از تاویل ناگزیر است
پس تاویل چیزی بایه کرد که مخالف عدل خدا و حکمت آله است همچو تعارض است بیکای اهل
و است چه تاویل این قسم امور محتاج الیه جمهور است و کیف که تقدیم بدون سبب از انسان
عدل باشد و در موافق حکمت است و خدا اخلاصه ما یغنی القال بدنی حدیث المسئله
فصل ابوامامه علیه السلام گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم استنید می فرمود خدا هر نوی حق
حق او بر او پس نیست و نیست از برای و ابرش اخلاصه و حسنه التی مدنی و
حق او این سخن عیته و ابن الحجاز را و در او از قطنی روایتش از حدیث ابن عباس کرده
و در آخرش فرموده و الا ان یشاء الله المرافقه و اسنادش حسن است و با یکدیگر در مشرعیت

وصیت از برای اقارب قبل از نزول آیه موارثت خلافت نیست و بعد از نزول آیه پس
 در آن خلافت است و لکن شک نیست که آیه منسوخ است بحديث و حديث متضمن اشارت
 بسوی آیه موارثت است پس نتوان گفت که نزد بعض اهل اصول منتهض از برای دفع
 زیرا که این نسخ با اشارت مذکور واقع شد آری خلافت در نسخ است که آیا جواز است یا وجوب
 حق آنست که منسوخ مجبور مضاف آیه است چنانکه حرف لغو در کلام و صیغه لوا را در آن شمرست
 و سیال لفظ ابن عباس که لایبھی من لوا را در وصیة کما اخذ جه الدار قطعی موصی
 و ابن داود و مسند او اما معارضه میان این حدیث و حدیث اذن تصرف و ثلث مال
 پس جمع ممکن است باین طریق که اذن مقید است یا مخصوص بآنکه وصیت غیر وارث را باشد
 حاصل آنکه وصیت از برای وارث منوع است بنص حدیث و بر داعم جواز دلیل است
 و لایبھا چون این وصیت بقصد ضرر بعض ورثه باشد که این حرام است بقرآن قال تعالی
 غین مضار و قال فسن خاف من موصی جفقا او اثمًا الا یه و کذلک هر وصیت که
 مخالف شرع شریف باشد باطل است و منع وصیت ضرر از کتاب و سنت ثابت و بخلاف
 آن سبب تفصیل بعض ورثه بر بعض سبب و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آنرا جواز نموده
 و باینکه ظاهر اول عدم نفاد چیزیست از وصیت ضرر است خواه ثلث باشد یا بکثر یا بزیاد و بکلیه
 لایق رد آن بر فاعل اوست و احادیث اذن ثلث مقید است بعدم ضرر و علامه شوکانی
 را در آن رساله مختصر دست

کتاب اچنایات

ابن سود گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود حال آن نیست خون مرد مسلمان که
 گواهی می دهد به لا اله الا الله وانی رسوال الله مگر به سبب از سه کاشیپ زانی و نفس
 بنفس و مارک دین خود و مفارقت جماعت سرا و اهلبیاعة و حدیث متفق علیه است و در
 حدیث عائشه مرفوعاً آمده روایت کشتن مسلمان الا در سبب از سه خصال زانی محض

و فرمود که بکشید سلمان را پس کشته شد و در ترمذی که بیرون شود از اسلام و محاربه کند
 یا خدا و رسول پس کشته شود یا بدو را کشته و آید یا در کرده شود از زمین مراد از این داد
 و الناسانی و این تخمیر ثابت است از قرآن کریم و صلی الله علیه و آله لا یجوز عهده
 که درین هر سه حقوبت از ابن عباس رضی الله عنه آمده حجت نیست این مسعود گفت
 رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرموده اهل حکم که در میان مردم کنند روز قیامت در
 خونها باشد معنی علیه و فرمود هر که بکشد ببنده را بکشد و او را هر که بیع کند عید را بیع کنیم او را و
 این نزد احمد و ابوسعید آمده و ترمذی تخمیرش ننمود و لیکن روایتش از طریق حسن بصری از
 مسعود آمده و در سلع حسن از مسعود امتحان است و در روایتی آمده هر که نفس کند نه خود را
 او خسی کنیم و این زیادت را که روایابی داده و ناسانی است حاکم صحیح گفته و در سند حدیث
 ابن عباس لا یقتل احد من المسلمین و لیکن از یک قتل جزیع خود بنده این کس باشد یا
 غیر ثابت است و در ترمذی باشد یا مولی و مؤید است قوله تعالی المومن بالله و اوله
 و اولادهم بر قتل مرد و عیال زن بدو تسلیم کرد ام شئی از ورثه زن بود و حدیث ثمر بن خطاب
 آمده آنحضرت را شنیدم می فرمود کشته نشود پدر و عیال پس و این را احمد و ترمذی و ابن
 ماجه روایت کرده اند و ترمذی گفته مضطرب است و ابن جابر و ابویوسف و یحیی بن یحیی و یحیی بن یحیی
 و حمران ابی حنیفه از امیر المومنین علیه السلام پرسیدند و شما چیز را از حق جز قرآن است
 فرموده سوگند بیکه ما از شکافت و شمشیر اگر در گزینیم که خدا امر دے را در قرآن حقا فرمایند
 و مگر آنچه درین صحیفه است گفتیم و در صحیفه نیست فرمود میت است و بر بنیان بندی و آنکه کشته
 نشود مسلم و کافر را و الهی امری واحد چه احمد و ابو داود و الناسانی و وجه اخبر
 علی بن ابی حمزه و گفت خونهای مسلمانان برابر است و می و دو و نیز مسلمانان او را
 ایشان اینها یک است اندر غیر خود با کشته نشود و من بکا فرو نه و همه در عید خود و این با
 حاکم صحیح گفته انس بن مالک گفته و ترمذی روایت که میان سرش و سنگ کوفته شده او را پس

کہ این کار با تو کہ ام کس کرده است فلان یا فلان تا آنکہ ذکر یکے یہود سے کرد نہ اشارت
 بکردن یہودی را گرفتار ساختند و سے اقرار کرد آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود
 سر او را میان دو سنگ بشکنید حدیث متفق علیہ است و لفظ سلم راست پس این قول
 کہ حدیث بسیف نباشد باطل است و از عمران بن حصیبین آمدہ کہ غلامی از ان مردم فقیر گوش
 غلامی از ان مردم غنہ ببرید فقر او نزد آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم آمد نہ برایشان یعنی فقر نزد
 رواد احمد و الثلاثة با سنا صحیح و معمر بن شعیب عن ابیہ عن جبرہ گفتہ مرد سے طعنی بآنکہ
 مردی کردوی نزد رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم آمد و گفت قصاص من بگیر فرمود تا آنکہ
 بشوے باز آمد و قصاص خواست پس قصاص گرفت باز آمد و گفت لنگ شد م فرمود
 ترا سے کردم تو نافرمانی من کردی پس دور کرد ترا خدا و باطل شد لنگے تو دفعی فرمود از ان قصاص
 جج تا آنکہ صاحبش برگرد و در بخاد دلیل ست بر وجوب انتقام بر جرح و اند مال آن و بر قصاص
 ان جرح و این حدیث نزد احمد و دارقطنی ست و لکن معلل با رسال ست و ابو ہریرہ گفتہ
 دو زن با ہم پیکار کردند از قبیلہ بنی لیکہ دیگرے را بنگ زد و او را با پیکہ کہ در شکمش بود
 یکشت اختصام با آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کردند حکم داد کہ دیت جنین او یک غرہ عبد
 با ولیدہ ست و دیت زن بر عاقلہ اش نہاد و ولد او را و ہر کہ با او بودند آنہا را و ارث او گرفتند
 محل بن نایفہ ہذلی گفت ای رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم چگونہ تاوان دہم کسے را کہ خورد
 و نیا شامید و نہ بخن کرد و نہ آواز برآورد و ہچو کس انداختہ می شود یا خون چنین شخص باطل باشد
 فرمود این مرد از برادران کمان ست و این ارشاد بنا بر سجع بند سے و سے کرد حدیث
 متفق علیہ ست و ابو داؤد و نسائی و تیش از ابن عباس کردہ اند و صحیح ابن جابر الحاکم
 و انس گفتہ کہ بیع بنت نصر عداوندان ہشیمین دختر سے بشکست و از وی عفو خواستند عفو نمودند
 ارش عرض کردند ابا آوردند نزد آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم آمدند و انکار کردند مگر قصاص
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم امر بقصاص فرمود انس بن نصر گفت اے رسول خدا صلی اللہ علیہ

برنج تنگست شود و بخدا می که ترا بخت فرستاد و از انس شکسته نشود آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 فرمود ای انس کتاب خدا را قدام منست و در پیش من بنشیند حضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 فرمود و از عیاد خدا که کافی اند که اگر قسم بخدا کند سوگند ایشان راست فرماید و این حدیث
 متفق علیه است اگر چه لفظ از بخدای است و فرمود هر که در عیبت کشته شد یا در انداختن شک
 با سوط یا سحاب و بی تحمل خطاست و هر که بوا کشته شد آن موجب قصاص است و هر که با
 این قسم است شود بروی لعنت خداست آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم و این ملحق با سحاب
 قوی و این سینه بر آنست که قتل در قسم است و عمد و خطا و طائفه با از اهل علم قتل است قسم نخست
 و قسم سوم که خطای شبیه عمد باشد افزوده و دوران و بیعت میلفظ مقرر کرده اند و اثبات نمودند
 ما روایتی که درین باب آمده است لال نموده و گفته که در قتل خطای شبیه عمد شتر است از آنچه
 چهل بار در بار باید و لکن حدیث زنی که زنی را به سنج کشته بود و از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 سلم او را قتل فرموده معارض این احادیث است و تمام از معاذ است محل بطلان آن از
 مبیحطات باشد فصل این نیز گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود چون مروی کرد
 را گرفت و دیگر کسی بکشت قاتل کشته شود و معاذ مجوس گرد و این را در قطنی موصوفه
 مرسل آورده و ابن قطان صحیحش گفته در جالش ثقات اند که آنکه یقیناً ترجیح ارسال کرده
 و عبد الرحمن بن یحیی از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آورده که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 را عوض معاذ قتل کرد و فرمود من او را ترکه نام که وفای او کند و این مرسل است
 نزد عبد الرزاق و موصول است نزد وارقطی بزرگ این عمر و لکن سنا و موصول و ما به است
 ابن عمر گفته کشته شد یک کودک بطریق خلیفه یعنی فریب نمر گفته اگر تمام اهل صنعادران
 می شدند بمبه را عوض این کودک می کشتند و ادا البیعت می حاصل می کرد اگر جماعتی از
 مردان یا از مردان و زنان در قتل مردی می کردند و شرکین یک یک بدو حق شرع گردانیدیم
 کشته شوند و هلاک می شدند و اگر او را قرآن می سرودند و یتیم در میان قاتل یکجمله باشد یا

جامه فرقی نگذرد ز کشتی که تشنه قصاص از برای آن بوده یعنی حقن و ما و حفظ نفوس
 مقتضی همین است که گهگاهان گشته شود و بر کربلای بدم چرا قتل جماعت بود احد است بدی
 حتی شرعی ندارد بلکه نایست آنچه به بان استمال کرده اند توفیقات ساقطه است که از شیخ
 مطهر و قبیل و دبیری نیست و حکامه شوکانی بر بعضی علمای عصر برین ابحاث نقص کرده
 باستیغای جمیع حج پر و خست و فرمود هر که او را قبیل بعد این مقاله ام گشته شود اهل آن
 قتل میان دو اختیار اندایدیت گیر یا بکشدند اخراج او دامن حدیث ابن
 شریح المحن اعی والنسائی واصله فی الصیحه من حدیث ابی هریده جمعاة
 فصل اگر یکی عین که مردی یا زن او ز نامی کند قتلش رو نیست زیرا که در حدیث سعد
 بن عباد و دهجو ماجرا است از قتل آمده آری نزد این رویت انکار منکرند که در حیالت میان
 آن هر چه ممکن است واجب باشد چنانکه بر غیر زوج واجب است و تا تواند قتل نکند و اگر انکار
 آن جزو قتل نتواند بکشد چنانکه حکم سائر معاصی است

باب در بیان دیانت

عمودین حرم گوید آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بابل مین کتابی نوشت در آن این است
 که هر که مسلمانی را بدون جنایت بکشد وی را قصاص است مگر آنکه اولیا سے مقول را خفه
 کردند یعنی بدیعت یا عفو و در نفس دیت صد شتر است و در بین که از بیج برگنده شد دیت
 و در زبان دیت است و در هر دو لب دیت است و در هر دو بیضه و در ذکر و در صلب و در
 هر دو چشم دیت است و در یک پاسته نیم دیت و در ماموم که بغیر بچ است رسد شش دیت و در
 جالقه که یکم رسد شش دیت و در شقله پانزده شتر و در هر انگشت از انگشتان دست و پا
 ده شتر و در مریضه که سفید است آنخوان ظاهر کند پنج شتر است و مرد گشته می شود بزن و بر اهل
 نهاردینار است اخراج او دامن فی المذاسیل والنسائی و ابن خنیمه و ابن الجارود
 و ابن جابر و احمد و اختلافی فی حصنه و ابن مسعود گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم

و این در ایش جراحات باشد مستفاد از ادل است که قیلا عاقله یا نه خودست و بطن عاقله
 بانی خود و قرابت عاقله جانی قریب است و میان این احادیث منافات نیست بلکه بیست
 این طریق که چون قرابت قادر باشد بر تسلیم لازم آنص باشد از غیر خود و چون لازم محتاج زیادت
 باشد و قرابت را قدرت بر وفای بطن را لازم گوید و بعد بقیله را و بهم از دست آورده مرقوم
 که عقل بشبه عمد مغفله است مثل عقل عمد گشته نشود صاحب او در شبهه عمد آنست که بجهت شیطان
 بود و باشد خنما و میان مردم در غیر دشمنی و بلا حل سلاح اخراج الدار مطلق و ضعفه
 و ابن عباس گفته مروی مردی را بر محمد رسول خدا بکشت آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 و پیش دوازده هزار و دویست نفر گردانید و ادا کرد بعهده و نسائی و ابو حاتم ترجیح ارسالش کرده
 و ابو ترکه گفته آدم رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را و با من پس من بود پر سیا این کیست
 گفتم این پس من است گوا دشو بدان فرمود آگاه باش که این جنابیت بر تو نمی کند و نه ترجابیت
 بروی می کنی سکه ساداه احمد و الفسائی و ابی داود و صحیح ابن حنبله و ابن الجارود
 و این حدیث مطابق کرمیه و لا تقد ساداه و زراحتی است

گفت بود مردم دست نگاره را چه تاوان زن و طفل بیچاره را
 و بجمع این ادله قول قائل که عقل در شرعیت ثابت نیست مرد و دست تیرا که اوله عقل
 آنص مطلق است و عمل بدان واجب و قاطع هیچ آنست که عقل در جمل جنایات خطا لازم باشد
 بدون فرق میان مضمحه و مادلون و مانوق آن و در هر جنایات از شارع ارش مقد
 آورده بچو جنایات مذکور در حدیث طویل عمرو بن حزم و جز آن که در سنن اوست و در باب آن
 اقتضاست بر مقتضای او در نقص و هر جنابیت که در آن تقدیر ارش از شارع نیافده
 بلکه تقدیر ارش در آن از صحابی یا تابعی یا منقول بعد از او پس در آن حجت بر احدی نیست
 بلکه مرجع و مرجع محمل نظر جماعت است و بر جماعت واجب است که در مقتضای نسبت ارش بالنسبت جنایت
 که در آن ارش مقدار از شارع آمده است بلکه در چون در ظن او مقدار نسبت غالب گردد باید که

قدار همان نسبت تقدیر است که تملک در شیخ از برای موصوفه ارش مقدس است اگر بنایسته
 تر از موصوفه باشد همچو سحاق و متلاطمه و دوا می پس به میا که مقدار باقی از کم معلوم نیست
 از بقدر حص یا بدجنایت یا برید و اغاس از کم برید و در ویت این جنایت چارتر است یا چهل قضا
 قرار گرداند زیرا که مجموع ارش موصوفه پنج ابل یا پنجاه مشغال بود و اگر دیکر بقدر کم است
 از جنایت بقدر و دلتش انارش موصوفه گرداند و چون بقدر متلاطمه با برید یا شمر
 یا عشر باشد نیز پنجین بجای آورد و بگذارد و سائر جنایات که تقدیر از شش نیامد و ملاحظه شد
 میان او و میان مقتدر را از جنس آن جنایت بکن و درین مبین حاکم عالم مقتدر
 تقلید دیگر از مبتدین نیاشد کائنات من کان و نه تقسیم جنایت بسوی واجب الارش
 مقدس و واجب الحکومت باقی ماند و معلوم است که فقها غیر همین اند و در روایت بسیار است
 بچارگان میان حدیث صحیح و موضوع فرق نمی کنند تا بدین یافت مثل خفیه احوال
 رسد و بدتر از ایشان حال ضوفیه است که هر حدیث موضوع نزد یک ایشان گویند و اگر

است فسخان الله و بحد و در ویت بعد و صورت است می که اگر واجب قیمت
 واجب است اگر چه از دیت حرمتجا و گرد و بر اگر بعد صیغه از اجماعی است که تکلیف آن صحیح است
 پس چنانکه وجوب قیمت بر تلف مین است اگر چه از دیت آزاد و نیز از پنجین بر تلف عبد
 هم واجب است دوم آنکه زیاده بر دیت حرایم نیست زیرا که عبد از نوع انسان است
 و در جمیع صفات مستبر و کمتر از حر باشد و فایده نتایج آنست که در کمال بچا انسان حر باشد
 و واجب در حر دیت است پس زیاده بر آن و اصل امر مستثنی من حیث الای لکن
 از طریق روایت از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم درین باب تخریص بصحت و پیوسته
 و از علی مرتضی رضی الله عنه همچو هر دو قول مرویست فصل اصل و جنایت همه
 حیوان غیر انسان آنست که این جنایت بر مالک حیوان منقول نیست بنا بر دو امر یکی
 آنکه جائز نیست بر مالکش جز بموجب رومانی باشد و دوم آنکه حدیث حایة الدابة

جاء صحیح است و توجیه بران بقا است تا آنکه مقتضی بیاید همچو حدیث تفسیر آنحضرت صلی الله علیه و آله
صاحب ماشیه که در شب آنرا دوی کرده و ملحق است باین شخص جنایت واقع از او بجنب
آدمی چنانکه دایه را در راه مسلمانان استیاد کند یا در بازار یا بدو اندیاسگ گزیده بیرون رود و آنرا
نبرد یا آنچه مانند اینهاست حاصل آنکه جنایت و این غیر مضنون است مگر بر لیلی ازال
برضائش باشد یا بسبب آدمی بود که اگر آن سبب نباشد بود این جنایت ازال و دایه را در
مخی شد و مقتضی اول شرعی است و ثانی عقلی آن عمر رضی الله عنهما گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله
و آنکه در سلم فرمود جابر ترین مردم برخدا کسی اندکی آنکه در حرم خدا قتل کرد دیگر آنکه غیر قاتل
خود را بکشت سوم آنکه بنا بر ذل یعنی نمار جالبیت کشت و این نزد احمد و این جان است
در ذیل حدیث صحیح و عمر بن شعیب عن علی بن مسهر عن جده مرفوعاً آورده که هر که خود را طیب نمود
و دوی معروف بطلب نیست آنکس ضامن باشد از خراج الدار قطنی و صحیح الحاکم
و این حدیث نزد ابی داود و نسائی و غیره جایز است مگر آنکه فرمایش ائمه از و هل باشد و
این عام است از آنکه خلافت سرایت کرده یا میاشتر بود و بعد باشد یا بخلاف در هر حال است
بر دوی واجب است گو بنا بر رضای بیمار بمباحه اش قصاص یا شش و در سبیل گفته و در سبب
دیت نیست و در سبب شرت مضنون علیه باشد اگر عداست و بر عاقله بود اگر خطاست

باب در بیان دعوی خون و قسامت

صحاح حدیث که درین باب آمده حدیث متفق علیه سهل بن ابی جهل از کبرایه رجال قوم
و بیست که عبد الله بن سهل و حمیده بن سعید و هر دو بنا بر جبرایه که بایشان رسیده بسو
خبر برآمده و حمیده برگشته خبر داد که عبد الله بن سهل کشته شد و از یهود باز خواست کرد و گفت
شما او را کشته اید میوه بگوئید و الله ما نه کشته ایم حمیده و برادرش حویصه و عبد الرحمن بن سهل نزد
آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آمدند و حمیده سخن کردن گرفت حضرت فرمود بگو کبرایه را و فرمود
حویصه کلام کرد و باز حمیده سخن نمود و فرمود دیت صاحب شما دهند یا اینان بحرب نمایند و درین باب

به یهود تحریر فرمود آنما نوشتند که ما هرگز نگشتیم بحضرت محمد بن عبدالله و حبیب الرحمن بن مسلم
 گفت شما سگندی خورید و ستمی خون صاحب خود می شوی گفتند نه فرمودید و سگند خورند
 گفت ای شما مسلمان میستند آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم دیت از نزد خود برداد و دست
 ایشان فرستاد و صل گوید یکساعت سرخ از آن شتران مارا است زد و از مردی از ایشان
 مردی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم قسامت را بر طریقه یک در جابلیت بر بفر
 داشت و میان مردم از انصار در قبیل که دعوی آن بر یهود و نصیر کردند حکم فرمود و این نطق
 مسلم است و جمالت صحابی غیر قارح باشد و صحت و ثبوت سند روایت مورین با
 جمعی کثیر از اهل علم سائل عاقله از دلائل وقوع شد و دو هیچ حدیثی چه صحیح و چه حسن که
 متضمن مع میان ایمان و دیت باشد ثابت نگشته بلکه تصریح احادیث فقط بوجوب ایمان
 و بعضی صحیح بوجوب دیت فقط و بیکله غلط و خطا بسیار در راز کار درین باب بود و ذکر
 او قتالی مارا با ثبات احکام بر سه از دلائل تبیین اخته و لایسا و سیکه مخالف شریعت است
 باشد و ستانم اخذ مال بود که معصوم است مگر بحکم اسلام و امتناعی از سلف پیرو قلابد
 سالم بن عیسا و حکم بن عتبه و قتاده و سلیمان بن یسار و غیر هم بآن فرستاده اند که قسامت
 غیر ثابت است بنا بر مخالفتش با اصول شریعت بچند وجه که در شرح مختصه مذکور است و چنان
 جمهور از انکار ایشان نیز زبان جاوید نگشته و بعد از آنکه شوقش بحدیث صحیحین باشد انکار

راجا کے نیست

باب در بیان قتال اہل سبغ

مردیست از ان ترک هر که بر ما سلاح برداشت و سے از ان نیست اسخ جہ التیخان
 یا کاتفاق دارایی هر چه مرفوئاً آمد هر که بر آراء از طاعت و گذشت جاعت را و مردی
 مردن مردن جابلیت است و این را مسلم روایت کرده و فرمود آنحضرت صلی الله علیه و آله
 و سلم بکشد چهار را کرده یعنی ما را مسلم ایضا مسلم سلمه عن عمر بن شریح از آنحضرت صلی الله علیه و آله

می فرمود هر که آمد شمار او را شمارم است و می خواهد که جدا کند جماعت شمار او را بکشد از خود
مسلم و ابن عمر فرمودند آورده می دانست ای ابن ام حکم خدا درباره کسی که ازین است باغی
گشته چیست گفت خدا و رسول و امانت را نه فرمود تمام کرده نشود کار در نمی ایشان و گشته نشود
اسیر ایشان و خواسته نشود اگر بزنند یا ایشان و تقسیم کرده نشود و غنیمت ایشان و این را بزار و
حاکم روایت کرده اند و آنکه حاکم تصحیح کرده و دهم است زیرا که در اسنادش کوثر بن حکیم متروک است
اما از علی موقوفه آن بچند طریق بصحت رسیده و اخراج ابن ابی شیبة: الحاکم کان
باب در اصل مستفاد از اجتهادات صحابه رضی الله عنهم است و اکثر روایات درین باب از علی
مرتفعه است و از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم مرتفعه ثابت نشده مگر حدیث مذکور که جماعت
از حفاظ همیشه گفته اند و صحیح است که مناد می شد رضی الله عنه روز صفین ناکره و در رفع ثبات
نشو اهل اسلام اجماع کرده اند بر بعض این احکام مثل عدم جواز سیب بغا و حاصل آنکه
اصل دم و مال مسلم عصمت است و او تعالی سواهی قتال طائفه با غیبه تا آنکه از بغی برگردد و از آن
با مری دیگر نداده پس واجب اقتضای بر همین قدر است و هر که از وی فتنه اریضه حاصل نشود
با وی قتال رواست اگر چه جریح یا منهرم باشد بدون فرقی میان کسیکه او را فتنه باشد و کسیکه
او را فتنه نباشد مادام که مصر بر بغی خود است و گرفتن مال او روا نیست بلکه بالش باقی عصمت
اصلیه است و همچنین بجهت مسلمین با ذول بر از طرف خدا نیست و بی شک و شبهه حق بدست
علی کرم الله وجهه بود و در جمیع موطن و طلحه و زبیر با و میست کرده بشکستند و بغی و زبیر در
جیوش مسلمین بر آمدند ناچار قتالی شان واجب آمد و قتالی او با خوارج حق است احادیث
متواتره دال است بر مروق خارجیان از دین همچو مروق سهم از بریه و همچنین بنی اهل صفین
ظاهر است و اگر در آن هیچ نباشد مگر همین حدیث مرفوع یا عما ساهتلك الفئة الباغية
از برای افاده مطلوب کافی است و معاویه را صلاحیت معارضه علی نبود لکن در طلب
ریاست و جاه و دنیا کرد و در میان قوم غنم که نه معروف می شناسند و نه منکر را انکار

می کردند سادیه با ایشان را و مخاصمت رفت و طلب دم عثمان ظاهر شود و کار او از پیش رفت
 رفت و این قوم را و بر روی او بزل و ما دو سوال کرد و غیر خواست او نمود تا آنکه حضرت آید
 با این حراق می گفت که دوست دارم آنکه ده کس از آنها عوض یک کس از اهل شام بچیز
 صفت در اجماع: بنابر بکار آیند و درین سال از اهل شام هیچ عیب نیست عجب زکات
 که بصیرت دارد و بچیز صواب و فضیلت است تا بعین که سیل میاید و بکاش می دانستیم که کدام
 امر بر ایشان شتیه شده تا آنکه بنده مظلومین و فذل محققین بر دارند حال آنکه قول او بجانانان
 هست احدا هم علی الاطلاق فقالوا اللهم انی سمی حتی هیئت الی اصلا الله بگوش ایشان بریده
 و اما حدیث متواتر و در تحریر هم صبیان انکه است ما دام که کفر بواح نکنند شنیده و قول آن حضرت
 صلی الله علیه و آله و سلم حق ما را که ترانه با نغیه بکشد بصر باخ بوش خورده و راست این است
 که اگر عظیم قدر صحابه در فیض فتنل خیر القرون نمی بود می گفتیم که حجب شرف و مال سلف این است
 را در سنه انداخته چنانکه خلف را مفتون خود ساخته الله در عمره او شرف صفت کرد و در قبال
 با غیابان بوده از سنت مسلم و ثابت نیست و نه سنت خلفای راشدین است بلکه محدث
 اول او معاویه است که بر او حدیث است این کار کرده و عمر بن العاص او را برین حرکت بر داشته
 چنانکه مطاع بر کتب سیر و تاریخ می داند و معذ صحابه اجماع کردند و اند بر قبول اخبار بنیاد و این
 مانده در غریب و ادشتی است تا اعتراض غیر عارف بمحققین بر آن است از بنیاد علیه کرم الله وجهه
 بر غیر و علامه سید محمد بن ابراهیم و زبیر در عوهم و قوهم درین باب بسط قول کرده و بدو طریق
 حکایت اجماع برین معنی نموده و فصل سبب اعظم و رکن اجماع از امام است و نصب امام است
 ظالم از مظلوم و قیام ببدل و راست اسلام است و شک نیست که هیچ مال ظالم از برای فقرا
 مانده از مظلوم از آن جنس است که اتمام واجب بر زبان نمی تواند شد و همچنین داد و آن حکم
 که بدست ظالم است بمظلوم عوض حق او همچنین گرفتن زکوة و کفالت با کراه امتناع از تسلیم
 آن بسته طیکه امام صرف آن زکوة و در صراحت مذکور در کتاب الله بکند واجب است

چون القباس مظالم بر وجهی باشد که معرفت مظلومین ممکن نیست پس این برال بنجد اموال خداست
در صرافیت بیت المال مسلمین مصرف گردد و لا مصارف لها الا ذلک و مشرکان اگر خواهند
کیفیه مشرک مقتول را بر دفع مال خرید کنند وجهی از برای او است بجز آن جیفه نیست زیرا که اموال
شان بر اصل اباحت است و استخراج آن بهر ممکن صالح و این از باب توصل بسوی حلال
بغیر ممنوع منته است و در کتاب و سنت آنچه دال بر آن است حل رؤس باشد یا نه اما اگر در حل آن
از باب اعداء با تقویت حرب حق باشد عقد محققین باشد شکفت نیست که از وادع
طاعات بودند از حرامی که و دات و لایب با سر بر سر مشرکان چسبیده کافر
بجو جیفه و دواب سودا حرامی ندارد و دلیل مباشرت نجاست چیزی نیست بنا بر آنکه میان
هر دو ادم کلام ملازم نیست نبوده است یکن که بدون مباشرت نجاست بر و از و در و نیست که هر
ابی جل از و آنحضرت معلوم بر و دند و این بچند طریق آمده و ذلک معانی و ملاها اصل من الجحش

باب سی و یکم در بیان قتل جاسی و مرتد

آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود هر که کشته شد نزد مال خود و سه شهید است و او را ابی
داود و النسائی عن ابن عسیر و صحیحہ الذی مذی و این حدیث در صحیحین هم آمده لیکن از
ابن عمر و ابن العاص و نزد اهل سنن از حدیث سعید بن زید است و اقسام شهادت زیاده بر
پنج است پذیر و الا اگر دادم مجده و در کتاب عبده بزرگش پرداخته و عمران بن حصین گفته است
بن امیه بامردی قتال کرد و یکدیگر را بگریز اختصاص نزد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
آمد و بویکی از شما بر او خود را چنان می گزد که زرمی گرد نیست دیت این حرکت را و این حدیث
متفق علیه است اگر چه لفظ از سلم بوده و این دلیل است بر آنکه بنایسته که سبب آن از طرف
محنی علیه باشد هر است ابوهریره گفته ابو القاسم صلوات الله علیه فرموده اگر ثابت شود که مردی گریست
بر قوی اذن تو و تو او را سنگریزه زدی و چشم او کو شد بر تو گناهی نیست متفق علیه
در لفظی از احمد و نسائی که ابن حبان تصحیح کرده چنین آمده که نیست دیت و در قصاص از آن

بر اهل علم ماورین مسئله تفاهیل و شرط است کفایتش خلافت ظاهر حدیث و ظاهر اهل ایدل است
و حدیث ظاهر الاراده و واضح الاستفاده است پس منیر بسوی آن نزد ماستین باشد و
در حدیث برادرین عازب آمده که حکم کرد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بآنکه حفظ حوائط درود
بر زمره اهل حوائط است و حفظ مایه در شب بر زمره اهل هواش است و بر اهل مایه است
ضمان آنچه مایه در شب بان رسید و این را احمد و اهل سنن جز ترمذی لا خلاف کرده اند
این جهان گفته صحیح است لیکن در کسانوش اختلاف است و از معاذ بن ایل در باره حرکت
که سلمان شده یهودی گردیده که گفت شنیدیم آنکه گفته شود قضای او در سال پس و
گفته شد متفق علیه و روایت ابی داود و آمده که پیش ازین از وی تو نیز خواسته بودند
و این دلیل است بر آنکه از مرتد تو بنواهند اگر گرفتار و نه فی القبر یکشته و مملکت مسو در
سخران بی دلیل است و حدیث مرفوع ابن عباس که هر که دین خود تبدیل کرد او را یکشده راه
النجاری مؤید است زیرا که مطلق غیر مفید بهمت است بلکه با استنابت بلکه آنچه در ادله
صحیح آمده امر قتل است و امر بغیر و انکار بعضی صحابه بر قتل مرتدین قبل از استنابت و رجوع
نیست و اصل تعقید حدیث ثابت از شاع نمی تواند شد و در حق اجماع بر استنابت عدم انکار
باطل است و همچنین دعوی استنابت سه بار منقوض است بآنکه اگر غیر دور و مسوغ افاق باشد
علامت را مزی انتخاص بر سایر اعدا و بارده در کتاب و سنت نیست پس حق دین مسلمین
که مرتد را یک بار امر بر رجوع اسلام کنند اگر اجابت کرد حقن دم او واجب باشد و اگر نکرد قتل
او در آن وقت تعیین است و دعای مشروع بحد قول ما یاد که ارجع الی الاسلام است
شده و حق آنست که قتل اعدی از اطنیه که در هند بود هر نام دارند با وجود تشرایشان بآن
حلال نیست مگر بعد از آنکه نفل یا قول کفر بدون تاویل بجا آرند و لایسا شود نسبت که نزد
خود اظهار اسلام و صلاح می کنند و ایام بودن خود بر حق می نمایند پس اگر این منتهی
بسیع عوام بواجب کفر بودن شان نمی دانند بلکه اعتقاد بر حق بودن ایشان می کنند و دین

تعریف ایشان بحق ارجح از قتل است و تا کفر بواح از باطنیه سر بر نداشتن هیچ کس از آنها
 روا نباشد بنا بر آنکه کلام اسلام و دعوت نبویه دارند اگر چه از امور دین بر کران بلکه بر تفاخر و
 باشند و شک نیست که متعلم سحر بعد از اسلام و فاعل سحر کافر مرتد است و حدش حد مرتد و آن
 قتل است و عدم قتل رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم لیبید بن عاصم را که بر حضرت صلح کرد
 معارض این حکم نمی تواند شد زیرا که پیش از شہوت حد سحر بود یا بنا بر خشیت معرّه یهود که شوکت
 داشتند تا آنکه حق تعالی ایشان را تباہ ساخت و کسر شوکت کرد و قلیل و ذلیل گردانید و قد
 عل الخلفاء الداء شدون علی قتل الصحابة و شاع ذلك و ذاع ولم ينكح احد و در
 قتل و یوث دلیل ثابت نشده و اصل دم مسلم عصمت است و هر معصیت بعیق قتل بنا شده
 بلکه آن معاصی مخصوصه است که در آن شرع بقتل وارد گشته و لایسب بعد از ورود حصر در حدیث
 لایحیل در امای مسلم الا باحدی ثلاث و یوث ازین هر سه کس نیست حاصل
 آنکه وی از اعظم عصایه است با جهنم منافیه دین و مروت که درین کار باشد و اما آنکه گشته شود
 فلا ولا کی ائمه فصل ابن عباس گفته نایبائی را ام و له بود که آنحضرت را دشنام می داد
 و در وی صلح می افتاد و این نایب او را ازین حرکت منع می کرد اما منتفی شد تا آنکه شبی مغول
 گرفته در شکم او خلائید و بران نشسته بکشت این خبر با آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم رسید فرمود
 آگاه باشید که خون آن ام و له هر روز را لکان است را و ادا این داود و النساء و جوش
 آشت که سبب شے ارتداد است و سبب مرتد و ردت یکی از اسباب قتل است این بر تقدیر
 که درین خصوص دلیل بر جواز قتل نیامده فکیف که اهل اوم سبب تا آنکه زن سابه و اردشه
 و یکی را فرستاد که کعب بن اشرف و ابی رافع را بکشد و مردان و زنان سبب را که زیارت
 کعبه پنهان شدند امر بقتل فرمود و شک نیست که حامل انسان بر سب رسول جز دین میدانند و نیز
 غرا که آنرا از نزد خدا عز و جل آورده چیز سے دیگر نیست و هر که سب و سبب باین سبب کند را د
 دین و کاره هری وی صلح باشد و درین ردت خود هیچ شک و شبه نیست و قریب باینست

شماره و شمار گردانیدن سبب سبب و زیاده فروش دین و قلب سبب و گزاف است اسلام در
 سلیمان چیزی دیگر هر گز منقشه سبب این بزرگواران و مایل بر دشنام ایشان نیست چه
 اینها اهل دین اند علی الحقیقه قداست شرح کرده اند بسیرت خود و بخت این شریفیت منظر
 پرده است و تا ما مردم چنانکه در دیو در سائیه و فرسی امه عنهم و اسراضه و اسبی
 المشتعلین تسلیم و تصدیق اعدا صها المصنعة قال فی الی بل قد مرا اینا فی المانیة
 ما صار یعلله اهل مصر و الشام و المغرب من قتل من كان کذا کذا بعد مرا صته
 الی حکام الشریعة و حکمهم بفقک و ما فهم و هذا و ان کان عندنا عیب جائز
 لما عی مالک من عصمه و در المسلم حتی یقوم الدلیل الدال علی جواز سفکه و لکن
 فیہ القیام الامر بحقیق اساطین الاسلام اتی کلامه ص و هو مسلک الحاکم

کتاب الامجد و د

که پشت که حدیثی رب جهان است که در قرآن کریم آمده و ظاهر کتاب عزیز است که بر
 محارب بودن با خدا و رسول صلعم و ماعی فساد بودن و راض صادق آید عقوبتش قتل
 یا صلب یا قطع از خلافت یا نفی از اراضی است خواسته یا نگشته و ظاهر عدم جمع میان این
 همه انواع یا دوزخ و عدم جواز ترک یک نوع است و این مسئله ظاهر نظم قرآنی است و
 تقاضای که بعضی اهل علم ذکر کرده اند اگر دلیلی دال بر آن یا بر بعضی آن که صلیح متک
 بیاید عمل بر آن باید کرد و اگر همین خبر و قول ابن عباس و دیگر صحابه است پس اجتهاد و بی
 عند و دیگر صحابه و من بعد هم بر احدی قبح نیست و عمر و یسلب مصداق صلب نزد اهل سنت
 است اگر صلب نزد ایشان نام مفقده الی الموت است همچنین باید و اگر اعم است پس اثنی عشر
 بقوی از افراش حاصل می شود و در آیه کریمه آنچه شیری باشد بسوی عدم عفو و رحمت
 از برای تائب قتل از قهرت موجد نیست و نه در آن قطع بمحصل مغفرت و رحمت از برای
 این تائب است و اگر قطع را تسلیم کنیم این قطع در ذنوبی باشد که امرش برست از تقاضای

است که در آن سقوط خطاب اخروی و حد شروع آن می تواند شد و اما حقوق آدمیان از
 دم ذوال و عرض پس در آیه دلیلی بر سقوطش نیست و من ترا علم ان ثم لا یلایدل علی السقط
 مطلقاً الدلیل علی هذا النعم

باب در بیان حد زانی

ابوهریره و زید بن خالد جسته گفته اند که مردی از اعراب نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم
 آمد و گفت سوگند خدایت می دهم که از براس من حکم بکتاب خدا بکنی و دیگر که افقه از وی بود
 گفت آری میان ما قضا بکتاب خدا فرمای و اذن ده که سخن کنم فرمود بگو گفت پس من
 عیث یعنی مزدور بودم نزد این مرد پس زن را کرد و با زن او و مرا خبر دادند که بر پسرم رجیم است
 پس صد گوسفند و یک دختر در فدیه اش دادم و اهل علم را پرسیدیم مرا خبر کردند که بر پسر من صد
 تا زیانه و تقریب یک سال است و بر دزن اینکس رجیم باشد فرمود سوگند بکی که جان من در
 دست اوست میان شما حکم بکتاب خدا بکنم دختر و گوسفند بر تو دایم است و بر پسر تو صد تا زیانه
 و تقریب عام باشد و با مرد کن ای انیس بسوی زن این کس اگر اعتراف کند یعنی بر زن رجیم
 کن در این حدیث متفق علیه است و لفظ مسلم راست و فرمود بگیر پسر از من بگیر پسر از من اولی
 از برای ایشان یعنی زنان را بیه مقرر کرده در زنای بکر یک صد تا زیانه و تقریب یک سال است
 و در زنای ثیب به ثیب جلد صد تا زیانه و رجیم است و از آن مسئله و احادیث قاضیه بوجود
 تقریب بطرق صحیح از صحابه آمده و این متضمن زیادت بر جلد است و غیر منافی اوست
 پس قبولش محتمل باشد و معارضه اش بعد از ذکر تقریب در بعض روایات غفلت از وجوب حل مطلق
 بر مقید است و احتجاج با قوال بعض صحابه مفید چیزی نیست زیرا که ما مستبعد با قوال شان نیمیم و
 معذرا چنانکه ضرب و تقریب از آن حضرت صلوات الله علیه شده و همچنین از ابوبکر صدیق هم ثابت
 گشته و راه التمدی عن ابن عمر و رجاله ثقات الا انه اختلاف فی رافعه و رافعه
 و ابوهریره گفته مردی از مسلمانان نزد آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم آمد حضرت صلوات الله علیه در مسجد

تشریف داشت آن مرد حضرت را ندانید و گفت ای رسول خدا صلعم من زنا کرده ام حضرت
صلعم از وی روگردانید آن مرد بهمان سوی روئے خود کرد و گفت من زنا کرده ام باز اعتراض
کرد تا آنکه آن مرد چار بار تکرار نمود چون دید که چار بار شهادت بر جان خود بنماداده و در کف
و فرمود ترا جنون هست گفت نه پرسید چنانچه سخن شده گفت آری فرمود این را برده به کف
و در حدیث ابن عباس آمده که چون مالک نزد آنحضرت صلی الله علیه و آله سلم آمد گفت
که زنا کرده ام فرمود شاید بر سر گرفته باشی یا اشارت بچشم و ابرو نموده یا انگاه کرده گفت نه ای
رسول خدا صلعم بکجه جاع کرده ام پس امر کرد بر جمعه ادا الا الحاسی و مسئله دیگر اربع شهادت از
حاکم است و حق آنست که اقراری که بدان استباحه جلد و رحم می شود در آن زیادت بر
یک بار شتر نیست و از آنحضرت صلی الله علیه و آله سلم و اهل علم و اهل بیان و بکجه مجرب و اقرار یک بار
ثابت است و در چند حدیث آمده و سکوت وی صلی الله علیه و آله سلم درین قضیه ماعنه موجب
آنست که اقرار چار بار شرط باشد غایتش آنکه اگر امام در بعض احوال ثابت کرد تا آنکه اقرار برات
واقع شد این ثابت او را می رسد علامه شوکانی بسط قول درین مسئله در شرح متقی کرده و اللقاه
حقیق مالتحقیق و از تکرارین خطاب آمده که وی خطبه خواند و گفت خدا محمد صلی الله علیه و آله سلم
را بحق فرستاده و بروی کتاب نازل ساخته پس در آنچه بر وی فرود آورده ایم بهر چه بود و با
آن را خواندیم و یاد گرفتیم و فهمیدیم و آنحضرت صلی الله علیه و آله سلم بهر چه کرد و ما بعد از وی بهر چه کردیم
و می ترسیم که اگر زمان دراز گردد و گویند و گوید که ما بهر چه در کتاب خواندیم و یاد گرفتیم و فهمیدیم و
ترسیم که خدا ما را از آنست که در جمعه ثابت است در کتاب خدا بر کسی که زنا کرده و وی محض است مرد
باشد یا زن اگر بهرینه قائم شود یا حیل یا احتراک باشد متفق علیه و با بکجه جلد و رحم نافی محسن
حق نیست و نیست برست منع نکرد در روایت عدم جلد ماعنه حال آنکه نص قرآن نه تنقیص بکجه نکرده و
در سنن آنچه دال بر جمع میان جلد و رحم باشد را براسه محسن آمده و لهذا مسئله مرتفع گشت که امر و وجه
شرحه همدانیه را جلد و رحم هر دو کرد و گفت جلد بکتاب خدا کردم و در جمعه بکتاب رسول الله صلعم نمودم

پس زعم نفع جلد محض بے دلیل است و مجرد خلوت ثنیت احسان نیست زیرا که تشدید در
عقوبت محض برجم از برای آنست که در سورت شہوت خود کرده و و عیسای ارتکاب زنا
او را باقی نماند بخلاف کسیکه هنوز زن نگرفته است که اشتغال شہوت و شدت یارت از حجاب
تخفیف عقوبت است چو وی بتسلع بعزوبت بر شہاب گشته پس مجرد خلوت مقتضی تعلیل عقوبت
از برای او نباشد و او را ازین خلوت جز زیادت ثوران شہوت چیزیست و دیگر دست بهم نداده
و لهذا بعض اہل علم نقل اجماع کرده اند بر آنکہ شہوت احسان جز بدخل ثابت نمی گردد و مجرد
خلوت حاصل نمیشود و روایات در برجم ماعز مختلف آمد در بعض نوکر حفرة است و در بعض ندو
جمع بیان آنها چنین است کہ حفرة صغیرہ کندہ بود و نہ چون انداختہ بگرخت لقیہ برجم و حال قیام کرد
و اما حاضر از برای زن پس ثابت است خلانی در مشرعتش نیست فالحنی اند مشروع و خطاب
در اقامت حدود متوجہ بیکی نیست بلکہ بجمعی مسلمین است و لکن استدلال بر توجہ خطاب بسوی
امام مکن است بآنکہ متواتر شدہ کہ ہمیشہ حدی و زرن نبوت قائم نشده مگر آنکہ در حضرت وی
صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم بود و همچنین در زرن خلفائے راشدین و من بعد ہم در جمیع اقطار و اعصار
اقامت حدود و در حضور امرا یا با و امرشان می شد و اطلاق برین معنی قریب بعد قرن و عصر
بعد عصر دال بران است کہ این کار بدست امام است اگر در زمانہ حاضر امامی یا سلطانے از
سلاطین اسلام موجد و باشد و اگر نباشد یا هست ولیکن اقامت حد و اعدا نکرد و وجوب آن متوجہ
گردد بر ہمہ مسلمانان و از باب فرض بالکفایہ باشد و جز بفعل از ہمیشہ یکے سا قضا نکرد و بقاء
علی اصل خطایات الکتاب و السنۃ المتعاجذۃ الیہم و رفقہ مدیث اربعۃ الی الاثنۃ
ادالی الی الاثنۃ بوجہی کہ صلاح اعتبار بود بصحت نزسیدہ و بر تقدیر تسلیم این معنی کہ دیلی دال بر
بودن حدود بسوی ائمہ باشد احادیث امرا لکان با قاست حد بر مملوکان مخصوص اوباش چہ
اشترط عدم امام در اقامت الککان از برای حد از باب تزجج عام بر خاص است بر فرض
آنکہ انجامی دال بر بودن حدود بسوی ائمہ یافتہ شود و حق آنست کہ حد مجرد وقوع سببش

و غیر زن امام یا مکان که انجا رلاتش نمی رسد باطل می شود بلکه مراد آنست که چون امام را
 سبب مد برسد و وی قادر باشد با قاست آن واجبست بروی اقامت آن حدیث
 درایام ولادتش یا میتن از آن واقع شود و خواه در جای ولایتش بوده یا در غیر آن چه معتبرست
 مگر ملوغ تمام و ممکن آن از قیض آن و این بر تقدیر نیست که عدم اقامت مد و در غیر امام
 تسلیم کرده شود و حاصل ابو طریقه گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم را شنیدم می فرمود چون
 زن مانند کثیریکه از تمام و ظاهر کرد و زناسه او او را جلد کند و لانتش نکند باز اگر زن او باز از زن
 زرد و سر زدن نه نماید باز اگر زن نکند پس بفرود شد او را و اگر چه بر سرش از موی باشد و این سخن
 است اگر چه فقط مسلم است و از علی کرم الله وجهه مر فو قاً آمد و اقامت مد و و کند بر ملوک
 و و این را ابو داود و در روایت کرده اگر چه در مسلم نیز هست اما موقوفاً و عمر آن بن حسین گفته
 زنی از همدیه نزد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آمد و وی بار و بار بود و زن گفت اے
 رسول خدا مسلم رسیده ام بعد پس تمام کنم کن حد را بر من آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم دس
 او را بگذارد و فرمود نیکی کن با او و چون بار بنهد نزد من بیار و سچینین کرد پس امر فرمود و چشم
 آن زن وی بر خود جاساسه خود بر بست و مر جوم گردید و نماز کرد و بر جنازه آن عظمی گفت نماز
 می گزاردی بروی دوی زن او فرمود و وی چنان توبه کرده که اگر در میان هتقا و کس از اهل
 سینه قسمت نمایند هر را گنجی بهتر ازین یافته که وی جان خود در راه خدا داد و سواها مسلم
 و این از ثبوت این روایت سخن در جواز و عدم جواز نماز بر محمد و مرد باشد یا زن از اثرائب
 فقها و بجانب علماء است جابر بن عبد الله گوید آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم مردی را از
 اطم و مردی را از یهود و زنی را که این غامیه بود و رجم فرمود احسب الله نفسه دو یهودیه
 یحیی بن ازبیت ابن عمر آمد و سعید بن سعد بن عباد گفته میان خانها س ما و کی تا توان
 بود یا کنیزی از کثیریکان شان خبث کرد و کرش بر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم کرد و فرمود
 او را در نزدی گفتند ضیفه ترا از آنست که زنده شود و فرمود و عیسی که در آن صد شاخ باشد بدان

یک ضرب بر نید همچنان کردند و این نزد احمد و نسائی و ابن ماجه بسند حسن است لیکن در
 وصل و ارسال اختلاف نمود و اندو درین حدیث دلیل است بر حفظیات محد و در عدم
 تا غیر حدان یا و فاقوان و حق آنست که مباشرت جمله شاخه های عتکال ضرر نیست بلکه
 یک بایزند و این عمل بخدا حیل جائز و شرعی است و مثل آن در قرآن کریم آمده و فخذ
 بیداک ضغثا الا یہ فصل ابن عباس گفتند آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود هر که را
 یابید که کار قوم لوطی کند فاعل و مفعول هر دو را بکشید و هر که را یابید که بر بهیمه افتاد و بکشید
 و هم بهیمه را قتل کنید این حدیث نزد احمد و اهل سنن است و رجالش موثق اند مگر آنکه در
 سندش اختلاف است و نزد ما در ان غناست از اختلافی که فقها و در حد لوطی کردند
 و هر یک که تجویز می تراشید که مستند بدلیلی نیست و اجتهاد صحابیر بر احدی از است حجیت
 نباشد و قیاس استنزال منی بر لواطت بجامع قطع نسل غفلت شدید است چه علت در
 تحریم لواطت نه انضا می آن بسوی قطع نسل است و نه هر شیئی از ماکولات و مشروبات
 و حرکات و سکناات که منفی بضعف یا دیا بطلان شهرت شود انشد التحريم از لواط باشد
 و لازم باطل است پس باز در مثل اوست و باجماع استنزال منی بکف یا بخیزه از چادات
 نزد عباسی حاجت مباح است و لا بما چون فاعل خاشی از وقوع و فتنه یا معصیت
 که اقل احوالش نظر باز نیست باشد که درین حین مندوب است بلکه گاهی واجب گردد
 و یک ترک معصیت جز باین حرکت ممکن نشود و احادیث وارده در منع از نکاح بدست ثابت
 صحیح نشده بلکه بعضی اهل علم نقل این استثناء از صحابیه نزد غیبت از اهل خود کرده اند و در مثل
 این کار حرج نیست بلکه همچو اخراج دیگر فضلات موزی بدن است و حرام وضع آن در
 حرام است و تعلیل بقطع نسل چیزی نیست چه این کار کسی نمی کند که زن حلال نمی یابد و اگر
 یابد هرگز عدول باین کار که غیر شستنی طبع و غیر موهومی نفس است نکند و حاملش بران جو ضرر
 شدید و یا فقر مرقع یا اگر است و وقوع در حرام نیست و اما سخت بودن آن پس اجتناب تر

ازان ادویه نیست که بدان تاثیراتی و خود آن می گردد پس حکم بخدا یا امری استی سید با نعمت
 مسلم و تحریم الیاش بی وجه است فصل این بناس گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم
 لعن کمر رجال فتنین و فساد مکررات در دهر و بیرون کنیا ایشان را از خانه نما سے خود
 مرا و الهی الخاسر ای و آب و هر بر گفته فرمود دفع کنی حد و در آن دفعی از براسه آن یابید
 احتیاجات ماحیه و شدش ضعیف است و ترندی و حاکم اخراجش از حدیث عایشه
 بلعظاد مراد الحدیث عن المسلمین ما استطعتم کرد میسے تا توانی حد و در آن حد
 دور کنی و این نیز ضعیف است و میسے رویش از حد بلعظاد مراد الحدیث و بدالتیها
 نموده و این موقوفه است و ابن عمر از آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم آورده که پیغمبر
 از آن قافه رات میسے نجاست که او تعالی ازان نمی کرد و هر که امام کرد و میسے پوشش از
 بستر خدا تو بکند بسوی او تعالی چه هر که ظاهر شد گناه او بر بارودی اقامت کتاب خدا
 کنیم مراد الهی که در این در موطا از مرسل زید بن اسلم است حاصل آنکه تا تواند گناه
 را پوشد و توبه کند و تا امام نرساند که پیش از رسیدن امید حق خداست و بعد از رسیدن امید
 حد بر امام واجب فصل هر که کرده شد بر زنا او را زنا جائز است و در غیر واجب چه احکام شرعی
 مقید با احتیاج است و عموماً مقتضای اندام او را از آنکه اگر از آنکه زن ظاهر است و عیسم
 ارکان اگر از آنکه است که اندامیکه بان وقوع زنا باشد ذکر است و زنا موقوف
 بر انتشار است و اگر از آنکه بان انتشار غیر موثر باشد و انتشار کار کرد آتم فاعل نیست بلکه کار
 مکرر آتم مفعول است و لیکن در نجای توان گفت که سب انتشار قوت شہوت است اگر چه
 مرد را از او فعل نبود و با انتشار اگر از برای اجابگان دارد و مکرر بفتح رای راست آمده
 جابر است و ابلغ از آن مال سلم اگر از آنکه است و استدلال تسلل بر منع جوی اجماع غیر متداول
 و تفسیل منع با آنکه از آنکه غیر است هیچ سودی و در چاه از آنکه غیر از آنکه مال هیچ از آنکه تفریق
 عرض بدشنام است و لیکن اگر است که سوخ از آنکه مال آدمی و تلب عرض است همان اگر است

که در آن قوه قتل و قطع عضو باشد نه مجرور اگر از پنجس و ضرب که بدان اخذ مال غیر جائز نباشد
غرض که حتی آنست که مجرور قید و سجن و ضرب خفیف که نیست و هرگز فعل چیزه از محظورات
بدان روا نباشد و هیچ شئی از عقود باین جنس که باطل می تواند شد زیرا که اگر اده
عبارت از آنست که شخص را از حد اختیارش بیرون آرند و هیچ انسان مثل این امور از
حد اختیار بیرون نرود بلا شک و شبهه

باب در بیان حد قذف

عائشه رضی الله عنها گفته چون عذر من نازل شد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم به منبر
استاد و قرآن خواند و از منبر فرود آمده دو مرد و یک زن را امر بحد قذف کرد پس محدود
شدند اخراج احمد و اهل السنن و اشاعرا الیه البخاری مراد برمی محضات که
در قرآن مذکور است آنست که قاذف قطعی دال بر رمی بزنانه یا شرفایا عرفا گوید و از قرآن
احوال ظاهر شود که مراد متکلم باین لفظ همین رمی بزنانه است و تا ویلی مقبول که حل کلام بران
صحیح باشد نیارد پس این لفظ موجب قذف است بلا شک و شبهه همچنین اگر لفظی آورد که
محمل زنا نیست یا محتمل با احتمال مرجوح است و لیکن اقرار باراده رسی بزنانه و درین جن
نیز بروی وجوب حد باشد و در تعریض بلفظ محتمل که تریسته حال یا مقال بر قصد رمی بزنانه است
نی کند هیچ حد نیست و مجرور احتمال ایلاش روا نباشد و آیه که میسه عام است و دخل است زیر
آن حر و عبد و غضاقت بحد عید از برای ترا شد ترا از قذف هر چه است و در حد قذف
آنچه دال بر تنصیف حد عید باشد در کتاب و سنت نیامده و آیه فعلیمن نصف ما علی
الحصنات من العذاب در حد زناست و حد زنا غیر حد قذف است پس در اعناق حد
کیه بدگیری اشکال است لایسا با اختلاف علت و بودن یکی حق محض خدا و دیگر مشوب
بجی آدمی فصل الشی بر مالک گفته اول لعان که در اسلام بود آنست که شرکاب بن سحار
را لیل بن ابیسه قذف بزن خرد کرد و آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود گواهی بیا یا حد

بیشتر تو زود شود و بکشد پیش این دلیل است بر آنکه چون زود از میانه آمدن هر دو حکما
 زن خود را باز کرد و صد قدمت بروی او بپاشید و بعد از آنکه بنی عامر بن زبیه گفت ابو کرم
 بر دشمنان و بنی بیه را در یافتنم و ندیمم که ملوک را در قسدت جز پهل تا دایان زود باشند
 را و اما مالک دالت های فی جامعه و سخن درین سلسله گشت و ابو هریره گفت آنحضرت
 صلی الله علیه و آله و سلم فرمود هر که قنوت ملوک خود بکند بروی روز قیامت اقامت دهد کند
 مرا آنکه چنان باشد که گفته و این متفق علیه است و ظاهر مردم مدبر سید بنا بر قدمت میا است
 و قضا را در آن احتیاط

باب در بیان سوره

عائشه رضی الله عنها گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود هر که نشود دست دزد و مکر
 در چهارم دینار یا زیاد و در این متفق علیه است و لفظ سلم را هست و لفظ بخاری آنست که بریده
 شود و در سوره دینار و زیاد و در روایتی نزد احمد بن حنبل است که قطع کید و سب و دینار و سب
 در کثیر از آن و از آن عمر آمده که بریده آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در بنی که تنش سه در هم
 بود و این نیز متفق علیه است و سه در هم بان سب و دینار است چنانکه در روایات صحیح و وارد شده
 پس نصاب سوره یک ازین دو چیز باشد سه در هم یا ربع دینار هذا اهل الحق و استدل
 بر زیادت تن عین بر سه در هم ساقط است بوجهی که در شرح مستقی ذکر است و آنکه حدیث
 ابی هریره و مرفوعاً آمده و لغت کند خدا دزد را کرمی دزد و سینه پس بریده می شود دست او بپاشی
 جل را و قطع کرده می شود و یا و متفق علیه پس این سینه و جل هم قیمت سه در هم است فصل
 عائشه رضی الله عنها گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم اسامه بن زید را فرمود شناخت یکنی
 در صدی از حد و دوزخا باز است و خطبه کرد و فرمود ای مردم ها که نکرد گناه را که پیش از این
 بود مگر این کار که چون ترفیع در میان ایشان دزدی می کرد و ادعای گناهی کنند و چون
 ضعیفی دزد بر بروی حد قائم می نمود و متفق علیه و اما لفظ مسلم و هم سب و چه دیگر

چنین گفتن مجاز نیست قطع است احسان الی حاد و الذل و محله الحاکم و انحضرت
صلی الله علیه و آله و سلم صفوان بن ابریه را در یک امر قطع ساری رواست او کرد و وی سنان را
نزد فرمود و هلاک آن را قتل آن تا می ده یعنی این خود می کش از او و رون چنان که در کوفه
آنکون که تا من رسید سنان را و غنیمت و و نه از او لاجرم بروی حارسه شود و اخراج احمد
و الاخر بعه و ذل صحیح امن الجاهل و ذل و الحاکم و جزو متبر در شرع کدام شمسین یا نوح
متعب نیست تا آنکه سید غیر حوز باشد بلکه حوز کی امر عنی است چنانکه احادیث بر این است
دارد و جابر که ساری را نزد انحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آورد و نزد فرمود یکشید گفتند
و روی کرده است فرمود و شش برید پس بریده شت بار دیگر آورد و نزد فرمود یکشید بار سوم
آورد و بار چهارم آورد و نزد ذکر کرد که در دست همان طور فرمود که در بار اول ارشاد کرد و نزد
بار پنجم آورد و نزد فرمود یکشید و این نزد او را و ذل و نانی است و لیکن منکر است و از حدیث
حارث بن عاصم که آن را روایت کرده و شافعی گفته که قتل و زور را پنجم منسوخ است
بلکه پنجم در سرشته باشد و این قطع است پس بسبب حقیقه تمام بدست و در سنت از وجه صحیح
و علی بر قتیله و بانی القرآن کبرخ ثابت نشده اگر چه از انحضرت صلی الله علیه و آله و سلم و از
خلفای راشدین مرویست و لکن روایت بش آل ثابت حتی آورد و از انحضرت صلی الله
علیه و آله و سلم ثابت شد که دست و زور هر چون از روی کرد و پایت بر هر چون باز
عبد کرد و شش قطع نماید چون باز روی کرد پای دیگرش بریده

باب در بیان حد شارپ

الس بن مالک گوید نزد آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم مرد سے ملا کہ خمر نوشیدہ بپوشاورد و نزد
 قریب جبل جبرید او را باز داشت آنکس نینجین ایگو کر صی اللہ عنہ نیز کرد و چون عمر بن الخطاب
 خلیفہ شد از مریم استدر نمود و عبد الرحمن بن عوف گفت اخف حد و درشت تا داری از دست
 شمر بن ان امر کرد متفق علیہ وسلم از صاحب کرم اللہ وجہہ و رحمۃ اللہ علیہ بن عقبہ آورد و در حد

و ابو بکر جیل جیل تا زیاده زد و در عمر رضی اللہ عنہ بہشتیاد تا زیانہ زد و بہشت است این است
 برسی بن دہم دین حدیث است کہ بر مردی گواہی داد و بقیہ عمر عثمان گفت وی قتی نکرد
 تا آنکہ فرمود شیدہ و معاویہ ادا بحضورت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم آوردہ کہ در بارہ شارب مخر
 امر بیکہ کرد و فرمود اگر باز خورد بجلد کنید و چون بار سوم بنوشد بجلد نہاییہ و اگر بار چہارم بیا شام
 کردنش زنیید و این لفظ احمد است و ترمذی ذکر کردہ کہ قتل متوخیست و ابو داؤد و اخر اجتناب از
 زہرے صریحاً کردہ و فرمود چون بزنیکی از شما بایہ کہ برہیز کند از روی عینے بر روی زنیہ
 و یا بکامہ قتل از شارب ثابت است و جمیع اہل علم بران مجمع بودہ اند مگر بعضی خاصہ یہ کہ
 دران خلاف وارند و تقدیر شارب ادا بحضورت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر وجہ بہتر بہشتیاد
 تا زیانہ بصحت و رسیدہ و انچہ مر ویت جلد شارب بکیر و نعال و ضرب بار دیدہ بدون تقدیر
 معین است و در دن بپا پوش تا جیل ضربیم آمدہ و تقدیر بہشتیاد در زمین صحابہ بودہ پس حق
 آنست کہ جلد شارب غیر مقدر است و انچہ واجب باشد ہمین ضرب بدست یا بچوبدست
 یا نعل یا ثوب بر مقتلہ را می امام است از قلیل و کثیر و برین تقدیر این حد بخلاف انول و تعویز
 باشد **فصل** ابن عباس گفت آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود اقا است کردہ نشود
 حد و در ساجد سوادہ اللہ مذی و الحاکم و ہمین سنت مذہب احمد و الحق و اہل کوفہ
 ابن بطلال گفتہ قول من نذہ المسجد اونی قما حرم شریف کے پس حق موطن این سنت
 باقا است حد و خدا اندران و ترکیب چیز کے از حد و در حرم با معصیت موجب حد معصیت
 دیگر بدان ضمیمہ نمودہ کہ آن ہتک حرمت آنہی است و فیہ یتقوا اللہ عز وجل و من پرد
 فیہ بالحد بظاہر الایہ پس مجرور ارادہ را از موجبات تقویہ است و اشتہ و درک ہمیشہ کے از
 قتال در حرم و بللی بر عدم اقا است حد و شرعیہ در حرم نیست و کیف کہ قتال باب دیگر غیر
 این باب است و یا اللہ العجیب کیف یسجی امر ببت اللہ و حق من حدود کلاہل
 معاصیہ و لیکن ذلک صیحا لہ فی بعض فیہا وقد و ساد ال عید الشدید فیمین ترک

باب در بیان مسکرها

انس گفت او فعلی تحریم نمزانزل کرده و نبود در مدینه شراب مگر از قمر اخراج مسلمانان
گفته فرمود آمد تحریم خوردن آن از پنج چیز است اگر در خواب و خمار و گندم و جو و خمر آنست که عقل
پوشد و این حدیت متفق علیه است و صاحب احسن ماقال الشافعی

ز باد و خجست اگر نیست این نه پس که ترا دست زد و سوسه عقل بچسبید و دارد
و این عمر از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم روایت نموده که هر مسکر عمرت و هر مسکر حرام
اخراج مسلمان و در حدیث جابر از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آمده هر چیز بسیارش
ست گرداند از گش حرام است و این فرمود آمد و اهل سنن است و در جالش ثقات آمده و این
جانب همیشه کرده و این عباس گفته از برای آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم زبیب را در
منازعه می ساختند و آنرا می فرستید امر روز و فردا بعد فردا و شب سوم می فرستید و می آتش می زدند
و اگر چیزی می می افزود و آنرا می بختند اخراج مسلمان پس شرب نمیدانست روز باشد و بعد
از آن فرمود شدت و زیادت و در خور بختن بود ام سلمه از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
آورده که او تعالی شفا سه شاد و چیز کبریا حرام کرده نهاده اخراج مسلمان و قضیه این
جانب و دانی حضرت می گفته طارق بن سوبیه از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم ما از ثمر رسید
که از برای دو ایستاد فرمود و خورد و آنست بلکه راست اخراج مسلمان و او مسلم و عیال
و بیست قول درین باب پدر عالی در حجت در دلیل الطالب کرده بیان رجوع باید کرد

باب در بیان تعزیر و حکم صائل

ایر برده انصاری از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم شنیده می فرمود و زیاده برده و تا زیاده زده
مسلوم و کرد و ردی از حد و خدا و این متفق علیه است مراد باین باب هر عقوبت است که بخواهد
حد و متقدم نباشد و از آنکه یک ضرب است و آن ده سوط باشد یا کم از زیاده چنانکه درین

حدیث است و منہاداران دلالت بر وجوب تعزیر نیست بلکہ غایتش فقط جو از ست و
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر حال جماعہ ترک تہذیب و توب غیر موجب حد آگاہ شد و بضرب
 و بٹس و لٹے ایشان نیز درخت بچو مجامع در زنہار رشتان و جز آن و بچو تعزیرات یکے
 حس است و از انجملہ نفس است چنانکہ با جماعہ نختان بجا آورده و از انجملہ ترک مکالمات
 چنانکہ با ہر متخلف فرمودہ تا آنکہ زمین با این ہمہ وسعت بر ایشان تنگ آمدہ و از انجملہ
 شتم بی محش است چنانکہ از موسی علیہ السلام در قرآن حکایت نمودہ فاذا الذی استنصحا
 بالامس یستصاخہ قال لہ موسی انک لغوی مبین و ازین باب است قول یوسف
 اخوان خلیش چون او را منسوب بسرقتہ کردند اندک شرمگانا و آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 بر ابی فرگفت انک اصدا فیات جاہلیتہ و این وقت فرمود کہ وے زنی را دشنام
 می داد کہافی الخمار می خورد و مسلم است کہ مردے بشمال می خورد و آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 راست بخوردی گفت نمیتوانم فرمود نتوانی منع نکرد او را از یعنی مگر کبر لادی گوید یا از اندست را بسوی او نہایت
 برداشت و ہم در مسلم است کہ ہر کہ مردے را شد و گم شدہ را در مسجد می جوید او را لادھا
 اللہ علیک گوید زیرا کہ مساجد امر برائے این کار ساخته نشدہ اند و ہم در مسلم است کہ آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مشد ضالہ را کہ وجہات فرمود و در ترمذی آمدہ چون ببیند کسے را
 کہ در مسجد خرید و فروخت می کند لا ادب لہ اللہ تعالیٰ انک بگوئید و خطیبہ را ارشاد کرد کہ بٹس
 خطیب القوم انت اخ جہ مسلم و غیہ و ازین جنس است از آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 و سلم و از صحابہ رضوان اللہ علیہم اجمعین و من بعد ہم از سلف صالح شے کثیر واقع شدہ و
 این اقوع مرشد بسوی جو از دوست اگر فاعلش را گمان تاثیر این تعزیر و مرکب گناہ باشد
 عاکشہ فرمایند آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمودہ بر اندازید و فی البیات را عشرات
 شان اگر حد و دلیعہ در گذشتن از ان جائز نیست مرا و اہل ابدا و النساء و البیہقی
 و سکن مرتفعہ کرم اللہ وجہہ فرمودہ نیست کہ بر پاکتم بر احدے حدے و دے بمیر و یا ہم در نفس خود

چیزی از آن بگوشاید مگر که آنرا میرویش و هم احسانه الصامی و که شست حدیث
 سعید بن ذریه درین کتاب میخواند که هر که گشته شد نزد مال خود وی شست پس دفاع
 از مال جائز باشد و این نزد اهل سنن است و ترمذی صحیحش گفته و جناب از آن حضرت صلی الله
 علیه و آله وسلم شنیده می فرمودند که باشد اندران بنده و آن مقتول باش و قاتل مشرک
 ابن ابی حنیفه و الدارقطنی و اسحاق احمد بنی عن خالد بن عمر عطیه حیات
 زمین مستحق بکوفین صلح کل کردیم تو قسم باش و زاد و ستی نماشا کن

کتاب الامامة

چون جهاد را از امام ناکزیر است اول سئله امامت باید تنید پس بر احکامش آگاه و
 فی بایست و درین سئله مذاهب متفرقه و اقوال متشعبه است تا آنکه از اعظم مسائل خلافت
 درین است گردیده آن گوید که امام بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فلان است
 خلفه یا یکی از این گوید فلان نیست بلکه فلان است بعد از وی صلوات الله علیه و آله و سلم
 بلکه او برین گفت و شنود ترتیب کفیر و تفسیق و تبدیع و تشنیع کرده اند و ازین ترتیب آگاهی
 موجب شک و ما و جهلک حرم و تفرق در دین و قتال میان مسلمین پدید آمده و دلایل و
 قائل بسیار در سلف و خلف است و واد و در هر زمان در هر قطر و دمی و در چنانکه در کتب
 تواریخ موجود است و این کتب مشحون اند بذكر فتن و فتنه میان سنی و شیعه در بسیاری
 از اقطار ارض تا آنکه اوست یک طائفه باطله گوید پیش از خدا و است او باطله و شیعه یهود
 نصاری است حال آنکه اگر درین سئله احقاق نظر و امعان بصر و احوال فکرا کنند و تقلید
 غیر خود نزنند و نفس خود را از او رانجند و بیست و بیست و پاک گردانند در یابند که این
 سئله در غیر بعضی البعض ازین ماجریات نیست تا بیکلامش چه سهر واحد از خلفا
 را شین در صلاح مسلمین بذل و سحر کردی و تفسیر از خود در نسخ و قیام بکج و آسایش از اسلام
 رانفته نشد و اگر از یک از بنما پذیرد که در صورت خطاست و قیام شده باشد حق محل شرفش

آنست که حل آن بر حسن محال و اهل منازل تا میل کنند چه او تالی تمثیل این اثر
 بلا جال و همچنین رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم و اهل احوال این تعدیل آیه و تفسیر
 رسالت پناهی آنست که حل کل بر سناعت نمایند و بعد از اجابت خدا عز و جل بوجوب
 شریعت از نماز در روز پنج و رکعت و نماز آنست و شناختن این معنی که فلان و در فلان
 وقت غیبه بود و فلان در فلان هنگام غیبه نمود و بر او واجب نیست و نه بدان بعد از خواسته
 بلکه این امر است که خدا از آن خشک گشته و هر چه خدا خواسته بدان در عباد خود و قرآن
 داده و این همه را در بروی او بجا نه موقت است که آنجا حق از مطلق و معیوب از مطلق نمایان
 گردد پس ما را و اشتغال را بقوی که از عمر دراز و زمان عریض بخاک آسوده اند و نه از احسان
 محسن شان ما را فقیر و نه از اسادت مسیئ شان ما را اقلیری هست چه سرو کار و کردار
 مائل با خود و شیعیان را حقه آنکه از این منظرین و از آن مفرطان بوجود آورده بکنند بلکه هر که بر
 دین خود و حلیس است او را از وقوع درین پتوه که مردم بشمار از هر قرن در آن افتاده و پاک
 گشته اند بر حذر بیاید بود و هر که زعم دارد که بر عیدی از عباد خدا شناختن امامی که ادراک
 زمان او ندکرده و واجب است این سخن از وی جز بدلیل شرع مقبول نشود زیرا که بجهت این
 شریعت بجز و دعوی عاقله که هیچ یکی از آن عاجز نیست ثابت نمی گردد و اگر این معرفت
 امام واجب باشد و جب معرفت انبیاء صلیهم السلام از آدم علیه السلام تا پیغمبر صلی الله علیه و آله
 و سلم واجب و اجماع و اقدم تر باشد فصل دلیل بر آنکه امام از قریش باید حدیث لا ینزال الهدی
 الا من فی قریش و حدیث الناس تبع لقریش و حدیث الاثمة من قریش است و شاکست
 که بعض این الفاظ و ال بر حضرت و لکن احادیث و جب طاعت علی العموم مخصوص
 منقسم حضرت و قرآن کریم بدان تصریح کرده با آنکه دلیل و ال بر وجوب طاعت غیر قریش
 علی الخصوص آنکه مثل حدیث اطیعوا السلطان و ان کان عبدا حبشیاً را سه کلمه
 و این در صحیح است و همچنین حدیث علیکم بالطاعة و ان کان عبدا حبشیاً فانما المأمور من

که بحکم ادا اید انقاد احسان چه احد و امن ماحه والیا که در عصر هم و برز هم
 بیان امام و سلطان دلیل است و لایا بعد از قول آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 الحاحه فی امتی ثلاثین سده تم هلاک بعد ذلک احرجه ابو داود و الترمذی
 و حسن حدیث سعیده و نیز اخبار آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بآنکه ائمه از
 قریش اند مثل اخبار است بآنکه ائمه از قریش و قضا و راز و دست و آنچه جواب ازین امامت
 بات بیان جواب از حدیث الائمة من قریش است و تخفیف بدون اسناد از قریش متضمن
 بطون جریل تمام نشد و و تنگ نیست که اخذ جمع علیه احوط است اما آنکه مصیر بسوی آن
 شتم تمامند پس غیر واضح است و المقام من المذاکر و ما اصعبه ان لا یکون کذا و در
 کتاب و سنت و قول صحابه و جماع نیامده که هر که عاصی مردم بسوی مباحیست کرده و
 بجز و این دو امامت و طاعتش واجب و محالقتش حرام گردید و این دو ساز از خلفای راشدین
 واقع شده و احدی از ایشان دعوت مردم بسوی خود نکرده و نگفت سن امام و شمارا
 بسوی طاعت و بایست خودی خاتم بلکه ازین کار کاره بودند و از ان اقتضای خود
 تا آنکه چون بایان ایشان را معذورند گذشته تا چار اجابت کردند تا اصل آنکه در یک
 جماعت از مسلمین بر مردی صیاح ازین است مرام آدمیست طاعتش در امر و نهی وی کنند
 طاعتش برایشان واجب اگر دیگر کسی که قادر بر امر و نهی درین موضع است متقدم
 نشد و باشد و هر که از اهل ارض که بایست غیر در گردن او نیست خبر بایست این مرد صیاح
 رس بر وی اجابت دخول زیر طاعت این کس واجب گردد و لیکن طیکه ممکن باشد از امر
 معروف و نهی از منکر و این طاعت در امر معروف و نهی از منکر است و در غیر معروف و نهی
 از منکر طاعت مخلوق در معیست خلق نیست و آنکه ستم حاصل اولاً صحیح از اقوال نبوی
 و افعال فواصیح است که غیر از گردن بودند از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آن
 سلاک و سستی و سده الحاحه - از استلایان و اما شرط امام پس از آنکه کیست که مرد

باشد زیرا که زن از اهل اصدار و انزاد نیست و قوت بر تدبیر بلاد و عباد ندارد بلکه اضعف و
 انحراف است از سرانجام چنین امور و کند آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم وصفش بنقص
 عقل و دین کرده و مستنمقات ستوده و در باره فارس چون زنی را ولی امر خود گردانید
 لا یفلح فی مولی الامم هذا امرأة فرموده و از آنجمله آنست که بالغ باشد چه کودک و ساج
 در خاصه نفس خود نیست تا بنظر در مصالح غیر حسیه رسد و از آنجمله آنکه عاقل باشد زیرا که دیوانه
 محتاج حفظ خود و از انزال ضرر لغیر است بنابراین عاقل که مرجع تدبیر باشد پس ولایت امر است
 از وی کجای می تواند شد و اما آنکه آزاد باشد زبده پس شک نیست که حردین کار را ولی کامل
 از عبد است در غالب حال و لکن دلیل دال بر وجوب طاعت سلطان اگر چه عبد باشد
 وارد شده کما قد منا الاشارة الیه و دعوی اجماع بر حریت امام در غایت سقوط است
 و خلاف در آن در کتب مذکور تا بغیر آن چه رسد و اما آنکه عالم بمحتاج الیه باشد
 پس شک نیست که عالم بودن امام از اهم امور و اقدم مقاصدست چه مدار توفیق و تنجیز امور
 بر امام و سلطان است و چون علمی که بران راه بسوی حق یابد نداشته باشد لامحاله بیجا نشود
 کند و لایسا و میکه بنفس نفیس خود و مباشر احکام شرعی باشد و باصدار و ایرادش پردازد
 و اگر غیر مباشر این کار است اقل احوال آنست که آنقدر تمیز و نقاد است داشته باشد
 که عالمی را از مای مجتهدین با داری رحامی این شایسته مطهره مقرر گردانید از آنکه از برای
 آن عالم است علم و قوت عدالت و تعصب در امر دین ثابت باشد و چون بنفسه عارف نبود
 لازم آنست که از اهل علم علی اختلاف انواعهم احضای سوال از چنین عالم با کمال نماید و
 لایست که بعد از بحث و تفایش شش که بر او الطینان حاصل گردد و دست بهم دهد و در زمان
 که ملک او است سلطنت و اعظم شرط ریاست داخل ارکان ایالت قدرت او بر
 تأمین بل و انصاف مظلومین از ظالمین بگویند دفع از مسلمین نزد و هم امر مخوف همچو پیش کاف
 یا بیگانه باشد و مستقار و مشغول با لاف و موثر و عمت و سکون نبود و سلطانانی که باین

شاید باشد و حقیقت سلطانیت است که طاعتش بایکتاب بند او آید و نه انقضای حرام بود
 بلکه خود شریعت است. منصب اند و سلطانین از برای همین امر است و این کار را در نظم و انضام
 باشد و مقتضای یک شرط را بداند و مندرام نیست اگر قاطعاً نداند که است و اما می تواند که در بعضی
 و نسک سبب و موثره طاعت است علیه و مدرک طلبه و محرم و غیر خود و مختلف مشکلات و
 حلال مضایقت مشروبات و سبب طاعت و شروع از سفاک و عا و اخذ اموال است و بعضی مردم
 بعضی دیگر برای خورد و قوی بر ضیف ستم می کند و شریف مضایقت و هیچ است سلطانان را
 حایت به بچه اما نم نیست و با وجود این حال آنچه اهم و اعظم در امامت و سلطنت است آنکه
 حاصل نشود و حد الکلام لا یعقله الا الافراد من اهل العلم و فصل امامت
 از بندگان خدا تعالی است طاعتش و محبتش بچو طاعت و محبت و دیگر عباد است
 و توبه ای حوی باشد و الله یحب الی این پس در وقوع محبت توبه یا نیت توبه
 منق از دی توبه و آید باشد و اما که این محبت بخود در سلطان و ولایت است پس
 صحیح نیست و هر که دعوتش کند و دلیل آورد و تکفایل فتناء درین امر و تفریق میان و کلمات
 اصلیه یا استفاده و وجو با شریعت بعضی ولایات نزد وقوع محبت بجز توبه و نیت توبه
 از زمین با اختیار و بعضی لا طائل محض و رایج مجرب مستند است حال آنکه احادیث صحیح و
 متواتر و متفقین و وجوب طاعت از امام که اقامت نماز کنند و تحریم منع اید سے رعایا
 طاعتش امام که کفر بواج از و نه پندیده ثابت است در و ادین اسلام و نیت امام است و
 سلطنت همین وجوب طاعت و تحریم محبت ایشان است نصیحا کما لا یأتی فی
 ثابته لم یبطل و چون خلیفه فرد سے از الزام سلطین است از را بجز سایر مردم حق و درین حال
 باشد و چند آنکه ماضی او در مرتبه ای گیرده و انقدر او نیز بگیرد و لکن چون امام را مریض خصوصیت
 که آن قیام بصالح سلطین باشد و غیر او بدان قائم نیست باین رکعت حاجت عاقلش بر
 بیت المال باشد و او قالی ماضی علی الصدقت را اخذ بقیب از مال صدقه جائز فرمود

همچنین استحقاق اجرت بحسب علی از برای امام هم باشد و پادشاهی که اراده خلوص از
 نام دارد و او را لازم است که نزد تفریق عطیات مسلمین نصیب خود و برابر نصیب شاه خود در
 علم و شجاعت و جهاد بحسب تعدد اسباب استحقاق بستاند بجزه اجرت خود بگیرد و از برای
 خود و اهل و خدم بمقدار حاجت نگاهدارد و بمقدار شهوت نفس و هوا سه طبع و برزده است
 غزو کفار بسوی عقرب دیارشان و این همان جهاد است که او تعالی بدان عباد خود را امر
 کرده و تقییرش بوجود سلطان و غیر او فرموده بلکه هرگاه مسلمانان قادر بر غزو شوند و ظن
 قدرت بر قیام بجهاد و مناجوت کفار غالب گردد و جهاد با کفر و فحشه از اهم واجبات برزده
 ایشان باشد و دفع کفار از ديار اسلام اقدام موردین و واجب واجبات بر اهل سلامت
 بلکه خود کدام واجب و مهم بالاتر ازین کار نیست و همچنین دفع بغاوت و باغی کسی است که بر همه
 مسلمانان یا بعض مسلمین بغاوت گزیده و منهب اموال و سفک و مارد و هتک حرم ایشان
 پرده بسته و این باغی را حدود و احکام مخصوصه است که در کتاب عربیز مذکور شده و چون
 جیش از باغیان مجتمع گردد و دفع آنها از انتهاک حرمت دین و مسلمین واجب واجبات
 امر بمرء و منی از منکر باشد و هر که برامای از انفسه مسلمین بعد از اجتماع کلام اهل سلام
 و دخول ایشان زیر طاعت امام بفرود و خود جاده قلیل باشد یا کثیره مقام او بنص
 قرآن واجب است قال تعالی فان بغت احد هذه اعلی الاخری فتقاتلوا اللّٰه یغنی
 و زعم این منتهی که وی امام یا صلح یا انقض است و لا از مسلمین متابعت او اختیار کرده اند
 خرج وی از باغی بودنش نیست زیرا که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم امر بضرع عتق
 کسی که بیاید و امر مردم مجتمع باشد و وی اراده تفریق کلام ایشان کند فرموده چنانکه این حدیث
 در صحیح ثابت است آری اگر از اول کفر بواح نمایان شود یا اظهار عجزه نفس خود از
 قیام با نخب اهم اقدام و رکن اعظم از امور عامه است ظاهر سازد درین صورت این ثانی
 باغی نباشد و احکام بغاوت در ماسبق گذشت

کتاب الجهاد

ابو هريره گفته رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود هر که مرد و دگر و نکر و دونه نفس خود را
 بدان حدیث نبوی بر شیعۀ از نفاق ببرد و او را مسلم و دگر و نکر و دونه نفس خود را
 با مال و نفس و انس خود و اسباب و اهل و عیال و انس و صحبه و اهل کعبه و بیت
 مکه و مکه و مدینه و یثرب و کوفه و شام و مصر و یمن و حبشه و عجم و روم و اندلس و غیره
 نماید و جنی و انس و عجم و روم و اندلس و یمن و حبشه و عجم و روم و اندلس و غیره
 آری جهاد است که در آن قتال نیست و آن جهاد حج و عمره است و این را ابن ماجه و
 و مسلم و دیگران روایت و این عمره و ضاعده گفته مروی نزد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 آمد و از آن جهاد خواست فرمود والدین تو زنده بود و اندک گفت آری فرمود این جهاد
 میسر و زنده است ایشان که شش و پنج آرد که جهاد تو همین است متفق علیه و نحو آن نزد
 و ابو داود و در حدیث ابی سید آمده و در زیاد و کوه که برگرد و از او روید و از آن خواه اگر
 و ستوری و هند و بیه و زنگنه کن با آنها و تیر و بلی گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 و فرمود من بیزایم از هر مسلمان که اقامت کند میان مشرکان و ما و ما و الثلاثة و اساس
 صحیح و صحیح البخاری و در ساله و ابن عباس گفته نیست هجرت بعد از فتح و لکن جهاد
 و نیست و این حدیث مرفوع متفق علیه بوده و همچنین بر سهله هجرت و در کتاب
 و دلیل الطالب بروچی بسوط است که در آن متفق و بلاغ باشد و در حدیث ابی موسی
 اشعری مرقوم آمده و هر که قتال کند ما نحن خدا یا ابا باشد این قتال در راه خداست
 و این نیز متفق علیه است و در حدیث عبد الله بن مسعود است مرفوعاً قطع نمی شود هجرت
 تا قتال کرده می شود و دشمن ما و ما و النساء و صحبه و اهل و عیال و اساس
 متفق و نافع مولی ابن عمر گفته فارت آورد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بر
 بنی المصطلق و آنها غافل بودند و پس گشت مقاتله آنها را و بندگان و فرزندان شان گفت

حدثني بذلك ابن عمر متفق عليه واین دلیل است بر جواز قتال با کفار قبل دعا بسوی
 اسلام اگر دعوتش بایشان رسیده است بدون انظار و این اصح سه قول است درین مسئله
 و هم در آن دلالت است بر جواز اشترقاق عرب و یراک این گروه از خزاع بود و خنزاده
 عرب اند و جویریہ در یمن غزوہ بدست آمده و بزرگ گفته آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 چون بر حیشہ یکے را بر میبخت و صیت می فرمود او را در خاصه اش بتقوای خدا و با مسلمانان
 که همراه اویند و می گفت غمرا کنیہ بنام خدا و راہ خدا و یکشیدہ کسی را که کفر کرده است بخدا و جہاد
 کنیہ و خیانت نہ نمایند و عداوت بشکنیہ و مثل سازید و یکچہ را نکشید و چون بہ بینہ دشمن خود را
 از مشرکان پس بخوان آمان را بسوی شخصیت ہر شخصیت را کہ اجابت کنند ہنوز بخوان
 آمان را بسوی اسلام اگر ہنوز قبول کن و با زمان از آمان باز بخوان بسوی تحول
 را خود بسوی دارم جاہلین و با شد از برای ایشان یکبارہ از برای مہاجرین است و ہر
 ایشان باشد آنچه برانہماست پس اگر ایا کنند از تحول از خانہا سے خودشان خبر کن ایشانرا
 کہ ہوا عراب مسلمین باشند و جاری شود بر ایشان حکم خدا چنانکہ بر دیگر مؤمنان جاریست
 و در غنیمت و فئی ہر چہ شئی ایشان را نبود مگر آنکہ جہاد کنند ہما و مسلمانان پس اگر ایا کنند
 جز یہ خواہ از ایشان اگر اجابت نمایند قبول کن یا زمان و اگر ایا کنند و خواہ از خنزاو
 متا کہ کن و چون محاصرہ اہل حصنہ کنی رخواستہ کنی کہ دسہ خدا و دسہ نبیہ از برای ایشان
 مقرر کنی پس کن و لکن دسہ خود و یا ران خود کن زیرا کہ شما اگر دسہ خود و اصحاب خود بشکنید
 آسان تر است از آنکہ خفر دسہ خدا و رسول و نمایند و چون خواہند کہ بر حکم خدا فرو آورے
 کن یکہ بر حکم خود فرو آور تو نمیدانی کہ حکم خدا را در بارہ ایشان بر سے یا نہ اخراجہ مسلم و خواہ
 این حدیث درازی بسیار می خواہد در مسک اختتام ذکر بعض احکام رفتہ بدان رجوع باید کرد
 و کتب بن مالک گفته آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم چون ارادہ غزو می کرد تو رییہ بغیر آن
 می نمود متفق علیہ و شمعہ سکندر کہ با شتر قیان حرب داشت و در خیمہ گویند و در غرب داشت

و تعقل گفته نشان بن مقرر بیان کرد که با رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم حاضر می شد
 اگر در اول روز نمی جنگید تا آخر قتال تا نزدال شمس و هبوب ریاح و نزول فطر می نمود
 نزد احمد و ثلثه است و حاکم صحیحش گفته و اصلش در بخاریست و از مصعب بن چهارم
 پرسیده شد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از بخون زدن بر شرکان و فزنان بزنا
 و اطفال می رسند فرمود همد منهم متفق علیه و این حدیث مخصوص عموم احادیث است
 از قتل زنان و کودکان باشد و گفته اند گفته اند آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم مردی را
 روزی بر پیر و شد و بود فرمود برگرد من و در از شرک نمی خواهم مراد او مسلم و ظاهر
 قرآنی نیز همین است ولیکن نزد ضرورت روا باشد چنانکه از آیه دیگر معلوم شده و این
 حاصل میشود جمع میان روایات و گفت ابن عمر آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم را در بعضی
 دید و بر قتل زنان و کودکان انکار فرمود و این متفق علیه است و گفته اند آنحضرت صلی
 الله علیه و آله و سلم فرمود بکشید پیران مشرکین را و باقی دارید شرح ایشان را و تفسیر شرح
 و جوانان هر دو کرده اند و مقابل شرح با پیران خوانان تفسیر اول است و این استبصار
 اسلام باشد و حدیث نزد ابو داود است و ترجمه تفسیرش کرده اند از حدیث کرم الله وجهه
 که یکبار خواستند کفار روزی مراد او البخاری و اخراج او و مدعیان کفر
 گفته این آیه در حق ما شرا نسا فرود آمده است یعنی و لا تلقوا ابائکم الی
 التهلكة و این سخن بطریق رتوبه کسیکه انکار محل بر صفت روم کرده اند و آنکه در آیه گفته
 مراد او الثلاثة و صحیح التی صلی و ابن حبان و المحاکم و ابن عمر رضی الله عنهما
 صلی الله علیه و آله و سلم آورد و که نخل بنی نضیر را سوخت و قطع کرد و متفق علیه و در حدیث
 بن حسانت مرفوعا وارد شده که خیانت کنید یعنی در اموال غنائم چه غولای یعنی خیانت
 نار و عارضت بر اصحاب خیانت در دنیا و آخرت اخراج احمد و الذی فی
 ابن مجاهد و از حدیث عوف بن مالک ثابت شده که آنحضرت صلی الله علیه و آله

معلوم شد که امر ساسانی کفر و ادراجال مغوی بسوی امام است تا جریبه در باب اسلام
 و مسلمین صلح نماید بعل آرد و ابوسعید خدری گفت رسیدیم بسیار روز و اطلس و اینهارا
 از وراج بودند پس تخرج کردند از رفتن نزد آنان او تعالی این آیه فرستاد و المخصنات
 من النساء الا ما ملکتم ایما نکما اخوجه مسلم و این دلیل است بر فتح نکاح مسیه و
 جواز وطنی با وی قبل از اسلام برابر است که کتابیه باشند یا وثنیه بنا بر عموم آیه و این بسیار
 وثنیه بودند و دلیل بر اشتراط اسلام نیامد و این عمر رضاعه معنا گفته آنحضرت فوجی
 بسوی بخند فرستاد و من درین فوج بودم شتران بسیار غنیمت کردیم هر یک را ده بعیر و
 سهم آمد و یک یک شتر بطور تفصیل دادند و این متفق علیه است و در آن ولایت مست
 بر جوار و زیادت بر سهم اگر امام در آن مصلحت بیند و تمام ابن عمر گفته که روز جبر و سهم بسوار و
 یک سهم پیاده داد و این نیز متفق علیه است و لفظ بخاری راست و نزد ابو داؤد و این
 لفظ آمده که مرد را با اسپ اوسه ششید و دو پیاد و یک اسب و این ارجح است
 در آنکه ششیل بر زیادت غیر ششانی است پس قولش واجب باشد و تاویل روایت دوم نیست
 که لفرس الفارس سمان یا آنکه پیشتر و دوم بود پس سهم مقرر شد و حسن بن یزید
 گفته آنحضرت صلوات الله علیه و آله و سلم را شنیدیم می فرمود است نقل مگر بعد از شش با و ا
 احمد و ابی داؤد و صحیح الطحاوی و عقیب بن مسلم گفته حاضر شدم نزد آنحضرت صلوات
 علیه و آله و سلم و تفصیل کرد در هدایت غزو و بر بیع و در رجعت بثلث و این را ابو داؤد و ارجح
 کرده و این جابر و صحیح گفته و هم حاکم و ابن حبان تغییرش نموده و لفظ ابن عمر در حدیث متفق علیه
 این است که تفصیل می کرد آنحضرت صلوات الله علیه و آله و سلم بعضی سوار را و بعضی افسران
 سوانی قسمت عامه حبش و نرض از تفصیل تشبیه مقاتله در قتال است و این نمی باشد مگر
 قبل از احراز غنیمت چنانکه گوید من قتل قتلا فله سلبه چه این قول داعی مجاهدین
 بسوی نکایت در اسارت آری اگر امام قبل از وقوع قتال گوید که هر مجاهد که چنین و چنان

کند او را غنیمت بعد از احرار و قبل از مستقیمین و چنان باشد این دو حکم تقبل است
 چنانکه گوید هر که رسید به درگاهش و از چنان دهم و اما اینکه امام بعد از احرار غنیمت بعض
 مجاهدین را بر بعضی بگزیند و هیچ فائده و نفعی در آن نباشد پس این کار دور از عدل
 با مورد است و از انصاف نیست زیرا که غنیمت حق بکسانست ایشان بعضی و در بعض
 در آن یعنی اللهم الا ان يكون الناصب ينصيبه او بعضه بعد من عمر گفت
 که در سخاوتی بعل و غنیمتی رسیدیم و می خوردیم و بر نمی داشتیم و این نزد بخاری است
 و ابو داود و زیاد کرده که گرفته نشد از آن جنس خمس و صححه ابن حبان و لفظ عبد الله بن
 ابی اوفی نزد ابو داود این است رسیدیم بطلحای روز خیر پس مردی می آمد و بقدر ابر
 کفایت از آن طعام گرفته بازی گشت ابن جابر و دو حاکم گفته این حدیث صحیح است
 و در دفع بن ثابت گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود هر که ایمان دارد و بخت او
 روز آخرت وی بردا بگوید که از فیلی مسلمانان باشد سوار نشود تا آنکه لاغرش کرده باز پس
 و بد و زجامه را از مال غنیمت نشان بپوشد تا آنکه کنسه ساخته باز گرداند اسخ بجه بعد
 و ابو داود و الدانهای و مسالیه لا باس به و ابو عبیده بن الجراح شنید که رسول خدا
 صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید امان می دهد بر مسلمانان بعض ایشان را بنزد این شبیه
 و احسن و لکن در سندش ضعف باشد و یکسانی از حدیث عمرو بن العاص باین لفظ است
 کرده که امان می دهد بر مسلمانان ادنای ایشان و در صحیحین از طایفه مرتضی باین حرف است
 که در مسلمانان یک است سعی می کند بدان کترین ایشان یعنی در قدر و ترسب و آبن با جسم
 از وجه دیگر لفظ و یحیی علیه السلام فضا هم زیاد کرده یعنی امان می دهد در وزیرین ایشان و
 حاصل جمله الفاظ یک است و در صحیحین از حدیث ام هانی آمده که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 فرمود خدا اجزائش اجزاست یعنی هر که را تو امان دادی و کسی ما هم او را امان دادیم پس این
 زن هم صحیح باشد و این سند گرفته که امان زن جمع علیه است و جمهور امان عبد نیز جائز است اگر

سلمان حبیب و یمنون و آن عمر از آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم شنیده که می فرمود و بیرون
 نواهم کرد و بیرون رفتن و نواهی را از جزیره و عرب تا آنکه جز مسلم دیگر سرانگیزیم و خلافت و تفسیر
 جزیره عرب و درست اینجاست که این جزیره و بارت است از مجاز و آنچه متصل است
 و ذکر مجاز و در بعض اخبار از باب تنصیف بر بعض افراد عام است از وادی تنصیف زیرا که
 در اصول متقرر شده که عمل بمطابق القاب جائز نیست ایما مگر نزد و قاف و لذا مجاز و آل
 بر آنکه غیر آن از مواضع جزیره مخالفت است بمفهوم لقب خدا احوال الصواب الدینی
 التعالی حله و در اصول منصوص شده که هر چه مغوش لغت است صلاح تنصیف نباشد
 بلکه ذکرش از باب تنصیف بر بعض افراد عام بود و فلیکن ذلك علی ذکر منک و کلام دیگر
 شکرین درین باب حکم اهل کتاب است مثل مجوس و جز آن چه حدیث لا یجتمع دینان
 فی اراض العرب قاصد است باخرج هر مشرک و کافر از تمام جزیره عرب چه یمن و چه
 جز آن و آن عمر گفته اسوال بنی تفسیر از چیر س بود که خدا بر رسول خود نبی آن کرده و
 مسلمانان بخیل و رکاب بران ندیده و این خاص با آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم بود
 ازان نفقه یک سال بر اهل خود صرف می کرد و آنچه باقی می ماند در کرایه و سلاح صرف
 می ساخت و ساز و برگ راه خدا و بیل می نمود و متغی علیه مکراد و سلاح آلات جنگ
 و کرایه و اب و اسب و شتر و جز آن معاذ بن جبل گفته نمبر را با رسول خدا صلی الله علیه
 و آله وسلم غزا کردیم و گوشتند ان یافتیم آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم پاره ازان غنم وریان
 ما تقسیم کرد و باقی را در غنم گذاشت و این نزد ابو داود و دست و رجال شدش لایس بهم شدند
 و از ابو داود آمد که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرمود من مدتی شکم و قاصدان را
 حبس نمی کنم ما خود چه ابو داود و النخائی و صحیح ابن حبان و در حدیث ابی هریره است
 مردی هر قره که شما آنجا آمدید و اقامت کردید و زان سهم شماست و هر قره که حصیان خدا
 رسول صلی الله علیه و آله وسلم کرد و خمس آنجا اول از براسے خدا و رسول است و باز شما راست

سراوا مسلم و این حدیث دلیل است بر عدم وجوب خمس در ثمنی ابن منذر گفته که آنسلم
احد اقبل الشافعی قال بالخمس فی الفیق

باب در بیان جزیه و هر چه

عبد الرحمن بن عوف گفت جزیه گرفت آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم از نجوس بجز و این نزد بخاریست
و او را طریقه دیگرست در موطا که در آن انقطاع باشد و قاصم بن عمر بن خطاب و انس
بن مالک و عثمان بن ابی سلیمان و غیر هم گفته اند که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
خالد بن ولید را بسوی الکیدر و دوه فرستاد ایشان او را گرفته نزد آنحضرت صلی الله علیه و آله
و سلم آوردند خون او را حقن کردند و نگا بر داشت و نریخت و بر جزیه مصاحبه کرد و او را ابوداؤد
و در حدیث مغاوی بن جبل است که فرستاد مرا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بسوی بنی و
امر کرد که از هر عالم یک وینار را بر آید آن معاقری است نام اخراج اید او و النساء
و ترمذی گفته حسن است و صحیح ابن حبان و الحاکم و تاج الدین عمر و مزنی از آنحضرت صلی الله
علیه و آله و سلم روایت کرده که فرمود اسلام بالامی شود و بالا کرده شده اخراج اید او و النساء
و در حدیث مرفوع از ابی هریره آمده که ابتدا گفتید بیو و نصاری را باسلام و چون سکه را
از ایشان در راه ببینید مضطر بسوی اشیق طریق کنید و او را مسلم و سوزین خرمه گفته بر آن
آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در سال حدیبیه و ذکر کرد حدیث را بطله و در آن این است که
هذا ما صالحه علیه یحیی بن عبد الله سهیل بن عمرو و حلی وضع الحرب عشر سنین
یا من فیہ الناس و یکف بعضهم عن بعض اخراج اید او و در حدیث در بخاریست
و بعض این حدیث را مسلم از حدیث انس آورده و در آن این است که هر که از نزد شما پیش
باید او را باز گردانیم و هر که از ما نزد شما رود او را نزد ما برگردانید گفتند آیا چنین نبویم که
رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود و هر که از ما بسوی آنان رفت او را خدای تعالی
دور کرد و هر که از آنان نزد ما آمد نزدیک است که او تعالی از برای او سه فرسخ و خمر بگرداند

و این عمر رضی الله عنه از آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم آرد و ده که هر که معاود را کشت و سه
 هجری بهشت نشد با آنکه بولیش از راه چهل ساله یافت می شود و این نزد بخاریست و درین اوله
 اوج دلالست بر جواز عمد و صیانت آن و بر جواز صلح با کفار و جواز مصاحبه با رجا
 که که مسلمان شده آید و مختص بحالت صنف مسلمین و ظواهر کفار بر اهل اسلامست و در وقت
 مکمل این حالت و مثل اوست معاود بر مالی که مسلمانان بمشربکان و هند چنانکه امر وزیر و ساسی
 مسلمین هند در کشتن بکام بر طانیه شلا او دخی می سازند و نیست دلالست و درین احوال
 با آنکه صلح بر زیاد از ده سال رد نیست بلکه مرجع در تقدیر مدت بمسوی ساسی امام و دیگر
 مسلمانانست که همراه امام باشند قلیل بجز آنکه صلح بمسوی در مدتی برود و سال احوال
 سلامت در آن هنگام در همین قدر صلح بود و کیف که قرآن و حدیث صحیح از یکجا و صلح
 حلی الاطلاق پس تقیید بر مدت معین محتاج دلیل باشد و مجرب فعل و در واقعه از وقایع
 صلح انتهای بر مدعایست و چون سفک و مار و شک حرم و منب اموال مترتب بقض
 همدست پس ضرورتست که سبب از اسباب از هر فرد و فرد واقع شود و این سبب نه تنها بشارت
 نقضست بلکه منجلا اسبابش یکی رضا بقض ناقض و عدم انکار بر و سه و بی اوت او فصل
 اوست حاصل آنکه لابدست از سبب که قائم مقام بشارت باشد و نقض خواهد رفت
 محقق باشد خواهد آنجا فاده مفاد و رضا کند.

باب در بیان قسمت اموال مشترکه

قسمت اموال مجتبه مسلمین از رسم و خراج و ساله و جزیه و صلح و جزآن موقوف بر راهی امام
 مایلست که ناصح رعیت و با قول جمعی باشد در صلح مسلمین بر امام آنرا در بیان رعایا
 بقدر کفایت هر یک تقسیم نماید و قدریکه بکار دفع دشمن از مسلمانان آید بنا بر حوادث و غیر
 ساز و دورین باب سلوک طریق مسلمین که سلف صاحب سالکش بوده اند لازم حال امام نیست
 بنا بر احوال مختلف باشد با اختلاف از من و اماکن و اشخاص پس اگر بیند که صلاح در تقسیم

اموال معتد و بیت المال در هر سال است هر سال قسمت کند و اگر بنید که مصلحت در تقسیم بهر
 بایر رفته یا هر یک در دست همچنان نماید و آنچه بعد ازین فائش ماند آنرا در متاجره کفر و فتح
 و باز کفر و کثیر جهات مسلمین و کثیر جوش و خیل و رکاب و کراخ و سلاح بکار برد چسب اصل
 اصل در دفع فساد و جلب مصالح همین تقویت جوش اسلام و کثیر افواج ایمان است عدل
 در رعایا و عدم جور بر برابری و قبول از محسن و تجاوز از ادوسی یکیه از اعظم موجبات تکثیر بیت المال
 و توسیع دائره خیریه الاشغال است و این منتهی استقرای احوال جمیع دول اسلام و کفر معلوم باشد
 و هیچ پادشاه عدل در رعیت نکرد مگر آنکه باضعاف مضاعف آنچه بجا میجو خود بدان سیر
 رسیده با سلاست که در عدل از انتقام رب عزوجل و رین دار و در آخرت است و عادت
 الهی بحق نظام ظلم و خراب بنیان جور و بدم اساس ستم جاریست تا آنکه دول ظلمه از عظم
 عجز از برای معتبرین و اهل زواجر از برای متزجرین است و لایست که نظامان و تنگنا
 رکال و خط خدا نازل می گردد و هر که فطنت و اعتبار و تفکر و ادب و حلول این بلایا را می شناسد
 دیگر که نظر در کتب تواریخ و خسته ازین ابواب آنچه قافیه محببت بسیار دیده حاصل
 آنکه ظالم نخواهد گشت که در خسران دنیا و آخرت افتاده اند خسران آخرت ازین شعله بیت
 خدایه و رت و انج و معلوم و خسران دنیا این است که اگر تشبیه نزار از دولت دست بهم داد
 هر دم از رعیت بر حالت که در خوف و نقص و تحیل و درخت باشد و لایزال متوقع زوال ملک
 در هر وقت بنا بر جو یکبار رعایا کرده است می ماند و برابرا منطوق بر بنفرض او و وی منطوق
 بر بنفرض رعایا است و تناقص اموال و خراب بلاد و ملک رعایا و فقر انبیای ایشان منضم
 این حال پر ملال است غرض که در هر سال و ماه که قمار این اندیشه و پابند این نقص و زوال
 باشد اجریان عادت آهی از قصم و هلاک ظلمه در ایسر مدت و اقل ملوک در مدت اشد ایشان
 در بطش و اکثر ایشان در ظلم باشد غالب همین است و خلافتش ناد و این ظلمه دین و دنیا را
 بالوک عادلین با رعیت و سلاطین مجبورین نزد بریت که متع بلذت عدل بالذات عیش صافی

از کفر زنا و فی کلمه در هر دم از چویش بر خود ترسان و از سوط اتقا مش بر جان و مال خویش
 مرزاان بوده اند که امر مناسبت است و لوله یک من ذلک الا الامن من عقاب الله
 و اعطاه بل الحاح فی توبه و جریل افضاله و ما وعد به العادلین فی الاخره
 ملائین رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب بشر آری هم بر آنکه وضع شده
 کعبه و منتهی در آیه و دنیا بر و جواهر و تشنه و متنه و نفس درین محل مبارک بمینست که اگر کفر
 است که در حق شان کرمیه یوم میجی جایهانی تا سر جهنم و تکی می با جباه و سر و جباه
 و نظایر می هر ارد شده و نزد ما هر کز این احوال را گرفت و در مصالح مسلمین صرف کند و به
 مفاسد و عداوت را از اهل اسلام دفع سازد و بروی باکی نیست و آنچه وال باشد بر مش
 اند و صرف نیاید چنانکه علامه شوکانی بسط کند درین مقام در شرح شفعه و پیر و الا کفر
 شرح در رفرموده اند و اما اسوال ساجد پس اگر از جنس اوقافی است که مقصود بر آن حصوا
 خلافت و مرزاان از برای درستی عمارت و خدمت زنده و رندگان آن بنابر قلا و است
 تدریس علوم است شک نیست که از اعظم قریب باشد و هیچ مسلمان را اگر فتن این مال را
 و اگر از جنس اوقاف است که از برای مجوز و خیرت میا کرده اند پس شک نیست که از عداوت کفر
 و اگر از برای مسلمات و کلا خیرت است اضاعت مال بیش نیست و واضح آن مقصود
 خداست اخذ آن و صرفش در مصالح مسلمین از باب قیام بدو واجب باشد کیست نه
 منکر و موقوفی اضاعت مال که بر لیل صحیح الا ان نهی آمده و اما اسوال موقوف بر شاه جید
 پس حکم آن نیز حکم مال ساجد است و واضح آن نیست مصلحت است امام بابا بر که قبور را
 زخرف و پختن امور باز دار و واجدات مشرفه را با خاک برابر سازد و مگر آنکه بگوید اے عام
 اندیش دست طبع تغییرش برست نباشد که درین حالت بشرورت اخضا س نظر کند و این
 شریعت مطهر و معلوم است چنانکه ثابت شده که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم مانع شده
 را از شاد و دلوان قما ماحد متعهد بکفر است البت علی فی احادیث

و چنانکه در حدیث دیگر آمده لا یحدث الناس ان یقتلوا صحابه و چنانکه صریح نبوی
صلی الله علیه و آله و سلم درباره تألیف مؤلفین و سکوت از فرط کثرت منافقین معلوم است
حاصل آنکه هر که این شریعت مطهره را پنداند باید و شاید بر سر شناسایی و اندک بنای این
ملت حقه جلب مصالح و دفع مفاسد است و قد کان هذا ایدین رسال الله صلی الله
علیه و آله و سلم و هجیدای فی جمیع شعبه لا ینکدر لک الا من لم یحفظ من شریعت
بطائل عالم عادل و سلطان عادل و قاضی قاضی و فاضل فاضل است که تشبیه این اصل را اعظم
مطیع نظر خود گردانند و آن عقوبت بمال پس اولی مقتضی جزا است از آنکه لکن مخالف اولی کتاب
است که قاضی بحرست مال آدمی و خصمت او است و لائق در بنحو مقام آنست که در
بروز کند و در هر چه دلیل دارد شده آنجا تا دسیب بمال جائز دارد و در جائی که دلیل نیامده آنجا
درست بگرفتن مال کسی دراز نکند زیرا که در این جواز بر خلاف قیاس این شریعت غرارت
و شرع شریف مصحح است بعقوبت هر گناه از ذنوب چه در دنیا و چه در آخرت پس هر که او را
تری بدین خود دارد و او را لائق است که مومن را که در آن عقوبت بمال واقع شده و از قول یا
مثل شارع ثابت گردیده آنها را فراهم آورد و نزدش واقف گردد و در شرح منتهی زیر کلام
بر حدیث سخن آخذ و ها و شطر ماله یجمع این مواضع پر ختمه و حضرت را در ماجد
دام عهده در رساله قصاص و جزا بیان شده است

باب در بیان سب و رجم

ابن عمر رضی الله عنهما گفته مسابقت کرد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در میان اسپان لایق
بینه و او باید آنها را بود نهایت آن شینه الودع و مسابقت کرد میان اسپان غمیر لاغر و ثقیه
تا مسجد بنه زریق و بود ابن عمر بنجد که کسی که اسپ و او امید منتفق علیه بخاری زیاده
که سفیان گوید از حنفیة ثقیه الودع پنج یا شش میل است و از ثقیه تا مسجد مذکور یک میل و
حدیث و دلیل است بر جواز مسابقت و بر آنکه این حرکت نه از باب عیب است بلکه از وادعه

ریاضت محمود بنابر تفسیر بر مقدار غرض است و این را درست در میان استجاب است
 و هم ابراهیم عمر رضی الله عنهما آورده که سابق است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در خلیف
 و او قرح را در غایت و قرح مع قاح است مراد اسپ کمال السن است و این را ابو داود و
 احمد اخراج کرده و ابن جبان صحیح گفته و در حدیث ابی هریره است مرقه ثانیست سبب مکرر
 خف یا نضل یا ما فریسه و در تتر و تیر اندازی و اسپ و دانی و این را احمد و ترمذی روایت و
 ابن جبان صحیح نموده اند و هم ابو هریره از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آورده که هر که دهن
 گرد اسپ را میان و اسپ را منون نیست انا که سبوق گرد و لا باس به است و اگر اسب
 قمار باشد مراد او احمد و ابو داود و اسنادش ضعیف است و عقب بن عامر آنحضرت صلی الله
 علیه و آله و سلم را شنید که بر منبری فرمود آگاه باشید که قوت در آیه واحد و الحمد ما استطعتم
 مع ای قری است این حرف بار فرمود مراد اسپ

کتاب الاطعمه

اسل در هر طعام و شراب حل است ما دام که نشسته تحریم آن وارد نشده چنانکه اول کتاب و
 سنت بران و ال است ابو هریره رضی الله عنهما از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آورده که
 اکل هرزی ناب از باغ حرام است مراد او مسلم و هم مسلم معنی این حدیث را از حدیث ابن عباس
 رضی الله عنهما بلفظ منته آورده و هرزی غلب را از طیر زیاده نموده و جایز گفته نمی گوید رسول خدا
 صلی الله علیه و آله و سلم روز خیر از کرم تمر الجیه و اذن و او در کرم خیل و این متفق علیه است و لفظ
 بخاری تخصص است تا حدیث و تحریم ممر الجیه بحد قوا تر رسیده بصحت پیوست و حدیث علتش
 ضعیف است تا ابن ابی ادنی گفته نزار که دریم همراه آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم هفت فرسوده
 ی خوردیم تلخ را و این نیز متفق علیه است و از انس و رقصه خرگوش آورده که فریاد کردیم او را و فرستاد
 سرین آن فرسوده آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم پس قبول فرمود اسخا حه التیخا من متفق
 این دلیل است بر حلت اکل خرگوش و درین باب حدیثی است و دعوی که است اکلش

مقتدر دلی است زیرا که حکم شرعی است و عدم اکل آنحضرت از وی صلاح و ولایت نیست چه
عدم اکل گناه است بنا بر امری جلیله می باشد و امور جلیله از براسه است شرع نبود چنانکه در اصول
مقرر شده و طباطبائی بشرح مختلف است بسیار است که یک نوع را از انواع محرم می خورد و نوع دیگر
را نمی پسندد و بعضی مطلق محرم را نمی خورد همچنین جال سائر طعامات و ادوات است که یکی را
پسند و مطبوع است و دیگری را نمی پسندد و کرده و از برای حلت کدام شئی اکل آنحضرت صلی الله
علیه و آله و سلم شرط نیست بلا خلاف پس قول بکراهت اکل از نبی بلا دلیل است ابن عباس
گفته شئی فرمود از کشتن چادر بارگس شدند و هر بد و مورچه و صرد و سوا و احمد و ابی داؤد
و صحیح ابن حبان و نهی از قتل و دلیل است بر حرمت اکل اینها ولیکن درین استدلال
بحث است و ظاهر تحریم اکل نخل است ابی حاتم و ابن ابی عمیر گفته جابر را گفته گفتار یعنی بخور
صید است گفت آری پرسیدم که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم گفته است گفت نفسم
را و احمد و اهل السنن و صحیح البخاری و ابن حبان و حدیث او یا کمال الضبیع
احمد ضعیف است معارض این حدیث صحیح نمی تواند شد و گفتار را در اندان نباشد و اگر
ثابت شود مخصوص حدیث ذی ناب باشد و چون ابن عمر رضی الله عنهما از آن گفتار یعنی غارت
که بکندیش ساهی خوانند پرسیدند گفت فلان اجل فیما اوصی الی محمدا الا ینه پیرے نزد
ابن عمر نشسته بود وی گفت ذکر کرده شد تمفذه نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود بیک
از پلید است اخوجه احمد و ابی داؤد و اسنادش ضعیف است بنا بر جرات این
شیخ و شاید ارجح نبش است و هر غیث حرام است لفقاهه عز وجل و یحرم علیهم الخبث
مگر آنکه ضعف این حدیث بحسب زعم خطابی بروحی ثابت شود که ساقط از وجبه اعتبار گردد
و از ابن عمر آمده که منکر کرد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از جلاله یعنی و ابی نجاست غار و او
شیر او اخوجه اهل السنن الا الذنائی و حسنه الترمذی و جلاله عام است از شتر و
گاو و گوسفند و مایگان و در رد و استیسی نمی از رکوب جلاله آمده و اختلاف است در طهارت لبین جلاله

بمشور بر طهارت اندنا را که احتمال سحر است و اولی در تقریر طهارت احتمال است که چنین
 گویند یعنی که شایع حکم نجاستش کرده بود و آنم در حقیقت باقی نماند پس ظاهر است چه حکم
 نجاست عذر عقید بنذر بودن اوست متجاوز از حد و کشت مذره مانند و صندل اگر
 یکبار و عوی کند که نجاست با وجود ذرات آب آنم و صفت باقی است و سیل بیار و در
 آنکه مار و حشی از ابی قتاده و در حدیث متفق علیه آمده که خوردن از آن رسول خدا صلی الله علیه
 و آله و سلم حاصل آنکه خوراکش حرام است و در حقیقت حلال و این راجع علیه و خلاف آنرا
 تا وقت آمدن و آداب است ابی بکر گفت و فتح کردیم اسپ را بر سر آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 و خوردیم آنرا معتقی علیه پس مالک آنم آب حلال باشد و عدم ذکر تل باکی فرس در آب
 مستلزم عدم حلی نیست و همچنین ذکر بعضی منافع و خبیل نانی بعضی دیگر نباشد حدیث عالم
 درین باب که نزد ابی داود و ابن ماجه است قوت معارضه حدیث صحیحین ندارد و آنکه جابر
 از صفای که خیل آنرا کیسه بخاری را برد و در سبزه ها روید و در قلعی و خطابی و سبزه کن
 و ابن عبد البر و غیر هم برده اند و تعقیقش کرده پس ترجیحش ضیق عطن میسر نیست و حدیث باب
 موافق اصل است و هو الحلی و ابن عباس رضی الله عنه گفته خورده شد و سب یعنی سوسما
 برانده آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم و این متفق علیه است و در روایات دیگر نیست از
 آنکه شام و کجا اخراج اسد اود و در صحیح مسلم است که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 از شام کردان الله غصب علی سطص می اسامیل فصحی و اب و لا اداری
 لعل خدا اسما نهی حقیقه و ترجم است مگر آنکه در صحیحین از جابر از صحابه اذن نبوی
 باکی ضب ثابت شد و فرمود کلی الا فانه حلال و لکن لیس من طعامی پس این
 حدیث ساری نیست از حقیقت بسوی مجاز باشد و هر آنکه حدیثش ترد و آنحضرت صلی الله
 علیه و آله و سلم فرمود است در اطفال پس حدیث احلی لک و مستند اود و ما من مسخحات
 اوست و در کتب متفق از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم نیز نه است نشد و اما کل تراب

پس از آنکه ویلیک نیامد و لکن چون از اسباب علل مسببست و از آن احوال نیزه
متاخر می گردد و او تعالی از قتل نفس نمی فرمود و لهذا از آن نمی کند عبد الرحمن بن عثمان
گفته طیب از آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم پرسید که شفع یعنی خوک را که بندگان میزدند
نامند و در دوا بیایند پس از قتلش نمی کرد احدی جدا می رخصت و الحاکم و در خودن بخار
بابتها را آنکه اکل طعام که در آن صحیح و مجزوم مشترک از کرده است درین حال اگر چه فی نفسه
مکروه نیست اول استعاره آمد بعضی متفقین تغییر دادن اکل است و بعضی متفقین جواز اکل است
و عدم کراهت و احسن آنچه در جمیع گفته اند آنست که این اکل مختلف با اختلاف اشخاص است
هر که ابر جان خود و ثوق بعد تمشوش خاطر بقصد و نی باشد او را مکروه نیست و هر که چنین نبود
او را جناب اولی است و حدیث اکرمی العین نزد حفاظ موضوع است کلمات نبویه
بر بچه قالب ریخته نمی شود و غالباً وجود این قسم احادیث در کتب قصاص باشد که صحیح را
از باطل نشناسند فصل شاک نیست که شرب خمر از کبار عظیمه است و احادیث و الیه بر کبر
بودن خمر بسیار است همچو حدیث لاید خل الجنة مد من خمر و خوان و چون هر محرم و حرام
نیست حکم بنجاست خمر بنابر درست بی دلیل باشد و لایسا نزد می نویشان جا نیست و در صدر
اسلام مستطاب غیر مستحب بود بلکه از اطلب طایبات و احسن مستلزمات می شمردند و میان
حیث شئی و آتخانش ملازمه نیست تا مسامی از برای استغاث با ده بدست آید بلکه
مستحب است از حبس بعضی حبس است همچو حفاظ و خوان نه خمر و میسروا زلام و انصاب که در آه
ذکر است با آنکه بر همه حکم بر حبس فرموده و سخن بر مسکرات پیشتر درین کتاب گذشته -

باب در بیان صید و ذبائح

ابو هریره گفته رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود هر که سگ گرفت جز سگ ماشیه و سگ شکار
و سگ گشت کم شود از اجزا و هر روز بمقدار یک تیر اط متفق علیه و حدی بن حاتم گفته رسول خدا
صلی الله علیه و آله و سلم فرمایید چون بفرست سگ خود را و اگر کن نام خدا بروی اگر نگاه داشت بر تو

در ریخته شتار این پنج کن از ادا گیر نیستی گشته است و از ان نخورد و این نخور را اگر
یانی همراه سگ خود سگ دیگر را و حالا گشته است از این نخور چه تو نمیدانی که کدام یک
از گشته است و چون تیر خود میفکنی نام خا ایا دکن و اگر غائب شد شکار از تو یک روز و یک
در آن مگر اثر تیر خود پس بخور آنرا اگر خواسته و اگر یافته که در آب غرق شده است پس نمود
متفق علیه و گفته اند از سلم است و حدیثی از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم سوال از عمر بن
کوفه نمود چون برسد بجد آن بخور و اگر برض رسید است و گشته پس و قیده است نمودن ایا
الخضاری و مسلم بنی و در حدیث ابی ثعلبه ششنی آمد و چون تیر انداخته و غائب شد از تو
در ریخته است از این نخور ادا گیر نباشد و اما و اما مسلم و زود تریزی آمده که نمی کرد رسول خدا
صلی الله علیه و آله و سلم از اکل صید مجوس و لکن دلیل بر عدم اکل صید کلب مرسل کافر قائم
نیست و تکلیف یعنی تعلیم است پس صید جله جوارح مکتبه حلال باشد و تخصیص بعض
جوارح نه بعض دیگر بلا وجه است و در حدیث عدی آمده آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم را
از صید بازی پرسیدم فرمود آنچه بر تو نگا دارد بخور و هر چه در بحر مرد یافته شود و هر سبکی
باشد حلال است و اما که طافی خود و اعتبار بودن سورت بسبب از صنادید بسبب جزای
یا القای بکری و چه است و حدیث ما القی البحر و جدر عنه فكله دال بر اختصار اکل
هر دو امر نیست و لهذا در حدیث دیگر بمقابله اش و ما وجدته طافا فلا تأکله آمد حاصل
آن که حرام از صید بحر طافی نیست بآنکه حدیث القاسم بحر اکابر حفاظ مثل احمد و بخاری
و غیره با ضعیف گفته اند و صید بحر چنانچه غیر صید برست و لهذا در تحلیل صید کیست دیگر احتیاط
صید کیست ازین هر دو نوع و احلال است و صید آن و دیگر حرام و حق آنست که هر حیوان بحر و
حلال است بر هر صورت که باشد اهل لکه صید البحر و من الطیئرها ما صاده و الحلال
میگفته نصرت دین باب من جاء نابذ لیل یصلح لخصص هذا العموم قبلنا
ما انتهی منی الله عننا گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم را گفتند که قومی ما را گوشتهای

بنیدیم که بران نام خدا ذکر کرده اند یا نه فرمود شنا نام خدا بروی برید و بخورید و این نزد بخاریست
 بر این نص است بر حلت ذبیحه کافر و عدم اشترط اسلام در ذبح خواه ذمی باشد یا غیر او و اگر
 اگر درست از ذکر نام خدا بران و عدم اهلالش از برای غیر او تعالی بچیز ذبح از برای او نشان
 و بخوان چنانکه شرک نشان کلمه گو از برای او لیا و صلحاء اهلال و ذبح می کنند و بخاریست
 که کافر بزیحیه نام خدا نمی برد و در قرآن آمده و لا تأکلوا مما لم یذکر اسم الله علیه
 و فرمود فکلوا مما احسن علیکم و اذکر ذ اسم الله علیه و آنحضرت صلی الله علیه و آله
 و سلم گفته ما انصر الهم و ذکر ذ اسم الله علیه زیرا که این حجت وقتی تمام می گردد که علم بعدم
 ذکر کافر نام خدا بر ذبیحه حاصل باشد و در حدیث متقدم حاشیه دلیل بر عدم اشترط تسبیح
 مطلقا نیست بلکه بر عدم اشترطش نزد ذبیحه است و حدیث ذبیحة المسیم احلال ذکر
 اسم الله او لم یذکر مرسل یا موقوف است پس بر هر دو صورت منتقض از برای
 معارضه کتاب عزیز نشود و نیز خاص بسلم است و نزاع در کانه است و حدیث
 ان قوما حدیثوا عهدی بجاهلیة یا قنابا للحمیان خاص بسلم است
 استدلال بران بر عدم اشترط تسبیح مطلقا تمام نیست و حدیث ابن عباس و ابو هریرة و غیره
 نزد ابو داود و بلفظی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم عن شریطة الشیطان
 دلیل است بر وجوب فوری اوداج نزد تذکیر و تفسیر شریطة بلفظ و حی التي تذبح فقطع و لا
 تقری الا و داج در رجاست از قول حسن بن عیسی که یکی از روایات حدیث مذکور است
 چنانکه ابو داود و در سنن بران صراحت نموده و لکن در سند این حدیث عمر بن عبد الله صنعانی
 شکم فیهست غیر واحد و در آن کلام کرده اند پس چنانکه باینکه بخت نمی ارز و در تسبیح حدیث آنچه
 دال باشد بر اجتناب استقبال قبله نیامده و قله فلما وجهه صامرا و بران نه روی بسو
 قبله گردانیدن است بلکه مراد توجیه از برای ذبح است و متقرر شده که کثرت تعلق مشعر
 بموم باشد و در وجهت وجهی نیز دلالت برین عدم عینیت تا آنکه شوکانی گفته و لا

محمد بن یزید بن سنان صدوق ضعیف الحفظ است و عبد الرزاق یاسنا و صحیح مؤلفا بر
 ابن عباس روایت کرده و در مر اسبیل ابو داود و آثر شافعی باین لفظ است ذبیحة
 المساء حلال ذکر اسم الله علیه اوله یذکر و در جالش ثقات اند و لیکن مقاوم اتحاد
 و البر و جوب تسمیه نیست مطلقا در سبیل السلام گفته الا انجا نقت فی عضد من ظن
 رجاء التسمیه مطلقا و یجعل ترک اکل مالہ نیم علیه من باب التبرع و حق
 آنست که تسمیه نزد اهل کافیست اگر نزد ذبح معلوم نباشد

باب در بیان اضماع

النس بن مالک گفته رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم قربانی و در کیش اربع اقرن می کرد
 و بسم الله می گفت و تکیه می بر آورد و پایی بر پهلوی یاروی او می نهاد و در لفظ آمده
 که ذبح کرد و آنها را بدست خود و در لفظ آمده که آن دو کیش فریب بود و لفظ صحیح ابی عواد شریعت
 بشنید بجای یمن بسین مصلی یعنی قیمتی و در لفظ نزد مسلم از روایت انس آمده می گفت
 بسم الله و الله اکبر و لفظ عائشه رضی الله عنها نزد مسلم اینست که امر کرد با و درون قنبر
 شاخه بار که بی سپری کند زمین را در سیاهی و می خنجد در سیاهی و می نگارد در سیاهی تا
 ترانے آن کند و فرمود تیز کن کار در ابا زکارد گرفته و آزار بر پهلواند خسته ذبح کرد و فرمود
 بسم الله اللهم تقبل من محمد و آل محمد و امة محمد و این دلیلست بر کافی
 بودن اضحی از طرف انکس و اهل ادواز طرف غیر و صحت نیات مکلف از غیر خود و فعل
 طاعات اگر چه از طرفش امر یا وصیت نباشد و فرمود هر که انگیزش باشد و قربانی نکند
 مضای بار نزدیک نشود و راه احمد و ابن ماجه عن ابی هريرة و صحیحه البخاری که
 لیکن راجح نزد آنست و وقت این حدیثست پس اصل در ضحیه و جوب بر واجب و عدم
 جوب بر معصم باشد و مثل ذلک قولہ صلی الله علیه و آله و سلم فان کان عندک
 عندک انضیم بها را حدیث تا ضحیه بر جوب مطلقا نیز آمده مثل حدیث علی کل

اهل بیت اصحیة فی کل عام و آنچه وال بر عدم وجوب مطلقا باشد نیز در او شده و مثل
 حدیث ادا ادا احد کما یضیی علیک عن شعبه و اظفار انحره
 اهل السن و مسلم و حبه و لالتش بر عدم وجوب تقویض ارا و دست و بند
 بن سفیان گفته حاضر شد مابستول خمار و نخر چون نماز با مردم بگذارد و گوشتندی بنوع
 وید فرمود هر که پنج پیش از نماز کرده باشد و سه بجای آن گرفتاری دیگر پنج کند و هر
 پنج نه کرده وی بر نام خدا پنج نماید متعلق علیه معلوم شد که قربانی قبل از نماز
 عید مجری نیست و حد اهل الحق الذی لا تهمة علیه و کیف که توقیت پنج بعد از
 نماز امام و بعد از صلوة آنحضرت در احوادیت صحیح آمده و مراد نماز صلوة معهود دست
 که کجاست کبری همراه امام در روز عید باشد اگر آنجا امام است و اگر امام نباشد مستبر نماز
 جماعت مسلمین در بلد است و اگر تنها یک کس است پس اعتبار بنماز است و باطل پنج
 قربانی پیش از نماز نباید و اگر کرد و حکم مطلق حکم است و مخزی از انجیه نیست و خطابات
 عدم اجراء چنین انجیه شامل حائض و غیره است و برای ابن عازب گفته است از رسول خدا
 صلی الله علیه و آله و سلم در میان ما و فرمود چار فروع است که در سخا یا رد نیست نخستین
 یک چشم که کوری او دیده است و دیگر یار که مرض او بر دست سوم لنگ که عرج او از پا است
 چهارم پیری که مغز در استخوان دارد و او را احد و الا رة و صحیحه الترمذی و ابی
 حنن و جابر گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود پنج نکند که در سال اگر آنکه شما
 دشوار آید پس چند عاز ضان پنج کنید یعنی یک ساله و الا مسلم و این حدیث
 متضمن نعی از پنج جزء است با وجود سنه و ظاهرش عدم اجراء و دریافتن مسند
 و اگر حدیث نعمت الاصححة البیحد من الصان که صارت نعی بسوی انضلیت
 نعی بود و حق همان عدم اجراء بیعی می بود و لیکن حق آنست که افضل انجیه کبش افزان
 ست چنانکه در حدیث عباد بن حماسست نزد ابی داود و ابن ابی و حاکم و بیه

مرفوعاً آمده خیر الاضحية الکبش الاقرن و این نزد این جسد و غیره و این
 ابی امام نیز آمده ولیکن درستش غیرین معدان ضعیف است بخیمه غیر مرتبی
 و لهذا افضل در هر بی بدنه باشد و گفته اند که بدنه افضل از شاة است اگر مصححی یکی باشد
 نه آنکه هفت یا دو کس ضحی باشد و کبش افضل از بدنه است اگر مصححی یکیت چه یک
 شاة از برای یک کس بهتر از عشر یا سبع بدنه باشد و در فضل خصی بر نخل و لیل نیامده توضیح
 نبوی بخصی ستارم فضیلتش از غیر خصی نیست غایتش اجزای خصی است و بس و حدیث
 کبش اقرن نص است در محل نزاع پس اگر خاص باشد بخل پس ظاهر است و اگر شال
 نخل و خصی هر دو است پس فضیلت مختص بخصی نشد حاصل آنکه از آن حضرت صلی الله
 علیه و آله و سلم بودن انخیمه بر هر اهل بیت ثابت شده و خیر الاضحية الکبش الاقرن
 هم ثابت گشته و نعمت الاضحية الجذع هم آمده و این زعم که شاة جز از یک کس
 یا سه کس فقط مجزبی نیست یا غیر شاة افضل است محتاج دلیل است و احادیث وارد
 در هر بی نصیب این زعم نمی تواند شد که آن باب دیگر است **فصل** علی رضی الله عنه
 گفته ام که در ارا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم با کتیک نگریم چشم و گوش انخیمه را و
 قربانی نکنیم یک چشم و بیشه که گوش او را با لایا پائین بریده شده یا در گوش شکاف ستد
 یا دراز دارد یا خجسته احمد و الا ربعة و صحیحه التذمذی و ابن حبان و الی الحاکم
 و نیز ام کرد مارا با کتیک بایستیم بر شتران و قسمت کنیم کرم و جلود و جلال آنها را بر مساکن و
 زار را از آن مسجدهایم متفق علیه و جابر بن عبد الله گفته بخیر کردیم همراه رسول خدا و علیه
 نه را از ظرف هفت کس و گاو را از ظرف هفت کس و این در هر بی است و در روایتی
 توان در انخیمه هم آمده و در آن دلالت است بر جواز شرکت هفت کس در یک قربانی
 و یا شتر و چه ایام تشریق محل فسخ است و درین سلسله پنج مذاهب است اینکه ذکر کردیم
 ارجح آنهاست

باب در بیان حقیقه

در حدیث ابن عباس آمده که حقیقه کرد آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم از حسن و حسین یک یک گوشت را بر او افروخت و در صحیح ابن جابر و ابن الجبار و جابر بن عبد الله لیکن ابو جاتم ترجیح از سالتش کرده و ابن جابر بخوان از حدیث انس آورده و قال الله رشی الله عنما گفت امر فرمود و صحابا را که حقیقه کردند و از غلام و دو گوشت بلایه و از جاریه یک گوشت را و الا الترمذی و صحیح احمد و اهل تشن بخوان از حدیث ام کرز کعبیه روایت نموده و اهل فعل بود و این قول است و قول اتوی و ابرج است از فعل پس این فعل معارض قول خاص است است و کما تقدیر فی الاصول و در حدیث سرور بن جندب از آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم آمده که هر غلامی که در تن حقیقه خود است روز نهم از وی پنج کرده شود و سترده شود و میوه و نام نهد و شود و الا احمد و الا ربیع و صحیح الترمذی و در معنی از تسان سلام اقوال است اولی آنکه چون حقیقه از غلام حال غلام است با شیار از روشن بود و اما بر من آمده یا آنکه خلق و تمییه بعد از نیک باشد یا آنکه چون در طفل بی حقیقه میزد شفاعت ابوبکر نمود و وجوب حقیقه که ازین حدیث مستفاد می شود حدیث دیگر من احب منکم ان یدلک صارت او از وجوب است چنانچه اگر چه حبیب می بود تقوی بر او نهی فرمود و بر کس که سر غلام از حقیقه و عدم فصل مفصل جویع و در غلام و نطفه شعرا و منخرشاة و تعلیق آن در منق صبی و جنان از خرافات و ایهیات که عوام بلکه بعضی خواص می کنند و لیل از عقل هم نیامده تا بدلیل از کتاب و سنت چه رسد بلکه این امور خیالات شبیه بافعال است فاعل آنرا هیچ سوا دین و دنیاوی نمی بخشد و عالم بجا آمده و فیض بفاطمه نهی گردانده و تقدیر در یک یوزن متعین ثابت شده و فاعل حقیقه براندمستن بهست است که از طرف ذکر و بزرگ

جانب استیجاب برفخ گد چہ زیادت غیر منافیہ مقبول است کما تقریر فی
 الاصول فصل ہر کہ ختان را واجب گفتہ بدستش کہ ام حجت صحیح نیست کما
 اوضح الشواکافی فی شرح المنتقی و حق آنست کہ سنت است چنانکہ در حدیث
 عشر من سنن المرسلین آمدہ و بر مدعی وجوب بدان آوردن است و برہان
 موجود نیست و حدیثی کہ آنرا برہان فہیدہ اند ضعیف است حجت بدان قائم نیست
 و استدلال بختان ابراہیم علیہ السلام ناتمام است مگر بعد از تسلیم وجوب ختان برو
 علیہ السلام و تسلیم این معنی کہ شرع شریعتش لازم ہاست و الکلی کمنازع ولیکن چون
 این ختان یکے از شتائر اسلام و منیرات سلیمین از غیر مسلمین است و ترک آن درین
 است مرحومہ از احدی چہ سلف و چہ خلف بگوش نرسیدہ لاجرم احتمال بدان آنرا کہ
 سنن باشد و نزد ما قول بوجودش ہم بعین نیست

کتاب الایمان

این عمر گفتہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عمر را در رکب دریافت و وی سوگند پیر
 می خورد آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ایشان را ناکرد و فرمود آگاہ باشید کہ او تعالی
 نہی می کند شمارا از آنکہ سوگند بپدران یا دکنید ہر کہ حالف باشد حلف بخدا بکنید یا خاموش
 شود متفق علیہ و در روایت ابو داود و نسائی از ابی ہریرہ باین لفظ آمدہ سوگند
 بخوید پدران و مادران خود و نہ باندا یعنی بکسانی کہ آنہارا بچو خدای دانید بچو بتان و
 اولیا و پیران و سوگند بخوید بخدا اگر آنکہ شمارا استگو باشد و ہم در حدیث ابو ہریرہ مرفوعاً
 وارد شدہ کہ سوگند تو بہ چیز نیست کہ صاحب تو قصد نقیش بکن و در روایت باین لفظ
 کہ سوگند نیست ست اخو جہما مسلم و عبد الرحمن بن سمرہ گفتہ آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود چون حلف کردی بر بہین و غیر آن را بہتر از آن دیدی

پس چنین با کفار روده و آنچه خیر است همان را بیاور این متفق علیه است و لفظ ابی داود
 این است پس کفار روده از یمن خود باز بیاورند که بهتر است و استاد دهر و صحیح باشد
 و این بخیر از آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم آورده که هر که حلف کرد بر همیشه و انشاء الله
 گفت بروی خشت نیست رواه احمد و اهل السنن و صحیح و ابن حبان و ترمذی
 ابن عمر گفته سوگند نبی صلی الله علیه و آله و سلم چنین بود لا و مقلب القلب با احزاب
 البخاری و این دلیل است بر جواز سوگند بصفات خدا و هر صفت در آن داخل باشد
 چه حکم به صفات باری تعالی می است و این عمر و بن العاص گفته کیسه باد قیشتی آید
 گفت ای رسول خدا که با جمیعت و درین حدیث ذکر یمن غموس فرموده وی پرسید
 یمن غموس چیست فرمود آنکه بدان مال مرد مسلمان بریده شود و در آن در و فکرو باشد
 و بخاری از عاتقه در تفسیر قول قتالی لایق اخذ که الله باللغنی ایمان که آورده
 که لغو قول مرد است لا و الله دلیل و الله و ابو داود و روایتش مرفوعاً نموده و گفت و نقل
 لغت بمعنی باطل است و لکن صحیح نیست که مراد لغو در اینجا همین باطل باشد زیرا که لغو
 هم باطل است بلکه اولی آنست که لغو در کتاب الله بمقابل معقود واقع شده چنانکه
 و لکن یق اخذ که بمعاقد تعالی ایمان معلوم می شود و تقید یمن قصد او است
 و مراد بدان معنی طلب است چنانکه صاحب کشف بدان تصریح کرده پس لغو همان است
 که مقصود نباشد چنانکه اکثر مردم در محاوره خود سوگند بلفظ و الله یا الله مثلاً بے قصد
 اراد یمن بر زبان می گذرانند و او این گفتن در حال یمن باشد یا نه و غموس حلف است
 بر چیزیکه بطلان او می دانند بر آنچه گمان صدقش می دارد و حلف بر ظن بنا بر او است
 و او تعالی از اتباع ظن و او عمل بظن نهی عام مخصوص چه امور که از حلف نیست فرمود
 و زعم و از حلف بر ظن مطالب بلیل صالح تخصیص است و اعم است و اعم است و بر ظن صادق
 است بلکه استناد خاص از ظن است و حالت بر چیزه که داخل در امکان نیست

و قدرتش بران نمی رسد خالف همین غموس است و غموس بیمنه است که چون صاحبش
ملاتی خدا کرد و حق تعالی بروی خشناک باشد کما صحیح الحدیث بذلك و هی الیمین
التي قال الله تعالى فيها ان الذين يشككون بعهد الله و ايمانهم ثمننا قليلا
اولئك لا خلاق لهم في الآخرة ولا يكلمهم الله ولا ينظر اليهم يوم القيامة
ولا يذكركم و ابو هريره گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود خدا را نود و نه نام است
هر که احصایش کند بهشت در آید متفق حلیه و ترمذی و ابن جابر سواق این اسماء
کرده و لکن حافظ گفته تحقیق آنست که سرد اسماء و راجع است از بعضی روایات و یقینی
کتابی در اسماء و صفات نوشته و بذکر معانیش آنچنین است لیکن راه تاویل رفته با آنکه
سلف تقویست و هذا زلة عظيمة منه عفا الله عنه و چون اسماء
و اسماء رسالت پیاسه بر توفیق بر بیان شارع است اتحاد دران جایز نباشد و توفیق
خواهان آنست که در خدا با اسماء است دیگر مثل فارسی و ترکی و انگریزی و هندی
هر زبان که بجز عربی است روان باشد اگر چه در نفس الامر نزد اهل آن لسان با زبان
اعلام بود زیرا که شرح بدان وارد گشته ولیکن تعالی خلق حتی تعالی اهل اسلام بران
آمده که اطلاق نامهای استغیر عربیه بروی بجا نمی کنند بنا بر آنکه معنی وصفی دارد
یا علم باری تعالی است در زبان فرس و جز آن و کذا که تکلمین مذاهب فقهاء و لفظ
دی سبانه اطلاق کرده اند که شارع آنرا اطلاق نکرده مثل واجب الوجود و نحو آن پس
هر که شیخ بدین خود و حلیص بر تقوی باشد او را قصر بر مورد و احاطت و دران نجات
مسلم است از تعلق بجد ثبات و ثلوث ببدعات و الله اعلم آسان بن زیب گوید آنحضرت صلی
علیه و آله و سلم فرمود با هر که نیکی کردند و وی فاعل را اجزاء الله خیدا گفت مبالغه کرده

شنا آخرجه الترمذی و صحیحه ابن جابر

کتاب التذویر

ابن عمر گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم نمی کروا زخم در فرمود هیچ خیر نمی آرد و جو
 این نیست که چیزی از مالش بدین نذر ببرد آن آورده می شود متفق علیه و اصل در
 نمی تخم است تا آنکه صارفی از حقیقت بیاید و نذر عام است از آنکه مباح باشد یا غیر
 آن و مسلم از عقبه بن عامر از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آورده که کفار و نذر همان
 کفار و یمن است و ترمذی افزوده که این کفار و یمنی است که نذر را نام نبرد و یمنی ملحق
 نذر کرده و صحیح و لفظ ابو داود و نسائی از حدیث ابن عباس مرفوعا این است که هر که
 نذر کرد و نام نبرد کفار و یمن است و هر که نذر کرد که طاقش نذر و کفار و آن نیز
 همان کفار و یمن است و اسنادش صحیح است لکن جفا تر جمع و قفش کرده اند و تجاری
 از حدیث عائشه باین لفظ روایت کرده که هر که نذر عصبیان خدا کرده وی عصبیان خدا
 نکند و ترمذی و مسلم از حدیث ابن عمر است که نیست و فاسی نذر در معصیت و عقبه بن عامر
 گفته نذر کرد خواه بر من که پایاده رود تا خدا خدا آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
 فرمود باید که برود و سوار شود متفق علیه و اللفظ لمسلم و لفظ احمد و اهل سنت است
 که او تعالی را بمشقت خواهی تو نذر نمی است بگو او که نذر پوشد و سوار شود و سه روز
 روزه بگیرد یعنی بنابر نذر بعد از آنکه نذر را که این نذر معصیت است و از ابن عباس آمده
 که استنفا کرد سعد بن عباد رسول خدا را و نذر یک بر مادر او بود و قبل از بجا آوردنش
 بر فرمود تو او وی بجا آر متفق علیه ثابت ابن ضحاک گفته نذر کرد مردی بر عهد رسول خدا
 صلوات الله علیه که نذر شری را در موضع بوان نام و پرسید از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود
 آنجا که نام و نذرش موجود بود و گفت نه فرمود عیدی از عیاد اهل با ایت باشد گفت نه
 فرمود و فاکن نذر را زیرا که نیست و فاکن از بیای نذری که در معصیت خداست و نه در غیر
 رحم و نه در آنچه ابن آدم را کشت نیست و او را عیاد او و الطبرانی و اللفظ له و
 سندش صحیح است و شاذی دارد از حدیث که در نزد احمد و جابر گفته مردی روزی که آمد

و گفت ای رسول خدا نذر کرده ام که اگر او تنالی مگر را بر تو فتح کند نماز در بیت المقدس
 بگذاردم فرمود پس جانی که در مسجد حرام که افضل از اینجا است با دیر بید فرمود شانک
 اذن یعنی تو دانی و کار تو اخرجه احمد و ابوداود و صحیح مالک اگر در حدیث
 متفق علیه که لفظش از حدیث ابی سعید خدری از آنحضرت صلی الله علیه و
 آله و سلم آمده که بستاند شود یا لا نهما لم یسوی سه مسجد مسجد حرام و مسجد اقصی و مسجدین و سخن
 بر منطوق این خبر درازی میجوید حاصلش منع سفر از برای قربت بسوی غیر این مساجد است
 و در آن چنانکه سفر از برای زیارت موتی غیر داخل است همچنان نه از سفر بغرض طلب علم
 و تجارت و جز آن از حواج نیست و وجه منع از سفر زیارت خواهد بود انبیا باشد یا
 غیر ایشان آنست که دلیلی بر جواز آن از کتاب و سنت یا اجماع یا قیاس قائم نیست و
 از سلف ثابت نشده بآنکه مجبر و فعل بلکه قول سلف بحجت غنی از و خصوصاً در آنچه احکام
 لایسازند کسیکه حجت پیش او منحصر در کتاب و سنت است و بس غیر گفته ای رسول خدا صلعم
 نذر کردم در جاهلیت که متکلف شوم در مسجد حرام فرمود او ف بذر رک و این متفق حاکم است
 و زیاده کرد بخاری فاعتکف لیلة حاصل آنکه تا اسکان نذر نکند اما بعد از آنکه کرد
 ایفای آن واجب گردد و در عدم ایفاء کفار و لازم شود و بر نذر مباح مسامحه نذر
 صادق است پس داخل باشد زیر عموم است که متضمن امر بوفاست چنانکه زنی نذر کرده
 بود که چون آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم از غزوه سالم برگردد بر سرش دفت بوزم آنحضرت
 صلی الله علیه و آله و سلم او را امر بوفای نذر او کرد و این نذر او را دوست و ضرب دفت اگر
 مباح نباشد باری کرده باشد از نذر کرده خواهد بود هرگز قربتی از قربت نیست پس چون مباح باشد دلیل بود
 بر وجوب وفای مباح و اگر کرده باشد اذن بر وفایش دال بر وفای مباح بالاولی است همچنین ایجاب
 کفار و نذر بر معصیت چنانکه در بیان صحیح گشته دال است بر وجوب کفار و مباح بالاولی همچنین ایجاب
 در نذر غیر مباحی حالت دارد بر وجوب کفار و مباح بالاولی و باینکه نذر مباح خارج از دو قسم نیست یکی وجوب فای

بدان دیگر وجوب کفار و باجم و قنای از اینجا است که زن می خورد و از امر ایستادیم سر دوم فرمود و در
 روایتی آمد که امر با او بدین که در و شل او است حدیث شیخ که در شی کرده بود آن حضرت مسلم
 فرمود ان الله لغنی عن تعدیب حد انفسه و این غیر متعارض است با تقدم بدو
 که آنکه صم تصیح بود وجوب کفار و منافی احادیثی که در آن تصیح بود وجوب او است
 دوم آنکه بیز که در آن توان از و فائیش دید چنانکه در روایت دیگر آمده رأی بهای
 بین ابنیه و لکن از مرد که خدا از تعدیب این کس جان خود را بی نیازست بخل نماند
 در سباحتی است که بی تعدیب نفس مقدور شش دارد و تعدیب نفس اگر از قلیل میست
 پس ثابت شده که در نزد معصیت کفار دست و اگر ملحق بغیر مقدور است پس ثابت گشته
 که در غیر ملوک کفار این باشد و هر چه مقدور انسان نیست آن داخل است زیر الاطلاق
 و در آن همان کفار یحیی است ای حاصل بود اگر بطاعت مقدور دست و فای آن واجب
 باشد خواه این طاعت واجب بود یا مندوب و اگر غیر طاعت است یا بلیح یا شذی یا حرام
 یا کرده اگر بلیح است محکمش گذشته و اگر حرام است وجوب کفار و در آن با منع از و فائیش
 ثابت و اگر کرده است پس یا لایق بحرام شد یا بلیح اگر اهل است کفار و هیچی و فای
 بدان اجازت و اگر کافی است محکمش گذشته حد اخلاصه الکلام علی انواع اللذ و
 ولا دلیل مید من لهری ج الف فام دلا الکفاره فی اللذ و ب و المباح و کفار و
 کفر نبی است که آنرا فاش کرده و تقدیرش در قرآن کریم اطعام عشره مساکین است و
 سفای حقیقتش آنست که طعمی سازد یک بار و کس آنرا بخورد بدو آن تقدیر بقدر
 معین و انسان بصفت معین از اجتماع چنانان یا بودن در وقت مخصوص بلکه هر چه
 بران سالی اطعام عشره لیه صادق آید کفار و صحیح است و شک نیست که هر که و کس را
 شب یا در روز فراهم کرده یا متفرق طعام خوبانید و س منظم این قدر مساکین است و طعام
 آنست که صدق سالی طعام بر دفع قیمت ده نفر یا قبا حقیقت حقیقت و مجاز است

چون سبب اکل طعام از قیمت باشد و از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بصحت رسید که اگر
 را از خدا و امر با اتفاق آن فرمود با آنکه مجبور در دفع تمیز با حب بفقده و اطعام لغوی نیست
 پس استلال از برای جواز دفع قیمت باین حدیث بجامع عدم وجود مسای طعام
 حقیقه و رین هر دو ممکن است و هر که تقیید مطلق را با اختلاف سبب روا داشته وی در
 همه کفارات ایمان رقبه را شرط ساخته و هر که آنرا ناجائز داشته عتق رقبه کافره
 را هم در غیر آنچه در آن تقیید بایمان واقع شده جائز گفته

کتاب القضاء

اهل سنن اربعه از حدیث بریده روایت کرده اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرموده
 قاضیان سه قسم اند و در دوزخ و یکی در بهشت مردی که حق را شناخت و بدان حکم کرد
 وی در بهشت است و مردی که حق را شناخت و بدان قضا نکرد و حکم نداد وی در نار است
 مردی که حق را شناخت و حکم از برای مردم بر جهل کرده و در دوزخ است و این
 حدیث دلیل است بر اعتبار اجتهاد در قاضی و بر آنکه حکم قاضی غیر مجتهد صحیح نیست و وجه
 دلالت آنست که نمی شناسد حق را اگر کسیکه مجتهد است و مقلد حکم بقول امام خود می کند و می داند
 که این قول حق است یا باطل پس قاضی یا شناسد برای مردم بجهل و این چنین جا بلی که از
 در قضایه نارست هذا هو الحق الذی لا شک فیہ ولا شبهة چه امری که او تعالی
 امر حکم آن در کریمه فاحکم بین الناس بالحق کرده و عدلی که بسوی آن و رای او اذ
 حکمتهم بین الناس ان تنکحوا بالعدل ارشاد فرمود و مقلد سلکین را راهی بسوی
 مغرقتش نیست و کذا که راسته بمعرفت ما انزل الله تعالی که اقال الله تعالی
 و ان احکم بکم بما انزل الله و عارت ما انزل الله همان است که مجتهد یا شناسد مقلد
 بیچاره که نظر بر اقوال ائم در کتب فروع و فروع و غایت جد و جهدش شناخت راهی

اضعیف است و فرایم آوردن میل و قال من و قو تو قول امام خود که تقییه شیعیان است
 چیزی دیگر ادا و انقیاد نمی شناسد و اگر می شناسد در این بسوی است لال زبان می باشد
 اگر می داند بروی می داند که استانبول و سایر بلاد و مسکن آن مسکن کرده اند و این
 اصل متروک و نقد و شاه نمودن بروی که منعی اهل اجتماع و تقوی و شیعه را بلب
 دین از سلف صاحبین و انصاف می بینیم و صحابه و تابعین و نقل اخبار رسیده از مسلمین
 در روایت سنن غاتم المسلمین بدان که مشتهر و یحیی عارف ما ادا الله همان است که مشتهر
 بوده است حکایت قال تعالی انا انزلنا الیک الکتاب بالحق لتحرکم بهین الیماست
 لیس اداک الله و حکم مقلدش هم ببا ادا الله نیست بلکه ببا ادا الله من یقلد لا یرس
 المجتهدین است و دینی است که چون رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم معاذ را پرسید
 چه چیز حکم کنی چ گفت گفت که حکم بکتاب خدا کنم ای شیخ و درین حدیث تأمل باید کرد که
 چه قسم در آن تقسیم بر حق و قضا بدان با علم بحقیقت آن و عدم علم بحقیقت آن فرمود و
 حق را نمی داند مگر هر که بجهت باشد باریب و بجهت نمی در آید مگر همان قاضی که حق را
 دانسته بران حکم کرده و مقدار نریب اگر می داند و این مت روی داند که امام او درین مسئله
 چنین حکم کرده و حق دانی داند که این حکم او حق است یا باطل چنانکه هر متقدم معترف باین حقیقت
 و اگر حقیقت نشود و سکار باشد و فتاوی و رسائل مؤلفه او کذب و بی باقی باشد و درین
 باب در حدیث اذا اجتهدوا للحاکم فاصاب الحق فاعلموا بانهم اصابوا و اگر در اجتماع
 اکتساب نفس است و در طلب حق تا آنکه بران حقیقت یا ظننا و اکتفا کرده و متقدم ازین ترجیح
 بر اهل و درست حاصل آنکه مقلد عقل حجج الهی ندارد و تا بعرفت حق از باطل و صحابه
 از خطا پیسر رسد و راجع را از مزج و قوی را از ضعیف کجای می تواند شناخت بکنیز
 اقتساب مقلد بسوی علم مطلقا لائن نیست بلکه از ضعف الدین نقل اجاع کرده است
 بر آنکه مقلد را عالم نمی نامند و اما جواز قضا سبب متقدم بر اقلیت مجتهدین در از منته انجیر

و آنکه اگر متولی قضا جر مجتهد نگردد بسیاری از احکام معطل شود پس این قول در غایت
 سقوط است زیرا که مجتهدین بجمده تعالی در اکثر فطر موجود اند و لکن مقلدین بنا بر ضیق اعطان
 و حقارت عرفان و تبلیغات و وجود قرائح و خود انکار خویش حسابی از ان مجتهد
 برنی گیرند بکلیا جهتا و او را منکر باشند و لا یعرف الفضل الا اهل الفضل الا اهل
 مشایخ ما که از ایشان علم گرفته ایم اکثری را از اینان می شناسیم که بر تبت اجتهاد رسیده اند
 و همچنین عصابه کبری از تلامذه ایشان عالج این معراج گردیده اند تا آنکه هلاسه شوکانی
 از تلامذه خویش سی کس را بالغ ببلوغ اجتهاد نشان داده و در ویل النعمان گفته که نزد تحریر
 این احرف در ریزه صغیر مجتهدین بوده اند که بسبب آمان در جمیع اقطار زمین قضا
 مقادین بی نیازی حاصل است با آنکه تسلیم اجتهاد ایشان همان کس می کند که شل یا
 مقارب ایشان است و اما اسرار تقلید پس بهیات که احدی از اینان از برای احدی
 از علان اجتهاد کند با آنکه علوم معتبره در اجتهاد نزد این مقلدین همین علوم پنجگانه پیش
 نیست و این علوم بنسبت محفوظات مجتهدین موجودین شی یسیر و امر زرت و شک
 نیست که قاضی جامع میان جبل و عدم درع است بر از شیطان بر عباد و رحمن است زیرا که
 قاضی است میان مردم بطاغوت و ایهام آن می کند که این قضای اول بشد لیت
 مطهر است و از برای اقتناص اموال مردم و اکل آن بیاطل جبال جبل می گستراند و لایا
 اموال یتامی و نسا که آنرا گویا سیراث پدر خویش می داند ای کاش اگر قاصد در علم بود باک
 در مربع بتقصیری از خود در ضعیفی گشت اللیحه حاصله عبادك و تدارکهم من کل
 ماکایضیاك انتهى حاصله ابوهریره گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرمود هر که
 متولی قضا شد وی بی کار و مذبح گرد و بد اخراج و اهل السنن و صحیحی این
 خذیمه و ابن حبان و ابن عامر است از آنکه خودش قاضی گشت یا سلطان او را
 از طرف خود قاضی ساخت و لکن چون سلطان عادل که اطاعتش مخصوص احادیث

صحت واجب است که ملا ابراهیم علم بقضا باشد گردیدن فرمایند مثال امرش بنحی کتاب
 نیست و واجب باشد و درین حال در روی تقدیر بارتکاب شیئی نادره یا جائز نبود که این امر
 دیگرست و بموجب سقوط طاعتش نیست بلکه اصولیست بلف صالح است که احتمال اهل
 سلاطین بنی امیه می کردند و ولایت قضا از طرف ایشان می داشتند حال آنکه مرتضایان
 در علم دخل غیر مجمل است و در سلاطین آن زمان کسی بود که تسلط و دافعی حق و افتد اصول
 بدون مل است آری در قضا غریب برود و عارضه و بلکه در امارت که اسلم
 قضا است آنچه شتر جنب از پوست آمده و جمع میان این قسم اما پیش راجع بسوی شماست
 هر که از انفس خود قیام بحق و صدق و عدم ضعف و امرار وقت مساوت و قضا
 نیست الا سوال مردم و تسویه میان قوی و ضعیف براندریش ناسد و ادر آرد آن در قضا
 ادلی است که در واجب بهایش بشرطیکه در علم چغت مقدم باشد یعنی بدو حبه اجتهاد
 رسیده و برود هر که ازین امر ضعیف است برای او ترک قضا اولی است بلکه گاه باشد که
 این ترک بر روی واجب گردد و قول آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بای ذرائی ادا
 ضعیفان بازمیرد و خورش و امارت چنانکه در حدیث مشهورست ارشاد همین معنی می فرماید
 ابوهریره گفت آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود نزویک است که شما حق بر امارت کنید
 و قریب است که امارت نداشت باشد روز قیامت حیرت دهند و خوب است و بازو ازند
 از شیر بدست و اواله البخاری و میرین العاصی از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم شنید
 می فرمود و حاکم چون حکم کرد و اجتهاد نمود و محیب شد او را و ااجرست و چون حکم کرد و اجتهاد
 نمود و محیط شد او را یک احرست و این حدیث متفق علیه است و در آن ولایت است بر آنکه
 مجتهد محیب و محیط باشد و این قسمت و ادل است بر آنکه هر مجتهد محیب بلکه محیب میان
 مجتهدین یک کس است و دیگر محیط است و محیط را که یک احرستند بر خطاست بلکه بر جسد
 که در اصابت حق از وی بظهور آمده و قیمن اصابت و اخطار نزد عرض مجتهدات برکت

و منت باشد چنانکه روش سلف شده و دلم باخیر بود و در خلف عکس التفسیر اتفاق افتاد
که هر آیه و حدیث را که موافق روایت مذہب یافتند گرفتند و هر چه را خلاف آن دیدند
باب تاویل و رد کردند و بعد از احادیث صحیحہ بروایات ضعیفہ پرداختند و سر رشته
انصاف از دست داده بانحصار مذہب اُس خود برخاستند و این طری از حلمات
قرب ساعت کبری بلکه حضور امارت قیامت عظمی است **فصل** ابو بکره گفته آنحضرت
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود حکم کند هیچ کس میان دو کس در حالیکہ دشمنانکست متفق
علیہ و منی متفقہ حرمت حکم در حالت غضب است و هس الحق زیرا کہ انسان درین
حال مشوش الخاطر و کدرالہیمن و ذایل از صواب می گردد و این معارض حکم نبوی در
حال خشم نیست چو وی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بایلی ہو و امی معصوم است از خطا در
حال غضب و رضا پس استلال بقضای او علیہ السلام بحالت غضب صالح احتجاج
نیست بلکه ممنوع است و اما آنکہ چون حاکم حکمی درین حال صادر گرداند آن حکم صحیح است
یا نه پس این محل نظر است ببینند کہ اگر حکمش بر طریق صواب افتاده معتبر باشد و مجرب
صدورش بحالت خشم موجب بطلانش نگردد و بلکه صواب باشد و اگر بینند کہ واقع غیر
صوب صواب است باطل باشد و نزد التباس کہ خطا و صوابش معلوم نمی شود چنانکہ در
بسیاری از مسائل خلاف اشتباه رومی و ہذا اعتبار بصواب انکاشتن حاکم است
ویرا کہ وی تعبد باجتماع خود است اگر این حکم را کہ در حالت غضب نافذ کردہ بود بعد از
سکون خشم صحیح یا بد موافق اعتقاد حق بیند صحیح و لازم حال محکوم علیہ شود اگر چہ بنا بر
ایقاعش در حال غضب آثم است ویرا کہ میان آثم و بطلان حکم ملازمتی نیست و اگر بیند
کہ خطاست حکم را برگرداند و آنچه حق صحیح است مطابق آن امر فرماید و آن امر لازم محکوم علیہ
گردد زیرا کہ بروی طاعت حاکم واجب است و عصیان او حرام علی رخصۃ العتف کہ در
آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود چون دو کس پیش تو قضیہ آید و نہ پس حکم کن ازیرا کہ

اول تا آنکه سخن دیگر نشنوی و نزدیک است که در بابی تو که چگونگی حکم کنی علی گفته فادالت
 مانعاً بعد از واه اسجد و این د اود و التمدی و حسنه و قیاه ابن المذنب
 و بی و ابن حبان و له شاهد عند الحاکم من حدیث ابن عباس و این حدیث
 اصل عظیم است در باره قضایان و دو کس و در احادیث حق باین صورت و آنست
 حضور طهارت و در مجلس حاکم نزد حکم تعب گفته از دشمن نیست که درین حضور مصلحت
 بین عظیم است و در کسیکه عارض است فضا کرده و ذائقه حکمرانی چشیده است این مصلحت
 را نمی شناسد و ضرورت است که چون نزد قاضی اهل علم حاضر باشند قاضی بزیاده تحفظ
 بکاربرد و در اجرای امر بر طریق نماید که احدی از حاضرین علماء بران انکار نتوانست
 کرد و چون غیبت باشد شکل آید بر علماء حاضرین عرض کند چه اگر او را دعوی از و دع
 نباشد اقل احوال آنست که از اعتراض اهل علم دران امر بیم بر خود بندیش بخلاف
 آنکه خیالی از صحبت علماء باشد که درین عین اگر متوجه نیست لابد تساهل در رد و زیرا که
 از معارضه و انتقاد در این است و لکن ضرورت است که این علماء که در حضور و سبب باشند
 فضلاء یونان نباشند بلکه علمای سابقین عارفین اولاد کتاب و سنت و سناک
 مساک علوم جهاد باشند و اگر این اهل علم متقدمین نباشند پس و حضور ایشان
 چه مفاسد فائده دیگر نباشد و اقل احوالش آنست که خاطر و سبب از مخالفت حاکم با آنچه
 تقلید آراست قدست مستکر کرد و در بنا بر این حتی بر حاکم تشیع نماید و نگاه باشد که حاکم
 کثیر المراقبه بود و این امر حال او بر سیل از دلیل بنا بر مخالفت قایل و قیل گرد و پس
 و حضور متقدمین جردین فائده منتهی دیگر غیر از خیران دنیا و آخرت متصور نیست آنست
 گفته رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم گفته میستم من مکر شرب و شام خصومت می کنم
 بسوی من دشمنان که بعضی شما کن می باشد صحبت خود را و دیگرین حکم می کنم و او را چنانکه
 از وی می شنوم پس هر که بر میم از برای او چیزی ارحم برادرش خبر میدم و اگر با مردم

از آتش و وزخ منتفق علیه و درین حدیث دلالتست بر آنکه حکم حاکم در ظاهر جاریست فقط
 نه در باطن و نیز دال است بر جواز حکم حاکم بعلم خود و هکذا اهل الحق و هر که از ان منع کرده
 محبت و مخرج نیاورد و در اوله مقتضیه و موجب و و شایسته یلیمین یا انچه بجای یکبار این
 هر دو دست و لیلی دال بر انحصار استند حکم درینا نیست و شک نیست که حاصل ازین
 شهادت حد لیمین یا لیمین از ثقه یا نکلول یا اقرار این مجرب و ظن حاکم است فقط چه جاگوست
 که گواهان در ورغ گویند و خالف و رسو گند و خور کنند و مقر را اقرار خود کاذب باشد و
 علم حاکم باشد و یا انچه قائم مقام است حاصل نمی شود و این ادلی از ظن است بلا نزاع
 و در اصول مقرر شده که خواهی خطاب نزد جمیع محققین محمول است و حکم بعلم حاکم از
 همین جنس خطاب است زیرا که علم ادلی از ظن است عقلاً و شرعاً و وجداناً و ادلاً و
 شامل است و تخصیص حدود بقول حضرت عمر رضی الله عنه پسندیده انصاف نیست
 چه مقام از مجالات اجتهاد است و اجتهاد وی رضی الله عنه محبت بر غیر انو است و دعوی
 اجماع از دعوی لاطائل تنه است و تحقیق این بحث در شرح منتقه بر وجهی است که در غیر
 آن یافته نشده و این جان از جابر آورد که گفت شنیدیم رسول خدا صلی الله
 علیه و آله و سلم را میفرمود چیه قسم پاک شود آتی که مواخذه کرده نشود از شدیدش بر آن
 ضعیفش و این را شایسته است از حدیث ابی بربید و نزد بزار و شایده دیگر نزد ابن ماسه است
 از حدیث ابی سعید و هم ابن جبان و عقیلی از عائشه روایت کرده اند که وی از آنحضرت
 صلی الله علیه و آله و سلم شنید خوانده شود قاضی عادل روز قیامت پس بیند از شدت
 حساب انچه تمنا کند که در عمر خود میان دو کس حکم نمی کرد و بقیه بجای عمره لفظ قمره آورده
 و ابو بکر از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده که رسته گار نشود قمره که زن
 را دلی کار خود کرده و اة الینجاری و این دلیل است بر عدم صحت امامت کبره از بر آن
 زمان بلکه امام باید که مرد باشد و امامت زن از بر آنکه دیگر زنان و ران داخل نیست

این تقدیر قول اولاد و دیگر جمیعش کرده اند و بنای عام بر خاص و اینهاست اتفاق
 علمای اصول و احوال و در نزدی از حدیث ابو مریم از قی انان حضرت علی السیایه
 و اولاد و سلم آورده که هرگز از تعالی و الهی چیزیست از امر مسلمانان کرده و می تواند بود و است
 حاجت و تقراپشان پرده کند خدا فرمود حاجت از حق این دلیل است بر وجه تبیین
 حجاب به بر سر حجاب طاقا و ابو هریریه گفته است که در رسول خدا علی و آل سلم
 را شای در مرتبه و این نزد او و اهل سن است و حسنه المتمدنی و صحیح است
 حسان داین را شاهد است از حدیث ابن عمر و نزد اوجه و است بر رشوت و دلیل تحریر
 و کثیر بودن است و بدیهه از برای قاضی فقهی از رشوت است زیرا که سر فردی را از
 افراد و اس و خود غریم که مراغه بسوی قاضی اجلایا عاجل کند مکن باشد و مستلغ ناسخ است
 در دلت است و لهذا اصداق مصداق فرمود و جعلت القلی علی حب من حب
 الیه که محرم رشوت بنا بر این میل است و نیست فرق میان رشوت و دایه و این امر
 زیرا که هر یک فقهی از احسان بسوی قاضی است و بتوسع در دین و تحری نفس از تشنه
 از قبول هر چه آبی باشد بدون فرق در میان همدیگر قبل از ولایت و شیب آن
 خطر و رمای پیش از ولایت آفت باشد زیرا که وی این کار اگر چه از بهر ولایت
 کرده باشد باری ملت و ران میل متاثر از احسان است و بسیار باشد که بدیهه فرستند
 پیش از ولایت ابدای آن بنا بر شرط ولایت که در چپ می دانند که قاضی شدنی است
 یا از خانانی است که در خور این شان اند و لهذا آن حضرت علی السیایه و آل سلم از قبل
 بدیهه بقا بایشان قاضی یا قاضی حاجت نمی کرده و کانی سن ابی داود و نیدها و حواج
 مردم متعلق از بقاضی پس این بریه خن دین او باشد و نیست دلیل بر عزل قاضی
 بفعل محرمی از خرمات چه رشوت و چه جز آن از نداد شرب خمر و غیره بلکه واجب بر وی توبه
 صحیح یا حیه و توبه است و کفی به او اما اخذ رزق بر قضا پس جائز است زیرا که وضع مال خدا

و ریت المال از برای مصالح مسلمین است و همین جهت خزانه اسلام را بیت المال
 مسلمین گویند. و از اعظم مصالح دین و دنیا برای مسلمانان قاضی عادل و راجع و قضا
 رعایت شریعت مطهره در هر محل و ابرام محتاج ایست مسلمین باشد بلکه باین مصالح
 معصومیت سخنان می تواند شد زیرا که این چنین قاضی مرشد اهل اسلام بسوی منافع
 شرع و فاصل خصومات با حکام کتاب و سنت است و گویا قاضی اجماعی دین و تشیع و جم
 شرع مسلمین از برای مسلمین است پس برزقش از ریت المال از اهرام امور باشد و لا سیما
 و یکایک مستغرق اوقات و تفعل خصومات بود و آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم و خلفاء
 راشدین و من بعدهم از سلف صاحبین اموال خدا را در مسلمانان قسمت می کردند و علماء
 و علماء را نصیب موفور و حصه کافی و بهر وافی ارزانی می داشتند پس قاضی اسلام چون
 متوجه از اموال مردم و قائم بمصالح حاضر و باوی ایشان باشد و احکام مستحق متدار
 کفایت از ریت المال است بچند وجوه یکی آنکه مسلم است و دوم آنکه عالم بحق است سوم
 آنکه قاضی است و آنکه جایزه از قضاة متعارف است و اجرت از خصوم بر رقوم است پس
 اگر فتن این اجرت مگر کسی را که از ریت المال بقدر کفایت می یابد حلال نیست زیرا که در
 اجرت خویش از ریت المال می ستانند پس این اخذ یعنی چه اگر چه دهند و اجرت اظهار
 طبیعت نفس چرا کنند زیرا که موجب این طبیعت قاضی بودنش و جریان اعران بمثل این است
 و رتبه وی هرگز ساحت بمال خود نمی گردد و هذا اما لا شک فیہ ولا شبهة و اگر غیر کفای
 از ریت المال است پس شرط اصل آنست که بقدر اجرت طبیعت نفس و مبتد و بماند
 نه زیاده و بموجب اجیر باشد و له حکمه که گمانه غیبه و جرم بیت مال المسلمین
 عبد الله بن عمر گفته حکم کرد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بآنکه هر دو خصم رو بروی
 حکم بنشینند و او را ادا و او را ادا و صحیح الحاکم و گویا این است شروع از ایتام
 نه از برای خود تسویه میان هر دو است و حکم حاکم مقلد حجت نیست مصیب باشد یا مختل

از امامت قلمی کند یا ظنی زیرا که مقلد حقیت حاکم نیست بلکه محکوم بر اسنای امام خود است
 حاکم باید که بپوشد باشد و وی را اجتناب و خود را جود است خود را به نصیب شود یا غلطی و در حق
 و مثال حکم و عدم جواز مخالفتش مشروط است بآنکه امر و تنه وی موافق کتاب و
 سنت بود و چون برخلاف این هر دو محبت نیروی عدول بسوی رای محض که آثار است
 از علم بران نیست کرد چنانکه بسیاری لازم مقتضایین علم را سکه اعتبار ماست خود نیز
 علم کتاب و سنت گمان اجتهاد و تجدید خود و از مذاق سنی اقتضایین مکش جائز
 باشد و استمالش بخصم و هیبت نیست اگر راهی بسوی حاکم عارف علم کتاب و سنت
 و قاضی بقرآن و حدیث می یابد و بر حاکم دیگر مرجی در نقض حکم حاکم اول نیست زیرا که امر
 آئی را اچنان است که حکم بعد از حق و با اراد الله کنیم و این قسم حکم جز در کتاب خدا و
 سنت رسول وی صلی الله علیه و آله و سلم نباشد و اگر کسی مسلک چنان باشد که حکم حاکم
 و بران در کتاب و سنت نیست و وی با جتهاد رای خود مکار کرد پس مکش محبت است و
 مخالفتش روان نیست و هیچ حاکم را نقض آن حکم نمی رسد زیرا که شایع مجتهد را در اجتهاد
 رای در آنچه مکش در کتاب و سنت موید نیست مطلق کرد و چنانکه در حدیث معاذ است
 فان لم تجد فی کتاب الله و لافی سنة رسول الله مال اجتهاد رای و بعضی را
 اولی از بعضی نیست و زنی لازم آید که هیچ شئی از احکام مستقر نباشد چه آما و مقلد است
 چنانکه معلوم است و حاکم همان کرده که بران مامور بود یعنی اجتهاد و در رای نمود و بر ذریه
 وی جودین اجتهاد چیزی دیگر باقی نیست و لکن شرط آنست که در محبت و تقصیر
 از خود رهنی نباشد زیرا که اجتهاد رای دلیل است بران و اجتهاد بدل جود و رسالت
 باشد و هیچ و شرای حاکم مطلقاً منع نیست زیرا که و سنی محتاج این چیز نیست بلکه خود
 قیام معاش جز بخرید و فروخت راست نمی آید و هر فرد بشود چه قاضی و حاکم چه
 چنان هر چند بعضی اشیا ی حاجت نزد خود داشته باشد لایحتاج بعضی دیگر بنا بر کثرت

امور از طعام و شراب بلبوس و غیر امور شش و مرکب خود باید بود که بی تجارت حاکم بار عایا به
 وجهی که مال دیگران بنا جاسز بگردانان را بر خریدن مال خود و نیز خا طر خود انجیو را باز
 یا تا فروخت شدن مال خود مال تجار را فروختن بدو ممنوع است و همچنین اگر معلوم کند
 که مردم در اثمان اشیاء و نزد بیع و شرا و باو بی مراعات می کنند و کمتر از نرخ بازار می فروشند
 یا حاکم دوست ایشان گردد و درین صورت امیر متوسع و قاضی متدین و مفتی متشع را اجتناب
 از تولی خرید و فروخت نفس نفیس خود اولی است بلکه درین حال استعانت یکسے کند که
 این گمان بوی نباشد چه این محابات با حاکم یا بنا بر ربهت از جور است یا بسبب غیبت
 در عدل و اول حرام است و ثانی رشوت یا جمل بر وجوب و غالب فعل بسیاری از
 سلاطین بار عایا از وادی همین اجتناب اموال مردم با انواع حیل است و عمل بر خط قاضی
 صحیح است و خطی که تفسیر و تبدیل و اشتباه را در آن راه نباشد معمول به است در هر شی بدون
 فرق میان حدود و جزآن و آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم کتابت بسوی قضا و غیره
 و بران اراقت و ما بعد صحت انفس مرتب می شد تا با آنچه درون این امور است چه رسد
 هر که عمل بر خط مطلقا روانه دارد و برتش جزو تجویز اشتباه و زیادت و نقصان نمیکند نیست
 عمل نزاع از آن خارج است و اول صحت عمل بخط و کتابت بسیار اند و اگر دلیل نمی بود
 مگر چون امر قرآنی بکتابت کافی می شد و چون کتابت معمول به نباشد در امر کتابت
 خود هیچ فایده متصور نیست علامه شوکانی را درین سلسله رساله استقلاست که در آن جنس
 اول این سلسله کرده و اطالع ارباب الکمال علی مافی رساله اجمال فی اللال من اللال
 ناشر نهاده و الله اعلم

باب در بیان شهرها و اوست

مسلم از زید بن خالد جزی مرفوعا روایت کرده که آیا خبر ندیم شمار را به بهترین گواهان آنکه
 گواهی می آرود پیش از آنکه از وی پرسند و عمران بن حصین گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله

و آله و سلم فرمود بهترین شما قرن من است باز کسی که متصل ایشانند پستتر از آنکه نزد ما
 باینان باز تو می باشد که گواهی دهد بر بی طلب و غیانت و زرد و امانت نکند و نذر نماید و
 وفاتش از او ظاهر شود و رایتان فریبی متفق علیه و در حدیث ابن عمر رضی الله عنهماست
 که فرمود آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم جائز نیست شهادت خائن و زنی غاشمه و زنی
 صاحب کینه برادرش و زنی که گواهی قلع بر آب و نان از برای اهل بیت رواه اجل
 و ابی داود و در روایت ابی هریره باین لفظ است نزد این ماجه و ابوداود که شنیدیم
 رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم برای فرمود جائز نیست شهادت بدوی بر صاحب قریه
 و عمر بن خطاب خطبه خواند و گفت مردم که قناری می شنیدند در عهد رسول خدا صلی الله علیه
 و آله و سلم بر جوی و اکنون وحی منقطع شد و ما را خدا بر اعلای کنیم که بر ما ظاهر گردد و راه
 الحیاری و ابوبکر گرفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم شهادت زور را در اکبر کفر شمرده
 و این متفق علیه است و مروی را فرمود که آفتاب می بیند گفت آری فرمود بر آنچه آفتاب
 گواهی و بیا بگذارد و این را ابن عدی از حدیث ابن عباس بسند ضعیف آورد و در حاکم در
 تصحیحش خلأ کرده و مجرد قرابت مانع شهادت قریب از برای قریب نیست خواه این
 قریب نزدیک باشد یا دور آنچه مانع است تمت است پس اگر قریب از ان اقرب است
 که تمت جالیقش فرار گرفته و دینا قش را در ادوات صبیح نیست و نه می مانع است پس
 شهادت وی مقبول نباشد و اگر قریب بالعکس است گواهیش جائز و پذیرا باشد چه در بود
 یا در حیرت اصل و منبع از قبول شهادت تمت است پس بر یکدیش لا یتقبلون شهادت
 الطلقة و الحجة مراد بطله تمت است و بکنه عداوت و دلیل که دال باشد بر منع شهادت
 قریب از برای قریب و در تأشیه و مجرد تو به منزل مانع است گوی احوال در عین ملاست
 بمعیت باشد و دعوی فرق میان بیعتی سائل در امانت یا راغبانه در بعض دیگر حکم است
 همچنین در شهادت شطرنج با دلی مستند است زیرا که در نزد من نبوده و در شطرنج نبود و در

حدیثی از آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم بصحبت نرسیده و احادیثی که دینی درین باب
 روایت کرده هر باطل و دو استی سبب و سیاهی را در باره شطرنج اکالیم و اختلاف است
 بنا بر آنکه در ایام ایشان ظاهر گشته و شک نیست که از جنس الهو است که از طاعت خدا
 بر کران است و لاسیما مستکثرش متساوی در نماز و روزه آن از اوقات صلوات می گردد
 و بسیار است که میان اهل ادوار و محاصره بر پایی شود و بعد از آن در هیچ صدوری گزید
 و این معلوم و مشاهد است و علی کل حال تا از اعمال خیر است و نه از اشتغال اهل صلاح
 و اما آنکه حرام است منع باشد تا آنکه دلیلی دال بر آن قائم گردد و لوهو علی العموم حرام
 نیست زیرا که بر هر آنچه انسان بدان تلوی می کند صادق است کائنات ماکان و در تحریم
 بسیاری از مباحات لازم گرد آوری و میکه مقصود از شطرنج مقامره باشد حرام
 خواهد بود بنا بر قمار نه بنا بر لوهو و همچنین شعر و شاعری مانع قبول شهادت نباشد چه شعر
 بمنزله کلام است حسن او بهیچ کلام حسن و قبیح او بهیچ کلام قبیح باشد و در حدیث آمده که
 بعض شعر حکمت است و شک نیست که بعض شعر شتلمیر مکارم اخلاق باشد و طبع را
 بدان انفعال تام دست بهم می دهد و حفظ بهیچو اشعار قانده بسوی مکارم اخلاق و بجا است
 حکم باشد مثل اشعار متضمن مباح کرم و شجاعت و عفت و فوم و نیا و حمد آخرت و بیان
 فضایل و پسند یا الفاظ ارجمند و نحو آن از غزله خیر و محتوی بر ذم اضداد این امور پنجین
 ایاتی که مشتمل بر حکم و مصالح دین و دنیا و محرک بذکر آله و نعت رسالت پناهی باشد
 با ضرب امثال که طبع بر عت تمام مناقش می گردد و با تصویر صورت که اسلح و آذان
 شیفه اوست چنانکه در تحقیر دنیا و تفصیل کسی که آنرا غایت مرام خود ساخته و تقبیح تکلیف
 بر تحصیل عاجله و ارشاد بسوی حفظ مروت و حفظ دین بسیاری از نظم و پیده باشد که است
 واحد از آن بر چنین مثال و منوال قائم مقام کار پس از غیر اشعار می گردد و شک
 نیست که حفظ این نوع انفع مطلوبات فطن است آری اشعار که شتمل بر امداح مخرمات

پنجم خمر و زنا و لواط و مانند آنست بلیه عقیده در دایره ایمانست زیرا که لا بد از وجوب این بیهوشی
 خمر و یا شارب دیگر بعد از آنکه برود بنا بر غایتیست که در جوهر شرع و جیه لغیر نماید و از قیاس است
 مراد آنحضرت صلی الله علیه و آله که لم یسیت لایستل جنت احد کفر قیاسا لغیر
 واقع آن شریعت که در آن تزیینات و منسین و تزیینات و اراض سلین باشد
 و بعد از این آنست که در آن استنانت بامردین و ترغیب و ترغیب از شرع بیهوشی
 چنانکه در بسیاری از شرای زنا و قد اتفاق می افتد و بدتر از این همه اشعار میان چنان
 و اشغال ادای شرای بی دین است و اما اشعاری که مشتعل بر ذکر جلال و تقداد و محاسن
 و فقرات فائده و شکوای بلوی و فراق است پس ترک اشتغال بدان اولی است اگرچه
 عالی از ترقی طبع و تعویج ذهن و تصفیه فهم و سحر و درک و تکمیل فواید و نیست و آن
 نظم آنست که در فسرست سنت در و بیعت باشد چنانکه مولانا از احوال آبادی در شمال
 آورده و او این خوشی بدان اشتغال کرده و آبروی تانزه بشرای اسلام و ناظران کاکام
 بخشیده اند آنهم بر آنکه این عباس گفته رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم حکم کرده است
 بیهوشی و یک شاهد بر این نزد و سلم و ابو داود و نسائی است و گفته که سنده شریعت
 مثل آن ابو داود و ترمذی از حدیث ابی هریره بر آورده و این جان صحیحش گفته
 و هو الحق پس هم یک شاهد عدل بیهوشی واجب باشد بیهوشی
 قاضی شهر ناشقان باید که یک شاهد اقتضا کنند
 و قیوت این حکم درست صحیح بر وجوبیست که افکارش جزا کسی که گفت نمی شناسد
 نمی آید و جمله روایات او از صحابه زیاد و بر بیهوشی کس اند و بیهوشی را این احادیث
 جوابهاست که همه خارج از دایره انصاف است و باعث متمسک به ایستادن آنست که
 و لقالی امر با شهادت و زجل کرده و آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم شاهد الحق و یقین
 زمره و دکن غیر غنی است که درین متمسک آنچه منصف جیه باشد غیبت نیست از کینه منصف

وال بر عدم قبول شاهد واحد با یمن است در این مقدم را با وجود منطوق که قضایا یک شاهد و یمن
 باشد حکم نبود با آنکه این مفهوم مفهوم لقب است و بخاری و عدول و علمای فحول بدان عمل
 نمی کنند چنانکه معروف است را ما شهادت اهل ذمه پس مختص بسفرت زیرا که مظنه اعوان
 حال و نقد عدول مسلمین است و حدیث لا تقبل شهادة صلة علی صلة غیره مختص از برای
 احتجاج باشد و اگر صحیح گردد و مختص شود باینکه ان الله ضمر بقدر فی الارض و اما تحلیف
 بشود و زور است پس ظاهر آنست که منجمله مثبت مامور برست و لایما نزد فساد و زمان و ثواب
 اگر مردم بر شهادت زور و بسیار است که بعضی متساوین و شهادت تخرج از یمن فاجره
 می کنند بعضی بعکس این امر میروند و آنچه دال باشد بر منع از تحلیف شود و نیامده و در انطباق
 استدلال بقوله تعالی فیقسمان بالله بر محل نزاع خلاف است و عظم خیر است که بدان
 استناست بر فرق میان صدق و کذب شهادت نمایند تفریق شهود است و لایما
 چون حاکم از بعض احوال که قواطع بران جائز نیست بپرسد شوکانی گفته و لقد انتفعت
 بتقریق الشهادة و تنبیح سؤل الهم و قل ما نضم شهادة بعد ذلك و حاکم را تا اهل
 جائز نباشد بلکه بروی امکان بحث از هر آنچه صدق کشف حقیقت باشد واجب است و تفریق
 شود از یمن و ادای است و خبر و وزن اقوی از خبر یک زن است و چند آنکه عدو فینه اند
 قوت خبر از وزن گردد و مقتضای بر عدل و واحد در آنچه مردان را بران اطلاع باشد
 بی دلیل است و در کتاب و سنت آنچه دال باشد بر جواز شهادت بر شهادت که در اصطلاح
 فقهی است شهادت از عا و گویند نیامده که بعضی متاخرین بر جوازش استدلال بجواز روایت
 احادیث و غیره از راوی آنها کرده اند و از آنحضرت صلعم بدان اذن واقع شده چنانکه
 و حدیث فربا مبلغ اوعی له من سماع و رب حامل فقه الی من هو افقه منه
 است و اهل اسلام در جمیع اعصار بران اجماع کرده اند و حکم شهادت در روایت یکمیت
 و هر که زعم فرق کند بروی دلیل باشد و مقتضای این استدلال صحت اربعه در اموال

وحد و دو تن خاص و دویم اشتراط شهادت و دو کس بر شهادت یک کس مست نیست پس هر که
 شهادت را بر حکم روایت داشته و می راز التزام این معنی یعنی نیست و مست که این
 هر دو را نکلت گردانیده و می قبول ارعاده در مال می کند و نه در غیر آن و اگر این التزام
 کند و دلیل دال بر جواز ارعاده بر فرق بیان احوال و جبران ثانیاً بیاورد و میتواند
 لغت که شهادت بر شهادت داخل در عموم اوله و اوله بر شهادت مطلق شهادت است
 زیرا که این شهادت است بر آنکه غایب نزد او بگذارد و اگر او است و داده و درین و در
 شهادت بر آنکه دوسه نزدش اقرار بکند یا تکلم بکند اگر در فرق نیست پس چنانکه شاهر را
 شهادت باین امر که غایبی نزد او اقرار بکند و اگر در جائز نیست همچنان ادرا شهادت
 باین معنی که غایبی نزد او شهادت بکند و اگر او داده و جائز باشد و مقتضای بیش کفایت است
 در ارعاده است و لافح حال حاکم نیست آنست که اعمال احکام اقرار بر بر اسراف و
 قرآن احوال کند بدون فرق میان تعریف و تنکیر زیرا که این ساجده افراد است از
 اهل علم نمی شناسند و شک نیست که اساس مقدم بر تاکید است آری اگر مقرر
 المای بعلم لغت باشد حل کلاش بر قوانین لغت باید کرد و در و تلش بر عرف و لغت
 اهل لجه کافی است و باجملا اعتبار بر تعریف و تنکیر محمول بر فاهم اسرار لغت و رویت است
 که معانی تراکیب الفاظی و ادعای خلاف عامه کما شبه با حجامند

باب در بیان دعاوی و بیانات

در حدیث متفق علیه از ابن عباس آمده که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود اگر دادخواست
 مردم بجز دعوی خود مردم دعوی دماء رجال و احوال ایشان بکنند و لکن بر مدعی علیه
 سوگن است و نزد پیغمبر با سنا و صحیح باین لغت است که مینه بر مدعی است و یمن بر کسی که انکاء
 کرد و ابو هریره گفت آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بر قومی یمن عرض کرد و آنان شتابی کردند

در سوگند خوردن پس امر کرد که میان ایشان قرعه اندازند تا کدام یک از ایشان سوگند
 خورد یعنی هر که قرعه بر نامش بر آید شش ماه را روی لب تا نذر دالا بخاری و درجه
 قرعه آنست که چون هر دو خصم مساوی اند پس ترجیح احدی با علی الاخره زن میرحج بازن باشد
 و آن مرغ قرعه است و این نوعی از تسویه مانور به میان خصوم است و قضا تا بر قیمت
 شش متنازع فیهم میان دو کس و میکهد در دست یکیه از آنان بیاورد دست غیر آنان باشد
 کلام طویل است ولیکن آنچه در خور عمل است همان قرعه است بنا بر این حدیث صحیح و در حدیث
 ابو موسی آمده که دو کس خصومت کردند در دایه و سیح یکیه را بنید نبود آنحضرت صلی الله علیه
 و آله و سلم میان هر دو حکم بنصف نصف کرد از سیح احدی را بیاورد و الدنای
 و هذا لفظه و قال اسناد به جید ولیکن درین حدیث تقیید به بودن شش در دست
 هر دو نیست و آنکه در حدیث جابر آمده که دو کس دعوی دایه کردند و آنحضرت صلی الله علیه
 و آله و سلم حکم از برای کسی کرد که در دست او بود پس سندش ضعیف است ولیکن استدلالت
 حدیث کندنی ممکن است چه وی گفت که انھا ارضی و فی یدی و آنحضرت صلی الله علیه
 و آله و سلم از حضرمی فرمود الک بینه وی گفت لا فرمود نلک بینه و این ال است
 بر جواب حکم از برای صاحب ید و بر خصم او بینه باشد اگر اقامتش کرد حکم بجزد اقامت واجب
 گردید و بینه نوی ید را حکم نیست و این دلیل است بر ترجیح بینه خارج و آنکه طبرانی از حدیث ابی هریر
 آورده که آنحضرت صلوات الله علیه بر میان دو خصم که هر یک بینه آورده و حکم فرمود برای کسی که سهم
 بنامش بر آید و این حدیث نزد ابو داود و از مرسل بن مسیب است پس توی بر عارضه حدیث
 قیمت نیست و جمع میان این روایات ممکن است بکل بعضی بر بودن شش در دست احدی و بعضی
 بعضی بر بودن شش در دست هر دو یا در دست غیر این هر دو که مقرر است از برای این هر دو و کمالی از تکلف
 نیست و مقام از موطن اشکال است و ارجح نزد ما نیست باشد بجمع تقاوی چه در صورتیکه
 آن شش در عداد ید احدی است پس بینه که اقامتش کرده اولی است اگر چه در اصل بران نباشد

چنانکه حدیث علی المدعی العینه و علی المنکر الیهین ولالت دار و بران لکن میان
نبودن بین بران و میان عدم اعتداد بران ملازم نیست زیرا که با یک حجت بینه
بود حجت دیگر را که ثبوت یدست منضم کرد و باین رگه در رفایت قوت گردید و بینه
غیر ذی ید اگر چه حجت واحد است و لکن چون مقتضی مزید اعتبار شود و عدم استناد
ایشان بسوی مجر و ثبوت یدست در قوت دو حجت باشد که بدست دیگر است و اگر آن
شیء مدعا در دست همگان یا در دست غیرهاست و آن غیر مقرر برای این هر دو است
یا هیچ یکی را از آن هر دو بران دست نیست پس ظاهر است آقا امامه حارثی گفتند
آنحضرت فرمود هر که قطع کند حق مرد مسلمان بسوگند خود و واجب گرداند او تعالی از برای
او آتش و دوزخ را و حرام کند بروی جنت را مردی گفت اگر چه شیء بسیر باشد ای رسول خدا
فرمود و اگر چه شاخی از ازار کی باشد و او مسلم و حدیث دلیل است بر شدت و عید
حلف از برای اخذ حق خیر و لکن این ایجاب ناکر و تحریم جنت متعید باشد بعد از توبه و
بعد از تخلص از سقی که باطل آنرا گرفته چه مرادیمین در اینجا اگر چه مطلق وارد شد و همین ناجز
است بقدر حدیث اشعث و لفظ وی این است که آنحضرت گفته هر که حلف کرد برین
و قطع کرد بران یا بر مسلمان و وی در آن بین یا برست پیش آید خدا را و خدا بروی خشتناک باشد
مستحق علیه و فرمود هر که حلف کرد بر منبر من که این است و همین آئمه وی گرفت جائز است
خود از آن را و این را احمد و ابو داود و نسائی از حدیث جابر مر فوعار وایت کرده اند و این جایز
همیش گفته و حدیث دلیل است بر عظمت آثم حالف بر منبر نبوی کذب و علما را و در تغلیظ
حلف بر کان و زمان اختلاف است و در حدیث ولالت بر هیچ یکی از این دو قول نیست
و ابو هریره گفته فرمود آنحضرت کسی که از کلام نکند تعالی با ایشان روز قیامت در نظر نماید بسو
اینان و پاک نکند و ایشانرا خدا اب الیم باشد یکی مردیکه بر فضل آب در صحراست و آن آب را
از این بسیل منع میکند دیگر مردیکه فروخت کالا را بدست دیگری بعد از عصر و سوگند خورد

که وی این سلمه را بکار گرفته است و خریدار قسمی بایش کرده که آن کمال بخیر
 این قیمت است و عمر دیکه بیعت کرد با ام و این بیعت نکرد و گمرازی برای دنیا اگر امام او را
 از آن دنیا چیزی بخشید و غایب بیعت کرد و اگر بخشید و فاکر و دوا این متفق علیه است و
 در فتی گفته رواه الجماعة الا الترمذی و جابر گفته دو کس اختتام کردند و نازک
 و هر یک نجات عندی گفت آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم حکم از برای کسی
 فرمود که نازک بدست اوست و حدیث دلیل است بر آنکه بی مزج شهادت موافقه
 خود است و سخن برین حدیث گذشته و مخرج او شافعی و بیفته و دار قطنی است و سندش
 ضعیف است و ابن عمر گفته رد کرد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم یمن را بر طالب
 حق و سندش نزد دار قطنی ضعیف است و لکن از طریق دیگر هم آمده و در آن این است
 که مطلوب اولی یمن است اگر کول کند طالب حلف نماید و مؤید اوست آنچه از
 جماعتی از صحابه بیرون انکار واقع شده و این همه صالح تخصیص قول با فاده حضرت
 همچو حدیث شاهد اک او مینهد و نحو آن اگر چه نزد تحقیق مفید حضرت و الزام
 یمن بعد از اقامت مینه کماله محتاج دلیل است و لایسا این یمن بر مدعی واجب
 نیست بلکه واجب بر خصم اوست که مدعی علیه منکرست و از وجوبش بر منکر یا شاه و جابر
 و وجوبش بر کسی با دو شاهد یا زیاد لازم نمی آید زیرا که یمن مذکور بایک گواهد قائم مقام
 گواهد دیگرست بنا بر آنکه شاهد واحد مناطتها حکم نیست و آنحضرت صلی الله علیه و آله
 و سلم شاهد اک او مینهد فرموده و شاهد اک او مینه گفته همچنین قبول مینه بعد از
 یمن محتاج دلیل است زیرا که بر هر که یمن واجب بود یمن کرد و یمن مناط شرعی است
 پس قبول مناط دیگر که مینه باشد منقصر بسوی برهان است و حاکمی که ثابت و عارف بسالک
 حکم و مدارک دلیل است او را لائق است که از مدعی نزد طالب او برای یمن بگوید که ترا
 مینه هست چنانکه آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم حضرمی را گفته اگر گوید هست امر با و در نش

که در اینجا پیش میروی میمنت تو قبل از اقبال من است، بیدار شو و میرست چشم او را سون و در چشم
 بعد از آن اگر گوید که من دارم هرگز با تو رافعه را بیا که آن حضرت مسلمه امه علیه و آله و سلم پیش می
 رفت یسوی (۱۵۰) آن جهان بگذرد و آنجا که با آنجا از صحابه و در مثل این بر اهلین و حق شده
 غیر مفید است زیرا که مقام از مساجد اجتماع است و در اجتماع امری که بر اهل حق است
 میست آری اگر شکست خود که همین چشم تاج و ست و این اطمینان معلوم بود و در مثل
 سمیرا بی آن و حجاب کرد و زیرا که امر و نسائی و حاکم از حدیث ابن عباس باورده اند
 که در مرد و خشم که در میبوی رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در پیوسته است با
 فرموده این اقامت کن وی اقامت نکند و دیگری را فرمود و حلف کن دست سوگند خود بخدا
 که جدا و خدا است و دیگر نیست که این شصت نزد من نیست جبرئیل علیه السلام نازل شد و گفت
 ای کاتب است آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم حلف را فرمود و بلی قد علینک
 الله قد غفر لك باخلاص قوالك لا اله الا هو بعد و او را امر باینای حق نصرت و
 کرد و این حدیث را که ام حلت نیست اگر چه بعضی اهل حدیث زعم کرده اند بگوید که آن حدیث
 در اینجا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم الزام چشم باینای حق بعد از حلف با خبر بر مثل
 علیه السلام کرد و این خبر مفید علم یقینی است پس چون حاکم را آنکه مفید علم بکذب یمن
 باشد حاصل گردد و بران عمل کند و اگر حاصل یمن نخل بکذب است فقط چنانکه شهادت
 او و شایسته مفید است پس عمل بدان جائز نباشد زیرا که ترجیح منطوق بر ظاهر و بنابر
 بر مناط بدون دلیل است و مفید علم بکذب یمن چند چیز است از آنجا که یک علم حاکم نیست
 چیزی است که حلف بر نفس آن حلف کرده باشد و یا با قرار حلف که وی سوگند دروغ
 نموده است یا بشهادت که ضرورت مفید علم باشد یا استدلال آنچه توانست و آنچه مقاب
 دوست عاقله زنی الله عنها گفت و را رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روزی بر من
 شهادت می دهی و شایسته با بر و جدا و فرمودند و می که عجز زبانی نظر بسوی زمین حار شد و

در حدیث متفق علیه از ابوهریره آمده که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم ارشاد کرد هر مرد
مسلمان که مرد مسلمان را آزاد کرد بر خداوند تعالی در برابر هر عتقنوی از وی عتق و سه از
اعتق از نار و لفظ نزدی از ابی امامه که آنرا صحیح گفته این است که هر که آزاد کرد و وزن
مسلمان را باشد. این هر دو فکاک او از نار و نزد او دوست از حدیث کعب بن جره
بسنجیح هر زن مسلمان که آزاد کرد وزن مسلمان را باشد فکاک او از نار و آب و زگفت
آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم را پرسیدم که ام غل افضل است فرمود ایمان بخدا و جهاد در
براه او گفتم که ام رقاب افضل است گفت آنکه ثمن گران دارد و نزد و گران خود افضل است
منفق علیه و در حدیث ابن عمر است که فرمود آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم هر که آزاد کرد
حصه خود را که در بند بود و او را مال است که به بای عبد میرسد قیمت کرد و دشو بند و قیمت
عدل و داد و شون و شرکا حصص خود و عبد بر وی آزاد گرد و ورش آزاد شد از بند آنچه آزاد
شد یعنی در بقیه حصص عبد مانند متفق علیه و هم چنین از ابی هریره آورده اند که در قیمت کرده و
بند بر وی و طلب سعایت نموده آید بر و ن شقت بر بند و گفته اند که سعایت مرغ است و
غیر و گمان است که مراد آن باشد که آزادش از بند آنچه آزادش بر سعایت نیست غم برعت

باد و ان شاء الله بر سر و کشته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود پادشاهی و بیسیج نزنم
 پادشاهان را که او را ملک یا پادشاهان را که او را ملک و پادشاهان را که او را ملک و پادشاهان را که او را ملک
 صلی الله علیه و آله و سلم فرمود هر که ملک و بیسیج نزنم پادشاهان را که او را ملک و پادشاهان را که او را ملک
 اهل سن است و لکن بعضی از حفاظ ترجیح و تفضیل کرده اند و جمیع اخبار وارد و در حق ذی رحم
 مالی ارساق است و لکن مجروحش انتماض از برای ماستدلال می تواند شد و در بعضی حدیث
 معتقه از سلم آمده و اتفاق و تحبب اگر چه ظاهر و انشاء بعد از شهادت و لکن ستانم
 آن نیست که شهادت بعد سبب نباشد و قرآن بن حسین گفته مردی شش مالک خود را نزد
 مردان خود داد و ساخت و او را مالی غیر از این مالی که نبود آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم ایشان را طلبیده
 جز کرد و در قریه آنست و در آن روز که او را در آن گذاشت و آن مرد را که میانه اند
 رده بود و سخن گفت و این نزد سلم است و این حدیث دلیل است بر آنکه کلمه جمع در
 مرض حکم و رعیت است نافذ می شود و ارث است بهیچ تعاقب در شهادت و حدیث جمعیت است بر
 او حلیفه زن را افتد که قاتل از معتق جمیع سقیفه مولای آنحضرت از نفس خود حکایت کرد
 که من ملک ام سلمه بودم و می گفت از ادات می کنم باین شهر که خدمت رسول خدا صلی الله
 علیه و آله و سلم کنی تا زن دانی و راه احمد و احمد اود و النساء و الحاکمه و زینا
 حدیث دلیل است بر صحت اشراط خدایت بر عبد متق و صحت تعلیق متق بشروط و وجه
 دلالت آنست که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم را علم بر آن حاصل شد و او را باقر
 هسته و عاقله مثلی مدعیما گفته رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود و الا از برای آنست
 متق حلیفه می حدیث طویل و این عمر گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم نه بود
 و الا ایست همچو کجای نسب و فرزند شود و نه سیه کرده آید صحیح این حجاب و الحاکمه و اصله
 فی الصحیحین بغیر هذا اللفظ

جابر گوید مردی از انصار فلامی را از پس پشت آزاد کرد و جزوی او را مالی نبود این جبراً
 آنحضرت رسید فرمود که می خرد او را از من نعیم بن عبد الله او را بهشت صد درهم خرید کرد
 متفق علیه و در نقلی از بخاری چنین است که پس محتاج شد آن مرد و در رواستیه از
 نسائی آمده بود بران مرد دین پس بفرخت آن را بهمان بهشت صد درهم و آنحضرت صلی الله
 علیه و آله و سلم این در اجماع بود و داد و گفت دین خود را و ادا کن حدیث دلیل است بر شریعت
 تیسیر مطلقاً و بر بیع مبر با حاجت و خبر دال بر منع از بیع اگر بصحت رسید جمع ممکن است لکن
 صحیح نشده و قائل تجاوز و واقف در موقف منع است و بر بعضی عدم جواز بیان مانع از انست
 اگر گوید مانع عتق است گوئیم ناجز است و اما مانع بودن بشرط غیر واقع پس منوع است
 و در حدیث عمر بن شعیب عن ابی سعید جده از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آمده که کتاب
 عبد است ما و امیکه برودی از مرکاب تیش در سینه باقی است اخوجه این د اود با سند
 حسن واصله عند احمد و التلثة و آم سلم گفته رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم
 فرمایند چون یکسے را از شما کسی در زمان مکاتب باشد و نزد آن مکاتب مال بود که بدل کتابت و ا
 می تواند کرد پس باید که از وی در پرده شود و او احمد و الا ربعة و صحیحه الترمذی
 حدیث دلیل است بر دو مسئله یکی آنکه مکاتب را چون مال بقدر کتابت باشد و می
 در حکم احار است سیده را از ان ملوک در پرده می باید بود و گو تمام مال بنور تسلیم نکرد و دوم
 آنکه ملوک را نظر بما که رواست مادم که او را مکاتب نگرد است و مال کتابت را می باید این
 بحاس گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود دیت داده می شود و مکاتب بقدر آزادی
 دیت حر و بقدر ررق دیت عبد و او احمد و ابن د اود و النسائی یعنی اگر مکاتبی که
 نصف مال کتابت داده است کشته شود قاتلش نیمه و تیش بحساب حرو نیمه بحساب بنده
 بولای او بدهد و عمر بن حارث که برادر جویری ام المومنین است گفته که داشت آنحضرت صلی
 علیه و آله و سلم نزد موت خود در می و نه دینار سه و نه بنده و نه داد مگر بنده ای که دلال

نام داشت و سلاح و زینتی که آنرا صدقه ساخته بودند و آن بخاری و این حدیث
 دلیل است بر تتر و جناب مقدس او از نادانان و عوام و دنیا و غلبه قلب و قلوب است
 باین سخن میسر و در حدیث ابن عباس است نزد احمد و ابن ابی حاتم و حاکم و یاقوت و غیره
 مرفوعاً مبنی بر آنست که بنی سید خود وی را از دوست پیدا از مرگ رسد و این دلیل است بر
 حریت ام ولد بعد از مرگ پیدا و برین است دال حدیث متقدم که نه بنده گذشت نه داده
 و این سلسله طیل الذیل است ابن کثیر سنن متقی در آن جمع کرده و در حواله اقوال در آن هشت
 قول است و شک نیست که حکم یقین ام ولد مستلزم عدم جواز بیع اوست پس اگر این حادثه
 که قاضی بخریت آنست به ولادت از سید است بصحت رسد دلیل باشد بر عدم جواز بیع او
 و لکن جماعتی از حفاظ ترجیح و قفس بر عمر رضی الله عنه کرده اند و احوط نزد ما اجتناب از
 بیع اوست زیرا که اهل احوالش آنست که از او ششبه باشد و مؤمنین و قاطع اند و ششبه است
 چنانکه سادق مصدق و فی جردان اخبار فرموده و در حدیث سهل بن عقیف آمده که رسول خدا
 صلی الله علیه و آله و سلم فرمود هر که احانت کند مجاهد را در راه خدا یا غارم یعنی قرصمدار را
 در حسرت وی یا مسکاتب را در رقبه او سایه و باران حق تعالی بر او نریزد و جزایه کشند
 دیگر نباشد آنچه اسحق و صحیح الحاکم تا اینجا اول احکام از کتاب بلوغ المرام
 مضامین و بل النام حاشیه شفاء الاوهام انصرام یافت اکنون ابواب کتاب را بجامع از
 بلوغ المرام بقسمی آید و بانه المتقین و هو المستعان

کتاب الجامع

درین کتاب ابواب ادب و بر و صل و زهد و روح و تزیین از مساوے اخلاق
 و تزیین و مکارم عادات و ذکر و دعا و ذکر و است تا خاتمه بمبدأ امور بر منتهی باشد

باب در بیان ادب

سلم از ابو هریره روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم فرمود مسلمان را بر مسلمان
 شش حق است چون ملاقاتش کنی بروی سلام کن و چون ترا بخواند یعنی از بر او
 طعام اجابتش کن و چون نصیحت خواهد اندرز کن و چون عطسه زند و آلوده گوید جوابش ده
 یعنی یرحمک الله بگو و چون بیمار گردد عیادتش نما و چون بمیرد همراه جنازه اش برو و در
 حدیث ابی هریره است مرفوعاً نظر کنی یک سبکه اسفل از شماست در ترس و زبیدی یک سبکه
 بالا از شماست که این نظر اجد رباً است که از در او را حقیقت نفعت خدا بر خود کنید متفق
 علیه و اللفظ مسلم و ثواس بن سمان گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم ما از بر و اشم یعنی
 نیکی و بدی پرسیام فرمود بر خوش خویشیت و اشم آنست که در سینه تو باخود و ناخوشی دار
 اطلاع مردم بر آن اخبر مسلم و اشم را از مسلم است از حدیث ابن مسعود مرفوعاً چون شما سه کس
 باشید و کس با یکدیگر بد دل آن سوم سرگشته نکند تا آنکه مردم بیا میزند زیرا که این تنها
 اند و بگین می سازد آن دیگر را و ابن عمر گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرمود مرد مردی را
 از مجلس او برخیزانید و خودش در آنجا بنشیند و لکن منعت و وسعت کنید منفعت علیه و فرمود
 چون یکی از شما طعام خورد دست خود پاک سازد تا آنکه بلیسد یا بلیساند و گیرس را و این نیز
 متفق علیه است از حدیث ابن عباس و ابو هریره گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرمود
 سلام کند صغیر بر کبیر و قلیل بر کثیر و در روایتی از سلم و سوار بر آشی و در حدیث علی است مرفوعاً
 کافی است از جماعت چون بگذرد آنکه سلام کند یک از آنان و مجزای است از جماعت آنکه
 جواب سلام گوید یک از آنان و مجزای است از جماعت آنکه جواب سلام گوید یک از آنان
 رواه احمد و ابی یحیی و فرمود ابتدا نگوید و انصاری را بسلام و چون ملاقی شوید
 ایشان را در راه مضطر گردانید بسوی اخصیق مکان و این نزد مسلم است از حدیث علی و این
 سنت از عمر در آن گشته تا آنکه امر فرمود تقصیه بالعکس شد و از تبعات ترک این سنت است
 که زمام حکومت بلاد اسلام درین زمان پرست اهل کتاب است و فرمود چون عطسه زند

سیکه از شما الحمد لله بگوید و زار و زاری او را بر شماست الله گوید و روی در جوابش بگوید الحمد لله
 و صلواتی بآلکم فرمایند اخراجیه البخاری عن علی و جمیع اهل بیت نزد سلم فرمود عافیتان
 سیکه از شما استاده و چون نعل پوشید ابتدا پای راست بپوشید و چون بپوشید ابتدا پای چپ
 چپ نماید و باید که پیشه اول و تنخل را آخر در نزع باشد و این متفق علیه است از حدیث
 علی و جمیع دی رخصه اندر سه گفته که رسولی خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود و نزد یک از
 شما در یک نعل یا هر دو پوشید یا هر دو را نعل بپوشید متفق علیه و در حدیثی که بن عمر است
 نمی بیند خدا بسوق کسی که می کشد جامه خود را بنایا ز و فرمود چون بخورد یک از شما و بنوشد
 بدست راست بخورد و بنوشد در بر که شیطان بدست چپ می خورد و می نوشد اول
 متفق علیه است و ثانی نزد سلم و عمرو بن شعیب عن ابی بن حبه و آورو که آنحضرت صلی
 علیه و آله و سلم فرمود و بنوشد و پیموش و غیر سرت و میله اخراجیه احمد و ابن داود
 و علقه البخاری

باب در بیان بر و صله

ابوهریره گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود هر که دوست دارد که فراخی کرد و دور
 در رزق روی و تاخیر کرده شود در اثر پیشه اهل و سبب باید که صلا ارحم کند اخراجیه البخاری
 و فرمود نمی رسد آنکه بخت قاطع رحم متفق علیه من حدیث جابر بن مطعم و فرمود
 حرام کرده است خا بر شما حقوق اهل است و زنده در گوگردن و نتران و منع و استعفی
 بخل و گواهی کردن و مکروه داشته است قال و قيل و کثرت سؤال و اجابت مال و
 این متفق علیه است از حدیث منیر بن شعبه و کراست و لسان شامی مطلق می شود بر تحريم
 پس این چیز احترام باشد و عمرو بن العاص از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آورده که شما
 خدا و رضای والدین است و خطایست ناخوشنود و خدا و فرمود مادر بدست اخراجیه الترمذی
 و صحیح ابن حبان و الحاکم و انش گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود و گوید سیکه

جان من بدست اوست ایسان می آرد و بنده تا آنکه دوست دارد و از برای هم سایه یار دارد
خود آنچه دوست می دارد و از برای جان خود و این متفق علیہ است و در حدیث ابن مسعود
آمد که پیغمبر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را که ام گناه عظمی است فرمود آنکه بنده مقرر کنی برای خدایا آنکه
و سے ترا فرید و گفتیم باز که ام گناه دبر ز گنہ گستر است و آنکه فرزندت را بکش
از ترس آنکه با تو بخورد و گفتیم باز که ام گناه دبر فرمود آنکه زنا کنی با زن همسایه خود
الشیخان متفقاً و ہم در حدیث متفق علیہ است از ابن عمر و ابن
العاص مرفوعاً کہ از کبار است و شنام دادن مرد بار و پدر خود گفتند شد رحل
والدین را سب می کند فرمود آری و شنام می دهد پدری را پس و سے پدر را و شنام
می دهد و سب می کند مادر را و این وی سب مادر را نکس می نماید پیوست
و بن خویش بد شنام می آید اصحاب کین نه قلب بهر کس که دہی بآید و
و در حدیث متفق علیہ از ابی ایوب انصاریست مرفوعاً حلال نیست مسلمان را که ترک
و پدر برادر خود را زیاد و بر سه شب ملاقاتی می شوند پدر و و اعراض می کند این و آن یعنی از
یکدیگر و بهتر هر دو کسی است کہ ابتدا اسلام کند و جا برگشته رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود
ہر معروف صدق است اخو جہ البخاری و لفظ ابی ذر این است حقیر در از معروف
شیخ شنی اگر چه ملاقاتی شومی برادر خود را بروی کشاد و فرمود چون پیرے شور با بسیار کہ آب
آرد و باز پرس نما ہما گمان را اخو جہ مسلم و در حدیث ابو ہریرہ است مرفوعاً ہر کہ
دور کند از مسلمان کہ بتے را از گرب دور کند خدا از وی کہ بتے را از گرب روز قیامت مراد
بکہ بتے سختی است و ہر کہ آسانی کند بتے است آسان سازد خدا بر و سے در دنیا و آخرت
و ہر کہ پردہ پوشد مسلمان را در دنیا پس شد خدا پر دہ او در دنیا و آخرت و خدا در دین و بدست
ما دام کہ بندہ در دہ و برادر خود باشد اخو جہ مسلم و فرمود ہر کہ دلالت کرد بر خیر او را مثل اجر
فاعل باشد اخو جہ مسلم عن ابن مسعود و این عمر مرفوعاً گفته ہر کہ پناہ خواہد شمار کن را

این پناه و پناه دیگر که شوال کند شمار آنچه را و را چتری به امید و هر که نکوئی کن با شما جزای
احسانت بکنید و اگر نیاید رعایتش و بهید احسنه الیه یعنی تحقیقت در او امر واجب است

باب وریان زهره و دروغ

نعمان بن حشیر گفته است که حضرت را شنیدم می فرمود علل هود است و حرام بود یا وریان این
هر دو شبته است که بسیاری از مردم آن را نمی دانند هر که از آن شبته است بر هر که
دی دین و کار بدی خود نگا داشت و هر که در آن افتاد در حرام افتاد و چه چنانست که
گرد چو آگاهی چو از نزد یک سنه که در آن سفید آگاه باشد که هر یا و شاه را می ست
و های خدا محارم او سجانست و در آن آدمی پاره گوشت است چون نیک شود و به تن
صلح گردد و چون تباہ گردد و به تن فاس گردد آگاه باشد که آن پاره گوشت بدل است
متن علی و این حدیث اسل عظیم و قاعد و کبیر است و درین کتاب است و کافی شیخ متعلق
نوشته و بقایست افاده پر داشته و نعمان زهره و این حدیث هود و انگشت خود
بگوئی مایل ساحت مقصود تا یکدشیدنش از آن حضرت صلعم است بیت

حرف از زبان دوست تنیدن چه خوشش بود یا از زبان آنکه شنید از زبان دوست
و در حدیث ابو هریره است نزد بخاری مرفوعا هاک شد بنده و دینار و در هم درجاء اگر او را
خوش شود گشت و اگر نداد شد خوش شود شد

گفت چشم تنگ دنیا دارا یا قناعت پر کند یا خاک گور
و ظاهرا هر است که آخر دنیا ناست و آخر در هم و چون این هر دو با نیت جامع باشد
هاک افتد وقت آخر تنگ کسی است که در همه حال خوش شود دوست که آقیل
نه شادی داد سامانی نه غم آورد نقصانی پیش بهت ما هر چه آمد بود ماله

این عمر گفته گرفت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم هر دو دوش من و فرمود باش و در دنیا
کو تا تو بی خانمانی یا را بگری چه هر که سکن و مسکن در وطن ندارد و بار سر راه است و در دل

بچیزی نمی بندد این غری گفت چون شام کنی منتظر باد و بباش و چون صبح کنی نگران
شام بباش

برستی خود را اعتمادی میکنی نه هر کسی قصد فساد می کند
چندے اگر زمانه اینجا دارد خالی شود انتظار بادے می کند
و گفت بگیر از محبت خود برای اقامت خویش و از زیات خویش برای موت خود اخراج البخاری
برگ عیثے بگو خویش فرست کس نیار و ز پس تو پیش فرست

و هم در حدیث ابن عمر است نزد ابوداود و ابن حبان صحیحش گفته که آنحضرت صلی الله علیه
و آله وسلم فرمود هر که مانا شد بقومی و مدعی سعد و در آن قوم است و این حدیث متصل بسبط
طویل است و اصلی است از اصول عظیمه دین کتاب اقتضاء الصراط المستقیم که تالیف شیخ الاسلام
ابن تیمیة رحمه الله تعالی است گو یا شرح همین حدیث من تشبه بقوم فهو منهم است و
ابن عباس گفته در پس آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم بودیم یک روز فرمود ای غلام نگاه کن
خدا را نگاه دارد و ترا نگاهش داری بانی او سبحانه را و بروی خود و چون خواست از خدا بخواد
از خدا خواهم و از غیر نخواهم بخندد کنیم بند و غیر و خندد اے درگست
و چون مدخواستی مد بخندد اخواه اخوجه الترمذی و قال حسن صحیح و نزد ابن ماجه
و غیر بسند حسن از سهل بن سعد آمد که مردی نزد آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم آمد و گفت
ای رسول خدا صلعم راه نما مرا بر کاری که چون بکنم دوست دارم را خدا فرمود بے تعلقی و بڑ
کن در دنیا و دوست گیر در خدا و از بد کن در آنچه نزد مردم است دوست دارند ترا مردم معلوم
شد که بی نیازی از دنیا و مال و سامان مردم سبب محبت الهی و دوستی مردم است
و بعد بن ابی و قاص از آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم شنید که می فرمود خدا دوست میدارد
بند و پیر بنیگار را سود و حال گوشه گزین را اخوجه مسلم

مرا بیکانک از خلق با حق آشنایند و است چنانچه بطبع من کس کم ساختن بسیار زیاده
 و در حدیث مرفوع ابوهریره است نزد تفرقه ای بسند حسن که از من اسلام مردست
 کرد استن مالمینی و این حدیث بنمایان چنانچه حدیث است که در دین و دنیا انسان را
 کافی است و شرح و تفسیر خواهد این مختصر آنرا بر بنی تأیه و مقتضای من بعد کرب گفت
 آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود پرنگو فرزند آدم هیچ آوردند بر ترا شکم یعنی شکم
 بدترین آن آوردند بابت که پر کرده شود و از پر شدنش شراب و در بهایم زاید و آنست
 آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود هر بنی آدم بسیار خطا کار است و بدترین این خطاها را
 کرده کنند بکافران اندا خوجه الیه مدی و این ماحجه و شدش قوی است و هم حدیث
 انس است که فرمود رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم خاموشی حکمت است و قلیل از قلیل
 آن و این نزد بقیه است در شب بسند ضعیف صحیح آنست که قول لقمان حکیم است

باب در ترتیب از مساوی اخلاق

ابوهریره و گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود در داریه خود را از حد غیر که حدیث است
 را بپایان می خور که آتش منجم را و این را بود او و اجماع کرده و این جمله از حدیث انس
 بخوان آورده و هم ابوهریره و گفته که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود نیست بدلان آنکه
 مردم را بر زمین اندازد شد یک کسی است که نزد غضب مالک جان خود باشد و منعقی علیه
 و هم در حدیث متفق علیه است مرفوعا از ابن عمر مظلّم قال است بر روز قیامت و لفظ مسلم از
 جابر مرفوعا چنین است که بر بنی پرستم را که ستم تاریکیا است روز قیامت و بر بنی کنی بخل را
 که این بخل هلاک کرده که را که پیش از شما بودند و آما محمد بسند حسن از محمود بن لبید مرفوعا نقل
 نمود که خوف ترین آنچه می ترسم بر شما شرک که چک است یعنی ریا **یا**
 کلید در روز نخست آن ساز که در چشم مردم گزاری در از
 و در حدیث ابی هریره از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آمده که نشان منافق سه چیز است

چون سخن گوید و دروغ گوید و چون وعده کند خلاف نماید و چون امانت نهاد و بشوخیست
 کند متفق علیه و تزویر و شجین از حدیث ابن عمر این قدر زیاد آمده که چون عصمت
 کند فحور نماید و هم در حدیث متفق علیه است از ابن مسعود مرفوعاً که دشنام کردن مسلمان
 فحوق است و دشمنی او کفر و آلوده هر چه از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم آورده که در
 دارید خود را از گمان بدزیرا که گمان الکذب حدیث است متفق علیه و در صحیحین است
 متفقاً از معقل بن یسار که گفت شنیدم رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را می فرمود
 نیست هیچ بنده که استرعا کند از وی خدا را یعنی را میبرد و از یک میبرد و او خائن است
 مگر آنکه حرام کند خدا بر وی جنت را و مسلم از عاقبت روایت کرده که آنحضرت صلی الله علیه و آله
 و سلم فرمود ای خدا هر که والی چیزی شد از است من و شاق آمد بر ایشان دشوار
 کن بروی و فرمود چون قتال کند یکی از شما باید که پیروز میزد و از روی متفق علیه من حدیث
 ابی هريرة یعنی بر روی نزنند و هم در حدیث و سه رخصه الله عنه است که مردی گفت
 ای رسول خدا صلعم وصیت کن مرا فرمود دشمن بگیر آن مرد مکرر همین سوال کرد و هر بار ^{تغضب}
 فرمود این نزد بخارست و از روایت خولاء انصار پیروز بخارست مرفوعاً آمده که مردم
 خوض می کنند و مال خدا بغیر حق ایشان را نمار باشند و در قیامت و در مسلم است از ابی هر
 از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در آنچه روایتش از پروردگار خویش می فرماید که ای
 بنده گان من حرام کرده ام من ظلم را بر جان خود و حرام ساختم ستم را میان شما پس
 ظلم نکنید بر یکدیگر و آلوده هر چه گفت آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم گفت می دانید که غیبت
 چیست گفتند خدا و رسول و انا تراند فرمود ذکر کردن تو بر ادرت را با آنچه ناخوشش می دارد
 گفتند اگر باشد در برادر من انچه می گویم فرمود اگر هست در و سه انچه می گوئی غیبت کردی
 او را و اگر نیست بهتان بستی بروی انچه مسلم و هم در حدیث ابی هريرة است مرفوعاً که
 مکنید و دشمنی و دشمنی کنید و غیبت کنید در پس پشت و نه بیع کند بعضی شما بر بعضی

و باشد بنحی که خدا برادر یکبار مسلم برادر مسلم است ششم نمی کند او را و خداوند و تروک
 نمی نماید او را و خود نمی شنود او را و تقدیری اینجا است و اشاره کرد بسوی سینه سبزه است
 آدمی را از شر آنکه مقیر نپارد و برادر مسلمان را تمام مسلم بر مسلم حرام است خون و مال او
 و کار وی او و این نیز نزد مسلم است و قرظی از حدیث قطب بن مالک روایت کرده
 و حاکم صحیح گفته که بود رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می گفت اللهم حبیبی منکرات
 الاخلاق و الاعمال و الالهواء و الالاداء بار خدا یا یکسو دار مرا از ناشایسته
 عادتها و کردار او خواشانا و بیایه و آیین بیاس گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله
 سلم فرمود ما را تقدیری خصوصت مکن برادر خود را و مزاج مکن او را و پیمان مکن او را و کفایت
 کنه و این را قرظی پسندی آورده که در این ضعیف است و بهم نزد قرظی است از
 حدیث ابی سعید خدری مرفوعه و ضعیف است که جمع نمی شود در مؤمن کیسه بخل و دیگر
 خلق بد و سندش ضعیف است و مسلم است از حدیث ابو هریره مرفوعه و در شناسنامه
 دهنده هر چه گویند گناهش بر باری است آنجا که مظلوم تجاوز کرده و آب و مهر گفته رسول خدا
 صلی الله علیه و آله و سلم فرمود هر که گزند رساند گزند رساند او را خدا هر که دشمنی کرد مسلمان را
 دشمنی کند بر وی خدا استعالی اسوجه ابوداود و الترمذی و حنه و گفت
 ابوداود و فرمود رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم او قتالی دشمن می دارد و فاحش بر پیونده
 را و این را قرظی تصحیح کرده و نزد است از حدیث ابن مسعود مرفوعه که مؤمن طعن کننده
 نباشد و نه لعنت کننده و نه خش گوینده و نه بر زبان و این را حسین کرده و حاکم صحیح
 پر خسته لیکن راجع نزد او و فتنی وقف است و در حدیث عائشه مرفوعه آمده و شناسنامه
 مکید و دگان را که رسید با آنچه پیش فرستادند اسوجه البخاری و فرمود و آن است
 می شود و بن حنین و این متفق علیه است و آن گفته آنحضرت فرمود هر که باز داشت دشمن خود را
 باز دار و خدا وی عذاب خود را و این را طبرانی در اسطوخاراج کرده و آنرا شایسته است

از حدیث ابن عمر نزد ابن ابی الدنیا و ابوبکر صدیق رضی الله عنہما گفته اند حضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود منی در آید بهشت مرد فریب و بند و نه نیل و نه خالق و این حدیث را نزدی و حدیث ساخته اخراج کرد و در سندش ضعف است و قمری و کسیکه بنام سخن قوی و خالاکه قوم ناخوشش دارد و ریخته شود و هر دو گوش او آنگاه روز قیامت اخراج البخاری عن ابن عباس و در حدیث انس است مرفوعاً خوشه باد که اگر باز داشت میباید او از عیبهای مردم و سندش نزد بزرگان حسن است و این عمر گوید آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود هر که بزرگ شد و نفس خود یعنی خود را منظم گرفت ملاقی شود خدا را و وی سجاده بروی خشتناک باشد اخراج البخاری که در رجال سندش ثقات اند و نزد نزد نیست و گفته که حسن است از سهل بن سعد مرفوعاً شتابی در کار یا از طرف شتابت و فرمود خوش است بدخلفی است و این نزد احمد است از عائشه و در سندش ضعف است ابوالدرداء گفته اند آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود مایه لعنته کنندگان نه شفیق باشند روز قیامت و نه شهید اخراج مسلم و لعنت در این است شیوه طایفه ارض است اعاذنا الله منها و در حدیث معاذ بن جبل است مرفوعاً هر که عار و برادر خود را بگناهی نیرزد آنکه خودش بکند نزدی این را حسن گفته لیکن سندش منقطع است و بهر بن یکم عن ابیہ عن جابر و روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود وای است که لکه سخن گوید و دروغ گوید تا قوم را بدان سخن بخنداند و بیل است او را با ذویل است او را اخراج اهل السنن و اسنادش قوی است مراد از خرگی پیشگان اند و در حدیث انس مرفوعاً آید که کفار ه کیسه که غیبتش کرده آنست که برایش آمرزش خواهد داد الهی الحارث بن اسامة با اسناد ضعیف و فرمود دشمن ترین مردمان نزد خدا الله خصم یعنی مرد سخت خصومت است اخراج مسلم

باب در ترغیب بمکارم اخلاق

فرمود رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بر شماست راست گفتاری زیرا که صدق راه
می نماید به نیکو کاری و نیکو کاری را وی نماید بسوی بهشت و همیشه آدمی راست
می گوید و بختری صدق می گذد تا آنکه نزد خدا صدق نوشته می شود و بیخی بسیار است گو
و دور دارد بر خود را از دروغ زیرا که کذب راه می نماید بسوی بخور و خورهای است
بسوی نار و لایزال آدمی دروغ می گوید و بختر می شود و قصد کذب می نماید تا آنکه نوشته میشود
نزد خدا کتاب متقی علیه من حدیث این مسعودی و جمیع است متفق از
ابی هریرة مرفوعه و در وارید خود را از ظن زیرا که ظن کذب حدیث و دروغ ترین بخت است
و فرمود بهر نیز خود را از نشستن در راهها گفتند ای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم چاره چیست ما را
از نشستن گاهها که سخن کنیم اینجا فرمود چون باز می مانید باره سخن را به جای آرید گفتند حق
چیت فرمود چشم پوشیدن و بازماندن از ایازسانی و جواب سلام را دادن با مروت
و نهی از سگر کردن متفق علیه و لم یجد ما قبله

به پیر میگوید گفتیم که چیت راه نجات بخواست جام می در گفت عیب پوشان
مسعودی گفته آنحضرت فرمود هر که خدا بادی اراده خیر می فرماید او را در دین فقی می گردانند
علیه مراد بقیه درین حدیث و دیگر احادیث که در معنی این حدیث است با اتفاق اهل علم
و فقه فهم کتاب و سنت و درک اوله و پنج ملت است نه فقه ستم ظلم و علای فریغ و فساد ای
رای و در سلف مرزاد در دنیا در غیب در آخرت را که غالب بر کتاب و حدیث و عالم
بقرآن و سنت می بود فقی می گفتند و امر و فقه عبارت از کسی است که متشقی شرار و
متقی مزار باشد و قنادای بسیار از اقوال و آرای اهل روزگار مزد و مباد
موجود بود و مردم را بدان قضا و قضا کند خانا الله و اما الیه راجعون ابوالدرداء گفت
فرمود رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم هیچ شئی در تراز و گران تر از حسن خلق نیست و این
نزد ابوداود و دست و ترندی تحبش کرده و در حدیث این عمر است مرفوعا که یا شایدا ایمان

متفق علیہ و فرمود از آنچه مردم از کلام نبوت اولی دریافتند این سخن است که چون
 شرم نکردی هر چه خواستی بکن اخوجه البخاری و در حدیث ابو هریره است نزد مسلم
 مرفوعاً من قوی بهتر واجب است بسوی خدا از سوسن ضعیف و در هر مسلمان خیر است
 حرص کن بر آنچه ترا سود دهد و در خدا جو و عاجز شو و چون مصیبتی رسد بگو که اگر چنین
 می کردم چنان می بود و لکن بگو که قدر الله و ما شاء فعل یعنی خدا همچنین مقدر کرد و
 آنچه خواست نمود زیرا که حرف لوبیعتی کاش عمل شبیلان نمی کشاید و عیاض بن حاکم گفته
 آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرمود او تعالی وحی فرستاده است بسوی من که فروتنی
 کنی دشمنان آنکه یعنی نکند احدی بر احدی و نازش ننماید هیچ یکی بر هیچ یکی اخوجه مسلم
 و در حدیث ابی الدرداء است مرفوعاً هر که باز دارد از آبروی برادر خود در پس پشت او
 برگرداند خدا از روی او آتش دوزخ را روز قیامت اخوجه الترمذی حقه و نزد
 احمد از حدیث اسامیت نیز بخوان آمده و گفت ابو هریره که فرمود رسول خدا صلی الله
 علیه و آله وسلم کلم نکر و هیچ صدقه از مال چیزه را و نیز فرمود خدا بنده را بفقو یعنی از جرم و
 تقصیر دیگری مگر عت و التواضع نکرد احدی از برای خدا مگر بلند کرد او را خدای تعالی
 اخوجه مسلم و عبد الله بن سلام گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرمود ای مردم
 فاش کنید سلام و بخورانی طعام و پیوند سازید ارحام و نماز گزارید شب و مردم و غایب
 در آیند بخت بسلام ترمذی گفته این حدیث صحیح است و تیم داری گوید رسول خدا صلی الله
 علیه و آله وسلم فرموده دین نصیحت است سه بار گفت این را گفتیم از برای کیست اے
 رسول خدا صلم فرمود خدا را و کتاب او را و رسول را و ائمه مسلمین و عامه ایشان اخوجه
 مسلم و فرمود اکثر چیزی که در بهشت در آرد تقوی است و حسن خلق است اخوجه
 الترمذی و صحیح البخاری عن ابی هریره و هم در حدیث مرفوعاً اوست نزد ابی لیلی
 شامی توانی بخند مردم را با لباس خود و لکن باید که بخند آنان را از شتاب و جهل خلق

حاکم گفته این حدیث صحیح است و گفته او را از ابی اسحاق بن ابی بکر و ابو هریره و فروغان است
 مؤمن آئینه برادر مؤمن خود است یعنی با و ترا حبیب او و گاه وی از دوا از ابن عمر آمده که
 آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود مومن که با مردم می آید و برادرهای شان صبر
 می کند بهتر از کسی است که بخاطر مردم و صابر برادرهای شان نیست و این را ابن ماجه
 با سند حسن احراج کرده و این حدیث نزد ترمذی نیز هست لیکن نام صحابی نبوده
 و از ابن سعد آورده که گفت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم الاصلح احسن
 خلقی محبت خلقی و در مشکوٰۃ این حدیث را از عائشه رضی الله عنها روایت نموده
 و ابن حبان گفته صحیح است

باب در بیان ذکر و دعا

گفت ابو هریره که گفت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم حق تعالی می فرماید من با بنده
 خودیتم تا ذکر کنی کند و هر دو لبش میاد من خندند و این نزد ابن ماجه است و ابن حبان
 تسبیحش کرده و بخاری تعلیقا آورده و در حدیث معاذ بن جبل است مرفوعا که در این دم
 هیچ عملی که نجات دهنده تر باشد از او را از عذاب خدا از ذکر خدا احرجه ابن ابی شیبه
 و الطبرانی و اسناد حسن است و مسلم از ابو هریره مرفوعا روایت نمود که گفت
 قومی در رمی که ذکر خدا می کنند در آن مگر گرداگرد گرفته آن قوم را ملائکه و پویشید آنان را
 رحمت و لطف ابو هریره نزد ترمذی این است است قومی بمقتدای که ذکر خدا اندر آن
 نکرده و در در بنی نمرتا و دیگر باشد حسرت برایشان روز قیامت و این حدیث حسن است
 و در حدیث ابی ایوب است نزد ثقفین تنفقاً مرفوعاً هر که گفت لا اله الا الله وحده لا شریک
 له و دبار وی بچو کس است که بچار نفس از اولاد اسمعیل آزاد کرد و ابو هریره گفت فرمود آنحضرت
 صلی الله علیه و آله و سلم هر که سیحان الله و بیحیدر صد بار گفته انگنده شد خطایا می آید و اگر چه
 باشد بچو کف دریا یعنی در کثرت و این تنفق علیه است و مسلم از حدیث جویری آورده که گفت

آنحضرت مرا التزم بعد از تو چهار کلمه اگر وزن کرده شوند با پنجمه گفتی تو ازین روز برابر آیت
 بدان سبحان الله و بیحساب عدد خلقت و رضا نفس و زنة عرشه و مملکة کلمات
 و ابوسعید خدری مرفوعاً آورده که باقیات صالحات این است لا اله الا الله و
 سبحان الله و الله اکبر و الحمد لله و لا حول و لا قوة الا بالله اخبرجه النساء
 و صحیحه ابن حبان و المحاکم و احادیث در فضائل این کلمات جمیعاً و فراوی بسیار
 آمده و در حدیث سمر بن جندب است که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرموده و درین
 سخنمانند و خدا چار سخن است زیان نمی کند ترا بهر چه ازان آفاد کند سبحان الله و لا
 اله الا الله و الله اکبر این نزد مسلم است و در حدیث متفق علیه مرفوع بر روایت
 ابی موسی اشعریست که گفت مرا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم ای عبد الله بن قیس
 راه نمانیم جز با نسی از گنجهای بهشت لا حول و لا قوة الا بالله و نسائی و لا ملجأ من الله
 الا الیه هم زیاد کرده و در حدیث نمان بن بشیر آمده مرفوعاً که دعا عبادت است
 اخبرجه الاربعة و صحیحه الترمذی و له من حدیث انس و ما من عبادت است
 و نزدش از حدیث ابی هریره باین لفظ مرفوعاً آمده نیست چیزی اگر مبر خدا از دعا و این را
 ابن حبان و حاکم صحیح گفته اند و ازینجا ثابت شد که و ما سے غیر اسرار انبیاء و اصنام و صلوات
 شیاطین و کواکب عبادت غیر الله است پس شرک باشد زیرا که معبود بحق جز حق سبحانه و یکی
 نیست تو انس گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرماید رو کرده نمی شود و میان
 اذان و اقامت اخبرجه النساء و غیره و صحیحه ابن حبان و غیره و مؤلف این
 دعا و حصن حسین یک جا ذکر کرده این یکی از آنهاست و در حدیث سلمان است که گفت
 رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم رب شما شرناک و کفر ما را است شرم دار و از بنده خود
 چون هر دو دست بردار و انا که تبه برگردانند اخبرجه الاربعة الا النساء و صحیحه
 المحاکم و عمر گفته بود آنحضرت چون دراز میکرد و هر دو دست خود در دعا بر می گردانید آنها

تمام کہ مسیح بر وی حور آن برود و می فرمود و احدهما التوملی و میثک را شاپر با س
 ار احوال مدیت این عباس سب را ابو داؤد و غیره حسن متفقین است که حسن باشد و
 بر دشتن و شما و سوسو نش بر روی سکه از آداب و عادت و فرمود ابدی مردم بین
 در قیامت اکثر آماں در در و در سب احرجه التوملی و صحیح و این حال
 و رن مدیت بتار نشایم سب از برای کسانکه اکثر التوملی و اندر بر رسل خدا می
 علی و آل سلم و درین است این ستود و در رمل ایل طم محمد من بابل مدیت است و فقه
 اولی الناس به صلاهای و امامی است

و در میان و مونس جان است امام یار یک دم سے رو دک کر کرنے ستود
 و شدادین اویں گفته آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرمود سید الاستغفار ای سب
 که گوید من اللهم اسألک لا اله الا انت خلقتنی و انا عبدک و انا علی عبدک
 و در صدک ما استطعت اعوذ بک من شر ما صنعت ابوء لک بعبادتک علی
 و انا و ندی و ما سجدی ساره لا یعصی الاکانت احرجه البخاری
 و در است این عمر سب که سرور رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم که فرماید این کلمات
 را و مسکه شام کند و میگوید سبحانک اللهم انی اسألك العافیة فی دینی و دنیای
 و اهل و مالی اللهم استرح رفق بنی امی و عاتق اللهم احملی من
 نین بدی و من خلقی و من یمینی و من شمالی و من یتقی و اعوذ بعظمتک
 من ان اشتغال من تقنی احرجه النسائی و انا ماحة و صبی و النجا که و سلم
 از حدیث ابن عمر آورده که می گفت رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم اللهم انی اعوذ بک
 من روائ عفتک و یخول عایدک و یجاءة لعتک و جمیع مخطاک و هم در حدیث
 ابن عمر است روایتی و صحیح است که می فرمود آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم اللهم احمل
 اسأدک من سلة الدین و علبه العد و وساته الا اعداء و ریه و کینه مشنید

رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم مروی را می گفت اللهم انی اسألك بانی اشهد
 انک انت الله لا اله الا انت الاحد الصمد الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن له
 کفو احد فرمود تحقیق خواست خدا را بنامی که چون سؤال کرد و شود بدان برادر را
 و چون خوانده شود بدان بپذیرد و اخرجه الا ربعة و صلحہ ابن جبان و مسم و زو
 اریست از ابوهریره که چون صبح می کرد رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم می گفت اللهم
 بک اصبحنا و بک امسینا و بک نمحی و بک نموت و الیک النشأ و چون شام
 می کرد بنشین می گفت مگر آنکه بجای الیک النشأ هرگاه شب الیک المصیر می گفت
 و آنش گفته اکثر دعای آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم این بود ربنا اتنا فی الدنیا
 حسنة و فی الاخرة حسنة و قنا عذاب النار متفق علیه و ابو موسی اشعری
 گفته آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم این دعا می گفت اللهم اغفر خطیئتی و اسرانی
 فی امری و ما انت اعلم به منی اللهم اغفر لی جدی و هنالی و خطائی و
 عمدی و کل ذلك عندی اللهم اغفر لی ما قدمت و ما اخرت و ما اسررت
 و ما اعلنت و ما انت اعلم به منی انت المقدم و انت المؤخر و انت علی کل
 شیء قدیر متفق علیه و مسلم از حدیث ابوهریره آورده که می گفت رسول خدا صلی الله
 علیه وآله وسلم اللهم اصلح لی دینی الذی هو عصمة امری و اصلح لی دنای
 التي فیها معاشی و اصلح لی اخرقی التي الیهامعادی و اصلح لی حیاة زیادة
 لی فی کل خیر و اصلح الموت راحة لی من کل شر و آنش گفته آنحضرت صلی الله
 علیه وآله وسلم می گفت اللهم انفعنی بسا عاصمتی و صلبنی ما یفغننی رواءة النساء
 و الحاکم و زوز و زنی از حدیث ابی هریره بخوان آمد و در آخرش گفته و رد فی
 الجمع لله علی کل حال و اعوذ بالله من حال اهل النار و اسأله حسن است و
 عائشہ رضی الله عنها ما این دعا مؤخت اللهم انی اسألك من الخیر کلہ عاجله

و آنچه ما طلب منه و ما امر الله و اعوذ بك من التهلكة ما جعله في الحلال
 ما سلعت منه و ما امر الله و التمس ان اسألك من المحرم ما سألك سبيلك
 و نيكه و اعوذ بك من شرهما ما دعه عبدك و يدك الله و انما سألت الله و ما قرب اليها
 من قبل او عمل و اعوذ بك من المار ما تمز به الميسر قى لى اعلى و اسألك ان تجعل كل قضاء تقضيه
 لى حيا و ادين نزار و ابن ماجه است و ابن جبان و حاكم و ترمذى و ابن جرير
 و ابن خزيمة و على صاحبها العلو و ائمة كتيب مستقلة تاليف يافى انما انما حصن جميع
 و اذكار و نودى و كتاب سلاح المؤمن و كتاب فرند سلاح و جزان و دين كتب جليل
 اوجيه است كه با سانيه محييه و حسن ثابت گشته و زوایات ضيفه هم دار و ابن كتب را
 شرح است كه در ان اعتناء و تنقيح و جال سند و صحت و ضعف متن رفت آرا بخند
 تحفه الذاكرين شرح مودة الحسن الحسين از علامه شوكانى رحمت الله تعالى و ابن علم از ان
 كتب انتخاب و دعوات محييه گشته کرده اند و انما انما است كتاب حرب اعظم و حزب قبول
 و چون الفاظ نبويه و عبارات محمديه را تاثير مى دهد و ديگر است لهذا درين مختصر و دين با سب
 بترجمه و اوجيه پر و دشت نشد و متين و وادى سنت شاهد است كه پنج خيزد نيا و آخرت
 ميست مگر آنكه رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم آن را از خداى تعالى خواسته و بهج رفت
 و تر و دارين نيست مگر آنكه الان بخداى تعالى پناه بسته پس چنانكه دعوات و دعوات
 اقتضار بر ما و در خوب است تا نياز و تقي بر دين كامل و نقصانى در اتمام نمى شود و نياز
 نزد مادعى غير مطالب نجات را كه تا و ساختن دعوات غميش بر او و يا ماشوره و چشم بستن
 از او عيه ساخته و پر و دشت مثل و غير هم خيلى مستحسن است وى ذلك فليقتضى المفاضلة
 و علمها فليقتصر المقتضى و شيخين و صحيحين از ابو هريره و رضى الله عنه روايت کرده اند
 كه گفت فرمود رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم و كلام است كه دوست باشد خدا را و اگر است
 و تر از وى كى سبحان الله و سبحان الله و ديگر سبحان الله العمل العظم و سلم از حديث ابو زر

رضی اللہ عنہ آورد که وی پرسید از آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم که کدام کلام بیشتر
فرمود کلامی که برگزیده و اختیار کرده است او تعالی از برای ملائکه خود و آن کلام این است
سبحان الله وبحمده

خاتمه الطبع رنجته خامه جامع فضائل معنوی و صورتی حکیم مولوی

محمد حسن حسینی قوری حافظه الله تعالی

کیا سے بی ہمتا راستائیش کہ دین اسلام را اصدق مل و ملت محمدیہ را احق نخل گردید
و پیغمبر آخر الزمان را نیایش کہ مضمون حدیث العلم ثلاثہ آیۃ محکمۃ و سنۃ قائمۃ
و فویضۃ حادثہ چنانکہ باید و شاید در درون اہل علم فشاںید و آل و حسب را کور نش کہ
فرگفتہ اسے دین را آنچنانکہ شفیذ بی کم و کاست بیاورد و افتادگان رسانید بسپس گوش
اسلامیان را فرمودہ شنیدن و چشم ایمانیان را نوید دیدن باد کہ درین عمر سعادت ہمد
علیہ حضرت عالیہ نعمت ملکہ ملکی صفات مالکہ قدسے سمات بر نایج فیوض اتم و اتم بایخ
جہان جو دو کرم کشور ہند فضائل را نامج مکل حلہ مالوہ فضائل را طر از اول جناب معلی
القاب نواب شاہ جہان بیگم رئیس دلاور اعظم طبقہ علیا سے ہند کرون آفتابندیا
دام اقبالما کہ زمانہ بوجود با جوش بر خویش نازان و زمانیان بر بط بارگاہ بلند پائشاہ
بخت سبز ہزان این نامے نامہ و گرامی صحیفہ نافر دہر صفت اجماعی من جہان
ہری الما وی کہ کلماسے احکامش ہر از ریاض کتاب و سنت و میدہ و گلشن بچار
سائکش از محبت خار و خس صحرائی رای ربیدہ بکرت اراوی کاکہ حقائق سلاحت لیتہ
نوبہار فضل و نہر تانی آئینین پر روا لا گنہر سیادت و سعادت را آب آفتاب شفات
و نفیلت را تاب یگانہ دہر و فرزانہ عصر سرمایہ عزت و تقا خرناب ابو اخیر مہر
نور احسن خجانی بجا و درمین پور نواب مستطاب معلی القاب عالیجاہ امیر الملک

دام مجتهد بفرمایش او زنگت زیب ایوان دین پروری کشورستان عالم حق گشتری قائم
 سنت سید سلیمان بنیامین دوم حسناء شریفه صا و قد فرمایا سراپا نقاد و دیور در پیش کشن
 آنکه رادین پور فواب محمد احمد خان بهادر ولیعهد جناب عالی قباب فواب
 مهابت خان بهادر رئیس جوانا گدو عظمی السد تعالی از مکن بیدار بر منصف شو و جلوه گر
 کرد و بحسن ادای تالیف و لطفت تحقیق و لبری نمود و با این همه یکجا زیارت و قصر اشارت
 جامع جمع ابواب عبادت و معالمت با زیادت احکام اخلاق و آداب آمد ...
 یا نعمه جمعها الفاظها استعذب لا استقلی اجمعها فیه الکتاب الطیب
 درین گرامی فنونه مسئله نهینه که شاه پری عمل از کتاب و سنت همراه داشته باشد و
 حکمی گویش نکنه که با شاه پری و من حدیثیه به روش نبودن آب است و کدام کتاب که غلطه
 اتباع در چار و آگ عالم افکن و و اصول قال و قیل را از پنج بر کنده متفکران را سرایه
 هزار دولت است و مصلحان را مفتاح باب دلیل و حجت و قرمز اتباع و باد ستار و نیز به
 سبیل از برای عمل بحدیث است و کار و ان سنت را با نابر قطع و ماوی ساسی کی مطیع که
 عقیث آب آبش گوئی روح الریح اولا و حیه است و فصل فمیش وانی که عصاره وراثت
 صریح ممکن نیست که مانایش در مضافات نقبای زمان می توان یافت و دشوار است که
 تار و پود را می گسست و فابرنج آن در کارگاه آگهی می توان یافت

تو فتنه زمانه شدی و در روزگار بوده است پیش ازین قدری آرمیده و تر
 خلقی برادر متشر جان سپردن اند ای شهنشاه حسن عثمان را کشیده و نیز
 و با بچه چون این دشگر که شانه دین و خانه برافه و تقلید مجتهدین تصحیح سراپا شیخ سعدن کرات
 و بر اعه تصحیح امین دار الطباع محقق دایم مدقق از جند شمره و تجربه نبویه شجره منزهه و صیقل فیه و نشند
 که راگاه مولوی سید ذوالفقار احمد سلما اسد الله با شرکت نظر من که از سیدان فضایل
 ماوی هر که مزایا و فضل عارف اجل و دوق و لانا محمد حبیب الحق عاقل و اسد و بلغه الی امتنا به و ...

توحید یان خدا دوست و رهنمای طالبان سراپا مغربی پوست آمد نگارش خامه گهر بار یگانه
 رقم طرازان دیار نبض شناس قلم و در نقش انگیزی علم محمد عبید الرحمن کنوی اسعد الله تعالی
 فی الدارین رونق دیگرش ارزانی داشت و ادارت رفت نشان شریعت عنوان مدیر
 مطبع صدیقیه علیه بهوپال محبیه مولوی محمد علی علی الزمان حسن بی اندازده اش نخ شید
 و در راه محرم سنه ۱۲۸۵ هجری من از قبال طبع مطبع بیرون خرابیده مطبع سنیان پاک اعتقاد گردید
 لدا محمد هر آن خیر که خاطر می خواست آمد از خریس پرده لقتدیر پدید +
 بر آمدن از کارخانه چاپ اول بهین بود و در حین سخن سخنجان از برای نظم ختم طبع و تاریخ
 اتمام این نخستین ناشر نشری نشر و شاعر نشری شعار ناظم پایه تخت ریاست و سنه
 ایران ایالت افتخار الشعر حافظ خان محمد خان شجاع شاعر نثر تازه در طبع
 شیده بیانی سخن سرانی و بدید و این گوهر شاهوار از بحر طبع رخسار با حل گفتار رسانید
 و ثانیاً حاضری شرافت خصال معدن هر گونه فضل و کمال جامع مزایای نشاتین حافظ حکیم
 مولوی سید محمد اعظم حسین فرزند و بلند سید محمد زکی بن حکیم مرحوم خادم حسین متوطن جال
 بلده محبیه بهوپال سلمه الله تعالی از جای برخاست و باین تاریخ سحر آمین خاطر ناظرین
 از غم غمشه و بهریردخت

قال الشیخ سلمه الله القدر

<p>طلعت و انش و اقبال کمالش دائم سراز گلشن اسید امیر المکیست اندرین غم که باشد پیر شایسته الهو بسکه در نظم باین فضل بود شاگردم یاری یافته هجا و زبان شیراز انبساط آمد و در طبع جهان از ذوقش</p>	<p>آنکه از وی بمانند که نور احسن است نوکل نازده بهار چمن بختن است لبش فضل و هنر بازی او علم و فن است مایه و خوشه و خرد و نبات من است تازیش گر همه هم لطف لسان من است جان عالم بهوار رسد او مرهن است</p>
--	--

اگر پرسند که حبش همچو پانچ محل است
 در نور دیده بعلت همه اسفار علوم
 گر بنیاد مسند تحقیق تش
 بر لب یک بر لغت تراشد شیرین
 پیش هر کس که از ویدیه سریر گمار
 اندر ادب بیتل کتاب بنوشت
 نو سوادى که سمسى است بعرف ایجاد
 حاوی فقه قدیم آمده این تازه سواد
 همچو باخست که گلهاى افادت دارد
 هیچ کس نقا حدیث ندیرست بخواب
 چه طریقه که پسندیده نیردان باشد
 نیتوان گفت بیانش که سجالی است طیر
 کل دلمان خند و طره دستار قبول
 باغبان قلش طرف بهاری آراست
 سر کن آهنگ دعای بزن از مع شیر
 این موافق همه با جاہ سلامت باشت

هوش اندر سر و سر بر تن و جان در بدن است
 اندرین سن که منرای سبق نکر من است
 همه در مشب تحقیق محقق سخن است
 قلش تیشه اقبال کف کوکب است
 هر قماش سخن نرم بلامان خشن است
 طرفه هنگامه پسند سخن خورشید من است
 مردم دید و صاحب نظر انش وطن است
 وضع این ساغر نو بهر شراب کمن است
 یا چو فیست که روشنگر هر انجمن است
 آنکه امر و زاری تبصره بر هر دهن است
 جز برین راه تردد و روشنش هر من است
 یا توان گفت که دریای کرم موج زدن است
 در هر سطح زمین مستند هر زمن است
 لفظ گل حرف بود غنچه کتابش حین است
 چه توان کرد که میدان تنالیش هر من است
 از من آیین و قبولش ز نقای ذوالن است

قال الاعظم سلمه الله تعالى

مرا بقطر کی خود قفاست از زلف
 اگر کند گل عیشه هوس فرو ریزم
 قاده ایم کنجی که پیش آن دارد
 رسید ایم ز جاس که نخیر اینجا

سپرد و با لبی لب خت عمارت
 خشک به پیرهن دل زده انباشت
 فضله دیده سوراقلع میباید
 ستوده ایم در و دشت و بار بستلی

ہتی بنگارت بنگاد خاطر م آمد
 چنان پیچ و خم زلف خستہ خود را
 ز دست زلف منم داد خواہ تر کوی
 فغان ز ذوق کلاش کی چون ہر دہن نام
 فغان زیاس کہ گاہی بکشت ما شبنم
 رسید وقت کہ شد چشم باز گر یہ عالم
 بہینہ سید نور الحسن کہ فتویٰ شمع
 خجستہ پور ولی نعتی کہ برخوانش
 گراز بہا لسیط زمین شود گلشن
 ز لبش فلک پیر نقش بندی را
 کشید محل خود را بودیہ کہ خضر
 کلیم بر دوسے اینش تماشائے
 اگر بد رک معانی نظر گماشت بلفظ
 گرتن جنت دراری بیان خبر ماند
 سخن چو کوکہ آرا شود از و آید
 اگر شستہ بزم رقم توان گفتن
 بطن شہر ز عمان بر دین کشد گوہر
 بہم مسائل شتی بیک کتاب آورد
 کشید دم بصر اگر کہ ناگاہان
 مگر پیش چراغ از ہوا فرو آورد
 پس از دوس بر آنا منتری گئی

نہفتہ باد بکجی تساع ایام نے
 کہ جمع دل نکم منہق از پریشانی
 کہ بیگناہ کشندش بہ بند زندانی
 ز من جواب نیاید جسہ آفرین خوانی
 اگر فدا و شہر و دیم جوش بارانے
 چو طبع سید عالی گسر بعالے
 حلال کرد مرا ورا شداب روحانے
 فلک ز بال ہامی کند گس رانے
 بجلد خلق و سبیش کند خیابانے
 بدلق بست طراز قبای سلطانے
 بناقد رانی رہر و کند حدی خوانے
 خلیل خواند بخوان خودش بہمانی
 ز قمر چاہر آ ورو ماہ کعبانے
 کہ صد مژمین افگند چو جنبانے
 بسر شکستن طرف کلاہ خاقانے
 کہ خاست باد بہاری بہ لالہ رویانے
 بخت علم بر آ ورجو احمد کانے
 بکار بر دوی لالہ زار نعمانے
 وراں فتاد و صد آہوی بیابانے
 ہزار خیل پر ز ادا ز پری خوانے
 ز سر نہاد اساس بلند ایوانے

<p>اذان شفق صد رنگ کز چین آورد فروع را با اصول حدیث محکم کرد سبک شناسنت برای که هر قدم انداخت پی به پیاداش رطب برداشت پیشتر مردم بینا سود الفاطش نکار معنی روشن سپرد الفاط</p>	<p>بیزم چید بهم دسته های ریجانی بهم کشید لالی بسک مرجانی قواب ریسری گربان خند لاسی ز نخل زار حدیث رسول ربانی نظر فروز تر از سر سیه صفائی وزنقت هشت نقابی بر روی نورانی</p>
--	--

سخن در از جفتش دو گیران گویاش
زمن مظار هر طبع سال آن خوانی

جمع مایه فضل و نیشه فیض عیم
همیشه ابد بستانای و بهار اس

پس باز انطباع اول هجوم تناسی طلب و از هم ربودن او سبب الالباب بجائی رسید
که با همه مرادانی فتنه گری کتاب در اندک فرصت کارش بنمایابی کشید نظر آرد و دانست
ستفیدائی که با یک جهان اشتیاق هنوزش نیافته اند و خاطر خوا و زوی نظر آفرودش
تدبیر دشارت فیض اشاعت رفت تا نقش مراد آرد و دندان بار دیگر کر سبب نشین کرد
و آب و رنگ تازه که طبع اول بر روی کار ندارد بر طبع ثانی افزوده و آید سر خط فرمان
نهادد شد و داد کامروای کا جویان داده و بهین که بعد آرائش و سیرایش بقالب طبع
ریخته شد و نقش هر گونه تصحیح و تنقیح بر روی لوح و صفحه نگینت مولوی حکیم سید اعظم حسین
سلیبی با اهتمام نامت پر داز که از جای بجاست و تاج طبع ثانی بدین نظم و لکنت

قطعه تاج طبع ثانی

<p>ز سه کتاب که کنگر دورق بهم باله شام پر در اعلام عرف جاوی نام گر بریدن الفاظ اینچنان در باب</p>	<p>گرفتاس بر کنگر که و شمشاد س بسیر خلد جهان سایدوی خود هاد س که آهوسے بچر اور بهشت سر هادی</p>
---	---

ہی کہ پی بمانی بری ہمان برگیر
 قیاس را کہ بویرانہ برود سرگردان
 بکعبہ چو فروغی کہ سستش اصل است
 بنای کار تنقہ مناد بر تحقیق
 خجستہ سید نور الحسن کہ فضلش کرد
 نکرده زہ بجان و زلفتہ گہ بہ کین
 کمال وہی اورا بشتن نتوان یافت
 ہین کہ طبع شکر خان علم مے بالہ
 مگوی نامہ کہ ساتی بنور بادہ علم

کہ کشنہ بودی و ناگہ بکوشا فتادی
 رسید خضر و نشان داد روی آبادی
 بکا رہ بردر لفت کمال فتادی
 نکرد جادہ تقلید سر ز آزادے
 علم بخانی و میری سہر با ستادی
 شکار آہوے معنے کند ز ہر وادی
 کہ کیا نتوان ساختن ز حدادی
 بطبع تازہ این نامہ از رہ شادی
 چو آفتاب بنیر وخت شمع در نادی

دماغ فکر معطر ز مصرع سال ست

رمیدہ تازہ شیمی و گلشن جاوے

صحت نامه تقارن اول عرف ابجادی

صفحه	سطر	خطا	صواب	صفحه	سطر	خطا	صواب
۱۰	۱۲	نکات	نکات	۱۲	۱۵	استیج	استیج
۵	۱۸	خامنه پس	خامنه پس	۱۳	۲	صدات	صدات
۷	۱۹	درهت	وزومت				

صحت نامه کتاب

صفحه	سطر	خطا	صواب	صفحه	سطر	خطا	صواب
۲	۱۰	دروارده	دارد در	۲۸	۵	مردیه	مردیه
۶	۷	عبار	عبار	۷	۷	ماهزای	ماهزای
۱۱	۳	مایوتس	پاوتس	۲۹	۹	ار	از
۱۲	۸	کریه	کریه	۷	۱۰	ابتدا	ابتدا
۱۳	۵	اخطا	اخطا	۷	۱۲	بور	بود
۱۶	۱	کرده	کرده	۳۰	۱۵	دور	دور
۱۸	۸	فنا	سار	۷	۱۹	عذاب	عذاب
۳۰	۱۶	نصف	نکفت	۳۲	۷	بروتم	بروتم
۴۱	۲	هزار	هزار	۳۸	۲	ایام	ایام
۴۵	۱۳	ان	ن	۷	۱۰	روایتی	روایتی
۴۶	۷	واللیل	واللیل	۳۹	۲	مخته	مخته
۴۷	۱۶	برآرد	بردارد	۷	۷	باعث	باعث

صفحه	سطر	خطا	صواب	صفحه	سطر	خطا	صواب
۴۰	۱	ارجود	ارزد	۵۵	۲۱	عاقه	صافه
۴۱	۱۴	بگذرا	بگزار	۵۶	۱۲	برسراغ	باسراع
۴۲	۱۱	نشده	نشده	۵۹	۱۱	اکاد	بکاء
۴۳	۱۳	عزیمت	عزیمت	۶۰	۱۲	عن	عین
۴۴	۷	اعتناء	اعتناء	۶۱	۱۵	علم	علم او
۴۵	۱۶	پس پاهو ایرین	بروی	۶۲	۱۷	بروی	برولی
		یک نوبت بگذارد	اهل		۲	اهل	اهل
		و خودش استادانند	مخاض		۸	مخاض	مخاض
۴۶	۱۷	راعبین	راعبین		۱۳	گرفته	کوفته
۴۷	۱۱	الّا	الّا		۱۵	حسته	حقه
۴۸	۱۳	رخز	رخز		۱۰	اهل	اهل
۴۹	۲	نزد	نزد		۱	مسلمانی	مسلمانی
۵۰	۶	هل	هل		۴	بهموات	بهموات
۵۱	۲۱	دیگر	دیگری		۱۹	روست	رویت
۵۲	۲	تقریبا	تقریبا		۱۵	گفاره	گفاره
۵۳	۲۰	قوام	قوام		۱	بی	ابی
۵۴	۲۱	نفس	نفس		۷	بطیفونه	بطیفونه
۵۵	۳	نغی	نغی		۲۲	یتی	یتی
۵۶	۹	مشترک	مشترک		۲۰	فتاوه	قتاده
۵۷	۱۰	ثبوت	ثبوت		۸	الك	انك

صفحہ	سطر	خطا	صواب	صفحہ	سطر	خطا	صواب
۶۵	۱۶	قصہ	بقصد	۱۳	۱۱	می	نی
۶۶	۱	تر	تر	۱۴	۵	سطح	سطح خود
۶۷	۸	مرقوما	مروما	۱۵	۸	اشین	اشین
۶۸	۴	حل	طل	۱۱۷	۷	انتظار	انتظار
۹۱	۷	آثم	آثم	۱۱۹	۳	استماع	استماع
۹۲	۸	بیاید	بیام	۱۲۰	۷	کون	اکون
۹۳	۱۴	انخلید	انخلید	۱۲۱	۱۸	لامص	لامص
۹۴	۱۳	شید	تعد	۱۲۲	۲۱	مخوم	مخارم
۹۶	۱۹	دعوت حضرت	دعوت حضرت	۱۱	۶	امدادہ	ارادہ
۹۷	۲۰	دوار	دوام	۱۲	۱۵	نشد	نشد
۹۸	۲	حید	حینند	۱۳	۲۱	دنیہ	دنیہ
۹۹	۲	ادباب	ادباس	۱۱۱	۱	م	م
۱۰۰	۸	اتبات	اتبات	۱۱۲	۲	بجرات	بجرات
۱۰۱	۱۰	امید	امید	۱۱۳	۳	اجرات	اجرات
۱۰۲	۱۲	آ	آ	۱۱۴	۱۱	الحال	الحال
۱۰۳	۳	واوتم	واوتم	۱۱۵	۱۳	م	م
۱۰۴	۱۵	سلک	سلک	۱۱۶	۱۸	بیلان	بیلان
۱۰۵	۱	میر	میر	۱۱۷	۵	جلیہ	جلیہ
۱۰۶	۱۰	مادول	مادول	۱۱۸	۱۹	اسات	اسات
۱۰۷	۱۵	اس	بایں	۱۱۹	۲۰	م	م

صفحه	سطر	خطا	صواب	صفحه	سطر	خطا	صواب
۱۱۴	۲	غلبان	غلبان	۱۳۵	۱۰	سیر	سیر
۱۱۴	۱	بدن	بزن	۱۱	۱۱	عقبه	عقبه
۱۱۴	۷	یکجا	یکی	۱۵	۱۵	مود	نمود
۱۱۴	۱۳	بوست	پوست	۱۸	۱۸	براد	برادر
۱۱۴	۱۶	بیخنا	بیخنا	۱۳۶	۹	دایم	ایم
۱۱۵	۷	آودود	آودود	۱	۱	بستر	بستر
۱۱۶	۱۲	روح	زروح	۱۱	۱۱	جاه افتاده	جاه افتاده بود
۱۱۹	۱۶	بتطليقه	بتطليقه	۱۲	۱۲	محل	محل
۱۱۹	۲۱	ین	بن	۱۵	۱۵	اذکس	اذکس
۱۲۰	۱۲	مدی	هدی	۱۳۹	۲	رکیان	رکیان
۱۲۱	۱۵	یاین	باین	۷	۷	خطبه	خطبه
۱۲۳	۷	موجودست	موجودست	۱۲۲	۷	انکه در	آنکه بر
۱۲۶	۱	به بینید	به بینید	۱۳۳	۱۳	التسبة	التسبة
۱۲۶	۱۷	دید	دید	۱۳۴	۲	فرش	قرش
۱۲۹	۱۳	بصحت	بصحت	۱۸	۱۸	فضه	فضه
۱۲۹	۱۷	تفرق	تفرق	۱۳۷	۳	یتاب	تباب
۱۲۹	۱۸	تجریم	تجریم	۱۳۸	۱۰	درو	درو
۱۳۰	۱۰	نزد	نزد	۱۵۰	۲۰	رأمر	امر
۱۳۲	۷	قونه	قونه	۱۵۲	۱۷	جزافیت	جزافیت
۱۳۳	۲	ذا	ذا	۱۵۳	۱۰	مکر	مکر

صواب	خطا	شماره	تعداد	صواب	خطا	شماره	تعداد
بقتل	لقتل	۱	۲۹	نزاع	زناغ	۱۴	۱۵۵
نظاره‌رشن	نظاره	۶	۲۱۰	نیت	نیت	۶	۱۶۰
نشن	دشن	۱	۲۱۲	و	ار	۳	۱۶۵
بریه	بریه	۱۵	=	مراعت	مراعت	۱	۱۶۹
نبید	نینه	۱۳	۲۱۳	ادکوع	ادکوع	۳	۱۷۲
بسرقة	بسرقة	۸	۲۱۵	للاکک	اللاکک	۳	۱۷۳
اکثر	اکثر	۱۴	=	نظاره‌رشن	نظاره	۸	۱۷۶
فقیری	تقیری	۹	۲۱۰	ودلیل	دلیل	۱۶	۱۸۰
کالزبیه	کالزبیه	۲۰	=	وحدیت	وحدیت	=	=
ابن	ایر	۲۱۹	آینه	له	اله	۴	۱۹۶
یشا	مسا	۲۲۰	آینه	میان‌سرشن	میان‌سرشن	۲۱	۱۹۸
انصام	انصام	۲۲۱	آینه	بسلیج	بسلیج	۱۰	۱۹۰
برادر	برادر	۲۲۲	آینه	منقنی	منقنی	۱۳	۱۹۶
زمد	زمد	۱۰	۲۲۳	مرویت	مرویت	۱۸	=
لاغرا از حقیاء	لاغر	=	۲۲۳	اسله	اسله	۲۱	=
کرده‌اند	کرده	۳	۲۲۳	لغنی	لغنی	۱۴	۱۹۷
بخورو	بخورو	۱	۲۳۸	مغول	مغول	۱۳	۲۰۱
صائد	صائد	۱۳	=	بروزن	بروزن	۱۰	۲۰۳
حذف	خات	۲۰	۲۳۹	سیا	سیا	۱۷	۲۰۶
دکوة	زکوة	۱۶	۲۴۰	ایلاست	ایلاست	۲	۲۰۸

صفا	سطر	خطا	صواب	صفا	سطر	خطا	صواب
۲۴۰	۲۱	تیمیه	تسمیه	۲۴۵	۹	واهم زاد	واهم نزد
۲۴۵	۳	بدیان	بریان	۲۴۶	۱۹	عمرو	عبداللہ بن عمرو
۲۵۱	۱۹	تعالی	تعالی ندارد	۲۸۱	۳	منجور	منجور
۲۵۲	=	مضییبت بکله	مضییبت بکله	=	۱۷	ابوهریرہ گفت	ابوهریرہ گوید
۲۵۵	۵	حصور	محصور	۲۸۳	۱۰	منفع مست	منفعی بہت
=	=	الذہن	الذہن	=	۲۰	مسلم	مسلم عن عائشہ
۲۵۶	۵	از	اند	۲۹۶	۱۹	دورق	دورق
۲۵۸	۲	ازوی	ازدی				
۲۵۹	۱۷	یطبت	بطیبت				
۲۶۱	۱	فرا موش	فراش				
=	۲	بگرد	بگیرد				
=	۱۶	مستقا	مستقلہ				
۲۶۳	۷	ممنوع	لین ممنوع				
=	۱۵	غزائر	غزائر				
۲۶۴	۸	شکری	شکوہ				
=	۱۸	مالکین	مالکین				
=	۷	ارین	ازین				
=	۲۰	رجل	رجل				
۲۶۵	۱۷	فتشاء	فتنار				
۲۶۶	۴	دورا	دورا				